

VISANT SEITE - AR MARH REIZ - E BRO-LEON GWECHALL

Raglavar

Ar hiz a zo gand an eñvoriou abaoe m'e-neus Pèr-Jakez Helias embannet e **Varh Ourgouill**, e galleg nemetkén, siwaz ! (Notenn : embannet eo bet e brezoneg : **Marh al lorh**).

Hag e lavarer din, mignoned ha re all : "Skriv'ta ivez da eñvoriou. Med skriv anezo e brezoneg. Da yéz eo a fell deom lenn."

Skriva eun dra bennag evel-se, war-lerh Pèr-Jakez, n'eo ket eun ebat ! Peb tra ' zo bet lavaret gantañ.

Gwir eo e-neus abaoe, an Tad Medard, or Petromig, embannet ivez e **Dri Aotrou**, plijuz, fentuz, flemmuz a-wechou, en eur brezoneg yah ha c'hwek.

Ar pez a vo skrivet amañ, a vo eta, heñvel a-walh ouz ar pez a zo bet skrivet dija. Koulskoude, ma'z eus ganeom meur a dra heñvel a-walh, e hellan lavared n'on-eus ket kopiet an eil war egile nag en em glevet a-raog.

Va danevell a vo heñvel da nebeuta war eur poent : ne skrivan ket evid diskouez eo bet an amzer am-eus bevet, eun amzer a deñvalijenn, a boan, a vizer, a zizesper, a waskèrèz... evel m'ema ar hiz d'hén ober hirio pa gomzer euz an amzer dremenet.

Dalhet am-eus, e gwirionez, euz an amzer-ze, eur zoñj mad hag an dra-ze eo a fell din lavared amañ d'am nized ha nizized bihan.

Ya, gwir eo ; eürusted am-eus kutuillet a-vriadou, en amzer bell-ze, eet da gét, en despet d'an trubuillou pe d'ar poaniou bet da houzañv e-pad ar brezel 14. Ne oan nemed c'hweh vloaz pa grogas hemañ e reuz ha pa welis va zad o vond kuit da heul eur bern gwazed all.

Feiz or-boa, hag ar feiz-se a zo bet evidom eun eienenn a nerz, a eürusted, hag a esperañs.

Abalamour d'ar feiz-se, a-dra-zur, va "danevell" a vo ganti eur vlaz disheñvel diouz hini Pèr-Jakez, ha marteze, eun tammig bennag ivez diouz hini Petromig.

Marteze ne gomprenit ket perag em-eus anvet va leor **Ar Marh Reiz** ?... Setu-amañ :

Bro-Leon, dreist-oll Gorre-Leon, a oa, en amzer va yaouankiz, bro ar hezeg. Savet on bet en o zouez ha desket em-eus bet o hared, daoust ma'z eo bet tost din, evel ma weloh larkoh, beza bet lazet gand unan anezo d'am oad a dri bloaz.

Ablamour da ze, marteze, eo e plije din ar hezeg "reiz". Du-mañ, eur gazeg "reiz" pe eur marh "reiz" a oa unan hag a helle beza fiziet, heb dañjer e-béd e n'eus forz piou, zokén en eur bugel. Va zad a ouie lavared din : « Arabad dit kaoud aon ouz ar marh-mañ, ouz ar gazeg-mañ » ("eñ a lavare al loan-mañ) : « reiz eo (trankil eo), ne raio droug e-béd dit, bez dineh. »

Ar hezeg n'int ket "reiz" a oa kezeg dañjeruz, setu perag ne oa netra gweloh en eur marchosi, eged kezeg reiz hag a veze, er memez amzer, mad da labourad.

Digor

Evel m'edo ar hiz gand on tud koz pa grogent da gonta eun dra bennag pouezuz ha siriuz, e rin evelto.

« En ano an Tad, ar Mab, hag ar Spered-Santel », hag an Intron Varia ivez, e krogan da skiva va "eñvoriou", evel ma teuint em spered. Mond a ran en hent "en avañtur Doue" evel ma lavarar.

Evel ar "Boudedeo" e krogan da vale en amzeriou-hont, pell-pell diouzin dija, med beo atao em spered, dreist-oll en amzer-mañ euz va buhez ma n'on mui enni ken gwasket gand al labour.

Bez' e vo evidon evel eun doare da echui va amzer beteg ma klevin ouz va gervel da zistrei d' ar gêr, "Va Zad euz an neñv" da fin va deveziad labour.

Ya, eun deveziad mad a labour e vo bet va-hini e park ar vuhez. Toullet ha didoullet am-bezo bet va ero gand poan, anken ha trubuill a-wechou, med ivez gand mareadou a eürusted, va daoulagad o para war an heol benniget, o strinka warnon e vannou a feiz, a esperañs hag a garantez hag am has war-zu ar Béd-All, el leh ma vleunio en he haerra ar **Garantez**, rag euz an teir vertuz-se, n'eus nemed houmañ hag a bado da viken.

Galvet on bet ganti da dañva dija er béd-mañ, an eürusted ha ne vo barr-leun nemed er Béd-all, e ti on Tad euz an Neñv.

Bennoz deoh, Va Doue, da veza greet ahanon "eul lean", eun dén gouestlet deoh. Erruet hirio, war dreuzou va buhez, ne welan ket em-bije da gaoud keuz.

Eun tammig istor

Anaoud a rit moarvad va farrez vraz Kleder, va farrez henidig ? Ma'z oh eet eur wech bennag euz Kastell-Paol da Lezneven, dre Bloueskad, ho-peus sur treuzet anezi, goude Plougouloum ha Sibiril.

Eur bourk braz ! hir kentoh ! da vihanna, d'ar mare-ze, gand eun tour beget lemm, kalz re vihan diouz an iliz vraz a zo stag outañ e penn ar huz-heol. An tour-ze, moarvad, eo kosa savadur ar bourk, abaoe m'eo bet diskaret ar presbital koz.

Diou ru dreist-oll : ru Gastell ha ru Bloueskad. Tammou ruiou all a-gleiz hag a-zehou, dister kenañ neuze...S etu bourk Kleder.

Petra ' ouezer euz istor ar barrez ? Nebeudig a dra. Bez' ez euz anezi abaoe amzeriou kosa or Breiz. Eur Zant koz e-neus he diazezet, war-dro ar V^{ved} pe ar VI^{ved} kantved : Sant Ke e ano, unan euz Patroned ar barrez hirio c'hoaz.

Med, o veza ma ne anavezer ket a-walh a draou diwar e benn, tud diskredig ar hantved diweza o-deus kavet gweloh rei da Gleder eur Paeron all : Sant Pèr, kenta Pab an Iliz, hemañ da genta Paeron, ha Sant Ke da eil. Gwaz-a-ze evitañ ma n'eo ket kontant. N'eus ket bet goulennet digantañ e ali.

Kemend-all a zo bet c'hoarvezet gand nousped Sant Breizad all ha n'int ket bet gouest, kennebeud, da ziskouez o faperiou.

Evid digoll eur seurt dismegañs ez eus bet savet dezañ gand an Aotrou Guillerrou, d'ar mare ma oa kure e Kleder, prestig goude ar brezel diweza, eur skeudenn vên, a weler atao, en eun neiz, ouz an tour koz, gand tok ha baz eskob. Abad e tlee beza en eur manati bennag.

Eur japel e-noa gwechall er vered koz, el leh m'edo e vez, dirag tour an iliz, hag a oa enni, ar pez a zo ral-kenañ, eur feunteun dour-réd. Siwaz ! ne jom mui netra, nag euz ar vered, nag euz ar japel, nag euz e vez, nag euz ar feunteun.

Ar japel a oa dija eet da goll a-benn ar Revolusion Vraz. Hag ar vered a zo deuet da veza ar blasenn a weler hirio, en-dro d'an iliz.

Tro am-bezo da gomz diwezatoh euz ar vered-se hag a reas kemend a drouz er barrez, pa oe freuzet, war-dro ar bloaveziou 1926-1927.

A-drugarez-Doue e-neus c'hoaz Sant Ke e japel, du-hont en e vro henidig, e Kerne-Veur, en tu all d'ar mor, dindan an ano a Zant Clether pe Keleder, hag a zo deuet da veza Kleder, pe Ke. Diêz berraad muioh an ano, neketa !

Med anoiou all e-neus e meur a leh : "Kenañ" e Plougerne, "Kolodog" e Kerrien e-kichenn Kemperle, ha "Kolodan" e Plogoñv.

E eskopti Sant-Brieg e kaver diou barrez o tougen e ano : Sant-Ke-Portrev ha Sant-Ke-Perroz. Dirag seurt testeni e ve diêz lavared n'eus ket bet anezañ.

Gwechall-goz, ez eus bet meur a baotr, e Kleder, o tougen an ano-badez-se, evel ma'z eus bet ivez, meur a hini, kalz stankoh, bet anvet "Maodez" deiz o badeziant. An ano-mañ, a-vad n'eo ket eet c'hoaz da goll. E-touez an dud oajet, e vez kavet, hirio an deiz, eur "Maodez" bennag. Va zad, Doue r'e bardono, a oa Maodez e ano. Eur breur hag eur henderv "Maodez" am-eus hag a zo atao euz ar béd-mañ, er bloaz 1985.

P'eo deuet ar hiz euz an anoiou breizeg en-dro, ne weler ket, avad, e vije kalz a glask war an daou ano-mañ : "Ke" ha "Maodez". Med, re abred eo c'hoaz dizesperi.

*

Komzet em-eus euz ar Revolusion Vraz pe an Dispah. Hervez an Aotrou Chaloni Cardaliaguet, e vije bet kalzig a reuz e Kleder da amzer an Dispah. Beleien guzet a oa er barrez. An Aotrou mêt hag e guzulerien, dre ma ne felle ket dezo diskulia ar veleien feal-ze, a oe kaset d'an toull-bah da Vontroulez, hag an Intron a Droñjoly, evid ar memez abeg, da Gastell-an-Taro, da gichenn Karanteg, e-kreiz ar mor.

Daou euz ar re genta a varvas en toull-bah : ar mêt hag eur huzulier, eur "Seite", bet badezet dindan an ano a Baol er bloaz 1766.

Klasket em-eus gouzoud ha diskenn a ran euz ar "Seité"-ze. Ar blijadur am-eus bet da weled ez om euz ar memez ligned. Eun enor eo din kement-se. Mervel en

toull-bah kentoh eged diskulia beleien feal da Lezenn Zantel an Iliz, a zo beza merzer.....

Gwazed Kleder, gand an Ao. a Gerbalaneg en o fenn, a zo bet e-touez ar re galoneka e-pad "Emgann Kergidu" etre Plougouloum ha Berven.

Ano' zo ivez gand "Lan Inizan", en e leor diwar-benn an Emgann-ze, euz diou blah yaouank diwar Arvor Gleder hag a ziskouezas eun nerz kalon dreist-ordinal da zavetei eun dén gloazet e-pad ar memez emgann. Ne ouzer ket, siwaz ! piou oa an diou blah yaouank-se.

An Ao. a Gerbalaneg hag e vab a oa daou "chouant" anavezet mad er vro ha klasket gand ar "Re-Hlaz".

Goude beza bet trehet e Kergidu gand ar Republikaned, int bet eet gand o zud da guzad e Koad Kerventi hag a weler atao hirio, war zouar parrez Kleder.

Kaer o-deus bet furchal a-vad, lakaad zokén o fenn e priz, 100 lur ar pez, ar Republikaned n'int ket bet deuet a-benn da lakaad warno o hraban.

Eun dén brudet all a jom c'hoaz ganén da venegi : An amiral a Gerzent eo hennez, hag e ano eo a zo bet roet d'an hent a gas d'e vaner koz er gêriadenn anvet c'hoaz hirio "Kerzent".

Eur vuhez souezuz a-walh e-neus bet hemañ.

Evel e dad, Gien a Goatnempren, ofiser a vor euz ar henta, e reas tro ar béd war-lerh ar Zaozon. Evel-se eo eh anavezaz eur plah yaouank euz an Antillez hag e timezas ganti.

Desket braz e teuas da veza war ar vicher a vartolod, dre forz ober brezel da vatimañchou Bro-Zaoz. Ijina ' reas meur a dra da zigas gwellaenn er batimañchou a vrezel, ma pakas galoñsou braz.

Gwarizi a zavas a-eneb dezañ. Disprizet e oe zokén e gavadennou, ma savas heug ennañ, ha ma tilezas e garg. Edo ar Revolusion Vraz o kregi. En em lakaad a reas a-du gand an dispaherien, hag e oe anvet da zepute, a-eneb ar Roue.

E kambr an deputeed, e kavas tro, meur a wech, da sklêrijenna ar Houarnamant war ar batimañchou a vrezel, ma oe anvet da Amiral.

Dispaher e oa. N'edo ket a-du, koulskoude gand maro ar Roue. Voti a reas a-eneb. Ha pa oe hemañ kondaonet, e roas e zilez euz e garg a zepute, en eur youhal e-kreiz ar gambr, dirag an oll :

« Biken ne 'fell mui din azeza e-kichenn tud hag a zo ruz o daouarn gand ar gwad. »

Ne oe ket pardonet dezañ ar ger-ze. Aliet da dehed evid savetei e vuhez, e chomas er vro. Prestig goude a-vad ema en toull-bah ha barnet d'ar maro. Pignad a raio kaloneg war ar chafod e miz kerzu 1793.

Eur hwreg hag eur verh a leze war e lerh, anvet Klara. Houmañ a zimezas, diwezatoh, d'an Duk de Duras. En he zi, e Pariz, eo eh en em vode skrivagnerien vraz Bro-Hall an amzer-ze, evel Chateaubriand, Sainte-Beuve, an Intron de Stael....

Skrivagnerez e oa he-unan ha skrivet he-deus bet meur a leor hag a zo bet brudet kenañ en o amzer.

*

Iliz Kleder a oa, d'ar houlz-se, en eur stad fall kenañ pa zigoras ar Revolution. Koueza a reas, tamm-ha-tamm, en he foull. An Dispah a viras ober eun iliz nevez.

Pa grogas ar Relijion da gaoud he frankiz en-dro, ne oa iliz e-béd mui : dismantrou nemetkén.

Réd e oe lavared an overenn en eur hrañj vraz toet e soul, da hortoz ma vefe savet eun iliz nevez. Honnez eo an hini a welom hirio. Benniget eo bet er bloaz 1830. Er bloaz 1930 eo bet lidet he hantved bloaz.

Va ganedigez 23-01-1908

En deiz-se e tigoras va daoulagad da sklêrijenn ar béd-mañ. En deiz a-raog edo gouel Sant Visant, Abostol, hag en deiz m'on ganet edo gouel trañslati Relegou Sant Visant Ferrier. Setu perag, moarvad, on bet anvet **Visant**. Da heul e oe lakeet daou ano all : Yves-Marie. Va ano mad, penn-da-benn, eo eta Visant-Yves-Marie, tri ano hag a blij din kenañ.

Sant Visant Ferrier, Spagnolad evel egile, eo a zibabin da Zant Patron, ablamour m'eo bet abostol e Breiz, war houlenn an Duk Yann, ar Pempved euz an ano, hag ivez ablamour m'ema e vez e-barz iliz-veur Gwened.

Va mamm he-doa eur breur a zouge ar memez ano : Visant Stevan, euz an Enezou e parrez Ploueskad.

Badezet on bet en devez war-lerh, evel m'edo ar hiz d'ar mare-ze. Va maeronez a oa eur hoar d'am zad, Mon, dimezet da Aogust ar Rouz euz an Dourell, e parrez Kleder. Hi eo, moarvad, he-deus bet roet din an ano a Yves, gand ano an Intron Varia da heul, evel eur merk a zilvidigez.

Piou a gredfe lavared, ha n'eo ket Sant Erwan sikouret gand Sant Visant Ferrier, marvet ha beziet e Gwened, eo e-neus lakeet em halon ar garantez-se ouz va Breiz hag he yéz hag a heulio ahanon euz va havell-badeziant d'am havell-béz ?

Ano ar Werhez, enoret e Kleder dindan an ano a "Intron Varia an Esperañs" a zo bet ivez, a gredan, eur bennoz.

Eur japel he-doa, er vered nevez, euz fin ar hantved diweza, el leh ma vezen oh heulia ar skol gatekiz, gand an Aotrou Gloux, kure er barrez.

Ar japel ivez, siwaz ! a zo eet da goll n'eus ket gwallbellou. Diskaret eo bet gand ar gomun, gand aon d'he gweled o koueza war gein an dud fidel.

Kredi a reen e vije bet savet eun all en he flas ; setu, da vihanha, ar pez a oa bet prometet. E-leh eur japel a-vad, petra ' zo savet eno ? Eun "transformateur elektrik" !

Kollet ganti he diou japel : Lomaria hag Intron Varia an Esperañs, ar Werhez n'eo mui Rouanez e Kleder. Eun diskar spontuz a zo deuet da heul war ar feiz er barrez. Re vraz eo deuet an iliz da veza evid ar gristenien fidel a-vremañ.

Lavared a ran eo mall sevel he japel d'ar Werhez ma tihuno e kalon parrezioniz Kleder ar garantez o-doa o zud koz d'an Intron Varia, karantez hag a zihuno ivez ar feiz kristen en o halonou.

An Ogellou

Ganet on bet en Ogellou, e parrez Kleder, ha n'eo ket en eur hlinik, evel an darn-vuia euz ar vugale an deiz a hirio. N'eo ket eur medisin eo a oa war-dro va mamm d'ar mare-ze, med eun amiégéz, evel ma veze lavaret du-mañ euz ar pez a anver e galleg "*une sage femme*".

Testeni euz va ginivèlèz, en Ti-kêr, a zoug kement-mañ : "Er bloaz 1908, d'ar 24 a viz geñver, da 9 eur diouz ar mintin, dirazom-ni, de Kermenguy Gaston, mêt, ofiser-stad karget a barrez Kleder, kanton Gwitevede, aroñdisamant Montroulez, Finister, eo deut dirazom, Maodez Seite, labourer-douar, oajet a 33 bloaz, o chom e Logellou, Kleder, hag e-neus prezantet deom eur bugel hag a zo eur paotr ganet deh, da 6 eur diouz an noz, el leh anvet uhelloh, euz Soaz Stevan, e bried, oajet a 23 bloaz, hag e-neus lavaret rei d'ar bugel-ze al lesanoiou a Visant-Yves-Marie."

Goude beza lennet, an Tad hag an testou o-deus sinet."

*

Ganet on eta en Ogellou, eur gêriadennig, eur hard leo bennag diouz ar bourk. N'oa nemed eun ti o tougen an ano-ze, med eun ti hir e oa, ennañ diou famill, unan e peb penn, ha diou atant stag outañ.

Va famill a zo o chom er penn tosta d'an hent. Er penn all ema ar famill Laorañs, kerent deom dre ar "Rohaoued". Gwrég Jean-marie Laorañs a oa eur geniterv kompez d'am zad. He zad ha va mamm-goz oa breur ha c'hoar.

Beteg ma teuas va zad-koz, Frañsa, ganet e Toullbroud, er bloaz 1842, da vab-kaer d'an Ogellou, ne oa eno, abaoe kantvejou, nemed "Rohaoued".

Gwrég va zad-koz a oa Soaz Rohou he ano, ganet e 1849 ha marvet d'he 32 vloaz e 1881. Va zad-koz ne varvo nemed e 1916.

E anavezet em-eus bet, ha soñj mad em-eus dalhet euz e gleñved diweza ha dreist-oll euz e varo. Dég vloaz e oan neuze.

Gweled a ran c'hoaz an "arvest" pe an "noz-veill". Ar horv maro astennet war daol vraz an "apoteiz-taol" deuet da veza eur japel wenn gand al liñseriou stennet da stanka ar prenest, ha da helei ar voger, en eun tu, hag ar gwele kloz en tu all. A-dreñv d'e benn edo kroaz arhantet an iliz, ha diou houlaouenn-goar, benniget deiz ar Chandelour, a beb tu dezañ.

Leun a dud a oa en ti. E penn an daol, eur bodig beuz an eur pladad dour benniget, hag e-kichenn, leoriou a zevosion, e brezoneg, da lenn d'an neb a gar.

Beb an amzer, unan a gemere eul leor, hag a lenne, a vouez uhel, war eun ton ingal, evel eur beleg o lenn e vreviel. Skoet kenañ e vezen gand al lennadennou-ze.

Ar hrasouérez, n'am-eus ket a-zoñj anezi, a lavare grasou beb an amzer, hag a bade hirig a-walh. Soñj am-eus e lavare chapeled ar re varo : An "De profundis" war ar greunennou bihan, atao ar memez hini. Dalhet em-eus soñj anezi. Ar hrasouérez a lavare : « O va Jezuz, va Redemptor, evid Anaon ar Purgator ». An oll a responte : « Roit dezo, O va Zalver ! ar repoz vad eternal. »

Litaniou ar Werhez a blije din kalz ivez. Evel eur muzik e oa evid va diskouarn an "Ora pro nobis" a darze diwar ar muzellou, e-kreiz sioulder kañvuz an ti, ha skéd eun oaledad tan-flamm a lakee tachou-keur ar gwele-kloz da lufra. Ne gomprenen ket ar geriou, med bez' e oant evidon eun dra bennag sakr gantañ c'hwez an Neñv, hag am dibrade war-zu an Aotrou Doue... Soñj e-béd n'am-eus dalhet avad euz an anteramant.

Daoulinet 'm-eus bet greet, goude, beb sul, war e vên-béz, war-lerh an overennou, keit ha m'on bet chomet e Kleder. Eur hiz sakr eo honnez ha n'eo ket dilezet c'hoaz nemed er parreziou el leh m'eo bet kaset ar vered pell diouz an iliz. Neuze, ar re dremenet, p'edo ar berejou en-dro d'an iliz, a oa evel ma kemerjent perz, gand ar re veo, en ofisou ar barrez. Euz ar béd all e kendalhent da veza c'hoaz euz ar barrez. An dra-ze a veze anvet ganeom "Komunion ar Zent".

*

Nogellou, an Ogellou, Logellou...

War gainerou an Ti-kêr, e kaver atao "Logellou". "Logellou" a zo "hutte, cabane" e galleg.

Koulskoude, biskoaz n'am-eus klevet lavared : "Al logellou" med atao "An Ogellou". Neuze, marteze e hellfe an ano-ze dond euz "eogi", "ogi", "rouir" e galleg. "Ogell" a hellfe beza al leh ma vez ennañ eoget pe oget al lin. Hag, e gwirionez, an Ogellou a zo tostig d'an dour. Ema war léz eun draonienn, el leh ne vank morse an dour, o tond euz diou feunteun dour réd : ar Feunteun-veur, ha Feunteun Sant Ke. E-kichenn ar Feunteun-veur, e oa gwechall eur mell poull-lin.

*

Va zad, Maodez Seite, ganet en Ogellou, e parrez Kleder, er bloaz 1874, a zimezas er gêr, er bloaz 1905, da Zoaz Stevan, ganet e Bourbouillenn, e parrez Ploueskad, er bloaz 1884.

Ne oa bet va mamm nemeur er skol : daou vloaz bennag, a gredan, a-veh ma ouie lenn galleg, med dond a reas da houzoud lenn mad ar brezoneg.

Va zad, er hontrol, e-noa e “zantifikad”, ar pezh a oa ral d’ar mare-ze. Ar “zantifikad-se” a welem diskouezet brao war dêz eur gwele-kloz, evel ma welem ivez va zad, en eur sklasenn¹ all, a-haoliad war eur marh e-pad e amzer-zoudard, gand e zillad soudard liou ruz ha glaz.

Va zad a oa eta eun den desket diouz e amzer. Skriva ‘ree liziri, gand eur skritur brao, êz-kenañ da lenn.

Distripa ‘ree galleg êzig a-walh. Med ne gomze ar yéz-se nemed ral ar wech, pa ne helle ked ober er hiz all, da Hallaoued divrezonég. Anad mad e oa deom ne blije ket kement-se dezañ ar yéz-se. Morse n’am-eus e glevet o komz galleg gand e vugale, e-keit ha m’ou bet er gêr.

Evel m’am-eus lavaret dija, va mamm, ma ne ouie nemeur lenn galleg, a zo bet deuet a-benn, drezi he-unan, da houzoud lenn brao ar bezonég ; brezonég ar hatekiz, da genta, ha goude brezonég “Buhez ar Zent”. Brezonég he leor overenn ivez, hini an Aotrou Uguen, Person Plougastell.

Al leor-ze, da fin he buhez, pa ne helle mui sevel diwar he gwele, a veze dalhmad etre he daouarn. Ennañ e kave ar pedennou a gare lavared : ar pedennou diouz ar mintin ha diouz an noz, hag ivez, beb mintin, pedennou an overenn.

N’ouzon ket, a-vad, hag-eñ e ouie va zad-koz lenn ha skriva. Da gredi eo e ouie lenn da vihana rag eun nebeud leoriou koz, e brezonég euz e amzer, am-eus bet kavet en ti, evel “Buhez Sant Izidor’ patron al labourerien-douar.

Med n’am-eus kavet skrid e-béd diwar e zorn. N’eus kennebeud chomet poltred e-béd war e lerh. Gwechall, siwaz ! n’edo ket ar hiz da espern pe da vired traou koz, en tiegeziou diwar ar mêz, ar pezh a zo damantuz braz.

Soñj am-eus a-vad, e plije dezañ kaozeal, marvaillad, dreist-oll ouz taol. Soñj am-eus ivez e tisplije dezañ ar re a gomze galleg, e-noa disfiziañs outo : ar Barizianed, evel ma lavare.

Ne houzañve ket ar Zaozon. Ober a ree anezo : “Al lern” pe “al louarn” evel ma ra ar “Barzaz Breiz”. Koulskoude, sur on, ne anaveze ket al leor-mañ. Med moarvad eh anaveze kanaouennou diwar-benn ar Zaozon.

Ne oan ket ar hosa euz bugale ar Seiteed euz an Ogellou. Eur breur all, François, o tougen ano va zad-koz, a oa ganet dija, tri bloaz em raog. Mervel a reas a-vad, gand ar paz-moug, d’e drede bloavezh. Ne oa ket d’ar mare-ze, a louzou a-eneb ar hleñved spontuz-se, a-néz e vije bet gellet e zavetei.

Soñj e-béd, evel-just, n’am-eus anezañ, nemed he-doa va mamm dalhet diwar e benn eur pochadig² bleo miret, e-kreiz eur gurunenn, en eur sklasenn a weled ivez war dêz eur gwele-kloz.

Pemp gwele-kloz euz ar re gaerra a oa en ti, pevar d’an traoñ hag eun all er zolier. Tri a oa reñket penn-ouzh-penn, a-héd ar voger, euz an oaled d’an nor borz, war dêz pep hini anezo eur reñkennad sklasennou : taolennou santel, poltrejou euz ar famill, poltred va zad e-pad e amzer-zoudard, re all euz ar brezel 14, e “zantifikad”.

An tri gwele-ze, gand o sklasennou, o doriou kizellet, o dantéléz, o zachou keur o lintra ouz sklêrijenn an heol, pe tan-flamm an oaled, a oa eun drugar da weled.

Pen-da-benn dezo, beteg lost an ti, e oa eur bank-tosell, e koad gwenn hag a veze puret (gwalhet) beb sizun. Diwar ar bank-se e veze êz pignad er gweleou-kloz.

Pevare gwele-kloz an traoñ a oa dirag taol vraz an apoteiz-taol. Eur bank a oa en-dro da houmañ, nemed er penn diouz an oaled. Er penn-ze, a-zioh outi, eur parailler a-zistribill gand e loaïou koad beuz, unan evid pep hini euz ar famill, merket gand lizerenn genta e ano.

Ar merhed eo a fiche ar gweleou, beb mintin. Pignad a reent evid-se war ar bank-tosell. Tenna 'reent euz ar gwele, ar penn-wele, ar pallennou hag al liñseriou. Fichet e veze ar re-mañ, a-zioh al leur-zi, ha lakeet en-dro er gwele dre an nor-wele digor braz. Ne veze ket atao eun dra gwall êz da ober. Goude e veze stanket genou ar gwele gand eur plueg treid hag eur penn-wele ha lakeet outo eur pallenn dantelézét kaer dalhet mad gand an nor hanter-zerret.

A-dreñv kein gwele an apoteiz-taol, edo al laouer-doaz. Eno e veze greet an toaz evid ar bara, toaz lakeet e go, d'an abardaez, gand goell-bier, ha kaset d'an ti-forn en deiz war-lerh : eun ti-forn boutin hag a oa en tu all d'ar bourk.

Traoñ an ti ne ree nemed eur zal euz ar penn uhella da lost an ti. Daou brenest a oa warnañ e tu ar hreisteiz : prenest an apoteiz-taol hag eur prenest bihan dirag al laouer-doaz. Al leur-zi a oa e pri-prad pe kentoh e pri-melen a zeue da veza du-loued dre forz bale warnañ.

Er zolier e oa diou zal, war-eün dindan an doenn. En hini dosta d'ar skalierou e oa eur gwele-kloz all hag eun arh vraz evid ar gwiniz. Ar zal all, dioustu goude, a oa greet gand ar présou pe armeliou, reñket brao en-dro dezi ; prés va mamm, prés va zad, prés al liñseriou, hag or présou-ni, daou anezo.

Setu an ti, evel m'edo, pa zigoras va daoulagad da houlou an deiz. Doubl e oa an ti hag heñvel-buhez an daou benn anezañ ; eur famill e peb penn : va hini hag ar famill Laorañs.

E-pad an deiz e vezen er havell war ar bank, stok ouz gwele an apoteiz-taol, gwele va mamm ha va zad. Ar havell-ze, war e zaou droad kelhieg, a helle beza lusket euz an a-raog d'an a-dreñv.

E-pad an noz, e vezen lakeet er garavell. Houmañ a oa eun doare kavell, a-zistribill ouz ar gwele-kloz. Diwar-bouez eul las, ar vamm diwar he gourvez en he gwele, a helle luskellad he hrouadur, pa ouele, evid e lakaad da gousked. Al luskellèrèz-se a veze gwigour gantañ hag a zeue da veza evel eur muzik a blije moarvad d'ar hrouadur, peogwir e ree dezañ kousked.

Evel-se, mailluret ha lurennet evel bugaligou an amzer-ze, eo bet va buhez krouadur, beteg an deiz ma teuas din eur hoar vihan, daou vloaz war va lerh, hag a oe anvet Soazig, ano va mamm.

D'an oad a dri bloaz eo bet darbet din mond d'ar béd-all da weled va breur François-Marie, hervez ar pezh a zo bet lavaret din.

D'ar mare-ze e veze savet du-mañ kalzig a gezeg. Beteg seiz "loen" a zo bet gwelet er memez amzer, er marchosi. Gorre-Leon, d'ar mare-ze, 'oa bro ar hezeg. Er Merzer hag e Landi e veze kavet neuze ar brasa foariou kezeg a-dro-war-dro, a-bell.

Dija, ez-vihan, e plije din ar hezeg. Aliez e vezen gand va zad war o zro, hag aon e-béd n'am-boa outo. Va zad am lakee, moarvad ken aliez ha bemdez, war o hein. Re hardiz e oan deuet da veza ouz ar hezeg.

Greet e oa bet din eur fouet diouz va ment, ha klask a reen ober evel ar re vraz : lakaad e douchenn da sklakal evid ober aon dezo.

Eur wech e ris evel-se, dirag eur speurenn, er hraou-kezeg. Ar gazeg yaouank a oa e-barz , spontet emichañs gand va sklakadenn, a roas din eun taol-ru. Houarn euz he faoiou a-dreñv a skoas war du kleiz va fas, a-resed d'am diweuz. Stlapet e oen er-mêz dre an nor zigor, war ar bern teil, el leur. Koll a ris va anaoudègèz. Ar gwad a strinke euz ar gouli, ha va skouarn gleiz zokén, war am-eus klevet, a ziwade, ar pezh a oa eur zin fall-kenañ. Kavoud a reas d'am zad e oan lazet.

A-drugarez Doue, e teuas buan-buan ar medisin d'ober war va zro. Ne oa ket ken gwaz ha ma vije kredet. Va fenn kaled a Vreton ne oa ket torret. Dond a ris da vad. Med eur gleizenn a zo chomet abaoe e korn kleiz va diweuz hag a hell beza gwelet c'hoaz, goude ouspenn dég vloaz ha tri ugent paseet.

*

D'ar mare ma komzan anezañ, ne veze bragezet ar baotred vihan nemed war-dro an oad a dri bloaz. Beteg neuze, evel ar paotrezed, e tougent sae, ha dindan, o reoriou, evel just, a veze en noaz. Ano e-béd euz ar pezh dillad-se anvet hirio "slip". Nebeutoh a draou da jeñch pa zigoueze eur reverzi bennag.

Me ivez 'ta, evel ar re all, a zo bet savet evel-se. Soñj mad am-eus c'hoaz euz va bragez kenta. Pebez fouge er paotr dougen bragez evel ar re vraz ! Pebez gouel en deiz-se ! Mond a reen d'hén diskouez d'an amezeien.

Med en em ober ouz ar bragez kenta a oa eur gwall-afér. Bountouna, ha divountouna a oa dreist galloud ar paour-kêz paotrig.

D'ar mare-ze, ar bragezeier ne oant ket evel ar re a zouger bremañ. En a-raog, faout e-béd, med eur pezh danvez euz ar bragez ; dezañ braster eur mouchouer-fri, a veze savet ha bountounet en daou du war ar groaléz. Evid dizoura, e ranke ar paotr divountouna, da-vihanna diouz eun tu, ha lezel an takad dillad-se da zistribilla war e zivesker, evid difoupa e "filipig" da staotad : eun dra dihalluz evid ar paour-kêz-bihan.

Setu, pa ne veze dén war al leh da rei sikour dezañ, eh errue aliez gwall-zarvoudou da rei méz d'ar bugel. Ar vamm, a-vad, a ouie derhel prest eur bragez fresk e korn he armel da gemer plas an hini glepiet pe mastaret.

Ar bragezeier evel ar re a-vremañ n'eo deuet ar hiz anezo nemed goude ar brezel 14. Ar re genta o dougas, ar vourhizien dreist-oll, a veze greet goap outo ganeom-ni. Gand dispriz e veze greet anezo : bragezeier "toull-buoh", ar pezh n'eo ket eur gêr gwall-vrao, neketa ! Med ni ne zoñjem ket etre an daou seurt bragezeier : an hini a zougem a oa eur "bragez" hervez ar hiz. An hini all, eur bragez "toul-buoh" ablamour d'ar faout a zouge war an a-raog.

Or bragezeier a veze hir atao. Diskenn a reent beteg war chouk or boutou-koad. Ano e-béd neuze da zougen bouteier-lêr nemed da zul, a-wechou, evid mond d'an overenn pa zeue an oad deom da vond.

Ar babigou, war zivreh o mamm, ne vezent kaset d'an overenn nemed da zul ar beuz, anvet c'hoaz, sul ar bleuniou.

Gwisket e vezent en o haerra, evel papaigou, eun drugar da weled. Gand kemend-all a vugaligou en iliz, nag a ouél ! An ofis a veze hir, rag lennet e veze ar Basion penn-da-benn, pe gentoh kanet e latin.

Pa zigouzed gand maro ar Hrist war ar groaz, an oll a boke da leurenn an iliz, ha neuze e kreske c'hoaz leñvadeg ar vugaligou. Ar hiz-se, evel kalz re all, a zo eet da goll.

Nebeud a eñvoriou all a jom ganin euz va bloaveziou kenta. Soñj am-eus c'hoaz koulskoude, e lavaren "tata" d'am zad, evel ma lavar ar vugale a-vremañ "papa".

Med erruet d'an oad a bemp pe hweh vloaz, e veze réd dilezel ar gêr-ze, ha lavared "tad" evel ar re vraz.

Cheñch giz, evid eur bugel dreist-oll, n'eo ket eun dra êz, setu ar pezh ne felle ket din. Va dizentidigez a goustas kër d'am lér, rag paka ' ris eur roustad digand va zad. Diwar neuze a-vad on bet dizonet evid mad. Va mamm eo a "gorrije" ahanom. Va zad, morse. N'am-eus soñj e-béd da veza gwelet anezañ o skei gand e vugale vihan nemed eur wech.

*

Va hoariellou bugel ne goustent ket kër ; eun tamm kased bihan, diou pe beder rodig koad dindan, ha treinet war-bouez eul las-stoup, setu toud ar pezh a felle deom. Va zad, dornet mad evel ma oa, eo a ree deom or c'hoariellou. Suterézéd a ouie ober ivez, d'an nevez-amzer, gand bodou haleg tener.

A-hend all, gand eur gontell vihan hag eur betarabezenn e ouiem ober a beb seurt c'hoariellou : karrigellou, kezeg, saout, moh, chas.....

Deuet brasoh, on-oa desket kleuza eur betarebezenn : daou doull enni a ree an daoulagad, eun all ar genou, gand dent beget ennañ, evel-just. Ne oa ken goude nemed elumi, en diabarz, eur houlaouenn, pa deue an noz, ha lakaad ar voul, war eur hleuz bennag war lez an hent, da sponta ar merhed.

Da houel Nedeleg, ar re vihan ne vezent ket en overenn hanternoz, pe er pellgent evel ma veze lavaret. Med en eur zihuna, diouz ar mintin e kavem e-

kichenn or gweleou-kloz, eur Mabig-Jezuz sukr, eur gouign rouantèlèz³ hag eun aval-oranjez.

Hini e-béd ne veze re breset da zuna e Vabig-Jezuz sukr daoust ma veze braz ar c'hoant. A-benn an noz, koulskoude, ne jome anezañ aliez, nemed e benn. An eil a ziskoueze d'egile ar pezh a jome c'hoaz heb beza sunet. An hini a jome gantañ an tamm brasa a ree avi d'ar re all, dreist-oll d'ar re ne jome mui ganto netra e-béd ken.

D'ar bloaz nevez, an hini a veze da genta ouz e zoueti a bake eur pezh a zaou wenneg braz. Ar re all, eur gweneg toull nemetkén. Ne oa mui a liardou d'ar houlz-se, med o gweled am-eus bet evelato.

Ni a veze kabal warnom, kerkent ha dihun, da zibuna or rimadell : « Eur bloavezh mad a zouetan deoh, kalz re all ouspenn, ha joa ar Baradoz da fin ho puhez. »

A-benn fin an devez or-beze evel-se eun tamm brao a wenneien, rag mond a reem euz eun ti d'egile d'ar hontre. Or plijadur, diouz an noz, a veze o konta or gwenneien evid gouzoud piou e-noa ar muia, gwenneien ha daou-wenneien. Pemp-kwenneien ivez a-wechou. Ral e veze kaoud peziou a zég-kwenneien. Ar remañ a oa bihan, tano, skañv ha melen. Eur pezh a bevar real a vije evidom eur fortun.

Lakeet e veze ar gwenneien-ze en eur podig-espenn, dezañ a-wechou furm eur pemoh-bihan e porselen, gand eur faout en e gein da lezel an arhant da dremen. Hejet e veze aliez, da lakaad ar gwenneien a veze ennañ da zeni, hag an trouz-se da veza eur muzik c'hwég-kenañ evid on diskouarn.

E skol ar re vihan

N'ouzon ket pe e oan 6 pe 7 vloaz p'on bet kaset da skol ar re vihan da di ar Seurezed, e Kleder.

Anaoud mad a reen dija ar seurezed-mañ gand o hoef braz ha ledan a guze o dremm, gwisket oll e gwenn. Ablamour da ze e vezent anvet "ar Seurezed gwenn". Hag hirio c'hoaz, daoust m'o-deus kollet o dillad gwenn, e vez greet anezo atao gand an dud oajet : ar "Seurezed gwenn".

Beb gwech ma veze du-mañ unan klañv bennag, e veze galvet, neket ar medisin, med ar Seur a ree war-dro ar re glañv. Ne veze galvet ar medisin nemed pa lavare-hi e oa réd hén ober.

Ni a anaveze mad anezi. Kaozeal a ree brezoneg evel dom, setu ma oan hardiz-kenañ outi. Chom a ree aliez, hir-amzer, da gomz gand ar merhed en ti. Hag evel ma haloupe kalz dre ar barrez, war he zroad evel-just, da weled ar glañvourien, he-deveze atao eur bern keleier da gonta.

Greet e veze anezi ar "Sœur Sant Joseph". Ar pezh a lavare e oa evel komzou an Aviel. Gouzoud a ree hada levez, frealzi, kennerza, kemer perz e buhez peb famill, er joa koulz hag er hlahaer.

Aliez e vezen ivez kaset da gerhad louzeier diganti, pe va-unan, pe gand va mamm pe va zad, rag ne oa neuze ti-apotikèrèz e-béd e Kleder. Eur zal vrag he-doa evid-se, e kouent ar seurezed.

Dispourbella 'reen beb tro va daoulagad evid selled ouz ar pez a veze war ar staliou, en tu all d'an doriou gwér. Ar pez am skoe ar muia eo ar balañsou bihan e keur, hag a skede dindan eur hloh gwér dilastez-kenañ.

A-wechou e kemere ar balañsou-ze evid sevel al louzeier a veze goulennet diganti. Hirio, an apotikerien a gav prest en o stal an oll louzeier. Ne oa ket ar memez tra d'ar mare-ze. Al louzeier, neuze, a ranke beza savet hervez disklêriaduriou ar medisin. An traou a veze mesket evid o zevel a ranke beza pouezet en eun doare striz-kenañ. Arabad e vije fazia war eur milligram zokén. Hag evid-se, ar balañsou a ranke beza delikad-kenañ. Evel braoigou e oant da weled heb an disterra poultrennenn warno. Ablamour da ze e vezent atao goloet gand eur hloh gwér.

*

Evel-se eta, dre ar seur iñfirmiourez-se, em-boea greet dija anaoudègéz gand ar gouent, rag evel-se eo e oa anvet skol al leanezed e Kleder.

Eur skol vrag e oa, evidon da vihanna. N'oa nemed an iliz er bourk hag a vije brasoh egeti. Gwelet e veze euz a zu-mañ, eur hilometr bennag diouti. Ne oa koulz lavared nemed fenneier etrezi ha va hêr.

Evel m'am-eus lavaret dija, n'ouzon ket just da be oad on bet kaset da skol ar re vihan. N'oa hini all e-béd nemed hini ar gouent. Ar pez a zo sur eo edon dija er skol da vloavez kenta ar brezel braz. Soñj mad am-eus euz refujied, a oa er skol ganén hag a zeue euz ar Beljik. Gand eun dra e oan bet skoet kenañ en o farlant : ne oant ket gouest da lavared "huit" eveldom-ni, med "houit". N'oa nemeto kennebeud ha ne ouient ket a vrezoneg. Ne gomprenem seurt ganto, hag ind-i, seurt e-béd ganeom.

Med a-benn bloaz e teue brezoneg ganto koulz ha ganeom-ni, a-forz d'or hleved. Ind-i ivez a zeske eun tamm galleg bennag deom-ni.

D'ar mare-ze, ouzpenn 70 vloaz a zo abaoe, an oll vugale e Kleder, azaleg an oad tenerra, ne gomzent nemed brezoneg, ne ouient gér galleg e-béd pa' z eent d'ar skol. Eo, evel ma veze lavaret :

« Non ha oui !
Setu galleg en ti.

Pe galleg ar chas. Rag e Kleder, d'ar poent-se, evel el leh all, ar galleg ne oa mad nemed evid ar chas. « Ici ! couché ! kiss ! patte ! allez ! ».

P'on eet d'ar skol evid ar wech kenta, na pebez abadenn, va Doue ! Gouél ha kri, evel-just ! Evel ar re all, o tispega ahanon diouz va mamm.

A-drugarez Doue eh anavezen ar seur karget ahanom a oa ken chentil, a gomze eveldom brezoneg ha gand an oll hag a roe bonboniou. Va mamm a hellas mond d'ar gêr dineh kaer. Kamaraded am-boa kavet da hoari ganén war ar porz-skol.

Ar porz-skol, pe ar "hour" evel ma lavarem kentoh, on-hini a oa hini ar re vihanna. Biskoaz n'am-boa gwelet kemend a vugale vihan er memez leh, paotred ha paotrezed mesk-ha-mesk. Evel eun neiziad merien e oam. Eun neiziad merien hag a virville, eur pez trouz ganto, dreist-oll dindan an disklavenn pe ar "preo", rag eno e oa e-leiz a hekleo.

Ar re gosa, ar re a oa gand o eil bloavez, a oa evel er gêr hag a anaveze mad al leh. Ne oa nemed mogeriou en-dro deom. Med nag a brenezier a beb tu !

Du-mañ, war an ti, ne oa nemed daou brenest, unan bihan-bihan, hag unan all brasohig. Amañ e oa kement ma n'hellen ket o honta.

Prestig, eur seur hag a oa ganti eun doare "castagnette" en eun dorn, a lakeas he sklakérez da vond en-dro. Me a gavas souezuz an dra-ze. Kerkent a-vad, an trouz a baouezas. Ar merien en em zastumas dirag doriou ar hlasou, eul lostad a beb tu da beb dor. Ar re gosa eo a zeske deom penaoz ober. Ni, ar re ziweza deuet, ne ouiem netra c'hoaz.

Er hlas e oa roet e blas da bep hini, war daoliou hir, livet e du. Dispourbella 'reen va daoulagad da zelled en-dro din.

Ouz ar voger, en a-raog, e oa eur mellad kroaz, gand imachou braz d'ar Werhez ha da Zant Josef a beb tu dezi. Imachou all a oa c'hoaz ouz ar mogeriou all.

Eur bedenn a oa lavaret da genta toud. Gouzoud a reen dija lavared "On Tad pehini ' zo en Neñv" ha "Me ho salud Mari."

Pa veze va mamm o horo 'r saout, e-keit ha ma vezen o vired ouz ar haz da zond da lipad al lêz a oa er zaill e-kichenn an nor, hag o vired ouz al leue bihan da vond er mêz, va mamm a zeske din va fater hag ivez eun tammig katekiz :

-« Ha c'hwi ' zo kristen ?

- Ya, dre hras Doue.

- Petra eo eur hristen mad ?

- Eur hristen mad a zo eun dén badezet, a gréd hag a heuill al lezenn gristen... »

Va mamm a ree din lavared dég kwech, ugent kwech war he lerh beteg ma vijen gouest da lavared va-unan.

Med distroom d'ar hlas. Roet e oe da bep hini eur haier hag eur hreion, ar pez a oa evidon eun dra dreist ordinal. Eur hreion du etre va bizied ! Nag a boan o teski din penaoz e zerhel evid ober barrennou war ar haier paper gwenn. Nag a boan o chom a-resed d'al linennou... E-leiz a linennou a oa, ha réd e vije o harga a varrennou ingal, euz eun tu d'egile, euz an neh d'an traoñ.

Barrennou ingal ? Siwaz ! ne vezent ket gwall-ingal. Lod a ziskenne re izel, re all, kaer or-boea tenna on teod, a zave re uhel. Ar seur, a-dreñv d'or hein, a boanie gand pep hini, ha ni ivez a ree kemend-all.

Diwezatoh e vo desket deom skriva gand liou, gand eur bluenn, med a-raog e vo réd karga meur a gaier gand eur hreion du.

War-lerh ar barrennou e teuo traou all. da genta e vije desket deom lakaad eur pik war beb barrenn, ha ni, er memez amzer, a lavare : « i, eur pik war e fri. » Goude e veze greet rontchou, hag e lavarem : « O, tro an dro ». Diwezatoh e teue ganeom : « U, lost ar marh du ».

Evel-se, a-nebeudouigou, e teskem ol lizerennou. Kaset e vezem ivez, a-doulladou dirag eun "tablo". Da genta, an "tablo 1" e-giz ma lavarem, hag eno e teskem : "a, e, i, o, u" - "pa, pe, pi, po, pu" evel ma vijem o kana, pe o tibuna litanious oll azamblez, ha goude, pep hini d'e dro. Pa veze warnom an êr da veza skuiz, e vezem kaset d'or plas.

Evel-just n'eo ket en eun devez eo e veze desket an oll draou-ze. Ne oa netra ouz or presi, hag ar seur, boazet evel ma oa, n'eo ket pasianted eo a vanke dezi. Me 'lavar a-vad, e ranke kaoud ganeom eun tamm brao a basianted.

Aliez-aliez e skrivem ivez war eun "ardoazenn" pe eun dabletenn vein-skjent. Amañ e hellem, evel ma karem, merka ha diverka a beb seurt traou : ober kizier bihan, chas, karrigellou, laboused... ha me oar-me. Ha pa veze leun an ardoazenn, eun taol teod dezi, e diou pe deir lipadenn, hag eun taol mañch evid he dizeha, ha traou all warni a-nevez.

Ne veze ket êz atao mired ouz kemend-all a ribitaillou da varvaillad. Réd e vije bet neuze gwriad deom or bég. Eun tamm trouz a veze atao er hlas.

Ha neuze, nag a riboul gand ar re o-deveze ezomm da vond d'an toull distro. Mond di, a zisplije din horrol, er penn kenta. Nag a flêr ! En Ogellou evid-se, n'oa nemed mond a-dreñv eur hleuz, e-kreiz an natur. Na pegement e oa c'hwékoh hag êsoh ! Amañ e vezem en-dro d'eur baill braz kenañ, hag ennañ, pep hini a zizoure, tri, pevar asamblez a-wechou. Gwasoh e veze pa ranked mond da azeza war eun toull flêriuz.

Evid ar prejou, me, ha ne oan ket pell diouz ar bourk, a rede d'a gêr da zebri lein. Da unneg eur eh echue ar skol diouz ar mintin ha da eun eur e kroge en-dro beteg peder eur. Hag evel-se bemdez, nemed da yaou ha da zul evel just, hag ivez pa veze eur gouel bennag, ar pez a zigoueze aliez neuze.

Soñj am-eus e vezen o kousked er memez gwele gand va zad-koz, hag e konten dezañ a-raog en em rei da gousked ar pez a dremene er skol.

Ar seur a ouie brao konta deom eur bern istoriou e brezoneg, evel-just. Va zad-koz am zelaoue gand kalz a basianted. A-wechou e veze kousket dija, ha me a gendalhe atao gand va istor.

Plijoud a ree din, dreist-oll, konta dezañ istoriou euz an "Istor Zantel", euz an Testamant Koz hag an Aviel, a gonte deom ar seur en eun doare ken plijaduruz, en

eur ziskouez deom e-leiz a imachou : Istor Jozef hag e vreudeur, istor ar Mabig Jezuz, istor ar Basion a blije deom kenañ.

Ha va zad-koz a zelaoue, evel ma vije bet dezañ ar wech kenta da gleved kemend-all. Pa' z een a-dreuz koulskoude gand va istor, pe pa ankounac'heen eun dra bennag, e teue war va zikour.

Setu ar pezh a zo chomet em spered euz amzeriou kenta va skol e kouent ar Seurezed, e Kleder. Euz va amzer-skol a-béz, n'eus netra hag a vije bet chomet ken anad em spered. Petra 'zo kaoz ? Ne oa ket ar skol-mañ eneb-natur. E brezoneg, yéz or havell eo e veze komzet deom, ar yéz n'oa nemeti hag a helle diskenn dondon en or halon hag en or spered. Ne vo ket ar memez tra pa'z in d'ar skoliou all.

Anaoudeg braz on chomet hag e chomin e-keñver leanezed Kleder, evid an amzer vad am-eus paseet en o skol.

Ar seur a oa karget ahanom hag a ree skol deom, a ouie, e gwirionez, ober diouzm, hag oll e karem anezi evel eur vamm, rag bez' e oa evidon eur gwir vamm. Ne gile dirag netra. Difanket e vezem ganti pa zigoueze deom ober en or brageier. Soñj am-eus da veza gwelet unan ahanom, pakadennet en e davanañcher hlaz, da hortoz ma vije seh e vragez a-zioh forno ar gegin.

Eun deiz a-vad ez eas kuit.

Lavaret e oa bet deom edo o vond da ober war-dro ar zoudarded hloazet er brezel. Rag edo neuze ar brezel braz oh ober e reuz.

Ni a ouelas oll, pa deuas da bokad deom, a-raog kuitaad Kleder.

An debri hag an eva

Ar re goz a lavare :

« An tamm hag al lomm
A zalh an dén en e blomm. »

N'eo ket hepkén an dén, med ar bugel ivez.

E amzer va bugaleaj, ne vezem ket figuz war ar boued. Anavezet am-eus an amzer ma ne veze da zijuni nemed beb a skudellad soubenn.

Soubenn ar patatez, ken teo, ma chome enni eul load goad en he sav. Ne veze d'ar mare-ze nemed loaiou koad beuz, pep hini e hini, gand lizerenn genta e ano kizellet war he lost.

Ano e-béd, d'ar poent-se euz kafe, nag euz bara 'g amann teo pe goñfitur da zebri gantañ. Ne oa ket falloh, marteze, evid ar yehed. Ar pezh a zo sur eo, ne hortozem ket gwelloc'h keusteurenn.

Da lein, da greizteiz, aliez eur podad yod-kwiniz pe yod-kerh a veze lakeet e-kreiz an daol, ha pep hini gand e loa-veuz, dao d'ar pod da gemer loaiadou yod, a

zouben en eun toullig greet e-kreiz ar podad, leun ennañ a amann teuzet. Dre ma houllondore an toull lipig-se, e veze lakeet amann all e-barz da deuzi.

Dirag pep hini, ouspenn, e veze eur volennad lèz diennet, pe lèz goedenn⁴, hag e soubem enni ivez on loaiadou yod tomm. Bezit sur e lipem brao or mourrou diwar eur seurt keusteuenn, lipous, kreñv ha yah. Arabad deoh truezi ahanom ma kav deoh eo gwelloh hirio ho keusteuenn. Evidom-ni, neuze, n'oa netra gwelloh. E pep tiégéz, war ar mêz, edo ar geusteuenn evel-se. N'or-boa avi da gaoud ouz dén.

Ni 'zave ahanom gand peb a govad yod hag eun tamm braz a vara segal (segal pe segal-winiz), eun tamm kig-moh druz lakaet warnañ, hag ez eem er-mêz da zebri on tammou bara-kig, en eur haloupad war al leur. Peadra da harpa beteg merenn a veze atao etre teir eur ha peder eur, rag lein a veze debret etre 11 eur ha kreizteiz. Ano e-béd neuze, a-drugarez Doue, da jeñch eur. Atao e veze ganeom eur an heol.

Réd din lavared c'hoaz, etre dijuni ha lein, pa veze hir an deiz ha tenn a-wechou al labouriou, hag a groge kerkent hag ar zao-heol, e veze servichet eur préd all, er park, e-kreiz al labour : Eur banne te hag eun tamm bara, a veze anvet ganeom "gortozenn".

Koan a veze war-dro 6 eur e-doug ar goañv. Hennez a veze ar préd gwella : soubenn al lèz, soubenn ar pouloudig⁵, soubenn ar brignenn, soubenn ar haol, pe eur zoubenn all bennag, hag atao, war-lerh, eun tamm bara gand kig-moh, da vihan, evid ar re vraz.

An dorz-vara vraz ha ne veze frésk nemed d'ar meurz a veze miret kloz en eun torch teo, war ar bank, en eur hogn euz an apoteiz-taol. Pep hini a drohe eun tamm diouz e naon gand ar gontell eün vraz. Deom-ni, bugaligou, on tad pe or mamm eo hén trohe deom, teo pe dano, braz pe vihan, hervez ma lavarem.

Eur wech ar zizun, da verher, da goan, ha da zul da lein, e veze kig-ha-fars ha gantañ da eva, lèz-goedenn, lèz-diennet pe lèz-ribot. Hemañ eo an hini gwella evid ar re vraz. Ni, bugale, a gave gwelloh lèz dous. Ar re vraz a gemere pastelladou kig-moh ha fars a-grabanajou a zebrent war-eün diwar o daouarn. Loa na fourchetez e-béd neuze da zebri kig-ha-fars. War eeün ez ee, a grabanajou, euz ar plad braz e-kreiz an daol, d'ar genou, ar fars en eun dorn, ar bastell gig en dorn all.

Ni, bugaligou, a veze lakeet deom, disparti, or pladad fars gand sukr warnañ e-leh kig-moh. Mond a reem d'or pladad evel ar re vraz, gand or hrabanou.

Ne veze ket ezomm da bedi ahanom. Ne oa evidom, netra gwelloh eged ar "hig-ha-fars". Eur préd leonad a-vad eo hemañ, rag er-mêz euz Leon ne anavezer nemeur ar préd-mañ, pe kentoh, ar boued-mañ.

Evid ober "kig-ha-fars" e reer eun toaz tano, gand bleud gwiniz-tu, lèz, viou, dienn, sukr hag holen. Pa vez fardet mad an toaz, e vez lakaet en eur zah lien stard. Ar zahad-mañ, laset mad, a laker da boaza en eur podad soubenn, ennañ eur mell tamm kig-moh hag e-leiz a legumach.

Pa vez poaz mad, e tenner ar zahad euz ar zoubenn hag e ruiller anezañ gand an daouarn, war an daol, evid e vruzuna. Bruzuna 'rank evid beza mad pa vez diskarget er plad.

Bremañ eo deuet ar hiz da zebri anezañ, n'eo ket a-grabanajou, med gand eur fourchetez, pep hini en e blad. Med ni, da genta, a gave an dra-ze dizaour-kenañ. Kavoud a reem, gand ar fourchètèz, e kolle ar fars e vlaz. Blaz an dorn eo a ranke da gaoud, ha nann blaz ar fourchètèz.

E-leh ober fars-kwiniz-tu, e veze greet ivez, beb an amzer, "farz-kwiniz", gand bleud gwiniz, ha nann gand bleud-kwiniz-tu. Poazet e veze ivez en eur zah evel egile, en eur podad soubenn. Med hemañ a veze gwenn evel yod-kwiniz ha ne vruzune ket pa veze dizahet en eur plad. Dousoh e oa hag evid e zebri e ranked kaoud eul loa.

Meur a zeurt fars, kenkoulz all, a ree c'hoaz or mamm : fars breset ha fars petillig hag a veze greet war eur billig losteg. Heñvel a-walh e vezent ouz krampouez, med kalz tevoh ha muioh a viou enno, a gav din.

"Fars-forn" a veze ivez. Fars forn da zebri gand an dorn, evel ma lavarem. Greet e veze hemañ pa veze eur gouel bennag, en eur plad pri ront hag hir, dezañ bordou uhel eun tammig, hag e veze greet "lachevre" anezañ er vro. Ar fars-se a veze kaset d'an ti-forn da boaza, setu perag e oa anvet "fars-forn".

Hirio c'hoaz e kandalher da ober fars evel hemañ, anvet atao "fars-forn". Ennañ e veze, evel hirio, lakeet rezin brun, ar pezh a blije kenañ d'ar vugale.

Bro-Leon, n'eo ket bro ar hrampouez dantelezet, saouruz d'ar staon evel re Vro-Gerne. Bez e veze greet krampouez, koulskoude, med giz Bro-Leon.

Va mamm a ree krampouez aliezig a-walh, krampouez gwiniz-tu, a helle beza debret e tomm pe e yén. Ar pezh a jome a-zilerh lein a veze debret da verenn, pe trohet a-dammou bihan ha fritet da goan.

Krampouez Leon a veze tevoh eged krampouez Kerne ; setu perag ne vezent ket dantelézét. Buannoh e kargent ar hov. Amann pe zukr a veze lakeet warno. Sukr, kentoh, evidom-ni bugale. Ganto, d'o lakaad da ziskenn, e veze evet lèz dous pe lèz-ribot a-volennajou.

Er seurt krampouez all a ree c'hoaz or mamm, med gand bleud-kwiniz. A-wechou e veze lakeet enno, ouspenn, yod patatez. Ablamour da-ze e veze greet anezo krampouez-yod-patatez pe kouign-patatez⁶. Me 'gave gwelloh ar re-mañ pa vezent debret e yén gand eur gwiskad-amann ledet brao warno.

Mond a reem d'ar skol, goude, gand eun hanter wignenn patatez evel-se, e-leh eun tamm bara 'g amann. Peadra da derri on naon e-pad ar "rekreasion".

*

A-raog hag e-pad ar brezel 14, ne veze morse war an daol, na kig-saout, na kig-leue, na kig-yér, na kig-lapin, ha pesked nebeutoh c'hoaz. Eur zilienn bennag

nemetkén, pa bake va zad siliou, pa veze o houera ar foenneier, pe o riñsa ar poullkanna.

Morse, kennebeud, n'am-eus gwelet boestajou koñserv war an daol, na tamm fourmaj e-béd. Ar wech kenta m'am-eus bet gwelet, eo bet darbet din "rejeti" gand ar c'hwez a zave diwarnañ ha ne gomprenen ket e hellfe tud 'zo debri seurt traou.

N'or-beze viou nemed pa vezem klañv... Keit ha ma pade an derzienn, divenn da zebri netra : eva nemetkén. Med pa goueze an derzienn, e veze poazet deom daou vi war ar plad, pe greet eun alumenn viou. An dra-ze a gavem beuz. Ha pa ne ve kén nemed evid kaoud viou evel-se, e save c'hoant ennom da veza klañv.

Eur fars-all a veze c'hoaz, beb an amzer, pa veze halet eur vuoh bennag, ar pezh a errue teir pe beder gwech ar bloaz. Neuze e veze greet "fars-leue-bihan" gand lèz ar vuoh nevez halet. Al lèz-mañ hag a zo melen eun tammig, a roe ar memez liou d'ar fars. Hemañ a veze poazet ivez, er zoubenn, en eur zah evel ar "fars-kwiniz-tu". Diskarget en eur plad e veze heñvel ouz yod. Heug am-beze outañ, eun tammig, ablamour d'e liou : liou kaoh leue bihan a lavarem-ni.

Ha petra 'evem da lakaad an oll vouedou-ze da ziskenn ? Ni, bugale, ne veze roet deom nemed lèz : lèz diennet, peurvuia, med ivez, lèz-goedenn pe lèz-teo, hag ivez lèz-ribot, goude peb ribotadenn.

Ar wazed a eve dour hag ivez lèz eveldom. Ral e veze gweled gwin war an daol. A-wechou, koulskoude, pa veze tud diavêz, e veze servichet gwin hag ivez eur banne kognak evid echui.

Petra 'veze greet gand ar yér, al lapined, ar viou pa ne vezent ket debret er gêr ? Beb merher e veze va mamm gand an treñ, e marhad Kastell-Paol, ganti en he faner zu, viou hag amann, ha beb an amzer eur yar pe eul lapin bennag.

A-wechou e vezen asamblez ganti. Nag e plije din an treñ ! N'ez ee ket gwallvuan. Evidon a-vad, me 'gave ez ee gand ar foultr ! Ha pa zellen dre ar prenest. O ! na souezusa tra ! ar potojou, ar hleuziou a beb tu a rede !

Er hohi, e Kastell, em-beze plijadur o weled ar prenerézed. Pep hini a ziskoueze e varhadourez. Eun tamm amann a veze dispaket hag ar breneréz he-doa droad d'e dañva gand bég he biz bihan pe penn teo eur spillenn.

Aliéz, ar memez preneréz eo a brene atao digand va mamm, anavezet mad ganti abaoe pell 'zo danvez ar varhadourez. Eur famill a zeu, evel-se, d'en em voaza ouz blaz eun amann ha ne fello dezi morse prena digand eun all.

Blaz eun amann a hell cheñch euz eun tiègéz d'eun all. Pep tiègéz ivez e-noa e vod da voulla e damm amann. Va mamm he-doa eul loa-veuz garanet warni tresadennou brao, ha gand al loa-ze e vuelle ar memez tresadennou war he zamm amann ; pe he zammou amann. Setu ma vezent brao da weled.

Ar pellgent

Deuet da veza brasoh, seiz vloaz pe ouspenn, or-beze droad da vond ivez d'ar pellgent pe overenn hanternoz.

Beilladeg a veze a-raog. Eur bern mad a vouted a veze lakeet en oaled en-dro d'an daol. Lod a oa tig da hoari domino, ar re gosa dreist-oll. Ar re all a blije muioh dezo ar hartou. Ar re na ouient ket c'hoari a zelle.

Ni, ar ribitaill, a veze o c'hoari e lost an ti. Pa reem re a drouz e save karnaj warnon : « dabord e pakoh ma ne jomit ket peoh ! »

C'hoari a reem en em baka e lost an ti teñval, rag eno ne veze ket a houlou, ar pez ne zisplije ket deom. C'hoari koukoug a reem en eur vond da guzad a-dreñv an arrebeuri pe dindan ar gweleou-kloz. Eno a-vad, e veze aon o vond. Ar re hardisa nemetkén, a grede mond en toull du-ze, a-wechou leun a logod. Daoulagad tan eur haz bennag a sponte ahanom. Kalz a veze war-dro an ti ha ne vezent ket atao doñv.

War-dro dég eur e veze askoan : silzig a veze fritet gand or mamm war ar billig losteg. Nag a hwez-vad neuze dre an ti a-béz ! Nag e lipem or mourrou pa veze lakeet deom eun tamm silzig war or plad, or bizied o servicha deom da fourchetez, al lipig o tivera diouto ! Evid echui e veze eur banne kafe pe eur banne te. Setu on askoan ! Ne rivine dén e-béd. Ha ni a veze eüruz.

A-wechou e veze lavaret deom : « Ma vez sklêr al loar ez eoh d'ar pellgent. » Hag e sellem pell a-raog ouz an almanak da weled penaoz e vefe loar : war he hrésk, pe war he hann, pe war he diskar. Gand al loar war he hann, ezomm e-béd da gaoud letern evid mond d'ar pellgent.

Med pa ne veze ket a loar, pebez abadenn mond euz an Ogellou d'an iliz e-kreiz an noz du ! Eul letern a veze gand va zad a valee er penn a-raog. Med, a-raog loh euz ar gêr, va zad a garge a foenn restell ar hezeg : o askoan evid noz Nedeleg. N'am-eus ket a zoñj e vije roet eun dra bennag d'ar zaout.

Etre an Ogellou hag ar bourk, an hent a oa fall-fall d'ar mare-ze, evel eun hent bet greet da vi-red ouz an dud da baseal. Leun e veze, e-pad ar goañv, a boullou dour, a vouillenn hag a bri, imposubl da dreuzi nemed en eur harr hag a yee el lagenn a-wechou, beteg e vendeliou. Ar hezeg avad, a dreuze êz, boazet ma oant da gerzed en dour hag el lagenn.

Hag an dud war o zroad ?

Mond a reent dre ar gwenojennou hag a riboule dre ar hleuziou pe a-dreuz ar parkeier. Pa ranked kemered an hent e veze lammet diwar eur mên war eun all ; ouz kostez ar hleuziou leun a lann hag a flemme deoh ho tremm pa 'z eed re dost dezo, dreist-oll e-kreiz an noz teñval, pa vezem o vond d'ar pellgent gand eul letern hepkén d'or sklêrijenna.

Erruet er bourk, e veze lezet al letern e ti 'r Fave, skarz et eun tammig ar fank diouz or bouteier, ha goude, buan d'an iliz evid kaoud plas hag evid gweled Jean-Louis ar Hloher oh elumi ar gouleier. An dra-ze 'oa, evid ar vugale, eun dra kuriuz kenañ da veza gwelet.

Ar re-mañ, gouleier-koar, a oa e-leiz anezo, kement ma ne hellem ket o honta ! Edont ouz solier an iliz, eur zolier steredennet evel an oabl glaz, war kurunennou

braz, an eil a-zioh e-bén, med bihannoh-bihanna dre ma'h uhellaent. Mouchenn peb goulaouenn a oa stag an eil ouz e-bèn gand eul las gwenn koaret.

Jean-Louis, gand eur vaz en he bég eul "lost-raz" elumet, a lakee an tan e penn al las, ha kerkent, dre al las-se e rede an tan euz eur houlaouenn d'e-bén, hag en eun netra eh en em gave entanet an oll houlaouennou-koar dirag on daoulagad estlammet.

Klask a reem konta niver ar gouleier. Med kement a oa anezo ma chomem boud war on taol. Gouleier a-zioh or penn, med gouleier ivez dirazom, e-leiz, war an aoter. Skedi a reent beteg trella on daoulagad ha kas diouzom ar c'hoant kousked.

Leun e oa ivez an iliz vraz, n'eo ket hepkén gand an dud, med gand chwéz-vad kreñv gwez sapin Kraou Nedeleg, a garge eur heur a-béz, keur Intron Vari ar Rozera.

Ar gwez-sapin-ze, deuet euz Koad Kervengi, peder pe bemp anezo, a bigne beteg solier an iliz.

Dindanno edo kraou ar Mabig-Jezuz, en-dro dezañ prajou greet gand kinvi, meneziou, stêriou, ha deñved e-leiz gand o fastored, an êr dezo da zond diwarherr war-zu ar hraou santel. A-zioh ar hraou, eur steredenn lugernuz hag Élez o kana "Gloria in excelsis Deo" (Gloar da Zoue e barr an Neñvou).

Da hanternoz, goude kan eun ofis e latin, a-raog an overenn, e vo douget d'ar hraou, gand ar beleg, ar Mabig Jezuz ha lakeet en e gavell, etre Jozef ha Mari e vamm, a-dreñv dezañ, eun ejenn hag eun azen o c'hweza war e zaoarn.

O ! na pegen c'hwék, an daolenn-ze, d'or halon vugel ! Na pegen aliez, e-doug miz genver, ez aim d'he gweled, da lakaad or gwenneien e kék an Élig ruz hag or zalude, beb gwech ma veze roet dezañ eur prof bennag.

*

Leun kouch eo an iliz. Ar han a ya en-dro. An overenn a gomañs. Ar "hyrie" hag ar "Gloria" a lak an iliz da dregerni. An dud fidel a anavez an oll doniou dindan eñvor. An overenn-bréd a dremeno evel-se buan-kenañ.

Ar hurust a hëj e glohig : ar gorreou. An oll a stou o fenn. War-lerh e kaner « Me ho salud, Korv va Zalver 'zo diskennet war an aoter. »

Ar gomunion da fin an overenn genta a bado pell amzer. E-keit-se, ar hantikou brezoneg, kantikou Nedeleg ha re all, a dregern. Eun toullad kanerézéd, en dribun, a gas ar han en-dro. Eun drugar eo o zelaou ha kana war o lerh an diskanou. Ar remañ 'oa ol lod rag gouzoud a reem anezo koulz lavared oll dindan eñvor. Hag e sachem warno, m'hel lavar deoh !

War-lerh an overenn-bréd e vo diou overenn all ha ne vo kanet enno nemed kantikou brezoneg. Setu eun diskan hag a zeue ganeom a-bouez-penn :

« Ni hoh ador, Mabig Jezuz,
Mabig dous ha karantezuz,

Doue meurbéd madelezuz.»

Distro d'ar gêr, ez eem d'or gwele war-eün heb ober re a drouz gand aon da zihuna ar re a oa kousket. Div eur pe ziv eur hanter e veze a-benn neuze. Berr e vo or housk. Hir a-walh, koulskoude, evid ober huñvreou kaer, e-keit ha ma sklake atao en oaled eteo Nedeleg : huñvreou leun a houleier, a Élez hag a gan.

Evel-se e tremene or buhez merket gand goueliou braz an Iliz : Nedeleg, Pask, ar Pantekost, Goueliou ar Zakramant, gouel an Oll-Zent...

Va zud ne oant ket pinvidig. Beva 'reent diwar nebeud a dra, a-forz da labourad ha da espem. Med ni en em gave eüruz daoust ma veze tano an amann war or bara. An disterra tra a ree plijadur deom. An disterra c'hoariell a veze a-walh d'or hontanti. Daou wennegad bonboniou da zul on lakee laouen. Ne houlennem ket muioh. An oll vugale en-dro deom a oa evel-se.

Or Mabig-Jezuz sukr da Nedeleg a ree deom kemend a lorh hag ar bem c'hoariellou kér a roer hirio da vugale vihan on nized ha nizeded, hag a vez skuiz a-benn fin an devez kenta gand kemend-all a draou dirazo. Prestig emaint taolet en eur houg, hag e kaver anezo o c'hoari gand petra ? gand kapsulennou boutaillou kavet ganto war an daol, da fin ar préd.

Ni a ouie hag a gomprens talvoudègèz an arhant a houneze or herent gand kalz a boan. Ar vugale a-vremañ ne gornprenont ket : re a arhant etre o daouarn.

Ni a ouie hag a gomprens talvoudègèz eun tamm bara. E daoler kuit a vije eur pehed evidom, ha ma tigoueze ganeom hén ober, e taolem anezañ dreist or penn, a-dreñv d'or hein, goude ober sin ar groaz. Desket e oa bet deom kaoud doujañs ouz ar bara evel ouz eun dra zakr.

Bugale an amzer a vremañ n'ouzont mui petra 'goust, e poan hag en arhant, gounid eun tamm bara. Setu perag e kaver bara o ruill, hirio, e foz an hent, torziou a-béz taolet d'ar blotou, ha kaset gand karr an dideiler da vaga al logod hag ar razed, en eun toull mengleuz bennag war ar mêz.

Ar harr-dre-dan

Bremañ e vez leun an heñchou a otoiou, pe a "otojou" pe a girri-dre-dan, evel ma lavaren em yaouankiz.

Leun an heñchou a otoiou ! Gwall-gér, réd eo lavared, e koust kement-se da vuhez an dén ! D'ar re yaouank dreist-oll. Med n'eo ket bet atao an traou evel-se. Soñj am-eus da veza gwelet an otoiou kenta o tond da Gleder, pe da vihanna o tond beteg an Ogellou : an "aotroumobil" evel ma lavaren em langach bugel. An dra-ze 'oa a-raog ar brezel 14.

Med ral e veze d'an "aotroumobil" tremen dre zu-mañ, dreist-oll e-pad ar goañv : re fall an heñchou evitañ. Réd e oa dezañ kaoud eun "hent-praz".

Eur park or-boa a-vad, war bord eun “hent-praz” : “Park Poull-ar-Moh” war hent ar bourk da Gervengi, pe kentoh, hent Berven. Pa vezem eno o labourad, or-beze tro a-wechou da weled eur harr-dre-dan bennag o paseal.

Klevet e veze o tond euz a bell, diouz kostez bourk Kleder pe diouz kostez Berven. Eur pezh trouz a veze gantañ, hag eur pezh poultrenn a zibrade hag a jome war e lerh pa veze seh an hent-praz. Ano e-béd c'hoaz, d'ar mare-ze, da houdroni hent e-béd.

Er hognou-tro e tiframment ar vein euz an hent a jome goude da ruill a-dreuz hag a-héd, ar pezh a ree d'ar herzed beza diêz-kenañ.

Eur mên diframmet, setu eun toull en hent ha ne ree nemed brasaad beteg dond da veza eur poullad dour pa veze glao, hag an dour-ze a strinke a beb tu pa ruille e-barz rod eun oto bennag. Gwaz-a-ze d'an neb a vije e-kichenn. N'e-no da ober goude, nemed mond d'ar gêr da jeñch bragez.

Pa glevem eun oto o tond, ni a skampe beteg ar hleuz, a gabale da bignad warnañ da weled ar harr-dre-dan o tond. Daou blas a veze ennañ peurvuia, digor d'ar pevar-avel. Ar rojou ne grevent morse, rag kaoutchou toud e oant. Ezomm e-béd da blanta c'hwez enno.

Ar gwas a veze eo pa zigoueze gantañ erruoud gand eul loen-kezeg bennag sterniet pe distern. Réd e vije neuze lammad buan euz ar wetur pe euz ar harr evid kregi en e benn ha c'hoaz e veze brao pa n'ez ee ket ar wetur pe ar harr er foz pe a-benn er hleuz.

Eno neuze, me 'lavar deoh, e save karnach war ar harr brammer a vije muioh a aon razañ eged ouz karrig an Ankou. Réd e vo meur a vloaz a-raog ma teuio ar hezeg d'en em voaza outo.

Gwasoh e veze c'hoaz pa zigoueze an oto gand eur jao a zaou pe dri loen o treina eur harrad traou uhel : fagod, lann, foenn, pe mandosou gwiniz. Gouest e vije neuze da lakaad ar harr da droholia hag ar garg da zizaha a-dreuz an hent. Pebez abadenn, va zudou !

Paotr an “aotroumobil”, kredit ahanon ! a gleve neuze e begement e-keit ha ma vezed oh ober hent dezañ : « karr brein an diaoul, kerz da zutal brulu da bark an aot ! Eno, da vihana, ne sponti dén e-béd, nemed ar brinig a vije war ar reier ! » E-pad an noz, goulou e-béd gantañ evel bremañ nemed eur hoz tamm goulou lutig “asetilen” pe eun dra bennag evel-se.

An Doktor Dujardin, Doue r'e bardono, mignon braz din, hag a zo bet an hini kenta o kaoud eun oto e Lokournan-Leon, am-eus bet klevet aliez o konta ano euz e droiou kenta gand e garr-dre-dan.

A-raog e ranke mond war-droad. A-wechou, pa veze galvet e-kreiz an noz pell diouz e di, war ar mêz, e veze roet eul loen dezañ da zistrei, hag hemañ, goude, a zistroe e-unan d'ar gêr. Lakeet e veze war an hent mad, ha goude beza staget lost ar habestr en-dro d'e houzoug, en eur rei dezañ eun taol dorn war e dailler, e veze

lavaret dezañ : « Ale ! hei 'ta ! d'ar gêr ! » Hag al loen a yee en hent heb fazia morse diwar e hent... Eun amzer eet da goll abaoe pell 'zo, neketa ! Eun amzer all e oa.

Ar hamoniou braz a zeuas buan war-lerh an otoiou bihan, med goude ar brezel. Soñj am-eus, p'edon er skol er Folgoad er bloaz 1924, evid mond da Frer, e vezem kaset da bourmen d'an aot gand eur hamion braz evel-se. Lakeet e veze ennañ eun toullad bankeier a-héd hag a dreuz, ha ni a azeze warno, netra d'or goudori diouz an avel na diouz ar glao. Med ne veze ket ganto a wall-zarvoudou, rag a-veh ma'z eent buannoh eged eun dén d'ar réd.

*

Pell a-raog an otoiou, e teuas ar “marh-du” pe an “treñ”.

Nag a labouriou a zo bet réd ober evid toulla hent dezañ ! Toulla, ya, pa veze diskompez ar vro, med ivez ober pontchou, dezañ da lammad dreist an traoniennou, ar stêriou bihan pe vraz.

E Kleder e tremene daou dreñ bihan : treñ Kastell-Brest ha treñ Ploueskad-Landi. Bez' e oa evito teir gar : Hini ar bourk, hini Kerider, evid treñ Brest, hag hini Lanver evid treñ Landi, anvet ganeom an “treñ-fagod”, ablamour ma treine aliez leun a vagoniou karget e fagod o tond diouz kostez Kerne. Outañ e oa eur “marh-du” hag a ranke gwall-dermal evid sevel ar zaoiou, kalzig anezo war an tu-ze. Pa veze an avel izel, e veze klevet mad euz a zu-mañ, o klask tenna e alan : « toukou-doukou-doukou », emezañ, « poan, poan am-eus ! poan, poan am-eus ! »

A-wechou e chome boud hag e ranke an dud diskenn da lakaad grouan dezañ war e raillou, pe e “kule” beteg traoñ ar zao da gemer e alan. Med pa bake penn uhella ar grehienn, nag a herr ennañ goude-ze ! Kana 'ree neuze beteg paka ar zao all.

Diou wech bemdez e tremene an treñ-ze dre Lanveur. Deiz marhad Landi, d'ar merher, eo e veze gantañ ar gwasas sammou, rag marhajou Landi a veze darempredet kenañ gand Klederiz ha Ploueskadiz...

*

Gar ar bourk a-vad a veze muioh a lavig war he zro. Eno e tremene eiz treñ bemdez.

Treñiou Kastell ha Brest a en em zibasee a-wechou e gar Kleder, hini ar bourk. Bez' e veze ganto e-leiz a dud hag a varhadourez, deiz marhad Kastell dreist-oll.

Da zul, nag a dud war-dro ar gar ! Mond a reed da weled an treñ o paseal, da weled piou a veze e-barz, da gleved ar helachou, d'en em gavoud asamblez...

Diouz an treñiou eo e ouezem an eur. Pa veze klevet an treñ unneg eur o sutal e ouezem e oa poent mond da zebri lein. An treñ teir eur a lavare deom e veze poent merenn. Diouz an treñ atao e ouezem peur digas ar zaout d'o hraou.

Pa houlenneh : « Péd eur eo ? », e veze respontet deoh : « Klevet em-eus an treñ c'hweh eur o paseal.»

Ral e vije d'an treñiou-ze kaoud eun darvoud bennag. Ha koulskoude, pa dreuzent an hentchou, ne oa kloued e-béd evito... Med sutal a ouient forz pegement da lavared taoler evez outo : « Tud, tud, tud ! diwallit-it-it !... Tud, tud, tud, diwallit-it-it ! »

*

Etre Rosko ha Montroulez e oa eun treñ braz, ledannoh e linennou hent-houarn an eil diouz e-bén. E Kastell e-noa eur gar vraz-kenañ el leh ma'h en em gave ivez treñiou bihan Kleder.

Pa veze an avel er reter, pe er biz, e veze klevet mad treñ braz Kastell euz a zumañ. Sotal a ree disheñvel diouz an treñ bihan : skiltrusoh e zut.

Pa glevem anezañ er goañv, an dra-ze 'veze sin amzer yén. En hañv a-vad e veze sin amzer vrao.

Ar muia trouz a ree eo pa dremene war bont Kerlaodi, war stêr ar Pennez : hennez a zo eur pont houarn... Ne gredan ket beza bet gwech e-béd en treñ braz pa oan bihan. Ar pella ma'z een d'ar poent-se eo Ploueskad, Kastell ha Landi, d'ar marhajoù pe d'ar foariou.

*

Lavaret em-eus dija e veze spontet-kenañ ar hezeg da genta gand an otoiou. Lenn a reom kement-mañ war eur journal euz an amzer-ze : “Le Courrier du Finistère” euz ar 21-10-1900 :

Kirri an diaoul

«... Dalhmad e weler o tond pe o vond, eur “bicyclette” pe eun “automobile”, ha 'raog an eil pe e-bén ar hezeg a vez prest da sponta. Ar hirri “automobile”, trouz ha c'hwez an diaoul ganto, eo a ra, dreist-oll, aon dezo.

« C'hwi, euz tro-war-dro da Vrest, pa zeuit e kêr, eo gwasoh deoh c'hoaz, ablamour d'an “tramway”, ar hirri braz-se hag a dro heb tan na moged.

« Ha n'eo ket gwir ho-peus dég kwech ha dég kwech all, reketet d'an daou seurt kirri-ze, mond d'en em zrailla en eun toull bennag dirazoh ?

« Hogen, réd mad eo o gouzañv. Arabad a-vad lezer ganto muioh a frankiz eged n'eo dleet. Arabad dreist-oll kaoud damant ouz an aotrounez hag a gemer plijadur d'o lakaad da gornal pa welont al loened o sponta evid ober dezo muioh c'hoaz a aon.

« Bezit sur e tle aotrounez ar hirri “automobile” mond goustadikoh, pe zokén chom a-zav gand o hirri pa welont e hellfent ober droug, pa welont o-deus al

loened aon razo, pa welont e hellfent lakaad dizurz pe diêsa hepkén an dremenidi all.

« Nemed ha redadeg a ve ganto, ne dlefent morse mond buannoh eged 30 km an eur war an heñchou braz, 20 km o treuzi ar bourkou hag al lehiou all ema enno stank an tiez. Evid lakaad redadeg e tleont kaoud aotre ar pefed hag ar mêt. »

*

Emaom pell diouz an amzer-ze hirio ! Ar hezeg a zo deuet d'en em voaza abaoe pell 'zo, ouz ar hirri-dre-dan... Hag an tiz 'ta ! Beteg pegeid ez eer !!! Ha ne gomzan ket euz niver ar hirri-dre-dan.

Ma veze lazet unanig bennag d'ar houlz-se, hirio an deiz eo réd konta beb bloaz, dre vraz, beteg 14 ha 16 mil a dud, e Bro-Hall nemetkén, yaouankizou dreist-oll. Eun druez !

Hag e chomer c'hoaz dizeblant dirag kemend-all a zarvoudou, nemed hag unan bennag euz ar famill a vije e-touez ar re varo pe vahagnet.

Hag e lavarer : « Ar “progrès” eo ! ha ne heller ket mired ouz ar “progrès” da vond war-raog. Hag eh en em gontanter gand eur seurt digarez. »

Kezeg

Daoust d'an taol-ru am-eus bet pa oan bihan, hag a vennas va has d'ar béd all, e karen kenañ ar hezeg. A-hend-all ne vijen ket bet eur gwir Leonad.

Bro-Leon eo bet e-doug ar wech bro ar hezeg. Lavaret em-eus dija ez eus bet du-mañ beteg c'hweh pe zeiz loen kezeg en eur gonta ar bouchou bihan, da lavared eo an ebeulien hag an ebeulezed.

Brudeta foar gezeg a oa en amzer goz, eo foar ar Merzer e-kichenn Landerne. Dond a reed di euz peb leh, euz an estrañjour zokén. Va zad am-eus bet klevet aliez o konta ano euz ar foar-ze. Med dija em amzer-me e oa eet da netra.

Landi eo a gemeras ar plas. Foariou kezeg Landi, beteg ar brezel diweza, n'o-deus greet nemed kreski, beteg dond da veza foariou brasa Bro-Hall.

Pa grogas ar brezel 14 e oa dija bihanneet niver ar hezeg du-mañ en Ogellou. Chom a ree tri pe bevar loen d'an hirra en eur gonta ar bouchou bihan. Kezeg labour nemetken. Med o bouchou bihan, pa deuent da ebeulien pe ebeulezed, a veze gwerzet e foariou Berven pe Landi.

Ar pezh a blijed din eo gweled sternia evid ar wech kenta eur gazeg yaouank. Ne veze ket êz atao lakaad warni ar stern. Ar wakol he lakee da gaoud aon. Ar baz hag ar hulier a ree dezi rual. Réd e veze neuze kregi mad er westenn, dreist-oll pa zante an doser⁷ o poueza war he hern gand pouez al limonou. Daou zén a veze réd evid dond a-benn anezi.

Ar gwas a 'veze a-vad, eo he lakaad el limonou. Starda mad e ranked ar rojou pe lakaad eun dreujenn enno a-dreuz evid mired outo da drei.

Pa groge da zacha ha pa zante e oa stag, e klaske mond gand ar foultr. Ar wazed, unan a beb tu, krog mord en he gwestenn, o-deveze tra-walh da ober.

Lakaet e veze da genta d'ober tro al leur meur a wech, goude beza rentet libr ar rojou. Goude-ze, ma ne veze ket re a bri ez eed d'ober eun dro war an hent.

Souezuz eo a-vad gweled pegen buan e teue evel-se eur gazeg yaouank d'en em voaza ouz ar sternach hag ar harr. Pa'z ee mad an traou en-dro e veze moumounet. Roet e veze dezi dornajou kerh pe velchen frésk, ha flouret e-leiz.

Eur park-leton bihan or-boa, e traoñ ar vanell, tostig d'an ti. Eur hleuziad mad a lann a veze peurvuia en-dro dezañ, uhel a-walh evid mired outo da dehed. A-wechou, koulskoude, e ranked huala lod anezo, ar re a veze re skañv o divesker hag a glaske lammad dreist ar hleuziou. An hual a vire outo da lammad, med nann da gerzed.

Ar hezeg a veze bouchou bihan warno a veze lezet o bouchou da vond d'o heul. A-wechou, da vond beteg ar park-leton, e veze staget kordenn o habestr ouz lost o mamm.

Kerkent ha ma'h en em gavent er park-leton ha distaget, e reent eur frapad galoupad euz eur penn d'egile d'ar park pe eh en em ruillent war an douar "da hounid o herh⁸". An oll gezeg a ouie ivez ober an dra-ze beb an amzer. Aliez, pa veze re hleb an douar, e savent en o zav, o hein leun a bri. Distroet d'o marchosi e veze réd neuze o skrivella.

Kenta 'ree ar wazed bemdez kerkent ha savet, eo entent ouz ar hezeg. Skarzet e veze dindanno. Lakaet dezo kolo frésk en o speurinier, foenn en o restell ha boued en o laouerou. Goude e vezent skrivellet ha broset, ha kribet dezo o lostou hag o moue. Setu eur vicher hag am-eus desket ober a-bréd.

Va zad ne houzañve ket e vije louz e gezeg. Ar bleo warno a ranke beza flour ha lufruz. Pa veze re hir o lostou e vezent trohet dezo. Ar reun a veze gwerzet d'ar pillaouer.

Pa veze echu an oll labouriou-ze ez eed da zebri dijuni. Beb a skudellad vad a zoubenn a veze en ti o hortoz pep hini. Ne oa ket deuet neuze c'hoaz ar hiz da zijunia gand kafe ha bara 'g amann.

E-keit ha ma veze ar wazed war-dro ar hezeg, ar merhed a veze o horo ar zaout, eur boutegad beterabez drailet dirag pep hini.

*

Peurvuia or-beze kezeg reiz, mad da labourad hag a helle beza fiziet e n'eus forz piou.

Boazet e vezem, a-bréd, da vlenia ar hezeg, ouz an alar da genta, goude ouz ar souheller pe ar pomper⁹, hag evid echui, ouz ar harr.

Eur blenier mad a ouie chom en e zav en eur harr goullou da vlenia e loen, krog mad er siblou pe ar rañjennou. A-wechou e helled azeza war ar hastell-karr pe war ar savellou¹⁰ a veze outo, a-zioh ar rojou, heñvel a-walh ouz eur stal.

Sevel en eur harr ne veze ket êz pa veze warnañ an diou horz hag an daou dal e peb penn. Gand ar hravaz-karr hag ar peulioù e veze êsoh. Med ne veze lakeet ar hravaz-karr war ar harr nemed evid souladi ha charread foenn.

Gand an heñchou fall a oa neuze, ar bendelioù ha skinou ar rojou a veze leun a bri e-pad ar goañv. Gwelet em-eus bet ar hirri, e heñchou 'zo, o vond er pri beteg o bendelioù. Ar harr evid d'e rojou trei brao, heb ober re a drouz, a ranke e ahel beza lardet aliez a-walh. Neuze e veze dibradet ar hastell-karr gand eur benveg da helloud tenna ar rojou kuit an eil goude e-bén, evid larda an ahel gand eur gwiskad mad a lard.

Ar sternach a veze dalhet a-ratre, ha lakeet outo lard-teuz dezo da jom soupl. Pa veze ezomm d'o dresa ez eed ganto da di ar haboser.

Va zad e-noa eur sternach nevez e solier an ti, ha ne veze lakeet nemed pa veze da vond gand ar wetur d'ar foar pe d'eur pardon.

*

A-bréd, evel just, eo bet desket din sevel war gein ar hezeg. Ne veze morse dibr e-béd ganeom. Gwaz-a-ze d'or foñsou a veze bloñset a-wechou hag aliez leun a vleo paket diwar gein al loen...

Pa oan bihan-bihan, e vezen dalhet war gein al loen gand va zad pe donton Chob, a-haoliad en o hichenn, er penn a-raog.

Deuet brasoh, e klaskis eun deiz sevel war gein eur gazeg heb sikour dén e-béd. Diwar eur hleuz uhel a-walh e ris eul lamm war he hein en eur gregi stard en he moue. Siwaz din a-vad ! Houmañ en em lakeas kerkent da haloupad beteg mond d'an daoulamm gand mall, moarvad, d'en em gavoud en he hraou.

Ar pezh a dlee erruoud a erruas : kroget aon ennon e risklis war houzoug ar gazeg, ha setu-me krog a-dro-vriad ouz he gouzoug, a-zistribill dindan, va divesker etre he diouharr a-raog.

Pa ziskrogis edon astennet war al leur, bloñset a beb tu. Ouspenn beza bet gloazet ha bet din eur horvad aon, e klevis va fater digand va zad ha kemend-all digand va mamm, ha dizonet mad diouz ar c'hoant da zével en-dro, va-unan, war gein "Lusi".

Deuet brasoh a-vad, n'am-bezo aon e-béd kén o sevel war gein ar hezeg. Ezomm e-béd mui da zével war gleuzioù evid-se : eur hrog en o moue gand va skilfou, eur zach krenn hag eul lamm da heul, ha setu ar paotr a-haoliad war gein al loen dishual hag aliez digabestr, hag herr da vond d'ar gêr.

Anoioù kezeg a zo chomet em spered euz an amzer bell-ze : Lusi, Fani, Morian, Yell, Rouan... Peurvuia diouz o liou eo e vezent anvet.

Diou speurenn vraz ha teir speurenn vihan a oa er marchosi a zu-mañ. Ar speurinier braz, serret gand doriou hag a veze moraillet, a oa evid ar hezeg hag a veze warno bouchou bihan.

Ar hraou-kezeg, koulz hag ar hraou-zaout, a oa toet gand mein-skjent. Med eur hraou all or-boa, e traoñ al leur hag a oa e soul, evel oll grevier an ti-all ma oa an diweza anezo hag an izella. Rag an oll grevier-ze azaleg penn an ti m'oant stag outañ, a yee war izellaad an eil diwar egile, evel dereziou eur skalier. Evel ma oant, er memez reñk gand an ti, ne oant ket divalo da weled. Hirio an deiz, ne jom mui netra anezo, nemed eul livadenn euz ar bloaz 1911 bet livet gand eur beleg euz a-gichenn, an Aotrou Conseil.

Ar marchosi a zu-mañ a oa a-wél d'an ti, e tu ar hreisteiz, nevesoh eged ar hrevier all. Toet e oa e mein-skjent. Eur bern brao a deil kezeg a veze atao dirazañ. An teil kezeg eo ar gwella teil a zo. Va zad a veze lorh ennañ gand ar bern teil-ze, bepréd reñket brao. Aliez, d' ar mintiniou frésk, e welem anezañ o tivogedi evel ma ve ennañ an tan : teil tomm da lakaad d'ar patatez a-bréd.

Evid kreski c'hoaz ar bern, e vezem kaset, pa oam bihan, a-héd an heñchou, pa vezent seh, pe er park-leton, da gaohkezeka. Eur harr bihan a oa bet greet deom evid-se, gand va zad : eur hased gand peder rodig dindan hag eul las-stoup¹¹ evid e dreina. Nag a blijadur neuze o krabanata ar haoh-kezeg hag oh ober karradou braz, ken braz ha ken pounner, ma torre a-wechou ar zugell stoup, ha ma tumpe ivez, gwechou all, or harrad.

Aliez e lakeem an teil-ze en or jardinou deom on-unan. O ! nebeudig a dra ar jardinou-ze : eun tammig douar hag a veze lezet ganeom en eur homig euz al liorz, el leh ma plije deom heda eur hreunenn bennag euz ar pez a vez hadet er parkeier. Ha pebez plijadur gweled an had-se o tiwan, gweled ar vuhez o sevel diwar on labour hag on teil druz.

Eur zaladenenn bennag a biken ivez e-barz pa veze ar poent. Réd e vije deom a-vad, evid o mired, ober eur brezel didruez d'ar melhwed a oa tig ganto. Med an treh a jome ganeom bepréd, ha prestig e veze saladenn dener war an daol, leiz or plajou, soubet en eul lipig greet gand gwin sukr ha dour mesket mad.

Teurket er memez mod, e tebrem ivez kreson ha ne vanke ket penn-da-benn d'ar goueriou pe e poull-lin ar FeunteunVeur. Ar poull-mañ, dre ma ne zerviche ket kén, peogwir ne oa mui a lin, a oa deuet da stanka, hag e save ennañ kalzig a greson euz ar henta, mad da rei gwad nevez hervez ar gredenn. Evid or jardinou or-boa c'hoaz da ziwall diouz ar yér. Neuze, ar re-mañ a veze atao lezet en o frankiz, da redeg d'al leh ma karent. Ne veze morse klozet warno d'ar houlz-se. Roet e veze dezo beb mintin eun dornadig greun gwiniz med a-hend-all, a-héd an deiz, e klaskent o boued el leh ma karent. Da glask o boued a-vad e skrabent peb tra dreist-oll or jardinou enno douar blod, setu ma rankem da vired ouz o skrabèrèz, stigma warno eun toullad lasou ouz begou bizier hag a ree aon d'ar yér. D'an nevez-amzer e veze torrajou yér-bihan leiz al leur.

Ar yér a ree ivez o neizioù el leh ma karent : er hrevier, er grañchou, e penn ar berniou kolo pe foenn hag a-wechou zokén, er girzier tro-war-dro d'an ti. Dizoloet e vezent p'o hleved o kana. Anaoud a reem ar "hrennlavar" :

« Dibaod ar yar na goll he vi,
O kana re goude dozvi.»

A-wechou, pa veze kuzet mad an neizioù ha pa ne zeuem ket a-benn d'o havoud, or-beze an eston da weled eun deiz, eun torrad yér-bihan o tifoupa ha ne ouiem ket euz a beleh, gand ar yar goz ouz o heul. Med an dra-ze ne hoarveze nemed ral a wech.

Aliez or-beze ezomm sikour kezeg an amezeien pa veze charreadegou pe aradegou da ober : kas ognon da Rosko, charread foenn pe mond da gerhed keuneud da bell. Ni, goude, gand or hezeg, a rente d'on amezeien ar memez servij.

Pa'z eem d'ober aner war an heñchou, eun dén, eul loen hag eur harr a dalveze deom evid tri devez.

*

Bez' ez oa eun devez dreist ar re all evid ar hezeg : koursiou kezeg aot ar Hernig e Ploueskad. An devez braz-se a veze gortozet ganeom pell a-raog ma'h errue, rag va zad ne vanke morse da vond di. Tig e oa gand ar redadegou kezeg.

Va mamm, evel am-eus lavaret dija, a oa ginidig euz a Bloueskad. He breur, Visant Stevan, va faeron, a oa o chom eno, en Enezou. Setu ma vezem pedet da vond da leina d'e di, bep ploaz, deiz ar redadegou kezeg. Pebez gouel evidom !

Sterniet e veze ar gazeg "Lusi" ouz ar wetur velen, ar sternach kaerra war he hein, ha yao en hent !

Friko 'veze da lein, ha da hortoz, gand or henderv Feliz, e vezem o c'hoari er verjez, el leh ma oa e-leiz a avalou mad, ar pez ne veze ket kavet en Ogellou. Ral e oa kavoud verjezou evel-se e Bro-Leon, nemed marteze en eur presbital bennag.

Paket eo lein ganeom, yao adarre en hent da vond da aot ar Hernig, tostig a-walh ouz an Enezou. Eno, war an trêz gwenn eo e veze ar redadegou ken brudet dre ar vro. Tud a veze e-leiz euz peb leh, azaleg Kastell beteg Lezneven. Nag a weturiou dre gezeg ! Poan e veze o kaoud plas dezo, daoust d'an tevinier beza enno kalz a frankiz.

Ar hezeg kourchal¹² a veze dija war an aot oh ober taoliou-êsa, lod o treina war o lerh gweturiou bihan, lod all kavalerien ampart war o hein, gwisket brao, hag a ree d'o hezeg lammad skañv dreist kaeou balan. An dra-ze eo a blije din ar muia.

Ar mor a veze izel neuze, setu ma leze eun tamm mad a drêz brao dizolo. Da bell e oa en em dennet. A-veh ma veze gwelet al linenn hlaz anezañ.

Ar re o-doa kalz arhant a gemere eur plas en eun dribun dibradet uhel, da weled gweloh. Ni a-vad a jome en or zav e-touez an engroez. Ar voused a oa ahanom a ouie atao en em zila en a-raog toud, stok ouz ar herdin a vire da vond war hent ar hezeg lijer.

Pa vezem skuiz o selled, rag d'an oad-se e skuizer buan o chom er memez plas, ez eem da haloupad war an tevinier, med goude beza taolet evez mad e peleh edo on tud gand aon da veza kollet.

Pa zistroem d'ar gêr diouz an noz, e vezem skuiz med laouen da veza gwelet kourchou Ploueskad, gand eur mor a dud ha kemend-all a gezeg !

Dija, a-benn neuze, ar mor a oa savet uhel ha beuzet gantañ an tribunou hag an oll draou a oa bet réd sevel evid ar redadegou.

Pillou ! Pillou !

D'ar mare-ze ivez, goude an eost, eo e tremene dre zu-mañ ar pillauer, pe ar "Herne" evel ma veze lavaret.

Dond a reent diouz kostez Bro-Gerne, setu perag e oant lesanvet evel-se gand Leoniz. Diouz kostez ar Fouillez Brenniliz, Lokeored e teuent. Eur ganaouenn anavezet mad a lavare :

Marivonig 'zo dimezet gand eur hoz-tamm pillauer,
E Lokefred ez eo ganet
E koumanant Toull-al-Laer.
Foei ! foei ! Foei va zammig Aotrou
Gand e stoup hag e billou !

Kalzig a enkrez or-beze-ni, bugale, dirag ar pillauer. Kalz a aon zokén. Lavaret e veze deom pa ne vezem ket fur : « Roet e vezi d'ar Herne ! »

Beza roet d'ar Herne ? Pebez spont ! Beza lakeet en e garrig, e-touez ar pillou leun a laou ! Peadra evidom da vond da zod ! Setu ma'z eem da guzad a-wechou pa glevem ar pillauer o tond, dreist-oll pa rebeche or houstiañs eun dra bennag deom.

Dond a ree ar pillauer gand e garr skañv hag e inkane, e hwreg asamblez gantañ. Gwisket e vezent disheñvel diouz tud Kleder : Dillad "Kerne", a lavarem-ni, heb soñjal e oa Kerne eur vro vraz-kenañ, ha disheñvel an dillad enni euz eur hom-bro d'eun all.

On anaoudègèz war douaroniez Breiz-Izel ne dee ket keit-se. Kerne evidom 'oa bro ar billauerien, ha Kerneviz oll a oa pillauerien, setu or hredenn.

Pa zigoueze ar "Herne" en ti, e welem koulskoude ne oa ket ken droug-se, ha ne oa gantañ en e garrigell bugel bihan e-béd. A-néz e vijent bet klevet o krial sur a-walh.

Avalou ruz kaer a veze gantañ. Hag e-keit ha ma veze ar merhed o tastum o fillou chomet dreist-oll a-zilerh ar gemenérez, hag ivez bragezeier ha paltokou toull-didoull ha mil beñseliet, rochedou hag hivizou brein a-forz da veza douget ken aliez, ha kant tra all evel-se, uzet beteg an neudenn ziweza, e roe deom eun

aval da dañva. O ! nann unan da bep hini, med eun aval trohet a-dammou, ha pep hini e-neveze e damm.

E-keit-se ivez, e-barz al leur, an inkane a zache war e zahadig kerh lakeet dezañ a-zistribill ouz e benn, e fri er zah, ken laouen ha ni gand on tamm avalou ruz.

Setu erfin ar pillou ! ». Greet e veze ganto eur pakad stard. « Pegement ? »

- « Gortozit ma vo pouezet. »

Ne vo ket pell an abadenn : speget eo ouz ar hrog-pouezer : eur valañs dezañ e-unan ha ne ouie nemetañ diouti :

- « Daou lur ha tregont, moereb ! »

Peb maouez oajet a oa “moereb” evitañ. Hag ar pakad er harr dreist ar garidou... Dre al lost, euz a-douez ar holo pe ar “plouz” evel ma lavarer e Kerne, e tenn asiedou, plajou, bolennou, skudilli hag e ro da joaz, unan euz peb seurt.

Ar re a-liou eo a blije deom ar muia, ha diouz goud ar vugale eo e vezent choazet. Med nag a jipotèrèz a-raog kaoud ar pezh a hoantaed.

Lien a veze gantañ ivez, med lien da werza. Sellet e veze outañ piz-kenañ, sachet warnañ ouz e lakaad da strakal... Lien mad e oa ha lien kreñv.

A-wechou e prene va mamm danvez eul liñser digantañ. Kér a-vad ! Gina ‘ree forz pegement a-raog digeri he yalh. E-keit-se, ar paotr koz ne veze fin e-béd dezañ da veuli e varhadourez beteg ma veze an arhant etre e zaouarn, pe kentoh etre daouarn ar vestrez.

Ne gomzent ket ar brezoneg eveldom-ni : Brezoneg “Kerne” a lavarem a zistagent. Brezoneg “trefoet”, rag kement brezoneg ha ne veze ket heñvel ouz on hini, a veze greet anezañ atao “brezoneg trefoet”. Komprenet mad e vezent koulskoude gand an oll, ha konta ‘reent deom kalzig keleier dastumet ganto a-hed an hent, e Kleder hag e Sibiril, pe war-dro.

Ar pillaouer hag e vaouez o-doa, e bourk Kleder, war hent Kastell, feurmet eun ti koz da vernia o fillou : “Ti ar Herne” a veze greet anezañ. N’ez ee e-barz nemeto hag o fillou. Bez ‘e oa, eun tammig, evel ma vije eun ti “satanazet”. Ober a ree aon da dud ‘zo. Deom-ni ne ree ket, rag ne vezem morse en tu-ze d’ar bourk. Med e welet am-eus bet diwezatoh. Eun ti brao a-walh e oa da weled euz an diavêz. Mad gand e brenestou bihan, an diabarz a zeblante beza teñval ha du.

E-doug eul lodenn vad euz ar bloaz ne veze dén e-béd e-barz. Ar billaouerien ne labourerent war o micher nemed pa vezent diskrog diouz o labouriou, rag er memez amzer e oant labourerien douar. Atañchou a zalhent du-hont, e Menez-Are hag o dalhe er gêr aliëzig a-walh.

*

Echu eo, abaoe pell ‘zo, amzer pillouerien Menez Are. Tremenn ‘ra peb tra ! evel ma lavar ar hantik :

Skeudenn da vuhez

Eo al lestr a welez
Tremen 'ra peb tra !
E roudou ar mor
'Zo kloz a-veh digor.
Tremen 'ra peb tra !

Ne jom hirio da zalher soñj anezo nemed "pillouerien Emmauz."

Fest an hoh

Ma veze savet moh ganeom, eo evid gelloud laza unan d'an nebeuta, eur wech ar bloaz. "Trohet" e veze ar wiz, a-raog, evid dezi larda gwelloc'h. Pebez abadenn ! Truez kenañ am-beze outi, pa welen an "trouher" gand e gontell, oh ober eun toull dezi en he hov, keit ha ma veze dalhet, gand daou waz, astennet stard war an douar. Evel just, ar paour-kêz loen a wihe evel ma vijed bet ouz he laza. An dra-ze ne bade ket pell, a-drugarez Doue.

Goude-ze, e-pad eun nebeud deveziou, e ranked he fourmen, en-dro d'an ti, e-keit ha ma ne veze ket pare ar gouli, ar pezh a bade meur a zevez.

Laket e veze goude en he hraou da larda, ha bouetet mad gand gouelien druz, brenn ennañ a-hardi. Eur blijadur e veze he gweled o tebri ar gouelien-ze ken lipous eviti.

Pa veze lard a-walh, e veze galvet al lazer-moh. Dond a ree gand e gontell-eün, lemmet mad.

Ar wiz koz, en he hraou, a oa bet lezet heb tamm e-pad an devez a-raog, setu ma veze klevet o wihal da houlen boued.

Sikour vad a ranked da gaoud. Da genta e veze bervet eur mell podad dour war an oaled. Goude e veze digaset ar pemoh el leur, war-bouez eur gordenn, staget en e henou, en-dro d'e fri. Ne veze ket gwall-êz da zigas : evel m'e-nije gouezet edo o vond d'ar maro. Gwihal a ree forz pegement ha nah bale. Treinet e veze kentoh gand ar wazed, war-bouez e fri hag e lost korvigellet en-dro da vizied eun dorn kreñv, beteg ar skaon hir pevar droadeg. Dibradet e veze warni, astennet ha dalhet eün gand tri pe bevar gwaz kreñv. Stagete e veze mord e benn ouz eur penn d'ar skaon.

Eno e oa eun toull er hoad da dremen ar gordenn hag a zalhe mad e houzeug ouz kostez ar bank a-zioh an douar, el leh ma oa eur zaill vraz.

Neuze e veze kaset kuit ar vugale yaouanka gand aon d'o sponta. Al lazer, goude beza greet sin ar groaz hag eun tamm lemma d'e gontell, a lame ganti ar reun diwar gouzeug lard ar pemoh, hag a blante e-barz e gontell vraz, en eur droha eur wazienn deo. Kerkent e strinke ar gwad er zaill a oa dindan.

Lezet e veze da wihal spontuz e-pad eur pennad amzer. Diwada gwelloc'h a ree evel-se. Erfin, pa zemplae ar gwihadennou, eun taol kontell donnoh hag e varve en eun taol en eur rohadenn.

Ezomm e-béd kén d'e zerhel. Ar wazed a rede d'an ti hag a zeue en-dro gand sailladou dour bero a veze fuillet war grohen reuneg ar pemoh maro. Evel ma vez dilamet ar baro gand eun aotenn, evel-se ivez, gand kontilli lemm, peb gwaz a rakle an donenn.

Ar reun a goueze a beb tu. Ne zervichint da netra, nemed da hoari d'ar vugale o-deveze droad da zond neuze en-dro d'ar pemoh maro.

Pa veze echu an dizreuna, e veze douget ar pemoh da lost an ti, war eur hravaz. Ha dibradet, war-bouez eur sparl plantet en e ziou harr a-dreñv, a-zistribill ouz eul liamm spég ouz eun treust d'ar zolier. Eur baill a vez lakeet dindan e benn. Neuze, al lazer a zigore dezañ e gov euz an neh d'an traoñ e-keit ha ma veze c'hoaz klouar.

Goullonderet e veze dezañ e ziabarz. Dre ma vezent distaget, ar houraillou a goueze er baill, dindan : ar skevent, ar galon, an avu, ar bouzellou. Ar re-mañ a veze lakeet a-gostez en eur zaill. Ar merhed a yelo ganto da gichenn eur houeriad zour, d'ar foenneier, evid o gwalhi mad, diouz ar haoh moh a zo enno.

Ganto e vo greet anduill a vo lakeet da vogedi er siminal braz, ouz eun dreujenn. Gand lod euz ar bouzellou moan e vo greet silzig. N'eus netra gwelloh pa vezont fritet en amann, war ar billig.

Euz ar pemoh n'ez aio netra da goll. Eul lachefread "pate" a vo greet ivez hag a vo "beuz" da lakaad war ar bara e-pad meur a zevez.

En deiz war-lerh e teuio al lazer en-dro da zispenn ar pemoh. Trohet e vo a-dammou, salet mad gand holen groz ha lakeet er helorn. Ar penn a vo dispennet mad ; an tammou kig dioutañ a vo "hachet" ha greet gantañ eur "pate " all disheñvel diouz egile.

Al livenn-gein, trohet a-dammou brao, a zervicho d'ober freskajou, a vo kaset d'an amezeien, d'ar gerent, d'ar vignoned, a-wechou d'an Aotrou Person, ivez.

Ar vugale eo a veze karget da gas ar freskajou-ze, hag e pakent evel-se eur gwenneg bennag da lakaad en o fodig-espenn. Goude, ni a reseve ivez, digand ar memez re, freskajou heñvel pa veze lazet eur pemoh en o zi. amañ eo gwir ar hrennlavar koz :

« Kemeret heb rei
Lak ar garantez da drei.»

Med

« An neb a gemer hag a ro
A gav mignoned e peb bro.»

A-héd an deiz, goude ma veze lazet ar pemoh, e veze fést forz pegement. Lipa 'veze greet ar mourrou diwar kemend-all a friko.

Fést ar pemoh a veze evel eur gouel, eur gouel euz ar re laouenna. Ar vugale, evel just, a gemere perz er gouel-ze hag o-deveze droad da jom er gêr euz ar skol en deiz-se. Skolaer e-béd ne helle mired ouz kement-se. Réd eo derhel d'ar giziou mad, hag houmañ a oa unan anezo, neketa !

Kloh-galv ar brezel braz

Eun deiz, da fin miz eost 1914, edo ar wazed, va zad ha “Tonton” Chob, e vreur, o tilosta ognon er Park-Hir, da gas da Vro-Zaoz.

Eno eo em-eus klevet ano euz ar brezel evid war wech kenta, da vihanna, n'am-eus soñj e-béd da veza klevet ano anezañ a-raog neuze. Va zad a lavaras :

- « N'ouzon ket hag e hello ar “Jhonyged” mond, er bloaz-mañ gand o ognon da Vro-Zaoz. Ema ar brezel o tond warnom ! »

Ne ouien ket petra 'oa ar brezel. Med diouz an nehamant a lennen war zremm ar re a gomze anezañ, e komprenen e oa eur wall-dra a-dra-zur.

Réd eo din amañ lavared a-raog mond pelloh, e oa teir famill d'ar mare-ze, en Ogellou : Famill va zad hag e vreur “Tonton” Chob, en eur penn euz an ti, asamblez o-diou, hag ar famill “Laorañs” er penn all, dispartiet diouzom hepkén gand eur sklotur goad.

Va zad e-noa tri a vugale pa zigoras ar brezel 14 : me, ar hosa anezo, 6 vloaz din neuze.

Tonton Chob, dimezet ivez er gêr gand “Tintin” Liz an Dourell, o-doa pevar a vugale.

An dra-ze, gand va zad-koz, a ree pemp dén braz ha seiz krouadur o veva er memez rann-di.

Ar baotred, oll asamblez, a gouske er memez gwele-kloz ; ar paotrezed, asamblez ivez, en eur gwele all. Me a-vad a veze o kousked e gwele va zad-koz.

Ne gavem ket diêz an dra-ze tamm e-béd, boazet ma oam, ha neuze e kalz a diegèziou, famillou niveruz enno, edo an traou evel-se.

An atant, rannet e diou lodenn, ar parkeier hag ar foenneier mésk-ha-mésk, a oa outi c'hweh devez-arad douar-labour : tri devez-arad d'ar famill Seite (an daou vreur), hag an tri all d'ar famill Laorañs.

Da helloud beva gand ken nebeud all a zouar-labour e veze réd poania, espern, ha beza piz war an arhant.

Setu, e berr-gomzou, e pe stad edo an Ogellou pa zigoras ar Brezel-Braz, anvet ivez ar Brezel 14.

Soñj mad am-eus c'hoaz euz an deiz-se ma tigoras ar Brezel 14, evel ma vije bet deh ha me tost da bevar-ugent vloaz. Chomet eo ar zoñj-se garanet don em spered.

Edon o tiwall ar zaout er foeneg vraz pa grogas ar hleier da zeni en eun doare mantruz. Seni a reent buan-buan-buan, ingal-ingal, hag e-pad pell amzer, truezuz-kenañ, evel ma vijent o vond da zianala. Paouez a reent a-wechou, ha kregi en-dro gwasoh eged biskoaz.

An dud ouz o hleved a lavare :

-« Kloh an tangwall ! Kloh-galv ar brezel ! Kloh-galv ar brezel !... Digor eo ar brezel ! Truez va Doue ! »

Ha me, evel spontet, da redeg d'ar gêr.

Va mamm a ouele forz : “Tintin” Liz a grië. Va zad ha “Tonton” Job ne lavarent gé, med trist maro e oant. Tad-koz, azezet war e biltos, e korn an oaled, a oa mantret.

*

Me houlenas digand va zad :

-« Petra eo ar brezel ? »

Respont a reas din : - « Ema erru warnom ar “Boched” hag eo réd deom mond da stanka outo an hent. Med ne vo ket diêz dond a-benn anezo... Dre ma teuint e vezint paket ha greet o stal outo. »

Perag neuze, a zoñjen ennon va-unan, gouela kemend-all ma n'eo ket ar brezel eun dra gwasoh eged an dra-ze.

Daou pe dri devez goude, edon c'hoaz em gwele, pa deuas va zad ha tonton Chob da bokad din. Edont o loh da vond d'ar brezel... Nag a ouél en ti !

Mond a rejont d'ar gar da baka an treñ - neuze e oa eur gar e bourk Kleder - evid mond da Gastell-Paol. Eno e kemerjont an treñ braz da vond da Vontroulez, hag ahano, eun treñ braz all o hasas n'ouzon ket da beleh.

Ne jome er gêr, du-mañ, da labourad an atant, nemed diou vaouez gand seiz a vugale, me ar hosa, 6 vloaz din nemetkén, ha merh kosa Tintin Liz, Maharid, 6 vloaz dezi ivez.

Va zad-koz, gwall-oajet, a oa dister e yehed, ha ne helle mui rei kalz a zikour. Mervel a raio a-raog fin ar brezel.

Va mamm a oa kreñv, ha Tintin Liz, disterroh, a oa kaloneg. An eost a oa echu, er bloavez-se, a-drugarez Doue. Edod e penn-kenta miz gwengolo. Berroh al labour eta. Eun tamm gwiniz-du a jome c'hoaz da zorna. Dornet e vezo gand fraillou. Ar wazed koz a jome er hontre a zeuas da zikour. Tonton Laorañs hag enoa pemp a vugale n'oa ket bet mobilizet. Meur a hini all a oa c'hoaz evel-se. Med an oll baotred yaouank azaleg 20 vloaz a oa partiet d'ar “front” evel ma veze lavaret, pe war an talbenn.

Liziri a oa kroget da zond : digand va zad ha “tonton” Chob, keleier mad, a-drugarez Doue. O chom edont pell diouz an tan.

Med prestig e krogas keleier fall da zond d'ar barrez : an hén-mañ-hén a zo lazet, an hén-mañ-hén a zo bleset. Er hontre e oa dija unan pe zaou, re yaouank toud, falhet e-kreiz o brud, evel deñved kaset d'ar gigèrèz. A-benn eur bloaz e vezo

berniou anezo, hag a-benn fin ar brezel, evid Breiz nemetkén, e vezo 240.000¹ : eur Breizad war 14 ! Pebez distruj ! Breiz ken diwadet ne hello mui en em zevel. Diwar neuze, niver he zud ne raio nemed mond war zisterraad, a vloaz da vloaz, beteg an deiz a hirio.

Skoet e chomer pa zeller ouz “monumant” ar re varo er brezel, e Kleder, o weled niver an anoioù : ouspenn 250 a zo anezo ! Dalhom soñj.

*

Koulskoude, en a-dreñv, al labouriou a zo eet mad en-dro. N'eus ket da varhata : ar merhed a zo bet nerzuz ha kaloneg meurbéd en eun doare estlammuz.

“Tonton” Chob, hag a zeuas dezañ eur pempved bugel, a hellas beza demobilizet a-bréd a-walh. Ne jomas ket a-vad en Ogellou. Eun atant e-noa prenet e Keran, e parrez Trelaouenan, setu ma chomas va mamm he-unan-penn en Ogellou.

Kemer a reas eur mevel yaouank, ar “Blonig” e ano, pe kentoh e lesano. Eur halz euz an dud a-ziwar-dro o-doa lesanoioù, anavezetoh dindan al lesano-ze eged dre o ano-badez pe o ano famill. Chom a reas ganeom, beteg ma'z eas e-unan d'ar brezel, n'on ket sur pe da vare. Soñj am-eus koulskoude, en deiz a-raog ma'z eas da baseal ar “conseil de révision” ez eas d'ar marchosi, goude koan, hag eno, gand eur zaillad dour, eh en em walhas.

En devez war-lerh, pa zistroas euz Gwitevede, e lavaras deom e oa “bon pour le service”. Prestig goude ez eas da zoudard.

Eur plah pe eur vatez a gemeras ivez va mamm, eur plah yaouank euz a-gichenn, Fani he ano. Chom a reas du-mañ da loja, er gwele-kloz an tosta d'an oaled. Mervel a raio-hi, siwaz ! yaouank-flamm, devet gand an droug-skevent pe an “tuberculose” hag a ree kement a reuz d'ar mare-ze. Péd ha péd a zo bet skubet gantañ. Lavaret e veze euz ar re a veze klañv gand an droug-skevent, e vezent oh “uza”.

*

Pa'z eas ar “Blonig” da zoudard, va mamm a gavas eur mevel bihan all, en ti all, er famill Laorañs hag he-doa kalz a vugale, an eil euz ar baotred, Reunan, pe kentoh evel ma lavarem “Nan”, nevez chomet er gêr euz ar skol. Pe oad a oa dezañ neuze pa zeuas du-mañ da vevel bihan ? 15 pe 16 vloaz ? N'on ket sur.

Chom a raio beteg fin ar brezel. Dalhet em-eus anezañ eur zoñj vad-kenañ : eur paotr yaouank siriuz, labourer, hegarad... Ni a veze aliez o labourad asamblez, pa ne vezen ket er skol, pe goude ar skol. Yaouank e oan c'hoaz, med plijoud a ree din

¹ 240.000 : beteg n'eus ket pell e veze greet gand ar chifr-se; bremañ e lavarar 150.000. Hag e vefe bet lazet eur Breizad war 7.

al labour-douar, hag a-bréd on deuet da houzoud ober diouz an oll ostillou. Kas ar hezeg ouz an alar pe ouz ar souheller¹³ a veze va bleud. Da genta e vezen karget euz al loen-blein pa veze tri loen ouz ar souheller. Diwezatoh on deuet gouest da vleina, va-unan, eur jao a zaou loen-kezeg ouz an alar.

Pa veze labouradegou evel-se, e teue d'or zikour an amezeien, gand eul loen pe zaou. Deom-ni ivez neuze da vond d'o zikour goude-ze.

Gouest e oan ivez dija da droha lann dener da rei d'ar hezeg. Draillet e vezent, mesket gand yeot druz, a veze kavet forz pegement anezo er foenneier, e foenneg-ar-Hoadig dreist-oll, hag a ranked mond d'o herhad gand eur hravaz, pe a-wechou, en eur zerpillerenn, war ar hein, e-giz al lann.

An hachérez-lann a ouien da drei. Neuze, nag a hwéz-vad er marchosi ! C'hwéz an natur. Nag e plije din goude kleved ar hezeg o tebri, pe o vala etre o dent al lann dener-ze mesket gand yeot glaz hachet pe draillet ken brao, gand lemman an hachérez.

Drailla panez a ouien ivez, gwella ha nerzusa boued ar hezeg. Boutegajou a veze roet dezo en o mañjouer. Gwasa 'zo, eo e ranked mond d'ar park da denna ar panez-se, dre ma veze ezomm, dindan n'eus forz pese amzer : glao, yenienn, skorn, reo...

Lezet e vezent eun tammig da zehi, war an douar, pa veze eun tammig sehor, ha stoket¹⁴ goude, an eil ouz e-bén, gand an daouarn noaz, evid o dizouara pe o dibria. Aze a-vad, e kouste kër d'on daouam pa veze outo reo-gwenn pe skorn.

Ar beterabez, an irvin hag ar ruta a veze berniet en eur horn d'al leur ha lakeet warno eur gwiskad mad a jeked a veze trohet diwar pennou teo ar cheked¹⁵ a zave founnuz, er bouillennou. Netra gwelloh da vired ouz an dour da dreuzi.

Pa zeuen d'ar gêr euz ar skol, bemdez diouz an noz, setu eul labour hag a ranken da ober : Sikour va mamm da zrailla beterabez pe ruta, pe irvin evid ar zaout, peder pe bemp anezo atao er hraou-zaout a-dreñv d'an ti.

Dindan ar hezeg e veze riñset bemdez ha lakeet kolo frésk dindanno. Karget e veze ivez o restell a foenn bemdez diouz an noz.

Kolo ha foenn a ranke beza tennet euz ar bem gand eur hrog, eun tammig heñvel ouz eun higenn vraz. Eul labour tenn a-wechou, evidom-ni bugale. Daou vern mad a foenn hag a golo a veze atao el leur.

Ar zaout ne veze "karzet" dindanno nemed eur wech beb an amzer, pa zeue ar gwiskad all da veza re deo, gand ar holo a veze lakeet dindanno bemdez. Peurvuia e veze greet ar garzadeg-se pa veze re fall an amzer da vond d'ar park. Evel just em-eus kroget ivez, a-bréd kenañ, er hrog da denna teil euz ar hrevier.

Berniet e veze an teil saout e penn an ti, war an hent hag a oa ledan el leh-se. Eur riboul a veze lezet evelato, etre an ti hag ar bern.

An teil kezeg a veze berniet dirag ar marchosi, etre an ti hag ar hraou-kezeg. Berniou teil greet mad o-deveze kalz a dalvoudègèz, rag d'ar mare-ze, ne veze

lakeet en douar nemed an tremp-se. Diwezatoh hepken e teuio al ludu, an trêz hag ar bezin.

Evid kreski ar berniou teil, e veze gouzeret goude an eost. Trohet e veze mad ar raden a zave ouz ar hleuziou, an dréz hag al lann-houez gand ar peuri hir a veze en o zouez. Lakaet dindan ar zaout, pe war ar pri el leur, pe en-dro d'ar hrevier, e teuent da veza teil mad dre forz beza breset a-walh gand treid an anevaled hag an dud. Evel-se n'ez ee ganeom netra da goll.

*

E-keit-se, ar brezel a gendalhe da ober e reuz. Gand ar zoudarded a zeue e permission diwar an talbennou e veze klevet ar vizer spontuz a oa du-hont en trañcheou : ar pri, ar fank, ar spont hag al lazèrèz. Tenn-kenañ e veze dezo mond en-dro, goude beza tañvet buhez c'hwék ar gêr, rag hini ne veze sur euz e vuhez.

Ar mortuajou ne baouezent ket da zond. E peb tiègèz, pe dost, e konted unan hag a-wechou daou zoudard lazet. Lod all a zeue d'ar gêr mahagnet. Réd e veze sevel buan soudarded yaouank da gemer o flas. Truez e-béd ouz an oad : triweh vloaz ha nebeutoh zokén ! Muioh-mui ne jomo er gêr da labourad nemed merhed, re goz ha bugale.

Du-mañ, da zikour ar mevel bihan, e veze aliez eun devezour : Saig Kadiou e ano, eun dén oajet a-walh med eun dén fur ha sioul hag eul labourer mad. Nag a zervich e-neus bet hennez rentet d'or mamm. Gantañ e tesken eur bern traou : falhad, medi, palad, palarad¹⁶, c'hwennad, piketa ognon, fourra ha tenna patatez, rastellad, pechad, goueria, kleuzia gouzera, hada gwiniz gand an dorn, hada beterabez pe karotez gand an hadérez vihan hag a oa heñvel a-walh ouz eur garrigell... ha kant tra all ouspenn.

Soñj am-eus e oa bet eur gwall hoañvez er bloaz 1917. Kroget e fin miz geñver e kendalhas ar yenienn beteg fin miz c'hwevrer.

Ano e-béd da vond d'ar skol gand eur seurt yenienn. Ne oa netra evid tomma ar hlasou. Skornet e oa, er podou, al liou da skriva.

Dougen a reem neuze war or penn kalabousennou mezer glaz a holoe ivez or gouzoug hag on diskoaz, hag a ziskenne eun tammig war or chouk ha war or bruched. Ne jome dizolo nemed on daoulagad, or fri hag or genou. Med pa ne veze ket re yén, e oa moaien d'he flega, ha d'he lakaad war ar penn evel eur gasketenn.

En on treid e veze bouteier-koad, leun atao a golo frésk, trohet brao en a-dreñv, a-rez d'ar seuliou, gand bourrou foenn war chouk an treid. Gwisket tomm a-hend-all, e veze êz deom harpa ouz ar riou.

An heñchou, leun a boullou dour, a oa skornet kaled dre-oll. War ar skorn kaled-se, hag a reem skorn-du anezañ, ni a zave rikladennou dispar. Hag e riklem

an eil war-lerh egile m'oa eun drugar. Koueza 'reem a-wechou a-fardiglao war ar skornenn. Med, a-drugarez Doue, e veze kaled a-walh evid on dougen. Gwaz-a-ze ma ne vije ket. Neuze e reem soubig en dour sklaset hag eur roustad digand or mamm, ablamour d'on dillajou gléb.

Brezel a reem a-vad d'ar re o-deveze tachou re lemm dindan o boutou-koad. Roget e veze ganto gorre ar rikladenn. Aliet e veze dezo, a-raog, uza ar pennou re veget-se war gein eur roh bennag. An tachou koz uzet brao eo a veze ar re wella da rikla.

Ne oa ket kement-se a erh e-pad an amzer yén-ze, med eur pezh frim pe sklaset evid echui, ma ne helled mui bale e nebleh. Réd e oa mond war ar chañsoneier. Glao a oa bet e-pad an noz, hag ar glao-ze a skorne kerkent en eur steki ouz an douar. Ar gwez a oa deuet da veza evel ma vijent bet e gwér pe e porselen.

Ma houzañve ar zoudarded poaniou skri]uz gand kemend-all a yenienn, ni a ouie harpa ouz ar riou dre ar galoupadennou a reem war ar pri hag ar fank kaledet, war an heñchou diwar-dro.

Hag al laboused ?... Paour-kêz labousedigou ! Dond a reent er grañchou, er hrevier ha beteg en ti da glask o zammig boued. Kavet e vezent maro a-héd ar hleuziou, maro gand ar riou hag an naon, e-skeud ar girzier lann. Eun druez !

*

Yaouank evel ma oan, ne gomprenen ket re gwalleuriou ar brezel. Eun amezégéz deom, koulskoude, hag he-doa daou vab maro er brezel, a welen aliez o ouela d'he bugale, hag an dra-ze a fraille va halon.

Da varo va zad-kozh, soñj am-eus, pa oa deuet da lavared eur bedenn dirag e gorv, o weled ar horv maro, eur groaz en e gichenn, eur chapeled etre e vizied, eh en em lakeas da grial en eur lavared :

« A ! ma vije bet marvet va daou baotr evel hemañ ! A ! ma vije bet eur groaz en o hichenn, eur chapeled etre o daouarn, pedennou dirazo !... Siwaz ! piou 'oar e peleh ema o horv ? Frigaset e-touez ar pri hag ar vouillenn... Béz e-béd d'o reseo ! Beleg e-béd da lavared evito pedennou an Iliz ! »

Hag e ouele, hag e youhe ar paour-kêz mamm. Hag an oll en ti a ouele ganti. Taolennou evel-se a roe din da gompren pegen reuzeudig ha pegen trist eo ar brezel milliget.

Va zad, ablamour d'e bevar grouadur, n'eo bet morse en dañjer. Ar pevare, Maodezig, a oa bet ganet er bloaz 1914 d'an 13 a viz here.

N'hellan ket lavared on bet maleüruz e-pad ar brezel. Bara a-walh on-eus bet atao da zebri. Med pa'z een gand ar harr da gerhed bara d'an ti-forn, ha pa welen ar voused, en eur dreuzi ar bourk, o lammad ouz lost ar harr da glask diframma eun tamm bara diouz an torziou, e ouezen ervad n'o-doa ket ar re-mañ bara a-walh da zebri.

An ti-forn !... Na péd kwech on bet eno gand va mamm. Mond a ree di, eur wech ar zizun, gand he zoaz.

E-keit ha ma veze oh ober he zorziou, teir pe beder evid ar zizun penn-da-benn, em-beze plijadur o selled ouz ar fornier o hori e forn gand hordennou lann pe valan. Pebez flammou ! Dond a reent da lipad ar siminal e diavêz ar forn, o rei d'ar zal vraz a-béz, eun dommder ken braz, ma c'hweze ar re oll a oa enni. Gand an dommder-ze e kane ar grilled e toullou diskloz ar mogeriou.

Plijadur am-beze ivez o weled fornia an torziou bara, pe kentoh an torziou toaz, eur merk disheñvel war bep hini, d'ar merhed goude da anaoud pep hini he re.

Serret e veze dor vein ar forn, ha klozet mad tro an dro, gand pri-prad pe kaoh-saout, respet deoh. Arabad eo e chomfe faout e-béd, d'an dommder da zond er-mêz.

*

Eur mintinvez, d'an unneg a viz du, eh erruas du-mañ abred, Saig Kadiou, eur helou laouen braz gantañ : « A-hont », emezañ, « eo erruet an treñ er gar, o tond euz Kastell, leun outañ a zrapoioù hag a skourrou gwez a beb seurt ! 'M-'eus aon eo echu ar brezel ! »

Ha ni buan d'ar skol da weled an treñ burzuduz. Med eet e oa kuit dija. Kalz a virvill a-vad a oa er skol. Ar vistri, bodet e-kreiz ar porz, a gomze laouen gand ar skolaer-braz (evel-se e veze anvet ganeom rener ar skol).

Evel kustum ez eom er hlas da eiz eur. Med nebeud a brés a oa war al labour, na warnom-ni, na war ar vistri.

A-greiz-oll, toud ar hleier en em lakeas da zeni laouen, laouen, laouen. Kerkent or mistri-skol a redas er-mêz en eur lavared : « Echu eo ar brezel ! Echu eo ar brezel ! »

Ha ni gand ar foultr war o lerh, lod dre an nor, lod dre ar prenecher, beteg an ti-kêr. Eno, an oll a ganas ar "Marseillaise" a-bouez-penn.

Echu ar han, ar skolaer-braz a lavaras deom neuze :

« Echu ar brezel ! echu ivez ar skol evid hirio ! Kit laouen d'ar gêr ! »

Kit laouen !... An oll koulskoude ne oant ket laouen. En eur dreuzi Toulbroud, merhed a ouele forz. Ar re-mañ a zoñje en o faotred yaouank laz et er brezel.

Ya, mammou paour ! gouela 'hellent war gemend-all a Vretoned laz et gand ar Brezel-Braz milliget, ha ne zeuio morse o horvou e douar benniget bered o farrez. O anoioù a-vad, a-gantchou, a heller hirio lenn war monumañchou ar re varo er brezel.

E ti ar skolaer

Evel-se e veze anvet, e Kleder, ti skol laik ar baotred. Evid ar re-mañ ne oa skol all e-béd neuze nemeti. Réd eo din amañ distrei eun tammig war a-dreñv evid komz euz an amzer-ze on-eus lezet a-gostez e penn kenta ar Brezel-Braz.

War-dro va zeiz vloaz e oen kaset da di ar "Skolaer". Evid ar paotrezed e oa eur skol gristen dalhet gand ar Seurezed gwenn, evel m'am-eus lavaret dija.

Bez' e oa ivez, koulskoude, evid ar paotrezed, eur skol laik. Enni a-vad ne oa nemed eun nebeudig a skoliadezed : eur zal en ti-kêr gand eur skolaérez nemetkén.

"Ti 'r Skolaer" er hontrol a oa braz-kenañ : seiz pe eiz klas en eur reñkad ha leun enno a baotred ! Soñjit 'ta e oa neuze ouspenn 5.000 a dud e parrez Kleder. Hirio, er bloavezh 1983, a-veh ma'z eus 3.000. Pebez diskar ! Perag ? Nebeutoh a vugale er famillou. Ral kaoud ouspenn tri pa veze a-raog ouspenn 8 pe 10 aliez. Re vihan ivez an atañchou da helloud beva enno, setu m'eo bet dilezet ar re vihanna ha staget ouz re all d'o brasaad. Aliet e veze c'hoaz ouspenn ar vugale speredeg da vond e kêr, e Pariz dreist-oll, da ober micheriu all. Péd ha péd kwech ne veze ket klevet ar randonenn-mañ : al labour-douar eo falla micher a zo. Ar vistri-skol o-unan ne boulzent ket ar vugale da jom war ar mêz. Roet e veze koulskoude, er hlasou braz, eun nebeud kenteliou war al labourèrèz-douar, da vihanna goude ar brezel.

*

Mond euz skol ar re vihan, e kouent ar seurezed, da di 'r Skolaer, pebez cheñchamant evidon ! Ar hemm etre eul leanez hag a veze evidom eur wir vamm, a gomze brezoneg evel don, hag eur mestr yaouank divrezoneg, o tond euz kêr-Vrest, m'am-eus soñj mad, a oa evidon eur hemm re vraz.

Lakaet e oen, evel just, er hlas izella, anvet ganeom ar hlas bihan. Ar skolaer ennañ, evel m'am-eus lavaret, ne ouie gér brezoneg e-béd, ha me ken dizesk all war ar galleg !

Penaos en em zibab gand eur mestr-skol evel-se ? Edon evel eun estrañjour en e glas. Dre zinou hepkén e teuem a-benn d'en em gompren.

Eur wech, eur paotr braz euz va hlas, n'ouzon ket perag, e-noa prometet din eur roustad. O veza ma oa kreñvoh egedon, em-boia aon razañ, e gwirionez.

Ouz piou en em erbedi, nemed ouz ar mestr ! Penaos avad lavared an dra-ze dezañ ? Hag e klasken ijina em fenn ar geriou galleg da zistaga va zoñj. Chomet on boud war va zaol evel eur paour-kêz reuzeudig.

Daoust d'ar skolaer da veza divrezoneg, e kredan beza labouret mad gantañ koulskoude. Ar vugale yaouank a zeu buan d'en em voaza. Gouzoud a ouien lenn dija en eur guitaad skol ar Seurezed, skriva ha konta eun tammig bennag.

Med siwaz ! n'am-eus dalhet koun euz netra, nag euz e ano, nag euz ar pez a lavare deom. Me 'zoñj eo ablamour ne gomprenen ket mad ar pez a lavare peogwir ne gomze nemed galleg. Ni a ree anezañ ar "Skolaer bihan", peogwir e ree skol er

hlas bihan, hag eñ koulskoude eun dén braz a-walh. Eur hlasad niveruz a skolidi a oa gantañ, e diou “zivizion”, marteze eun 50 bennag pe ouspenn.

Soñj am-eus e oa divenn da gomz brezoneg er skol. An hini a zizente a helle paka ar “simbol”, eur gwenneg kochet peurvuia, hag a veze greet “ar vuoh” anezañ ganeom. Mestrez e oa honnez, “ar vuoh-se”, e kement skol a oa neuze e Breiz-Izel.

Diouz ar mintin e veze roet ar “simbol” d'an hini kenta a veze paket o komz brezoneg war ar porz-skol. Hemañ a gabale d'en em zizober euz ar “vuoh-se” en eur baka eun all dre n'eus forz pe feson, hag evel-se euz an eil d'egile beteg fin an devez.

An hini a veze gantañ neuze ar “vuoh” a bake eur gwall gastiz : paea 'ree evid an oll re o-doa dizentet ouz al “Lezenn” a zivenne implij ar brezoneg er skol. Ni a-vad, ar re vihanna, ne oam ket sujed d'al “lezenn-se”, a-drugarez Doue ! rag neuze n'or-bije bet da ober nemed kloza or bég, ha beza mud.

Eet er hlasou uhelloh, ne gredan ket beza bet paket ar “vuoh” gwech e-béd. Goud a ouien penaoz en em ziarbenn diouti : chom a reen, gand va hamaraded all, da hoari, e-pad ar “rekreasionou” er-mêz euz ar skol, beteg ma sone an eur da vond er hlas, med an dra-ze ne helle beza greet nemed e-pad ar “rekreasionou” hir, diouz ar mintin, a-raog eiz eur ha da greisteiz.

Pa glevem an ourouler o seni, pemp munut a-raog an eur, ni ouie ober gaol, evid beza a-bréd a-walh, reñket brao, dirag dor ar hlas.

Eno, en eur dreuzi an nor, e veze réd diskouez an daouarn d'ar mestr, diouz an daou du, da vihanna da eiz eur diouz ar mintin. Gwaz-a-ze me vezent louz. Eun taol “reglenn” a baked warno a-raog beza kaset d'o gwalhi el laouer simant vraz a oa e traoñ ar porz. N'am-eus soñj e-béd a-vad da veza bet kastizet evid-se. Lent on bet atao ha sentuz kenañ ouz lezennou ar skol, gand aon, moarvad, rag ar mestr.

Ne blije ket kalz din ar skol. Biken, neuze, n'am-bije bet kredet e vefen eet eun deiz da vestr-skol. Kalz muioh e plije din labouriou ar gêr : al labour-douar, micher Yann-Gouër, hini va zud.

Azaleg va oad tenerra on bet gouest da renta servich : drailla boued d'an anevaled, tenna foenn pe golo da gas d'ar hrevier, diwall ar zaout, c'hwennad patatez ha traou-all, dastum patatez bihan (ar patatez re vihan evid beza gwerzet hag a reem anezo patatez-moh).

Al labour diweza-mañ a-vad, a zisplije din kenañ. Gwelloh e kaven, evel just, mond da neiziaoua a-héd ar hleuziou da vare an neziou.

*

Bep ploaz e cheñchen klas. Kenteliou am-beze da zeski, med soñj e-béd da veza bet deveriou da ober er gêr, nemed, evel ma lavarim diwezatoh, goude beza eet d'ar skol gristen. Ne gredan ket kennebeud, beza bet dalhet gwech e-béd e pinijenn en

abeg d'am henteliou. Moarvad e tesken mad anezo daoust d'an nebeud a houd am-beze d'o deski, ha da vond d'ar skol.

Darn euz va hamaraded, paotred dizuj anezo, a bake "punisionou" digand ar mestr. Neuze e veze rust an traou ha nikun ne vije eet da glemm er gêr euz eur roustad bet digand ar mestr-skol gand aon da baka kemend-all digand an tad pe ar vamm. Or mistri a ouie mad kement-se, ha setu perag ez eent dezi dizamant. Taoliou "reolenn" war an daouarn eo ar hastiz a veze greet gantañ ar muia.

N'am-eus soñj da veza paket bazadou nemed eur wech. Kredi 'ran eo ablamour m'am-boa kaozeet gand eun amezeg e-pad displegadennou ar mestr. M'am-eus dizonjet an abeg, em-eus soñj mad euz ar fasadou a bakis digantañ, ar pez a gavis braz-kenañ.

Evid kaoud "fournituriou" e ranked mond da glas ar Skolaer-braz, da lavared eo an "Directeur".

Braz pe vihan a vent, an hini a ree ar hlas izella a veze greet anezañ atao "ar skolaer-bihan", hag an hini a ree ar hlas uhella, da lavared eo klas ar "santifikad", a veze ar "Skolaer-braz".

Hemañ, e-keit ha m'on bet e Kleder, er skol laik, a oa an Aotrou Pennec e ano mad. An dud, er barrez, a ree anezañ "ar Pennec". Ne veze greet "Aotrou" nemed euz ar "Person", ar "Gureed" hag ar "mêr" a oa neuze an Aotrou a Gervengi, a zeue d'ar bourk en eur harroñs a beder rod. Maner Kervengi, el leh m'edo o chom, a oa eul leo vad diouz ar bourk.

An oll eta, pa zone ar hloh diouz ar mintin, ar re o-deveze ezomm "fournituriou", a yee da glas ar "skolaer-braz". A-wechou e veze bandennou ahanom. Paea 'veze greet war an taol. Pellig mad e pade aliez an abadenn. E-keit-se, e skolidi dezañ a zeske o henteliou pe a ree eun dever bennag merket dezo war an daolenn-zu. Ar pez or-beze ezomm an aliesa eo kaierou, kreionou, pluennou, paper-stoup, pe traouigou bihan all evel-se.

*

War ar porz e veze ganeom c'hoariou a beb seurt. C'hoari kanetennou ha c'hoari patati eo a veze greet ar muia, dreist-oll e-pad an hañv, diarhen ha war gorv or rochedou. Kredi 'ran e veze kalz tommoh an hañv d'ar mare-ze.

A beb seurt c'hoariou kanetennou hag a beb seurt c'hoariou patati a veze ganeom hervez oad ha ment ar baotred, rag ano e-béd neuze, evel just, da veska paotred ha merhed er memez skol evel ma vez greet en amzer-vremañ.

Evid ar hanetennou, ar muia a veze gwelet eo "c'hoari 'n deñ¹⁷". Evid-se, e veze greet eur ront pe eur helh, war-dro eur paz treuz dezañ. Pep hini euz ar hoarierien a roe eur ganetenn ha ganto e veze greet eur bern e-kreiz ar ront. Klasket e veze, goude-ze, pep hini d'e dro, gand eur ganetenn a veze strinket gand nerz ar biz-meud, azaleg bord ar helh, tenna ar muia ma veze gellet a ganetennou er-mêz euz ar ront. An hini a-vad a jome en diabarz ar ganetenn a strinke, a oa koll hag a ranke

lakaad eur ganetenn all en he flas evid he haoud en-dro. Med ar hanetennou a zeue er-mêz da heul ar ganetenn strinket, a veze d'ar strinker.

Ar re vihan a hoarie "toullig" gand o hanetennou. Daou-ha-daou e vezent. Eun toull bihan a veze greet e-kichenn eur voger. Daou baz dioutañ e veze lakeet eur ganetenn da ruill gand ar c'hoarier kenta. Pa'z ee en toull e houneze eur ganetenn diwar-goust egile. Ma'z ee e-biou, eñ eo a ranke rei eur ganetenn.

C'hoariou kanetennou all a oa c'hoaz evid bugale vihan, êz-kenañ. Lod a golle, lod a houneze. Deuet on bet a-wechou d'ar gêr gand eur hodellad kanetennou. Neuze, e hellit kredi, e veze eur pezh lorh ennon, hag em-beze plijadur ouz o diskouez hag ouz o honta heb ehan, pe o lakad da zeni en eur heja va godellad.

A beb seurt kanetennou a veze : re bri, re wêr, re vein, re houarn. A-wechou, ar re bri o-deveze a beb seurt liou. Ar re wêr a helle ivez beza livet en o diabarz hag a oa kaer kenañ da weled.

Ar c'hoari-patati 'oa "cheu" ar re vraz, dreist-oll. Hemañ 'oa eur gwall-hoari, dañjeruz a-walh, rag a-wechou e ranked lammad dreist pemp pe hweh kein pleget an eil e-kichenn egile.

A-wechou all e veze lammet euz a-bell dreist unan hepkén. Beb taol e pellae hemañ euz eun troatad diouz al linenn gomañs. An hini a vanke war e daol a gemere plas an hini a oa pleget e gein, da lavared eo an hini a oa dindan.

A-wechou all c'hoaz e veze greet an dro d'ar porz d'ar haloup, en eur lammad, pep hini d'e dro, an eil dreist egile, gand eun taol seul ouz penn a-dreñv an hini a veze dindan. An hini kenta a lamme a lavare "petit cul" hag e veze réd neuze skei goustad. Med pa lavare "gros cul" e ranked rei taoliou kaled, ar haleta ma helled. Gwaz-a-ze d'an hini a veze dindan ! Méz d'an hini a yafe da glemm gand ar boan en e reor war-lerh eun taol seul !

Ni, ar re vihan, a gave gwelloc'h chom da zelled ouz ar re vraz o c'hoari, or hein harpet ouz eur voger bennag pe e diou reñkennad a beb tu d'ar hoarierien, or fri astennet da glask gweled gwelloc'h.

Kemend a vugale a oa er porz-skol, ma oa diêz kaoud plas a-walh evid an oll hoarierien, daoust d'ar porz beza braz penn-da-benn d'ar seiz klas, azaleg ar "preo" pe an disklavenn el leh m'edo ar hlas braz, beteg ar priveziou er penn all toud d'ar porz.

Bez' e oa ivez paotred vraz hag a oa maout da ober "jiminaz" ouz eur varrenn houarn a oa dindan an disklavenn. Ober a reent outi lamm-chouk-a-benn, pe trei en-dro dezi evel eur rod-karr. Ni, ar re vihanna, a gave an dra-ze estlammuz. Biskoaz a-vad n'am-eus bet an disterra c'hoant d'ober evelto.

En em zistribilla am-eus greet ivez eur wech bennag ouz ar varrenn, med heb sevel morse va divesker uhelloc'h eged va fenn. Ne oan ket tuet d'ober "jiminaz" tamm e-béd.

Kannou

Amañ e fell din konta eun darvoud a zo chomet garanet don em spered euz va amzer e ti 'r Skolaer. Ni a oa paotred hag a oa gwad birvidig dindan on ivinou, hag ar gwad-se a verve kement ma save kannou a-wechou etrezom, dreist-oll etre paotred an Arvor ha paotred ar Gorre.

Eur wech end-eün e savas kemend a drouz etre an daou rumm-mañ ma savas eur gwir vrezel etrezo. Arabad ankounac'haad edo ar Brezel-Braz o rén ha ne veze klevet kaoz nemed a vrezel dirag on diskouarn. Netra souezuz eta ma verve gwad brezelourien en or gwazied. Eur wech, da vihanna eo bet fellet deom hén diskouez e gwinonez.

*

-« Trouz a zo bet adarre, en iliz », eme Annaig, en eur zistrei, eur zulvez euz an overenn-vintin.

-« E pese tu », eme Bèr ?

-« E pese tu ? !... Daoust hag ezomm a zo da houlenn ? E peleh e vije, nemed e tu an Arvor ! » a respontas Annaig, evel feuket o weled ober outi eur seurt goulenn.

-« Ar Bigorn adarre, kredabl, oh ober e ganfart », eme Bèr.

-« O ! eun toullad e oant, e-kichenn dor ar wazed. Ar hure-braz, end-eün, e-neus bet ranket sortial euz e gador goves, e-pad sarmon an Aotrou Person, d'ober dezo chom peoh. »

-« Alato ! Eur véz eo memez tra ! »

*

E pese tu ?... Ya, diou gostezenn a oa er barrez : an Arvor hag ar Gorre. Diou gostezenn ha ne oant ket, neuze, e gwirionez, heñvel buhez an eil ouz e-bén.

Ar Gorreiz en em gave, war o meno, gwelloh eged an Arvoriz. Sioulloh e oant, marteze. Nebeutoh eh en em zantent diouz nerz an avel-vor a hweze muioh a herrder e gwad ar re all. Réd eo anzav ivez, edo ar hontreou falla da vond d'an iliz, e kostez an Arvor.

Evid lavared gwir, e veze trouz a-wechou, da zul, en daou du d'an iliz. Marvailloù a veze greet e toullou dor ar wazed.

Da amzer ar Hordenner koz, pa veze hemañ oh ober ar "chasse-gueux" ne veze ket re 'n oll a varvailloù. Eun tammig aon a veze razañ ha ne varhate ket da lakaad an dud dizuj er-mêz.

Med goude maro ar Hordenner ne oa ket kén ar memez tra. Réd e vije da zaou euz ar gureed, d'an overenn-vintin, mond da ober o archer e-kichenn an diou zor.

D'ar houlz-se e vije an oll en iliz, gwenn ha ruz, kristenien vad ha kristenien fall, tud a feiz ha tud difeiz. Hirio, ar re-mañ a jom er-mêz.

Soroh a veze aliez gand an Aotrou Person ma oa bet lesañvet ar "soroher" An tri gure all o-doa ivez pep hini e lesano : ar hure-braz 'oa ar "haner", an Aotrou

Gloux, ar hure-bihan ar “muziker”, an Ao. Pennec, hag egile ar “sarmouner”, an Ao. Bourlez.

Dre forz klevet al lesanoiou-ze, ni, ar voused, or-boa desket ar rimadell-mañ :

An Aotrou Gloux ar haner,

An Aotrou Bourlez ar sarmouner,

An Aotrou Pennec ar muziker,

Hag an Aotrou Person ar soroher.

Ar Person koz, e-kreiz e vrud, a oa bet eun dén gouest, eur prezeger brezoneg helavar-kenañ, a lakeas c'hwenn, war a gonter, e loerou “Combes” a reas kement a vrezel d'ar relijion.

Eñ eo e-neus skrivet eur ganaouenn vrezoneg savet gantañ a-eneb ar politiker-ze, a glaskas mired ouz beleien Breiz-Izel da brezeg e brezoneg en ilizou a-néz koll o fae, rag neuze e oa paeet ar veleien gand ar houarnamant. N'am-eus dalhet soñj nemed euz an diou werzenn-mañ klevet gand va zad : “Pell 'zo Combes a vo brein er vered Hag e brezoneg e vo komzet.”

An Arvor, ar Gorre ! !... An Arvoriz, ar Gorreiz ! !... Hag en iliz : tu an Arvor diouz kostez ar mor, ha tu ar Gorre en tu eneb. Er bourk ivez, d'ar mare-ze, pep hini e-noa e du. An Arvoriz a oa ostizien d'ar varhadourien a oa o chom en o zu, hag ar Gorreiz, heñvel.

Pa en em veskent en eun ostaleri bennag e save trouz aliez etrezo. “Sovachoh” e oa an dud neuze, a lavarer bremañ. N'eo ket gwir-bater marteze, med muioh a wad nerzuz en o gwazied. Kizidikoh ivez war meur a boent. Lorhusoh pep hini euz e beadra. Boued nerzusoh en o hov : yod-silet ha fars kwiniz-tu. Boazetoh ouz al labouriou kaled. Pep hini ouspenn, a felle dezañ beza “mestr an dud” war e dachenn ha ne houzañve ket e teufe eun all da lakaad enni e fri.

Plijoud a ree dezo ar c'hoariou trouzuz a houlenne nerz dreist-oll. Redeg ha galoupad a rankent, gouren hag en em ganna, ober o faotr mad ha diskouez o nerz e mod pe vod.

Tig e oant war al labouriou kaled : ar pal-arad, ar falhad, ar medi, an dougen sammou. Beza gand ar forh-hir ouz ar goloeg a oa eun enor, evel ma oa beza anvet da zougen ar banniel braz pe ar groaz-aour, deiz ar pardon.

*

Evid ar vugale, ar baotred da vihanna, e oa ar memez tra. Ma'h en em gemmeskent er skol, pep hini a jome “Arvoriad” pe “Goerread”.

*

Pa zeue klemmou d'ar skol a-eneb unan pe eur re bennag, ni Gorreiz a zoñje atao : « Paotred an Arvor a dle beza bet adarre oh ober o fabor. »

Koulskoude ne oam ket gwelloh egeto. P'en em gavem a-vandenn en eun tu bennag, ne veze ket brao dond da glask afer ouzom. Hag e-keit ha ma vezem oh en em zivenn e veze atao ar paotrezed oh hisa ahanom.

Chan-Mar ar Hi-Du e-noa lakeet eun ahel-karr da stanka ode eur park-leton dezañ, war bord eur foenneg, eun ahel-karr, rodou hag all. Pebez c'hoariell gaer evidom ! Ha ni neuze da lakaad an diou rod gand o ahel da ruill, pe da hoari ruillaig¹⁸ war ar foenneg.

Pa lavaran "ni" e tlefen kentoh lavared : ar re vraz, rag ar paotrezed hag ar re vihan a jome a-gostez, pellig a-walh diouz an dañjer, kuzet a-dreñv eur harz da weled petra 'zigouezfe. Evel just neket en or hontre eo e c'hoariem seurt troiou-kamm, med pell diouz ar gêr el leh ne oam ket anavezet.

Ne vanke morse, ar Hi-Du da zifoupa gand eur mell fouet lèr en e zorn, hag eur pez herr ennañ. Ni, neuze, a skampe, mar gouiem ! goude beza lakeet tro en ahel-karr, dezañ da vond da ruill, war an diskenn, beteg traoñ ar foenneg, e-kreiz ar vouillenn hag al lagenn. Ar Hi-Du a ranke goude sternia e gazeg wella da zacha an diou rod euz al lagenn, ha ni e-touez al lann, pell a-walh dioutañ, oh ober goap.

Réd din lavared a-vad ne oam ket boaz da hoari aliez troiou-kamm evel-se. Peurvuia, en or hontre, e vezem paotred fur a-walh, ha dén n'e-neveze tro da zével klemm a-eneb deom, a-drugarez Doue ! rag a-néz petra n'or-bije ket bet paket digand or herent !

*

Eun devez, a-greiz m'edom oh ober eun "dictée" er hlas, e tigoras an nor. Dond a reas ennañ ar Skolaer-Braz, eur peizant ouz e heul gand eur boutegad pennou had ognon. Ordrenet e oe deom kerkent diskregi diouz or "porteplumes" ha selaou mad.

Fuloret 'oa ar Skolaer. Kregi 'reas d'ober deom eur mellad prezegenn war an doujañs a dleer kaoud ouz madou an nesa. E galleg, evel just eo e komze, ar pez a reas d'al lodenn wella euz e brezegenn nijal dreist or penn. Gouzoud mad a ree kement-se, setu m'ah en em gemeras en eur hiz all tostoh d'or homprenezon.

-« Hag anaoud a rit an Aotrou-mañ ? » a houlennas diganeom.

-« Ya 'vad ! » a lavaras meur a hini...

-« Loull an Tortig ! » eme din em skouarn va hamarad tosta en eur guzad e henou gand palv e zorn. Loull an Tortig 'oa e lesano, evel-just. N'am-eus bet morse anavezet e ano mad.

-« Ha petra 'zo gantañ en e vouteg ? » eme ar Skolaer Braz, en eur zével e vouez ar hrosa ma helle.

- « Pennou had ognon », eme ar re dosta, lentig.

- « Ya », eme ar Skolaer, « pennou had ognon bet dibennet ganeoh a-daoliou mein, lamponed ma'z oh ! Perag mond da glask afer ouz pennou ognon ? Ma teuan

da houzaod piou, ha gouzaod a rin, ar re-ze, m'hén asur deoh, a gousto kér d'o lèr ! Lardet e vo dezo o diskouarniou, kredit ahanon ! »

D'an amzer-ze, ne veze ket marhatet evid planta ganeom pa veritem. Ha n'eo ket or herent eo a vije deuet da glemm ! Ar hontrol eo !

*

Evidon, me a grene. Gouzaod a reen piou oa al lamponed, ha me, va-unan, amboa taolet eur mèn bennag e-touez ar pennou. Gweled mad a reen ar park war bord an hent, en eur horn-tro, uhellou eged ar skol. Zokén edo ennañ ar riboul din da vond d'ar gêr euz ar skol en eur droha berr.

Dirag ar park, just er horn-tro, e oa eur peul houarn, hag ouz bég ar peul houarn, eur bladenn livet ruz, heñvel ouz eur billig, da rei da houzaod edo an hent, tostig ahano, o vond da dreuzi al linenn hent-houarn, hini treñ Kastell-Paol da Vrest.

Diganeom-ni, pa vezem o vond pe o tond euz ar skol, ar bladenn-ze a bake taoliou mein. Just e oa eur bern mein, torret a-dammou bihan, ugent paz uhellou, lakeet eno gand ar gantonierien. Perag a-vad o-doa ar re-ze lakeet eno ar bern mein-ze da denti ahanom ? !

Ar bladenn, beb taol mèn a bake diganeom, a glemme skrijuz, evel da houlen truez, hag he mouez a veze klevet euz a-bell. Ha kement he-doa klemmet ! Kement he-doa gouzañvet, ma oa en em zastumet dindan ar boan evel delienn eur vrikolienn p'he-devez riou.

Er hiz-se a-vad e oa diêsoh da baka, hag ar vein, e-leh koueza warni a yee e-biou, dreist ar hleuz, er park e-touez an ognon leun a bennou-had. Perag ivez enoa egile plantet eno e ognon ? Gouzaod a-walh a ree koulskoude, a-raog o flanta, e vijent eno e dañjer !

- « Hennez », eme din ar Bisteod, « e-neus greet an dra-ze dre fallagriez evid paka ahanom. Hennez a zo kordet e gorr a fallagriez. »

Ar billig ruz a oa diouz kostez ar Gorre, ha deom-ni eo e oe rebechet an droug a-béz...

Ar varnedigez a oe didruez. Peb Gorread, euz ar re a dremene dre an hent-se da zond d'ar skol, ha bez' e oam eun toulladig mad, a rankas, pep hini, digas dég kwenneg d'ar skolaer da baea ar mizou.

C'hoarzin a rit marteze, evid dég kwenneg ! Med dég kwenneg neuze, evidom, a oa eur fortun ! N'edont ket en or godellou ! Réd o goulenn digand or mamm, gand fést ar vaz da heul... Ha nag a hoap a-berz an Arvoriz !

Diwar an dra-ze eo e savas etrezom, ar muia enebiez. Eur Gorread bennag a en em ganne bemdez, e tu pe du, ouz eun Arvoriad, ar pez a reas d'ar Horreiz en em glevet mad kenetrezo, hag an Arvoriz kenetrezo ivez kemend-all.

An traou a badas evel-se e-pad ar goañv penn-da-benn, beteg an nevez-amzer, en eur vond atao war wasaad. Hini ahanom, a-vad, ne grede mond da zével

klemm na d'e gerent na d'ar Skolaer : An dra-mañ 'oa kenetrezom ha ne zelle nemed ouzom.

Diou armead a oa ahanom bremañ : armead an Arvoriz hag armead ar Horreiz. Kerkent hag echu ar skol da beder eur (neuze eh echue ar skol da beder eur), war an hent-praz, dirag ar skol, e nije atao eur mên bennag, med heb ober re a zroug, nemed eur harr bennag bloñset, marteze, ha netra kén.

Eur habiten a oa bet anvet e penn peb kostezenn : an daou vrasa ahanom, trizeg pe bevarzeg vloaz dezo. Bez' e oant daou vellad kanfard leun a grog war o zud.

An daou gabiten n'hellent ket en em weled war ar porz-skol, heb na vije kannou etrezo : taoliou teod da genta, taoliou dorn, taoliou boutou a-wechou, ha krog !!!

Eun devez, or habiten-ni a oa bet gwall baket gand kabiten ar re all. Réd e oa en em veñji, n'oa ket da lavared nann, pe edom breset ganto da vad, enor hag all.

*

Ar helou a redas evel eul luhedenn euz an eil d'egile. Disadom, da beder eur, e vo kannou etre ar Horreiz hag an Arvoriz, war hent Kervargar. An oll a ranko dond, braz ha bihan. An hini ne zeuio ket a gousto kér d'e lèr !

E-doug ar zizun a-béz ne oa kaoz gand an oll voused nemed euz an emgann braz a oa o vond da zigeri. Gand-se, e hellit kredi, ez ee fall-du al labouriou skol en-dro penn-da-benn d'ar zizun. Ni a oa darbarett, kalz muioh, gand on emgann eged gand on deveriou ha kenteliou or mistri-skol. On enor or-boa da zivenn dreist peb tra.

Ar punisionou a gouezas, diouz an druill, war or hein, med hini e-béd euz ar vistri ne zeuas a-benn da houzoud netra, nag ar gerent kennebeud, ar pez a oa souezuz a-walh, rag ar paotrezed n'edont ket heb gouzoud.

D'ar zadorn, evid ne jomfe dén e pinijenn, e oa lavaret euz an eil skouarn d'e-bén, diwall mad da zacha ar harr war or hein, en eur labourad re fall.

Ar zadorn.

Ar hloh a zonas just da beder eur. Ar mestr a sklakas en e zaouarn. En eun taol edo an traou en or zah lien hag hemañ sammet war or chouk, ha yao er-mêz d'ar haloup. Eun nebeudlg hepken a jomas e pinijenn en deiz-se. Gwell-a-ze evito !

Hent Kervargar a zo a-héd ar skol hag a bella diouti en eur bignad eun tammig. Lezel a ree, uhelloh, en eur hogn-tro, ar bladenn ruz a bake diganeom taoliou mein. Eur hant paz bennag diouti e oa eur bern mein, ha kant paz izelloh e oa eun all. Etrezo o-daou eo e vo ar hrogad. Or munisionou a oa brao war ar plas : ar boan d'o dastum.

Kemennet e oa bet da beb kostezenn en em gavoud e-kichenn e vern mein. An daou gabiten eo a dlee taoler an daou vên kenta. Goude, da bep hini da rei beh ha da zarhei heb damant, ha méz d'an hini ne rafe ket.

Ar re vihan a oa karget da gas mein d'ar re vraz pa'z afe ar re-mañ war-raog.
Or habiten a lezas eur youhadenn skiltruz hag a stlapas kerkent ar mên kenta.
Eur youhadenn all a dregemas en tu all, hag eur mên a ruillas war-zu ennom.

Neuze eo e krogas an abadenn.

Ar re aonig en em zalhe pell a-dreñv, gand aon da baka mein. Ar re hardiz a oa er penn a-raog, evel just. Da genta edo ken pell an emgannerien an eil diouz egile, ma chome boud, zokén ar gwella stlaperien vein. Evel kazarh e nijent koulskoude, ha prestig edo an daou vern mein ingalet brao war an hent, etre an diou armead heb da hini beza bet an disterra droug.

Eet ar berniou da hesk, e oa réd mad d'an emgannerien tostaad an eil ouz egile, ha pa ne ve kén nemed evid dastum ar vein a oa etrezo, ingalet war an hent.

Re an Arvor eo a oa ar muia imoret. Unan euz o re e-nevoa bet paket eur mell taol mên war e vorzed. Ranket e-noa mond da azeza ouz eur hleuz, eun toullad kamaraded en-dro dezañ ha paotrezed ivez, ar re-mañ eo a oa karget da zoursial ouz ar re hloazet hervez ar gourhemennou a oa bet roet dezo.

Ar re aonika a yeas neuze, muioh c'hoaz war an a-dreñv. Ar re vihanna a oa savet war ar hleuz (ne oa nemed eur hleuz en eun tu d'an hent, en tu all edo moger hir ar Maner) hag a youhe da rei kalon d'ar baotred vad ha kaloneg. Unan bennag a-vad a gave gwelloh tehed.

Dirag imor an Arvoriz, ar Horreiz a oa kroget da gila a-nebeudou : « Méz ! Méz ! Méz deoh ! » a grié ar re a oa pell en dizañjer.

Gand ar jolori, e oa deuet ar merhed er-mêz euz an tiez tosta. Ne gredent ket tostaad evelato. Lod a lavare mond da gerhad an archerien. Med gwall-bell edont o chom ahano : Berven, diou leo hanter !

- Ar "gard-champet " neuze !... Petra 'raje hemañ, avad, gand e harr-goad ? Kollet e-noa eur harr e penn kenta ar brezel. Moarvad ne oa ket sod a-walh d'en em lakaad e riskl da goll e-bén ! « Gwelloh lavared d'ar wazed dond d'o dispartia, » eme Anna 'r Bi.

- « Ya, kredabl ! da baka taoliou mein », eme Sinig ar Briz.

E-keit-se, ar Horreiz a gendalhe da gila, kaer e oa d'ar habiten youhal warno : « Krenerien ! N'ho-peus ket a vez ? »

« Krenerien ! », a responte ar re aonig, en eur dehed pelloh-pella diouz an taoliou mein hag o krena ken e flêrient.

D'an ampoent, Chopig ar Pikouz a bakas eur mên lemm ouz kostez e benn. Koueza 'reas war an hent a-stok e gorr. Ar gwad ruz a rede puill en eur ruzia e fas... Ar gwad a réd ! ar gwad a réd ! Bleset eo Chopig ar Pikouz ! Lazet marteze ! »

Hag an oll, spontet, en diou armead, da ziskampa evel eur vandenn lapined a vije an tan en o lostou. Ne jome, erfin, war an dachenn, nemed ar paour-kêz gloazet hag ar re n'o-doa taolet mên e-béd, paotrezed an darn-vuia anezo.

Ar merhed a dosteas neuze ouz Chopig. Savet e oa hemañ en e zav. Blejal a ree. Sin vad ! Evel-se e oa êz gouzoud n'oa ket maro. Gwasoh e oa da weled eged ne oa a zroug erruet gantañ, a-drugarez Doue.

*

Prestig goude a-vad, eh erruas ar "gard-champet", en eur jilgammad war e harr-goad, kalz hardisoh bremañ, pa oa tehet kuit an emgannerien.

Ar gantonierien a erruas pront ivez, gand o harrigellou, eun toullad merhed ouz o heul deuet euz ar bourk, eur pezh karnaj ganto gwasoh eged gand eur vandennad piked.

Felloud a ree d'an oll gweled an dachenn emgann.

Fresk e oa da weled, e gwirionez, gand ar vein o ruill a beb tu, hag al lann pladet war ar hleuziou gand ar re a oa bet savet warno da weled gwelloc'h an emgann pe da veza en eul leh dizañjer.

Azetet ouz bord ar hleuz edo Chopig ar Pikous, Katell ar Big gand he mouchouer o seha dezañ e fas ruz gand ar gwad ha morlivet e zremm. Eun troh a oa uhelloc'h eged e ividig kleiz.

- « Paour-kêz Chopig, ken buan e vijes bet lazet ! », emezi.

Ar ger "laket" a spontas anezañ, hag e ouelas kreñvoh ha truezusoh.

- « Perag ivez, va faotr paour, out eet d'en em ganna evel-se ? », eme va zintin Mari.

- « Neket me eo », eme Jopig. « N'am-eus greet nemed en em zivenn. Ar Hieg eo e-neus taolet eur mên ouzin. Gwelet mad am-eus anezañ. »

*

Gwasa 'zo evid an emgannerien, eo e oa bet diredet ivez ar Skolaer braz, pe ma kavot gwelloc'h, ar Rener-skol. E verh eo a oa bet o kas dezañ ar helou. D'e heul e oa deuet ar vistri-skol all.

Pa errujont war an dachenn, pep trouz a davas, an oll zellou troet da bara warno. Chopig a ouele atao.

- « N'eus ket kalz a zroug », eme Gatell, da glask terri an imor a lenned e daoulagad ar Skolaer koz. Droug-ruz a oa ennañ, e gwirionez :

- « Ma n'eo ket mantruz ! », a zoñje, « va bugale oh en em ganna !!!... ha me bemdez o prezeg dezo ar peoh... biskoaz kemend-all !!!... kredit mad, va hañfarded, an dra-ze a gousto kér d'ho lér !... Kentel ar pennou ognon 'ta n'he-deus talvezet deoh da netra ? »

Pa n'oa ket erruet re a zroug gand ar Pikous, e pakas pég ennañ d'e gas gantañ d'e glas, eur mouchouer en-dro d'e benn, hini Katell ar Big. Goulenn a reas digand ar vistri-skol digas ar baotred all a oa chomet eno da henaouegi, hag ivez eur baotrez bennag. Evel-se e vije gouezet ar wirionez.

Gwir e oa. Ar re-mañ, da genta, a jomas mud. Nah a rejont goude, hag en em werza erfin. War-lerh e oa bet skrivet eur bern anoiou war an daolenn-zu, an daou gabiten er penn kenta.

*

A-benn an noz, ar barrez a-béz a anaveze ar helou : kannou a zo bet etre paotred-skol an Arvor ha paotred-skol ar Gorre.

- « Piou a zo bet oh en em ganna ? », a houlenn ar gerent ouz o bugale.

Ar respont a veze atao heñvel : « Ar re all. »

- « Piou, ar re all ? »

- « Ar re vraz », a responte ar re vihan.

Med ne roent ano e-béd. Ne oa nemed ar Skolaer hag a ouie.

D'al lun vintin, nebeud a brés da vond d'ar skol. Ar re genta a erruas a oa gwall-bitouz. Harpet o hein ouz moger an hent, e sellent, sioul, a-gorn, ouz dor ar Skolaer-Braz serret c'hoaz.

A-nebeudou eh errue ar re all evel chas bazatet pe o hortoz beza bazatet. Gouzoud a reent e kouste kér atao mond a-eneb kelennadurez ar skol, ha morse, moarvad, n'oa bet gwasoh an traou. Morse ne oant bet eet ken pell war hent an dizentigez. Her hompren a reent bremañ pa oa greet an droug.

Lod a ree an neuz da hoari, med an neuz nemetkén. N'oa nemed ar re vihanna, ar re n'o-doa gwelet netra, hag a hoarie, hag a ree cholori.

Dor klas ar skolaer a jome serret. Unan bennag a-vad e-noa gallet lakaad e fri er prenest ha gweled al listennou war an daolenn-zu. Ne oa dén e-béd heb gouzoud e oa gwall-amzer o tiruill, koumoul du ha kurun o tond hag o vond da strakal.

Petra da ober ?... Netra nemed gortoz. Lezel da dremen. Plega ar penn, hag ar hein mar bez réd.

- « N'eus ket d'en em jala », eme Veig Lala. « Traou a glevim, med an traou a ya gand an avel. »

- « Ya med ar bazadou a jom war ar hein », a respont Jakig Patati.

Eun taol c'hwitell skiltruz e-kreiz ar porz. Pep hini a redas da gichenn dor e glas, souezet eun tammig o weled ne oa bet tarz-kurun e-béd c'hoaz. Zoken e oa eun êr sioul war ar Skolaer.

Prestig a-vad e oe gwelet o tond er-mêz euz e glas, eul listennad hir a anoiou gantañ en e zorn. Seiz klas a oa a-héd ar porz, daou lostad bugale dirag pep hini. Tremen a reas en eur ober hepkén sellou du dirag ar hlas bihanna. Dirag egile ivez. Ha dirag eun all c'hoaz. Ar re-mañ eta a oa er-mêz euz an afer.

Dirag ar pevare klas e lennas pevar pe bemp ano hag e roas urz dezo da vond en e glas. Dirag ar re all e lennas kalz muioh, dreist-oll dirag ar hlas braz. Sklêr e oa e ouie peb tra... Feiz ! bremaig e sklako an traou !!!... Aiou va diskouarn !!! Aiou va bizied ! a zoñje meur a hini.

Eun taol c'hwitell all hag ar porz a oe goullonderet.

*

A-zioh ar hlas braz eo e strinke al luhed, e tarze ar gurun. Ar “gard-champet” a oa erruet ivez, daou archer gantañ. Ar Skolaer-Braz neuze a en em blantas etre an daou archer, dirag ar “gard-champet”. An emgannerien e lost ar hlas a oa en o zav. Ar re vihana a glaske en em guzed a-dreñv ar re vraz.

*

Ne oa ket eur grik. Gortoz a veze greet ar zetañs, ar varnedigez. Dirag ar spont a roent, an daou archer, sur, m'o-dije kredet, a vije bet dirollet da hoarzin. Med réd e oa beza siriuz.

Sarmon ar Skolaer a goueze war ar pennou evel taoliou baz. Krozal a ree evel ar gurun. Gourdrouzou spontuz a zeue gantañ. Ha pa zelle ouz an archerien, evel da houlenn o ali, e lavarent atao : « Oui ! oui ! »

-« Me gave din », eme Veig Lala diwezatoh, « edom toud o vond d'ar prizon.»

An daou gabiten a rankas mond beteg an daol genta. Neuze, ar Skolaer a grogas gand e zaou zorn e skouarn pep hini, hag eh hejas anezo en eur lakaad o fennou d'en em steki, hag evel d'en em bokad, en eun doare farsuz kenañ... Gwasoh da weled eged da zantoud, rag an daou babor a lavaras deom goude n'oa bet an draze evito nemed ober hillig. Med réd eo anzav e oant daou babor kaled ouz ar boan.

An archerien a houlennas diganeom goude on anoioù, on oad, anoioù or herent, hag e peleh edont o chom.

Pebez abadenn, va zudou paour !

Erfin, pep hini a zistroas d'e glas, gand urz da zistrei da beder eur. Evid petra ? Ne ouiem ket. Ha setu ar gwasa evidom. Eun deveziad a enkreiz !

Da beder eur, goude ar skol, edo bodet ar ganfarted e klas ar Skolaer-Braz. Pep hini a ranke displega dre skrid, euz ar penn d'al lost, ar verbou : « Ne plus se battre ».

“Ne plus jeter de cailloux” - “Ne plus désobéir ”, ha verbou all c'hoaz evel-se.

Eno e savas skrab war ar paper, m'hén asur deoh !

Siwaz ! d'an disterra fazi e veze al labour da adober penn-da-benn. Gwaz-a-ze d'ar re ne oant ket kreñv war ar “honjugaison” : an oll koulz lavared. Ar verbou-ze, gand or galleg saout, a oa diêz daonet da zisplega. Plegou ken luziet o-doa ma chomem boud warno.

Eiz deveziad labour, a-raog kas or pinijenn da benn, bemdez goude peder eur !

Ar chañsusa ahanom a oa bet Chopig ar Pitous a hellas chom er gêr da barea e benn toulet.

Goude ar brezel 14

E penn kenta ar brezel, va zad a oa bet bloaz heb dond d'ar gêr, med liziri a veze ingal digantañ.

Azaleg neuze eo bet deuet, goude, aliesoh, d'ar gêr. Pep hini euz e bermisionou a veze eul levenez.

E wiskamant hlaz, e gapotenn vraz, e voned daou-gorneg a skoe ahanom, bugale. Lezel a ree ganeom a-wechou unan euz ar hasketennou-ze, a zougem gand kalz a lorch. E-leiz a baotred a zouge anezo er skol. E-giz ma oa ivez kalz a lurennou kov-garr a ouien da droidella en-dro d'on divesker koulz ha soudarded.

Gweled a reem, beb an amzer, skouadrennou soudarded o tremen d'ar paz, dre vourk Kleder, hag e tiredem d'ar haloup da weled anezo o paseal. Klevet e vezent o tond euz a bell, rag eur "hleron" a veze ganto.

*

Pa deuas va zad, evid mad, d'ar gêr, pebez laouenidigez en Ogellou !

E pe stad e kavas an atant ? Kredi 'ran e-nevoa leh da veza kontant. Saig Kadiou ha Nan Laorañs a oa daou labourer mad. Ma n'e-noa ket Nan kalz a skiant-prena, Saig ne vanke ket dezañ an dra-ze hag a zeske dezañ e vicher.

An heñchou a-vad a oa fall-kenañ dre-oll, koulz da vond d'ar bourk ha da vond d'ar parkeier. Daou bark : park ar waremm-vraz ha park ar foenneg-seh ; eur foenneg, anvet ivez ar foenneg-seh, ha diou waremm : gwaremm-ar-mouded, anvet evel-se ablamour ma veze gwechall lakeet mouded enni da zeha, ha gwaremm-al-lanneg e-kichenn ar Hoadig : Koadig Sant-Ke ; evid mond d'ar parkeier ha d'ar gwaremmeier-ze, e ranked treuzi ar foenneier leun a zour peurvuia, e-doug ar goañv. Da genta ez eed dre ziou vanell voan leun a bri, etre daou gleuziad lann. Goude, an hent a ya dre greiz ar prajeier, anvet "ar pont", peogwir e ranked treuzi eur houeriad zour a zeue euz daou leh : ar FeunteunVeur, pemp kant metr ahano, e penn eun draonienn, ha Sant-Ke, penn eun draonienn all, pellohig eun tammig.

Foenneier penn an draonienn-mañ a zo anvet "Foenneier Sant-Ke", rag eno ez eus eur feunteun dour-réd hag a weled enni, e amzer va yaouankiz, eur skeudenn vên vihan da Zant Ke, Patron ar barrez, evel m'am-eus lavaret dija. Laeret eo bet, siwaz !, ar skeudennig-se n'ouzer ket gand piou. Dour ar feunteun e-noa ar vrud da barea ar moh klañv. Sant Ke eo patron ar moh, evel m'eo Sant Alar patron ar hezeg, ha Sant Herbod patron ar zaout. Kalz devosion a oa sur evitañ pa oa reñket ken brao e feunteun gand melladou mein benèrèz.

An diou foenneg a oa just izelloh eged ar feunteun, a oa da Lezlaou, eur gêriadenn e-kichenn. Unan euz ar foenneier-ze a oa ganti kemend a ziribin, ma vezem eno, en hañv, o c'hoari ruillaig, paotred ha paotrezed, en eur ziwall ar zaout. Koadig Sant-Ke, harp outo, a oa brao-kenañ da hoari koukoug.

Penn-da-benn da foenneg ar Sparfell ema ar bouillennou leun a lagenn, a boullou-kurun hag a jeked. Ahano, eur mare a zo bet, e veze tennet mouded. Netra gwelloc'h d'ober tan en oaled, e-pad ar goañv.

En tu-mañ d'ar foenneier edo ar park-leton bihan, park ar-Braz, ha foenneg-ar-Hoadig a gas d'ar Feunteun-Veur ; hag a-héd an hent a gas d'ar bourk, uhelloc'h eged an ti, ar Park-Nevez, hag en tu all : ar park-hir, ar park-kaled ha park-Gwillamet. Or parkeier a-vad a oa mesk-ha-mesk gand parkeier an ti-all.

Daou bark or-boa c'hoaz, med pell diouz ar gêr : park-poull-ar-moh, war hent Berven pelloc'h eged ar Bod-Onn, ha dre ma ranked treuzi ar bourk evid mond beteg ennañ gand ar harr. War-droad avad, en eur dreuzi ar foenneier, ne oa ket hir an hent.

Setu an atant a gavas va zad en eur zistrei euz ar brezel.

Kerkent ha distro, ne varhatas ket na d'e boan na d'e amzer evid kregi kaloneg gand al labour. Eul labourer mad e oa, leun a skiant-prena. Ne oa ket par dezañ da denna irvi eun gand an alar. Ne houzañve ket eun ervenn hag a vije a-dreuz. Eün-tenn e veze ivez ar roudennou a ree da hada panez, karotez, beterabez, irvin pe ruta. Eün-tenn c'hoaz ar reñkennajou patatez hag ar pengennou ognon.

An ervennou, a-héd ar hleuziadou lann, el leh ma veze plantet ar patatez a-bréd, a ranke beza trempet mad ha palet brao.

Ar hleuziou !... Nag a gleuziou a oa neuze ! Park e-béd heb kleuz en-dro dezañ. Beb nao bloaz e vezent greet a-nevez hag hadet lann warno a veze eun dudi da weled pa vezent e bleñ.

Pegen kaer ar vro, neuze ! Nag a hwez-vad gand al lann alaouret, dreist-oll pa veze trohet e tener, da rei d'ar hezeg. N'am-eus ket anavezet an amzer ma veze pilet, frigasat en eul laouer. Dija e oa deuet an draillérez-lann.

D'ober kleuziou nevez, pe da gleuzia evel ma veze lavaret, va zad ne oa dén par dezañ. D'ober berniou foenn pe golo e oa kenkoulz all, pe d'ober kalkuajou el leur da amzer ar zouladi, a-raog an dorna.

Me ivez, er skol gantañ, a glasko atao beza kenkoulz hag eñ. Eveltañ em-eus bet ar vrud da veza dornet mad ha da gared al labouriou a houlenn eun tammig adres pe ampartiz.

*

Va mamm a oa mestrez, rouanez an ti. An arhant a oa etre he daouarn ha dispign e-béd ne helle beza greet heb he asant.

Ar zaout, an amann, ar yér a oa he zra ; ar boued hag an dillajou ivez, koulz hag an doare da reñka an ti en diabarz.

Hi eo a zoursie ouz ar vugale vihan, a walhe hag a beñselie o dillad. Pa veze dillad nevez da ober e prene danvez hag e halve ar gemenérez, Mari ar Hloher. Diou pe deir all a veze ganti hag e-pad eiz tevez e labourent e penn an daol vraz hag a veze diblaset da rei plas d'ar mekanik da hwriad.

Peñseliet e veze an dillad uzet pe doull, lakeet foñsou nevez d'or bragezeier ha greet e-leiz a zillad nevez : bragezeier ha paltokou boulouz, rochedou, hiñvizou, gresiou, kalsonou... N'ez ee netra da goll. An traou deuet re vihan da unan, a veze kempennet evid an hini a zeue war-lerh. Ha ni a veze kontant gand kemend-all. Ne vije ket bet brao mond da glemm.

Pegement e veze paeet an deveziad gwriad d'ar mare-ze ? N'ouzon ket. Bihan e oa ar yalh, ha bihan e veze ivez ar bae, moarvad. Dén ne glemme, ha digemeret e veze ar vuhez evel ma teue. N'eus ket gwelloh doare da veza eüruz. Feiz a oa e kalon pep hini, hag ar Feiz-se a roe nerz.

Eun tamm mizer ne ree ket d'an dud en em zistruja evel bremañ, siwaz ! N'am-eus soñj da veza klevet ano, e-pad toud va yaouankiz, nemed euz eun dén, eur hlasker-bara hag a oa bet en em grouget e Koad-Kervengi. Soñj am-eus e-noa ar mestr-skol komzet deom, er hlas, euz an darvoud-se.

Ha pa'z eus ano ganin euz ar glaskerien-vara, komzom anezo eun tammig. Soñj am-eus e oa eur halz anezo. Ar memez re eo a dremene ingal, dre zu-mañ.

Korn-zigeri a reent an nor, hag e lavarent o fater, kreñv a-walh evid beza klevet gand tud an ti. Neuze, va mamm a drohe eur skolpadenn vad a vara, a lake warnañ eun tamm kig-moh hag a lavare din : « Kas an tamm bara d'ar Paour »

Hag ez een, lentig eun tamm, rag aon am-beze ouz e varo hir ha louz.

Hag e lavare din goude beza kemeret an tamm bara : « Doue r'ho pennigo ! » Hag ez ee adarre en e roud.

*

Pa zigoueze d'ar paour erruoud diouz an noz, e tebre e goan ganeom, e konte deom ar heleier e-noa desket a-héd an hent. A-wechou e teue gantañ istoriou hag a zelaouem gand evez braz. A-wechou e vezent trist hag e skrijem gand ar spont, dreist-oll pa veze ano enno euz an Ankou.

Goude e veze kaset d'ar hraou-kezeg, en eur speurenn, war eur gwiskad mad a golo frésk, da dremen an noz. An oll a oar e vez atao tomm ar hrevier-kezeg, zokén e-pad ar goañv. A-wechou e veze lakeet eur gwiskad teil kezeg tomm dindan ar holo.

Ar glaskerien, aliez, a ouie kana. Klevet e vezent neuze o tond, euz a-bell. Gwerza 'reent o hanaouennou hag ar gwerziou koz a ouient dindan eñvor n'eus forz pegen hir e vezent. Evel-se em-eus bet prenet diganto gwerz "Kêr-Iz", hanterkant koublad bennag enni hag am-boas desket ivez dindan-eñvor, penn-da-benn, koulz ha gwerz "Lokrist-an-Izelved". Plijadur am-beze o kana anezo, a-bouez-penn, pa vezen o tiwall ar zaout, beteg lakaad ar parkeier da dregemi.

Va mamm eo a veze, peurvuia, o leurachi¹⁹ ar zaout. Neuze e ranked chom krog e penn ar vuoh genta, ar re all a zeue war-lerh, eun dreujenn goad ouz penn nask pep hini, da vired outo d'en em dourtal, hag an eil stag ouz e-bén, pep hini e tu ar hleuz.

Med aliez e vezen en he flas gand ar zaout. Neuze eo e kanen va gwerziou karet hag e-leiz a ganaouennou pe a gantikou da heul, dreist-oll kantikou Intron Varia Rumengol pe Intron Varia ar Folgoad. Ar poz diweza euz ar hantik-mañ a blije din kenañ :

« Salaun war skourr e wezenn,
Evid kaoud e vara,
Ne lavare ken pedenn,
Nemed : « O Maria ! »
Emaom en iliz santel,
Savet war béz ar Foll.
Mari, ni 'zeu d'ho kervel,
Mirit n'ez aim da goll.»

*

Kana ! Kana !... Neuze, e gwirionez e veze kanet. Hirio ne reer mui nemed selaou “pabored” ar radio hag an tele. An oll re all a jom mud ! Ni a-vad, n'eo ket selaou eo a reem, med kana on-unan. A-bréd-kenañ on bet komañset : e-doug ar beilladegou, ar peurzorniou hag ar frikoïou, hag ivez en eur labourad, er parkeier, a-wechou a-vandennou. A-bréd on bet kroget ivez da zevel, va-unan, kanaouennou, ha dreist-oll rimadellou. Pe oad e oan neuze ? Marteze 12 pe 13 vloaz.

A-dra-zur ne oant ket mestr-taoliou ! Med eur gomansamant a zo da beb tra, neketa !...

Hag e kanen pe e tisplegen va oberennou, d'ar peurzorniou dreist-oll. Ne blije din, tamm e-béd, klevet kana galleg.

Goude ar brezel, koulskoude, e oa kroget ar hanaouennou galleg da veza diouz ar hiz, da vihanna e-touez ar plahed yaouank begou-sukr, e-giz ma lavarem, leun a gamambre hag a ardou, a grede en em uhellaad dreist ar re all en eur ober evel-se.

M.-L. a oa an hini wasa anezo. Me a-vad, a oa en em glevet gand eur hamarad pe zaou, da stanka dezi he hlapez. Pa welem houmañ, an dimezell-mañ, o vond da zevel evid kana, ni a groge raktal, gand eur zon vrezonég anavezet. An oll a ziskane laouen, hag or M.-L. a ranke chom kloz he bég. Méz a grogas enni, setu m'he-deveze aon razom. Ne oa ket gwall-vrao, marteze, ober kemend-all d'eur plah yaouank, med ni ne reem ket a forz, or yéz-ni da genta.

Paotred yaouank o tistrei euz a zoudard a glaske ivez beza diouz ar hiz nevez. Ganto a-vad, e galleg, e teue a-wechou kanaouennou hudur. Eur wech eo bet eur véz ruz warnom o selaou unan. D'ar re-mañ, muioh c'hoaz, e klaskem serri o hlapez. Felloud a ree din beza eur Breizad a ouenn vad evel m'am-boia lennet aliez e “Feiz ha Breiz” an Aotrou Perrot.

Prena 'reen ar gelaouenn-mañ, beb miz, azaleg ar bloaz 1920 digand an Dimezell Mari a Gervengi, hag he gwerze war ar blasenn, pe kentoh, er vered koz, goude an overenn-bréd, beb sul genta 'r miz. Mond a ree dre douez ar merhed, gand he hazeliad "Feiz ha Breizou", ha kalz a brene anezañ diganti : 6 kweneg ar péz.

Hi a skrive, pe a skrivo e-barz, e-pad pell amzer, dindan an ano "Tintin Anna". Kenteliou a roe d'ar merhed diwar ar mêz, med a-wechou e skrive ivez kontadennoù farsuz hag a blijje kenañ d'al lennerien, din-me da vihanha. Sod e oan gand ar hontadennoù.

Dre forz lenn "Feiz ha Breiz" ha "Buhez ar Zent" on deuet da zeski skriva ar brezoneg, ha diwezatoù, deuet da veza mestr-skol, e skrivin ivez er gelaouenn.

Eun dra all a blijje din e "Feiz ha Breiz" : an divinadennoù. Beb miz e kemeren perz e konkour an divinadennoù-ze. Ar wech kenta a-vad m'am-eus bet kaset va respont d'an Aotrou Perrot, eo bet deuet din va lizer en-dro gand ar gêr "refusé". Ne oa ket timbret a-walh va lizer ganen.

- « Genaoueg », eme din ar "fakter", n'ouzout ket 'ta e koust daou wennek kas eul lizer dre ar post ?»

N'am-boia lakeet warnañ nemed unan : gand tri gwenek kastiz da baea da baotr al liziri ! Méz am-boia bet ha tost e oa bet din troha krenn gand ar gelaouenn.

A-drugarez Doue em-eus kendalhet, a-hend-all, marteze, e vefe bet trevariet²⁰ va "vokasion" vrezoneg, pe, ma kavit gwelloc'h, va galvidigez war dachenn ar yéz.

Beilladegoù

Yaouankizou an amzer hirio (komz a ran er bloaz 1984) ne hellint morse tañva na kompren petra 'oa or beilladegoù gwechall. Torret int bet, dibersonalizet abaoe pell 'zo, gand ar radio hag an tele.

Gand miz an Anaon, miz du, eo e kroge ar beilladegoù. Dija e oad kroget da lavared ar "grasou" ha da lenn "Buhez ar Zent".

Leor braz "Buhez ar Zent" ! Bez' e heller her havoud c'hoaz marteze, e tiez 'zo, espernet en eur hogn bennag med dilezet abaoe pell amzer.

Eul leor sakr e oa hennez evidom : eul leor teo a 800 pe 900 pajenn, duet e bajennoù dre forz beza troet ha distroet gand ar biz. Eul leor ha ne veze ket droad da hoari gantañ na da skriva warnañ.

Peurvuia, da geñver eur "mision" bennag er barrez eo e veze kavet al leor-se da brena.

E blas, du-mañ, a oa war eur stal a-zioh ar bara, en apoteiz-taol, e penn uhella an daol : eno e veze kavet, kichenn-ha-kichenn, bara ar horv ha bara an ene. An eil a ya da heul egile.

Diwezatoù e vo kavet leor braz an Aviel en e gichenn, hini ar Chaloni Uguen hag an Tad Eujen, Kapusin euz kouent Rosko, eul leor skrivet mad ha brao hag a lennan atao gand kalz a blijadur, eul leor ha ne gosa ket.

Ar pella ma hellan kaoud soñj, e welan em spered va zonton Chob o lenn al leor "Buhez ar Zent". Bemdez, goude koan e veze lennet buhez eur zant, teir bajennad bennag beb tro.

Dond a ree gantañ e lennadennou evel ma vije eur beleg oh overenna ouz an aoter. An aoter amañ 'oa an daol vraz m'ah en em vodem en-dro dezi evid ar prejou. An ton lenn, gantañ, a veze atao ingal hag unton. Med pa zigoueze gand "Sonjom ervad", da fin al lennadenn, e cheñche mouez, da zacha gwelloc'h evez an oll. Al lodenn-mañ a oa kentoh eur gentel gatekiz, evel eun displegadenn euz ar hateklz a zeskem evid or Paskou.

E-pad al lennadenn penn-da-benn e vije réd d'an oll beza sioul-kenañ. Ar vugale vihanna zokén a ouie mad kement-se, hag e choment fur war barlenn o mamm.

Eul lid sakr e oa al lenn "Buhez ar Zent", doujet gand oll dud ar famill, braz ha bihan, mevelien hag all. Echui 'ree atao gand ar bedenn verr-mañ : « Jezuz, Mari, Jozef, me ro deoh va halon ha va buhez. Jezuz, Mari Jozef, sikourit ahanon war va zremenvan. Jezuz, Mari, Jozef, grit ma varvin en ho kompagnunez santel.»

*

War-lerh e veze lavaret ar "grasou" pe ar pedennou diouz an noz, eul lid sakr all ha n'oa ket da hoari gantañ. Dond a ree neuze an ti da veza evel eun iliz.

Hir e veze ar pedennou a oa e latin, yéz santel an Iliz : Litanioù ar Werhez, gand an « Ora pro nobis » a oa evel eur muzik d'am diskouarn. Mouezioù groz ar wazed en em veske brao-kenañ, gand mouezioù sklintin ar merhed ha mouezioù tener ar vugale.

An Anaon ne vezent ket ankounac'heet. Eur plas frank zokén a veze greet dezo, evel ma vijent c'hoaz euz an ti. Va mamm, da genta, a lavare eun "De profundis", evid an oll re euz ar famill eet da anaon gand eur "Bater" hag eun "Ave" da heul, e brezoneg.

War-lerh, pep hini a ree kemend-all evid an hini tremenet a gare ar muia, me, evid va zad-koz, da skwér, pe diwezatoh evid va maeronez pe va faeron.

Ar re vihan, ha ne ouient ket c'hoaz an "De profundis" ne lavarent nemed eur "Bater" hag eun "Ave" da heul e brezoneg.

Êz eo kredi, en eur famill niveruz evel on hini, ne helle ar "grasou"-ze nemed beza hir. Ouspenn, echu gand ar pedennou a vouez uhel, e veze réd c'hoaz chom sioul eur pennadlg, da lavared, a vouez izel, eur bedenn bennag pep hini en e bart e-unan

Evel-se, e oa on ti evel eur "gouent". Penaoz ne vije ket bet deuet or Zalver da zibab en on touez kalz ahanom da vond en e zervich, Eñ hag e-neus lavaret en e Aviel : « El leh ma vo bodet meur a hini o pedi e va ano, me a vo en o hreiz.»

Daou ahanom a yelo da "Frer", unan da veleg, unan all da vanah hag eun all da leanez.

Daou a oa nijet dija d'ar Baradoz : ar henta d'e dri bloaz hag egile d'e vloavezh kenta. Tri a-vad a zimezo da ober d'ar familh padoud... hag e raio, pa'z eus ganet dezo trizeg a vugale. Meuleudi da Zoue !

*

Diwezatoh, me eo a lenno "Buhez ar Zent". Evel-se eo em-eus bet desket lenn brezoneg. Gouzoud a ouien dija lenn va hatekiz brezoneg penn-da-benn. Biskoaz n'am-eus bet poan e-bed ouz e zeski dre ma komprenen mad anezañ. Ne lavaran ket ar memez tra euz va henteliou galleg am-beze da zeski er skol : grammaire, géographie, ha me oar-me ?

Soñj mad a zalhan euz ar wech kenta ma oa bet réd din lenn evid ar wech kenta leor "Buhez ar Zent" a vouez uhel, dirag an oll. Chom a reen boud, koulz lavared war beb frazenn. Lakaet e vezen a-vad da gregi enni en-dro beteg ma teuen a-benn d'he distripa braoig a-walh. Pebez torr-penn, neuze moarvad, selaou ahanon ! Med réd mad e oa deski... hag em-eus desket buan a-walh dre m'am-boa imor. Pe oad am-boa neuze ? N'ouzon ket.

Desket ganin lenn brao ar brezoneg, e teuas din goude-ze goud lenn va yéz. Kenta 'm-eus greet eo prena "Feiz ha Breiz". Kelaouenn vrezoneg penn-da-benn an Aotrou Perrot hag a veze gwerzet, beb sul genta 'r miz, gand an Dimezell Mari a Gervingi. Pebéz skouer kaer gweled eun Dimezell a reñk uhel evelti, oh ober evel-se, ar varhadourez leoriou, dre douez an dud !

Eno e kaven atao traou da blijoud din, a lennen zokén d'an oll, a vouez uhel, e-pad ar beilladegou, goude ma veze echu lenn "Buhez ar Zent" ha lavaret ar "grasou".

Diwar neuze, va hoant lenn brezoneg ne raio nemed kreski. Prena am-eus greet, n'ouzon ket penaoz nah e peleh, kontadennou an Ao. Jezegou "E korn an oaled".

Bemdeiz goude koan e lennen unan euz an istoriou a oa ennañ a vouez kreñv, da oll dud an ti a gemere kalz plijadur ouz va zelaou. "Yann e vaz houarn" eo ar gontadenn a blije deom ar muia. An istoriou hirra, evel houmañ, a veze trohet e daou pe dri damm evid lakaad ar blijadur da badoud.

E-keit-se, ar merhed a ree stamm, hag ar re all, war an oaled, en em domme, azezet war biltosou koz.

Péd leor am-eus bet lennet evel-se ? Diêz din lavared. Soñj a zalhan euz "Ar pevar Mab Hemon," eur pezh-c'hoari hir, gand n'ouzon ket péd arvest, hag am-boa kavet e Leslaou, eun tiégéz euz ar hontre. Al leor-ze a badas pell ouzom. Lennet e veze a-bennadou, eun arvest pe zaou beb beilladenn.

Bez' e oa ennañ pennadou skrijuz hag a sponte ahanom, dreist-oll ar merhed. Ar brezoneg anezañ a-vad a oa fall-du, gand e-leiz a heriou galleg : bordillet e oa ganto. Med ni ne reem forz e-béd peogwir e komprenem mad a-walh evid heulia an istor.

Lennet em-eus bet ivez, er memez feson, “Buhez Person Arz”, eul leor devod-kenañ, dezañ ouspenn 300 a bajennou. Lennet e veze eun dég pajennad bennag beb abardaez, hag an dra-ze a roe boued spered deom evid eur miziad mad da vihanha.

Evid tañva en-dro va amzer dremenet, em-eus furchet va levraoueg, ha kavet ennañ al leoriou-ze hag em-eus, nevez 'zo, o adlennet, gand eur blijadur nevez. Med n'edo mui aze va famill bodet en-dro din, evid va zelaou. Ne vanke din nemed an dudi-ze evid tañva ar blaz en e béz.

Ar journal “Le Courrier du Finistère” a roe deom ivez da lenn pennadou mad a vrezonég. Dond a ree er-mêz eur wech ar zizun ; prenet e veze daou wenneg ar péz, m'am-eus soñj mad. ennañ e veze kavet atao eur “feuilleton” e brezonég, rag ar journal a oa diouyézeg, hag a veze peurvuia eun istor blijaduruz hag a bade aliez meur a viz. Me a-vad a ouie troha ar pennadou-ze, hag o strolla goude e korn va frés. Péd ha péd “feuilleton” n'am-eus ket bet strollet evel-se !... Kalz anezo a oa diwar bluenn Loeiz ar Floc'h euz Bodiliz, lesanvet “Plakou” gand an oll. E vicher, er foariou hag er marhajoù, a oa gwerza “plakou” hag e veze klevet o krial, e kom eur blasenn bennag :

« Plakou bihan, plakou braz,
'Vid ar hirri hag ar chas. »

Reseo a reem c'hoaz eur gelaouenn all, hag a yee euz eun ti d'egile d'ar hontre : “Liziri Breuriez ar Feiz”, enni leun a liziri war vuhez ar visionerien vrezad, plijuz-kenañ ivez da lenn. Penn-da-benn edo neuze e brezonég. Beo eo atao ar gelaouenn-mañ, ar gosa euz ar helaouennou brezonég (1844), renet gand an Ao. 'n Eskob Fave, med, siwaz ! n'eus mui enni nemed eur pennadig berr a vrezonég, da hortoz ma ne vo mui netra. Doaniuz eo kement-se !

E ti-skol ar Seurezed e oa eul levraoueg, hag e hellen eno ivez kavoud eul leor brezonég bennag da lenn. Lonket em-eus bet meur a hini anezo, zokén, unan bennag skrivet, soñj am-eus, e brezonég Kerne, hag e oan kontant o weled e hellen dond a-benn anezo.

*

Eur wech ar zizun, d'ar zadom da noz, e veze beilladeg vraz er hontre. An Ogellou a oa e-kreiz ar hontre, setu perag eo du-mañ eo e veze an alïesa ar beilladegou. A-wechou, koulskoude, e veze cheñchet ti eur wech ar bloaz. Dond a ree tud evid ar beilladegou-ze euz ar Ru-nevez, Toulbroud, ar Feunteun-Veur, ar Hastell-dero, Leslaou-vraz, ha Leslaou-vihan.

Bez' e veze “cheu” gartou pe domino, hag askoan evid echui : beb a vanne kafe pe de ha bara 'g amann. En deiz-se e veze kabalet da lenn abretoh “Buhez ar Zent” ha da lavared ar “grasou”.

O ! nag e plije deom ar c'hoariou-ze ! Gand arhant eo e c'hoariem : eur gweneg toull an taol, hag atao war zaouhanter. Ne veze rivinet dén. Eur gweneg toull ne dalveze ket kalz a dra. Anavezet em-eus bet ivez al liardou, med n'o-doa mui a dalvoudègèz, setu ma oant eet da goll. Amañ e teu c'hoant din da skriva evidoh eur barzoneg am-eus bet savet diwar-benn ar veilladeg en Ogellou.

En Ogellou goude koan

Pa vez yén an amzer ha bouillenn en hent kleuz,
Brao eo beza kludet en eur harz pe er hleuz,
Braooh beza azezet war eun oaledad tan
Diouz an noz, goude koan, da zelaou Tonton Lan.

War an oaled, tan-flamm a zo o flamminad :
Gwelit e deod ruz oh astenn da lipad,
Kov du-pod ar gouelien hag uzuill ar voger ;
Pokad a ra zokén ar pezh ma hell ober,
D'an anduill mogedet e toull ar ziminal,
Ha war ar héf dero e c'hoarz en eur fringal.
Pega 'ra didruez, gand e skilfou garo,
Er skodou keuneud teo hag er bleñchou tano
Ma klemmont didruez, astennet en oaled,
Evel tud er brezel o horvou gwall-hloazet.
Strinka 'ra e sklêrder beteg lost an ti koz
Ma lintr evel stered tachou ar gweleou-kloz.

An tad, war e biltos, tostig d'an tan, er horn,
En e vleud, azezet, a zach war e gorn
A oar divogedi ken gwaz ha siminal,
Pa stard war e harrenn e vuzellou ingal.
Bodet en e gichenn, ar vugale a hoarz ;
Euz o halon, laouen al levenez a darz.

Gustig, ar gwidorroh, puchet war al leurzi,
A hoari gand ar haz, a zach war lost ar hi.
En eur hornig sioul, gand he fapaig,
Mariig a zo laouen o c'hoari gand Annaig.
Ha Maodez, an doktor, kerkent ha debret koan,
A dap eur pikol leor diwar eur stalig voan :
Leor sakr "Buhez ar Zent", duet e bajennou,
A vez lennet bemdez a-raog ar pedennou.
Al leor-ze, d'ar Breizad, a zo santel meurbéd,

Goude an Aviel, santelloh n'ez eus ket.

Dre an nor-borz diskloz e c'hwez eun avel bud
A rofe korvadur d'ar hreñva euz an dud.
War an oaled, dalhmad e koroll eun tan-flamm :
An oll war o daoulin a dosta ouz an tan :
« En Ano an Tad, ar Mab hag ar Spered-Glan
M'hoh ador, va Doue, Krouer, Salver an dén
Hirio, warhoaz, bemdez ho karim C'hwi hepkén...
Klevit or pedennou, kreñvait ennom ar feiz.
Diouz an droug, ar pehed, on diwallit noz-deiz »...
Eun tiègèz unanet, o pedi a vouez kreñv
Kaerroh taolenn n'eus ket a-zindan bolz an neñv.
O ! eüruz ar famill a zalh stard en he hreiz
Giziou koz on Tadou, giziou santel or Breiz.

A-raog mond da gousked, e sklako war an daol,
Kartou pe domino : dég kwennege eo an taol.
Ha cholori en ti, ha levenez dre oll.
Ar c'hoari 'ya en-dro, ha dén ne garfe koll
« Ahanta ! », eme Bèr, « eun taol bide partoud !
- Ar maout a zo ganéz, an tri all a zo boud ! »
Rannet e daou-hanter, ar pevar imoret,
Heb diskrog a hoari beteg dég eur sonet.

- Paouezit bremañ 'vad, war al ludu aze,
Evid an oll ez eus beb a vanne kafe.
Gounezet mad eo bet, war-lerh eun devez poan,
Da gloza beilladeg, plijadur eun askoan.
Bolennou 'ta Soazig, ha kafe tomm d'an dud
A-raog mond da hourvez, pep hini en e glud.

*

Ouspenn beza labourerien-douar, va zad ha ha tonton Chob e vreur a oa perukennerien.

Mond a reent d'ar bourk beb sadorn da noz ha beb sul vintin, a-raog ar brezel, da droha bleioiu d'an dud ha da lamed o baro dezo.

Feurmet o-doa diou speurenn en eur marchosi, e ti Zaikou, e-kichenn ti 'r Fave, dirag an iliz.

Meur a wech on bet eno ouz o gweled o labourad. Soñj am-eus c'hoaz daoust n'am-boa nemed 6 vloaz. Kalzig tud a veze war o zro, tud oajet dreist-oll. Eiz

deveziad baroiou o-deveze da lamed. D'ar mare-ze ne veze lamet ar baro nemed eur wech ar zizun. Kaled e veze evel reun, ha klevet e veze an aotenn o ragachad war eur reunenn ken rust, daoust d'ar gwiskad teo a zaonétéz a veze lakeet warni.

Aliez e ranke ar berukennerien lemma o aotennou, ouz eul lèrenn hir a-ispill ouz eur speurenn.

An dud a hortoze, en o zav, en eur gaozeal euz kelachou ar zizun, euz an amzer, euz labouriou ar parkeier, euz an trevajou, euz ar foariou diweza ivez, euz ar marhajou, euz prizioù ar hezeg hag ar bouchou bihan, euz prizioù ar zaout, al leueou hag ar moh... ha c'hoaz euz an darvoudou c'hoarvezet, e-doug ar zizun, er barrez ha tro-war-dro.

N'eo ket peadra da varvaillad eo a vanke dezo, kredit ahanon, ha buan e tremene an amzer, zokén pa ranked gortoz pell. Ar beizanted, peurvuia, n'eo ket pasianted eo a vank dezo.

D'ar zadorn, aliez, e pade pell an abadenn, dreist-oll pa veze derhent eur gouel braz. Neuze e veze kalz a vleoiou da droha. Va zad eo a drohe, kentoh, ar bleoiou ha tonton Chob a lame ar baro.

N'ouzon ket a-vad ha gounid a reent kalz arhant gand ar vicher-ze ? Med n'eus forz pegen nebeud, kement-se atao e veze evid rontaad pe diblada ar yalh hag a veze treudig he hov peurvuia.

Du-mañ, va mamm a zalhe ar yalh, ha kredi a hellit e veze diwallet mad. An arhant a veze enni ne vezent dlspignet nemed diouz réd.

*

Distro euz ar brezel, e paouezas va zad gand ar vicher dreud-se. Ne ziskrogas ket a-grenn diouti, kourskoude, med er gêr, goude koan, da zadorn, da unanig bennag euz ar hontre nemetkén.

Evel-just, paotred ar famill n'ez eent morse da gavoud perukenner all e-béd.

Meur a hini a-vad o-doa bet poan ouz e zilezel. Va zad a oa ampart-kenañ war ar vicher-ze. Lemm ha flour e veze e aotenn atao, koulz hag e “doñdeuz”, ha brao-kenañ e daoliou sizail. Skeul e-béd ne jome war he lerh.

Ouspenn, e oa va zad eun dén sioul, hegarad ha laouen. Ne glaske nemed ober plijadur. An diêsa ma kave eo lavared nann da unan bennag. Ral a wech e veze dezañ lavared traou euz ar re all.

Ar “Herne” koz euz a Leslaou-vraz (Kerne oa e ano famill), n'eo bet fellet gantañ morse cheñch perukenner. Ingal e veze gwelet du-mañ beb sadorn da noz. Eur haozeer brao e oa hag oll or-beze plijadur ouz e gleved.

Servich a rente deom ivez. Kalzig a oustillou modern a oa en e atant, hag o fresta a ree deom atao a galon vad p'or-beze ezomm anezo. Med va zad e-neveze mil aon atao na hoarvezfe droug ganto, rag or parkeier a oa leun enno a reier.

Va zad eo a veze galvet ivez da lamad o baro d'ar re varo euz ar hontre hag a-wechou d'o zebelia a-raog o lakaad war ar varv-skaon, er japel wenn, evid pedennou an noz-veill pe an "arvest".

*

E-doug beilladegou hir ar goañv e veze greet ouspenn c'hoari domino pe gartou. Va zad, dornet mad evel ma oa, a ouie ober a beb seurt traou : c'hoariellou evidomni bugale, kaouedou da zewel laboused, troada binviachou, ober kasedou koad da lakaad patatez da vagudi, ober boutegi gand gwial euz al liorz, dresa ar sternach hag ar binviachou koz, ober brosou gand reun lostou kezeg ha kant tra all evel-se.

Me, evel-just, a zeske gantañ kement tra a ree. Kalveziad a blijje din kalz. Plijusoh e kaven an dra-ze eged terri va fenn war va henteliou skol.

Kenavo d'ar skol

Er bloaz 1918, d'ar 4 a viz du, e oe digoret eur skol gristen e parrez Kleder evid ar baotred.

Komañset e oa bet an ti-skol a-raog ar brezel, med chomet e oa bet al labouriou a-dreuz en abeg d'ar brezel 14.

Soñj mad am-eus da veza bet n'ouzon ket péd kwech o c'hoari, evel kizier-koad, war dreustou ar skol nevez ha ne oa c'hoaz warni na dor na prenest, na solier. Ar mogeriou hag an doenn hepkén, a oa en o flas.

Kaer e oa lakaad skritellou da zivenn mond war-dro, kement-se ne ree aon e-béd deom. An archerien a oa pell : Berven !

Evel-se, e-doug pevar bloaz, nag a zroug a zo bet greet war-dro ar skol diechu : gwér torret dreist-oll war ar re euz ar prenecher a oa bet lakeet gwér warno.

Dija e ouien e vije ar skol-ze va hini. Hini, koulz lavared, oll baotred ar barrez. Ar veleien o-devoa, d'ar mare-ze, kalz a veli pe a halloud war gristenien ar barrez hag a zaremprede, koulz lavared oll, an iliz beb sul. Kalz bugale a oa ivez er famillou. Ar hatekiz a veze heuliet ha desket mad, n'eo ket hepkén e skol gatekiz an Iliz, med ivez er gêr.

« Ar vamm gristen, a lavare an Ao. Leon, person koz ar barrez, a dle kaoud tri dra war he zaol : ar wialenn, an dorz-vara hag ar hatekiz. Ar wialenn evid korrija, an dorz-vara evid maga ar horv, hag ar hatekiz evid maga an ene.»

Hag, e gwrionez, du-mañ e veze sentet outañ. Va mamm a ouie korrija, maga korv hag ene he bugale. Soñj am-eus dreist-oll pegen mad e ranken gouzoud va hatekiz, hag a veze displeget, bemdez, ken brao ha ken sklêr e "Soñjom ervad" a veze lennet war-lerh "Buhez ar Zent".

*

N'eo ket hepkén er gêr hag en iliz eo e veze greet katekiz. D'ar mare m'edon e ti 'r Skolaer, ez een ivez, beb devez skol, da heulia katekiz ar Maner. Eno, er maner-ze, tostig d'ar skol, e veze greet skol gatekiz d'an neb a gare, etre kreisteiz hag eun eur. Unan euz dimezelled ar Maner, pe unan euz ar plahed, a zisplege kentel gatekiz ar zizun. Mond a reen di ivez ha plijoud a ree din an dra-ze. En eur hrañj eo e veze greet ar henteliou, pep hini azezet war eur piltos pe eur skabell. Lennet e veze deom goulennou al leor katekiz, ha ni a responte heb selled. Pa veze geriou diêz, e vezent displeget deom, evel-just, dre eur gér brezoneg êsoh, pe eun dro-lavar. Ni a helle ivez ober goulennou, rag hardiz a-walh e oam deuet da veza ouz ar re a ree katekiz deom.

A-wechou, d'on digoll evid or bolontez vad, e veze roet deom eur frouezenn bennag euz al liorz, pe e vezem lezet da hoari e aleziou kaer ar Maner. Oll zouarou ar Maner a oa klozet gand eur voger hir hag uhel, hag evid mired ouz al laeron da lammad dreisto, e oa peget warno, er zimant, e-leiz a wér draillet ha lemm.

*

Da fin ar brezel e krogas en-dro al labouriou war an ti-skol, ha buan e oent kaset da benn, ha setu digor ar skol.

Frered euz a Urz an Tad “de la Mennais (ar Menez)”, anvet c'hoaz “Frères de Ploermel” eo a deuas da gemered ar skol. Bez' ez edont dija e skol Sant-Yann Vadezour e Kastell-Paol hag e Plouvorn ivez.

Me a-vad ne oen ket kaset di er bloavez kenta na va breur Pèr kennebeud. Koulskoude, ne jomas ket kalz a baotred er skol laik : tri glasad bihan war zeiz a oa a-raog, hag er bloavez war-lerh, a-veh ma chome daou.

Perag em-eus daleet bloaz da vond d'ar skol gristen ? Va zad ne oa ket distroet c'hoaz euz ar brezel. Paour e oa va famill, ha marteze, an diouer a arhant en ti, da fin ar brezel eo am dalhas c'hoaz e ti 'r Skolaer. Re yaouank e oan evid gelloud gouzoud, ha morse n'am-eus klevet va zud diwezatoh o komz euz kement-se.

Nebeud a zoñj am-eus dalhet euz ar bloavez-se. En eil klas edon, gand an Ao. Le Lann, eur skolaer hag a oa kamm. Eur zoñj vad am-eus dalhet anezañ. Ne oa ket droug tamm e-béd.

Ar Skolaer-braz a oa atao an Ao. Pennec. Sur a-walh e oa bet eur gwall daol evitañ, gweled kemend-all euz e vugale o vond d'ar skol nevez.

Me, da viz gwengolo 1919, a gemeras ivez d'am zro hent ar skol gristen. En overenn ar Spered-Santel e oan bet, a-raog, gand va zad. An overenn-ze a veze lavaret bep ploaz da zevez kenta ar skol. Euz an iliz d'ar skol ez eus eur pennad brao a vale. En eur zond er-mêz euz an iliz e oam bet lakeet, gand ar vistri, war ziu reñkennad hir-hir, ar re vihan er penn a-raog.

Ar re nevez, eveldon, a oa o zud ganto. Va zad a yeas da brezanti ahanon, gand va breur Pèr, d'an Ao. Pondaven, ginidig a Blouzeniel, hag a oa neuze rener ar

skol. Bale a rejom, asamblez gantañ, penn-da-benn d'an hent. Plijoud a reas din an dén. Eun êr chentil a oa warnañ. Eur frer e oa evel just, evel an darn-vuia euz mistri ar skol. D'am zad e plijas kenañ ivez. Êz e oe deom en em gleved eta, pa errujom er skol.

Lakaet e oan gantañ e klas an Ao. Palud, anavezet mad ganeom, hag a ree an eil klas. Eur Hlederiad e oa, euz ar "Vourn". Breur e oa da bried Yann Riou, o chom ivez er memez kêriadenn. Yann Riou ha va zad o-doa greet ar brezel asamblez, ha chomet e oant kamaraded vraz an eil d'egile. Aliez e vezem en e di o leina, da zul, hag evel-se em-boa greet anaoudégéz gand an Ao. Palud. Saig Riou, mab Yann, a oa ivez er memez oajou ganén ha kamaraded e oam hag ouspenn eh en em gavem er memez klas. Kement-se a ree din beza hardiz a-walh hag en em ober buan ouz va stad nevez. E klas an Ao. Palud eta eh en em gaven em bleud ha ne houlennen tamm e-béd mond uheloh daoust m'am-boa greet dija ar hlas-mañ e ti 'r Skolaer.

Koulskoude, goude daou pe dri devez, an Ao. Palud a gavas ahanon barreg da vond er hlas kenta, en eil divizion. Kement-se a-vad a reas aon din eun tammig. Mestr ar hlas-se, an Ao. Duigou (ne oa ket hemañ eur frer, nag an Ao. Palud kennebeud), a oa evidon eun dén dianav. Ouspenn bez' e oa rust a-walh ouz e skolidi, ha ne hoarze ket bemdez.

Med eur poanier e oa da lakaad e vugale da vond war-raog, ha dre-ze e talhin anezañ eur zoñj euz ar re wella. Ne jomas ket d'ober skol, ha diwezatoh, pemzeg vloaz goude, e kavin anezañ e Landerne, pa vezin, me ivez, eno oh ober skol. Labourad a ree en eur "Société hippique" e-giz implijad. Beb tro ma'z een d'e weled e vezen digemeret gantañ euz ar henta.

An Ao. Pondaven, ar rener, a gouezas klañv e-keit ha m'edon e klas an Ao. Duigou. Gwall-glañv zokén, peogwir e varvas war-dro fin ar bloaz-skol. Skoet on bet chomet gand e varo. Or mestr-skol a roe kelou deom bemdez euz e yehed, ha lakaad a ree ahanom da bedi evitañ.

Eun devez, merhed euz ar barrez a grogas d'ober eun naved pedennou evitañ da Intron Varia an Esperañs he-doa eur japel, e korn ar vered, e-tal ar presbital koz. Prestig goude e varvas. Edon o c'hwennad e park ar Waremm vraz, pa glevis an "angouni" o seni. A-zaou daoliou e vez sonet pa vez eur gwaz hag a-dri daoliou pa vez eur vaouez. A-zaou daoliou e sone, setu ma lavarjom neuze e oa eet an Ao. Pondaven da anaon.

Er bloaz-skol war-lerh, eet kuit ivez an Ao. Duigou, e teuas da gemer e blas ha da veza rener, an Ao. Le Meur, eun Tregeriad euz Pleuveur-Bodou. Hemañ 'oa eur frer a Bloermel evel an Ao. Pondaven. Eun dén laouen e oa, hegarad, med eur mestr leun a otorite, dezañ kalz a grog war e skolidi, ha war oll vugale ar skol. Ne veze ket brao dizenti outañ D'ober skol e oa euz ar henta. Ar gerent a helle eta beza kontant.

Rust e oa er hlas, réd e veze bale eün gantañ ha labourad mad. Gand-se ne oa nemed kalon vad toud anezañ. Biskoaz n'am-eus bet da glemm diwarbennañ. Soñj

am-eus dalhet dreist-oll euz e genteliou katekiz. Displega a ree deom, e-pad eun hanter eurvez bennag, or hatekiz brezoneg, med e galleg. Hag e soñjen ennon vanan, ouz e zelaou : « Feiz, ma vije bet hemañ beleg, e vefe bet eur prezeger mad. »

Goud a ouie brezoneg koulz ha ni, med hini Treger. Klederiz, pa gomze dezo brezoneg, her homprene mad, med lavared a reent : « Brezoneg trefoet a zeu gantañ. » Evel-se e veze lavaret atao e Kleder euz an oll re a gomze brezoneg eun tamm bennag disheñvel diouz hini o farrez.

*

Diou zivizion a oa er hlas. Gand an Ao. Le Meur edon en divizion genta, ha sañset da vond da glask va “zantifikad” da fin ar bloaz-skol.

Ma ne oan ket re fall war ar skrivadennoù (dictées) e chomen boud aliez war ar “problemou”. Marteze eo ablamour ne gomprenen ket mad a-walh ar galleg. “Problemou” gand “fraksionou” dreist-oll am lakae da goll va fenn.

Eur hamarad am-boea euz a Bont-Yegeu (Pontlegu) hag a zeue, pa helle, war va zikour, hag am lakaas, en eun taol, da gompren braoig a-walh ar pez a ree va dizesper. Evel-just eo e brezoneg eo ez ee ouzin. Ni ne veze nemed brezoneg ganeom.

Esper am-boea bremañ da vond da glask va “zantifikad” a-benn miz even. Mond a ranked, evid-se, da Witevede, ar barrez-kanton, e charabañou.

Pebez devez braz e veze hennez ! Beza resevet a oa dond evel da veza “doktor”, hag a roe eur pez lorch d'ar gerent muioh c'hoaz eged d'al loreidi. Med ivez, pebez dizenor d'an hini a veze korbelle ha pebez méz evid ar gerent !

N'ez ee nemed ar baotred da glask o “zantifikad” da Witevede. Ar paotrezed a veze e skol ar Seurezed a dremene eur “zantifikad” kristen a veze roet, n'eo ket gand ar Houarnamant evel egile, med gand an eskopti. Hemañ 'vad, dirag ar Stad, ne dalveze da netra, setu perag ne oa ket ken estimet.

*

War-dro miz meur e kouezas warnon eur hleñved bennag, marteze ar grip, am dalhas er gêr euz ar skol e-pad eur pennad mad a amzer : Hir a-walh evid va lakaad da heugi ouz ar skol. Va “zantifikad” eo a ree aon din, goude ar pez am-boea kollet o chom keid-all er gêr. Beza korbelle hag ober méz d'am zud, setu ar pez ne felle ket din. Dirag va nehamant ha va enkreuz, va zad a lavaras din eun deiz :

-« Ma karez, e chomi da vad er gêr ? Gweled a rez e vank sikour din, ha gweled a ran ivez e plij dit al labour-douar. Desket a-walh out evid-se.»

Evel just em-eus bet respontet buan-buan : « Ya ! ya ! » N'eo bet biskoaz plijet din ar skol. Em spered bugel e oa houmañ eun dra dinatur... Kalz e oa gwelloh ganén beza “trouherbuzug” e-kreiz an êr yah hag ar hleuziadou lann alaouret ken

niveruz neuze en-dro da zu-mañ... Va Doue ! pebez lorch er paotr Visant ! Kenavo, bankeier skol, leoriou, kenteliou torr-penn, hag ar vuoh !...

Réd e vo din a-vad heulia ar skol gatekiz beteg va fevarzeg vloaz. Pevar bask a veze greet neuze e Kleder ha war ar poent-se ne oa ket da varhata.

Med n'eus forz ! Va hatekiz n'oa ket ouspenn din. Her hompren a reen mad ha n'am-beze poan e-béd ouz e zeski. Va yéz pemdezieg eo a gaven ennañ, ha n'eo ket ar yéz estrañjour evel an hini a gaven el leoriou-skol.

Greet em-boa va fask kenta, evel an oll re all, d'am daouzeg vloaz. Bez' em-eus atao eur poltred euz an amzer-ze, gand eul leor-overenn nevez em dorn dehou.

Eur gouel kaer a oa en Ogellou da geñver an deiz-se, gand lein vraz, evel just, er gêr. Dijuni, a-vad, a veze debret en eun ostaleri, er bourk, hag or-beze baramouchenn gand amann teo, eur volennad kafe-lêz gand eur gouign rouantêlêz : an dra-mañ etre an overenn-gomunion hag an overenn-bréd. Ne vije ket amzer da vond beteg ar gêr etre an diou overenn.

Eun toullad mad a gerentiaj a veze pedet : Va noun²¹, da genta, a oa tintin Mon evid ar re all, c'hoar va zad ; va faeron, Visant Stevan, breur va mamm, euz an Enezou, Ploueskad, eur chaoger mar doa unan ; tonton Aogust an Dourell, gwaz va Noun (maeronez), eur marvailler distagellet mad... ha péd ha péd all ! Me 'lavar deoh n'eo ket buhez eo a vanke neuze en ti nag en-dro d'an ti.

Med réd e vije kabalad, rag ar gousperou ne hortozent ket, ha war ar poent-se, ar person koz a oa striz.

Tregerni 'ree an iliz gand or han hag ar ruiou ivez e-pad ar brosesion : ni 'ouie sacha war ar hantikou a ouiem dindan eñvor.

Paotrezed ar pevare pask a zouge koef evid ar wech kenta en deiz-se : ar hoef chikolodenn, koef korn-bro Gastell. Pebez lorch a veze enno ! E oant deuet da veza merhed, da veza plahed yaouank.

*

Na pegen beo eo chomet em spered ar zoñj euz ar paskou-ze ! Ar pezh a blije din ar muia eo ar retred a veze greet a-pad an tri devez a-raog : ar yaou, ar gwener hag ar zadom.

Ni 'zebre or gortozenn hag or merenn e ti 'r Fave, gand bara mouchenn, evel just, da lavared eo bara ha ne veze ket greet er gêr. Ni a ree kovajou diwarnañ kén e vezem gourdrouzet gand Perrin Fave.

En iliz e kanem kén a foultr ! Tregerni 'ree an iliz vraz ganeom. Soñjit 'ta, pevar bloaveziad paotred ha paotrezed d'ar mare ma oa kemend a vugale e parrez Kleder, eur barrez hag a oa neuze ouspenn 5.000 dén o chom enni !

Anaoud a reem eun toullad mad a gantikou. An diskanou a oa lodenn ar baotred. Ano e-béd neuze, evel just, a gantikou galleg. Kanou latin a-vad a zeue ganeom ivez, e-pad an overenn ha bennoz ar Zakramant.

A-wechou, med da ziwall a oa da veza klevet, e cheñchem diskanou 'zo hervez or mod. E-leh : "Alleluia, pebez joa !" e tistagem : "Alleluia ! kig-ha-fars er pod o ruilla !" Pe c'hoaz : "Eüruz an hini a zo hir e fri ! Hag eürusoh c'hoaz an hi' garo Soaz." An dra-ze 'vad ne oa ket siriuz.

A-raog kuitaad an iliz diouz an noz, an Ao. Person koz, a reem anezañ ar "Soroher", ablamour ma veze klevet aliez o soroh er gador-zarmon, a houlenne diganeom lavared or chapeled a-vandennou bihan, en eur vond d'ar gêr. Lod a zente marteze, med evid or hontre-ni hini 'béd ne heulie an ali mad... Méz marteze ?

Ar zarmoniou, e brezoneg atao penn-da-benn, a blije din-me kenañ. Istorioù a veze enno e-leiz, ar pezh a jome ar sklêrra en or spered, med bez' e vezent atao istorioù a skwêr-vad.

A-raog m'oa digor skol ar Frered, ne vezem e skol e-béd e-pad ar retred. Chom a reem er bourk, pe tro-dro d'ar bourk da haloupad, etre ar zarmoniou. Goude a-vad e rankas an oll baotred mond da hoari da di-skol ar Frered, ar pezh ne blije ket re deom : rag eno e veze taolet evez warnom hag e rankem bale eün.

*

-« Ma karez e chomi er gêr ! », a lavaras din va zad en deiz-se. Evel skañveet e oan en eun taol ha dinehet va spered. Deuet e oan da veza "dén" en eun taol. Bez' e oan dija d'ar mare-ze, ken braz ha ma'z on bremañ. Braz a-walh evid kregi er bal hag e paoiou an alar. N'am-boa, koulskoude, nemed trizeg vloaz pe war-dro.

Gwaz-a-ze a-vad d'an nebeud a zeskadurez am-boa paket ha gwaz-a-ze ivez d'am "zantifikad" chomet a-dreuz ha ne bakin mui biken.

Evel m'am-eus lavaret dija, plijoud a ree din kenañ al labour-douar. Dija e oan boazet outañ. N'edo ket ar vicher ganén da zeski. D'ar mare-ze, ar vugale gosa euz ar famillou niveruz a veze sterniet a-bréd kenañ. Zokén ar re vihanna a veze kavet fréd dezo : mil dra a hellent da ober : diwall ar zaout, drailla boued d'an anevaled, c'hwennad, pennaoui, dastum patatez moh. Ar paotrezed, war-dro an ti, a gave kemend-all da ober. Ne blije ket d'or herent gweled ahanom oh ober netra. Gwir eo, pa n'or-beze netra da ober e ouiem c'hoari.

Heb diegi on kroget eta gand al labour, da rei sikour d'am zad. E-unan edo, nemed e teue atao Saig Kadiou, diouz an deiz, pa veze ezomm anezañ. Ha diouz an deiz e teue ivez skouadrennou merhed euz ar bourk pa veze re a labour : c'hwennachou da ober, patatez a-bréd da denna, ognon da biketa pe da denna ha da zilosta... Réd e veze neuze ober buan rag ar batimañchou e Rosko ne hortozent ket pell.

Patatez nevez hag ognon a veze gwerzet d'ar Zaozon e-leiz, d'ar mare-ze.

*

Kas oignon da Rosko a veze atao eun devez braz evidom hag hir-hortozet. Réd e vije o has beteg ar vatimant, e porz Rosko. Du-mañ e veze meur a garrad da gas. Klasket e veze evid-se kirri diavêz : re an amezeien, deom-ni da renta dezo goude ar memez servich. Neuze e oa mad an dud d'en em zikour. Beb tro ma veze labouriou braz da ober e klasket tud diavêz. An dra-ze a blije din, gweled tud leiz an ti, ha goude-ze, mond ivez va-unan da renta ar memez servij. Me eo a veze kaset. Va zad a ranke chom er gêr.

Deuet an deiz da vond da Rosko, e lohed a-bréd diouz ar mintin. Tost da beder leo a oa da ober ha karget mad e veze ar hirri. Ar vugale o-deveze droad da bignad war ar harradou. Ahano, pignet uhel evel-se, e welem, dreist ar hleuziou, ar vro tro-war-dro. En eun tu ar mor braz, azaleg Kerfizien beteg Enez-Vaz, bepréd oh eonenna en-dro d'ar reier, glaz-kaer pa zave an deiz, ha leun a vourledou gwenn.

Etre Kastell ha Rosko e welem ar mor diouz an daou du d'an hent, ar pezh a oa eur marz evidom.

E Rosko, pa erruem, nag a firbouch ! Ne vezem ket on-unan. Dirag ar porz, nag a girri !

A-raog mond war ar hae da ziskarga, ez ee ar wazed da gemered beb a vanne en ostaleri dosta, ha ni, ar voused, e-keit-se, a veze karget da gregi e penn ar hezeg, da ober "strapenn" evel ma lavarem.

Ne vezem ket re hardiz. Eno e oa a beb seurt kezeg a zache hag a zizache war o hirri, hag a veze ganto eur pezh gourich. A-wechou e ranke ar wazed dond buan er-mêz evid ober dezo chom reiz.

Pa veze on tro da ziskarga, ni 'yee war ar hae, dirag ar vatimant, pe kentoh dirag unan euz ar batimañchou, rag eno e oa kement anezo ma oant meur a reñkennad penn-da-benn d'ar hae koz. Ne oa nemetañ d'ar mare-ze, kalz re vihan eta diouz ar homers a veze war e dro, dreist-oll da vare ar has oignon da Vro-Zaoz. Bez' ez oa neuze ouspenn 1.000 Johny diwar-dro Rosko, Kastell ha tro-war-dro. Roet e veze an ano-ze d'ar varhadourien hag a yee da Vro-Zaoz da werza oignon. Mond a reent, a zor da zor, gand chapeledadou oignon war o skoaz, d'o hinnig d'ar Zaozon : da "jina", evel ma veze lavaret.

Eur Johny a helle tremen evel-se, beteg pevar miz e bro-Zaoz da ginnig e varhadourez. Ar Zaozon a zo tig gand oignon Bro-Rosko.

Ar Johnyged a zistroe d'ar gêr, leun o godellou a arhant saoz, ha pakajou "te" da ginnig d'o herent ha d'o mignoned. Setu penaoz eo deuet ar hiz, er horn-ze euz Bro-Leon da eva kemend-all a "de", n'eo ket gand lêz evel ar Zaozon med gand eur beradig gwin e-barz.

E porz Rosko, diskarga ne veze ket atao eun dra êz, pa veze ar vag pe ar vatimant en trede reñk. Tremen a ranked, gand ar zahadou, dre ziou vatimant a-raog diskarga e kov en hini he-doa prenet diganeom.

Warni, da heul an oignon, peurvuia, eo ez aio ar Johnyged da Vro-Zaoz, da gement porz a zo e vro, azaleg traoñ Breiz-Veur, beteg ar penn uhella anezi, rag

dre-oll e vezent kavet. Gwelloc'h e kavent en em skigna, da bep hini kaoud e gornbro.

Pa erruem er gêr euz or beaj Rosko, diwezad diouz an noz, e veze laouen ar wazed, rag meur a vanne a veze bet paket a-héd an hent, ha meur a hini all c'hoaz en eur zebri koan, rag eur goan vad a veze aozet evito gand ar merhed.

*

Plijoud a ree din gweled skouadrenn Anna Velly o tond du-mañ da labourad. Honnez a oa eur varvaillérez dispar ha neuze, he mab, "Bi Moaligou", p'edon er skol, a oa kamarad braz din. Mond a reen neuze d'e gerhad d'e di, bemdez diouz ar mintin, beb devez skol.

A-wechou e veze c'hoaz en e wele, eur gwele-rêz, rag n'oa ket a weleou-kloz e ti "Bi" evel du-mañ. Mignet-kenañ e veze gand e vamm. N'oa nemetañ a baotr. Dibikouzet e veze dezañ e zaoulagad gand dour zomm, greet dezañ boued kafe dous hag a ziskenne evel pouloudig. Pa glevem dirlink ourouller ti 'r skolaer a-dreñv kein e di, ni a gabale on-daou hag eh erruem just abred a-walh.

Pa zeue e vamm du-mañ da labourad, e veze "Bi" ivez ganti, ha pa oam yaouankoh, ni a hoarie asamblez. Da zul e vezem c'hoaz on-daou, o sikour Jean-Louis Ar Hloher, e donton, da zeni ar hleier. Neuze e ranked pignad en tour evid-se. D'ar zon genta, eun eur a-raog an overenn, ne veze sonet nemed ar hloh braz. Hennez a oa diêz da loh. Med pa veze e brall e oa evel eur c'hoari sacha warnañ. N'eus forz piou a hell hén ober. D'e zerhel a-zav, Jean-Louis a-vad a gemere ar gordenn en or plas. Pa veze divrall a-walh gand e zorn e vire ouz ar vazoulenn da skei war an arem hag e tave ar hloh en eun taol.

D'an eil son e veze daou gloh, ha d'an trede zon e veze lakeet war vole ar pevar gloh, eur hard eur a-raog ma komañse an overenn. Amañ a-vad veze red kaoud sikour, med ne vanke ket a dud da Jean-Louis : ni a veze prest atao ha re all ganeom.

Evel-se e veze sonet ar hleier a-raog peb overenn da zul, da lavared eo, a-raog an overenn-vintin hag an overenn-bréd, hag ivez a-raog ar gousperou, da ziv eur goude lein. Daouzeg kwech beb sul eta e veze klevet ar hleier, heb konta an añjeluz, teir gwech bemdez.

Ar zon diweza, pemp munut a-raog an overenn, a vez anvet "an taoliou".

Pa veze klevet an trede zon euz an Ogellou, e veze dija poent kabalad. A-benn an "taoliou", da ziwezata, e ranked beza er bourk.

D'an diou overenn e veze leun-bourr an iliz, ar wazed er penn uhella, ar merhed en a-dreñv, hag ar baotred skol, a-raog ma tigoras skol ar Frered, a veze ouz ar "balustr" pe an daol zantel. Pa vezent azezet e troent o hein d'an Aoter ha pa vezent daoulinet evel an dud a ya da zaoulina evid komunia. Hirio, moarvad eo diêz kompren kement-se, peogwir n'eus na balustr na taol zantel e-béd ken. Koulz

hag an Aoter, eilpennet eo bet peb tra. Bremañ, evel ma lavare da genta ar re goz, e vez lavaret an overenn war an tu-eneb.

P'eo bet digoret skol ar Frered, eo bet lakeet ar baotred-skol war bankeier e-barz "keur" ar "Galon-Zakr". Ar paotrezed a veze en tu all, e "keur" Intron Varia ar Rozera, pe en dribun, e lost an iliz. Eno e veze ivez ar hanerézed.

Nag e ouiem oll kana diskanou ar hantikou brezoneg ! Ar houbladou a zeue dispar gand ar merhed. Dond a ree ivez ganeom, kenkoulz all, ar "hyrie", ar "Gloria" hag ar "Gredo". D'ar "Pater Noster", e-keit ha ma kane ar beleg ar homzou latin, ar wazed, war eun ton izelloh, a vouskane ar memez komzou, hag an dra-ze a gaven kaer-kenañ da gleved.

Pevar beleg a oa er barrez goude ar brezel. Komzet am-eus dija anezo : an Ao. Leon, ar Person, an Ao. Gloux, ar haner, an Ao. Bourlès, ar prezege, hag an Ao. Pennec, ar muziker.

Neuze, deuet koz, an Ao. Person, gwella ma 'z oa, evel m'am-eus lavaret dija, eo da zorohad, setu ma veze greet anezañ gand lod, "ar soroher".

Beb sul e prezeget pep hini d'e dro : eur zulvez da bep hini. Gand mall e veze gortozet atao prezege an Ao. Bourlès. Distagellet mad e oa, ha soñj mad am-eus da veza gwelet anezañ, eur wech, o terhel penn ouz ar Skolaer braz, an Ao. Pennec, ablamour da unan euz e zarmoniou, hag an dra-mañ, war moger ar vered goude an overenn-bréd dirag toud ar wazed bodet dirazo. Kredit ahanon, n'oa bet dén trist e-béd ouz o zelaou : edont evel daou gillog war ar voger oh en em zispenn. Sarmon ar hure a oa bet displeget d'ar skolaer.

E-pad ar brezel ne oa nemed daou gure. Unan anezo a oa braz-braz : brasa beleg a oa en eskopti, a gav din. Ken braz e oa, ma lavaras du-mañ, eun deiz dorna, e hellfe, heb forh-hir, taoler kolo war ar bern.

Pa dremene dre zu-mañ, e tigase pér gantañ euz liorz ar presbital ; pér braz ha meür, saouruz kenañ. Setu ma veze atao mall da weled anezañ o paseal. pa ne veze dén e-béd er gêr, ar pezh a zigoueze a-wechou, e lakee ar berenn war an daol. Neuze ne veze ket a laeron, setu ma veze lezet dibrenn atao dor an ti, hag aliez, e-pad an hañv, digor-braz.

Pa veze mare ar piketa ognon, a veze klasket adarre skouadrenn Anna Velly, peder pe pemp maouez enni.

Va zad a ree ar pengennou, eün-tenn ; euz ar penn d'egile d'ar park. An douar, war beb pengenn, a ranke beza blod, heb beza re voug : setu ma veze rastellet ha dirastellet a-dreuz hag a-héd. Etre pep pengenn e veze lezet eun ant. Eno e veze ar biketerien, unan a beb tu, skoaz-ha-skoaz, puchet war eur penn-glin nemetkén, war eun dorchennig foenn. Unan a veze troet war-zu eur penn d'ar park, egile war-zu ar penn all evid da zorn dehou pep hini da veza e tu ar pengenn.

Gand meud o dorn dehou eo e pikent an ognon bihan a veze ganto dirazo en eur hrouer. Me, gand Saig Kadiou, a veze o tenna ognon bihan da gas d'ar biketerien, c'hweh pe eiz anezo. Réd eta dalher leun tri pe bevar grouer dalhmad.

Evid tenna an ognon bihan, kuit d'o zerri, e veze plantet ar bal, a-blad, dindanno, evid loh pe boukaad eun tammig an douar diwar-horre. Goude, gand an dorn, ne oa nemed eur c'hoari dizouara an ognon bihan. Krennet e veze dezo o gwriziou, pa vezent hir, gand eur gontell.

Mare ar piketa ognon a errue atao e-pad ar goañv war-dro ar zizun zantel, ha peurvuia e veze yén an amzer. Réd e vije d'an douar a-vad, beza seh a-walh. Al labour-ze ne roe ket kalz a lavig, setu ma ranke d'ar biketerien beza gwisket tomm, gand manteliou ha paltokou teo war war o hein da harpa ouz ar riou. Kaer e veze lakaad herr er biz-meud, kement-se ne domme nemeur ar horv hag a-wechou e vezent gwelet o sevel en o zav da heja o divreh hag o divesker kropet. Meur a zeveziad piketa ognon a veze en Ogellou bep ploaz.

A-wechou, goude koan, e chome ar merhed d'ober eun tammig beilladenn, ha neuze, e veze plijadur o selaou ar vamm Moaligou a ouie konta deom istoriou brao. Azet e vezem, war biltosou koz, en-dro d'eun oaledad tan-mouded ruz-tan evel glaou beo.

Pa veze re deñval an noz, ez ee va zad d'o has beteg Toulbroud gand al letern.

*

Evid an dennadeg patatez nevez e veze ar memez tra. Peb devezourez a zeue gand he fech pe he zrañch. Ne veze tennet a batatez avad nemed diouz ar fréd a veze dezo, pa veze eur "vapeur" da garga e Rosko da vond da Vro-Zaoz. Neuze, beh d'ar patatez ! An dra-ze a bade eun devez pe zaou, da hortoz ma teufe eur "vapeur" all.

En "ervennou", e skeud ar hleuziadur lann, eo e veze ar patatez abreta. A-benn neuze e veze deuet an nevez-amzer. Brao e veze beza war bennou an daoulin war an douar frésk ha klouar o tenna patatez. Reñkajou kaer, melen-aour, a veze war-lerh pep hini. Ar streo, glaz-kaol c'hoaz, a veze reñket a-gostez. Va zad, hag eun all bennag, gand beb a vouteg, o lakae e sehier ludu-melen, kant luriad e pep hini. Ar "baskul" a veze er park evid-se. War horre peb sahad e veze lakeet eun hanter boutegad a batatez braooh. A-wechou ivez er foñs. Rag pa veze, e ti ar marhadour, diskarget war e benn, ar zahad en eur zah all, re ar foñs en em gave war-horre.

An dra-ze 'oa evid an diskouez nemetkén, da ober efed war ar marhadour. Med hemañ a ouie ervad penaoz edo ar hiz ha n'en em gave tromplet tamm e-béd.

Ar patatez d'ober had ne vezent tennet nemed pa veze kroget mad d'ar streo da veleni. Neuze e veze dare mad ar patatez. Pa vezent tennet hag ingalet war an douar, va zad a zibabe ar re grenn da veza miret d'ober had a-benn ar bloaz war-lerh. Lezet e vezent eun nozvez pe ziou da veleni ouz ar sklêr-loar, ha diwezatoh, e miz kerzu, e vezent lakeet da vagudi, en o zav, e kasedou koad, e solier an ti, pe e

galatrez ar hraou-kezeg. Hemañ oa al leh gwella ablamour d'an dommder pe d'ar fo a zave diwar ar hezeg.

Lakaad ar patatez da vagudi a oa labour beilladegou hir ar goañv : eul labour inouüz hag a gemere meur a veilladenn diouz reñk.

Ar hasedou koad, gand pevar bao berr e korn pep hini, a veze berniet an eil war egile er zolier pe er halatrez. Evel-se ne gemerent ket kement a blas. Réd e vije rei êr ha sklêrijenn dezo, a-néz e teufe ar bagud²² da hirraad re vuan en eur gemer eul liou gwenn ; berr, teo ha glaz e rankent beza evid beza mad.

Pa zeue ar mare, e vezent plantet gand ar bal. Lakaet e vezent en o zav en toullou greet gand ar bal, eur meudadig ludu-melen dindan, ha goloet en eur ober toullou ar reñkennad all penn-da-benn d'eul linenn evid mond eün.

Pa vezent diwanet e vezent pechet ganeom diwar bennou on daoulin, gand pechou treid-berr, ha douaret goude-ze pa vezent hir a-walh, gand pechou treid-hir. E-keit-se e oa da ziwall ouz ar reo. Eun nozveziad a oa a-walh evid pulluha en o féz, ha neuze e veze klevet ar paour-kêz peizant o lavared an eil d'egile, en eur zelled ouz ar patatez rostet : « rivinet eo ar vro ! »

Gouzañv ar béd hag an amzer,
A zo daou dra réd da ober”.

Foenneier, peuri, yeot ha foenn

Kalz a foenneier a oa ouz atant an Ogellou : azaleg Sant Ke ha Feunteun-Veur, beteg foenneier Kerlavezo. Lod anezo a oa kaled. Lod all a-vad a oa boug, kén boug ma n'helled ket o zreuzi da vare ar glaoeier braz.

Euz ar Feunteun-Veur eo e teue dezo ar muia dour. Feunteun Sant-Ke, aliez, ne ree nemed bera : disterig an dour a zeue anezi.

An dour-ze a veze lodennet etrezom ha foenneier an ti all. E-pad eiz tevez e veze deom an dour hag e-pad an eiz tevez goude e veze da re an ti-all, hag evid-se, distanket ar houer d'an dour da vond pelloh. Ar houer vraz, e-kreiz ar foenneier, a ranke beza dalhet mad a-ratre. Arabad ez afe an dour da goll, re brisiuz e oa.

Distanka pe riñsa ar goueriou a veze greet d'an diskar-amzer. Siliou a veze paket enno a-wechou hag a veze pourchaset gand va zad da vond war an daol, goude beza bet fritet war ar billig. Nag a hwéz vad a veze ganto ! Med da ziwall a oa ouz an drein a oa enno e-leiz.

Pa veze bet riñset mad ar goueriou braz e veze greet goueriou bihan da gas an dour da beb leh euz ar foenneler. Al labour-ze a oa anvet “goueria ar foenneier”.

Evid goueria e ranked kaoud eun trañch, eun heskenn-brad²³ hag eul linenn. Eul labour skuizuz, med plijuz a-walh e oa. An taouarh dibradet gand an trañch, d'ober ar houer nevez, a zerviche da stanka ar houer goz. Ar re-mañ a veze goueriou bihan, ledander teod an trañch dezo ha donder eun hanter botez-koad.

Ar goueriou bihan-ze a veze eün-tenn. Dreizo an dour a rede ingal, heb chom da boullada, da gement tachad euz ar foenneier. N'eus ket falloh d'ar yeot (ni 'lavar) eged an dour-chag. An dour a rank redeg, en em zila dindan ar yeot goustadig. Neuze a-vad e teu buan glaz-kaer ar prajeier. Enno e savo yeot druz a hello beza trohet meur a wech a-raog dond da foenn, ha beza roet d'ar zaout en o hraou a-vriajou, pe draillet e-touez al lann tener, gand an "hachérez-lann", evid ar hezeg.

Trohet e veze ar yeot, dre ma veze ezomm. Arabad e vije o bernia er hraou pe e teufent da domma, ar pezh a vije eun dra fall.

Ar foenneier, goude beza bet goueriet, a veze kaer da weled, dreist-oll pa zelled outo euz a-bell pe diwar an uhel. Plijoud a ree din goueria ar foenneier ablamour da ze. N'eo ket n'eus forz piou a helle ober kement-se. Lorh a veze ennon evel eun arzour greet gantañ eun daolenn gaer. Hirio a-vad eo eun druez selled ouz va foenneier ! Eet int da goll... pe da foenneier gouez, leun enno a strouez.

Stankou a veze lakeet amañ hag a-hont, er goueriou bihan, da lakaad an dour da vond war ar prad, a beb tu. Ar stankou-ze, diouz ma veze, a ranke beza cheñchet plas dezo beb an amzer. Ablamour da ze e ranked taoler evez outo bepréd.

Kenta m'am-eus bet kroget en eur falh eo da droha yeot. En eur mare euz ar bloaz e ranke beza falhet yeot koulz lavared bemdez da voueta an anevaled, pa veze re fall dezo an amzer da vond da beuri er-mêz.

P'edon o teski, e kasen bég va falh, aliez, er prad. Hag e veze c'hoarzet din. Med buan on deuet da houzoud diouti, d'he lakaad, koulz ha forz piou, da ruza kempenn, en eur gana war flourenn ar prad. Beb taol falh e teue ganén eur genaouad vrao a yeot tener ha glaz-kaol, leun a hwéz vad.

Karget e veze war eur hravaz, liammet outañ ha douget d'ar hraou-kezeg gand daou zén. Pa ne veze dén da zikour e veze digaset ar yeot trohet, d'ar gêr, war ar hein, en eur zerpillerenn vraz.

Da ziwall a veze da droha ar bizied pa ranked lemma laonenn ar falh gand ar mên-higolenn. Hemañ a veze dalhet en eur horned leun a zour a-zistribill ouz bandenn ar bragez.

Eul lemmer mad a ouie lakaad al laonenn da sklintina kén a dregerne ganti an draonienn d'an abardaeziou sioul. Diouz an trouz e oa êz gouzoud piou a veze o lemma. Pep hini e-noa e vod hag e daol mên-higolenn dezañ e-unan.

Da vired ouz ar broenn da zével, va zad, e-pad an diskar-amzer, a fuille ludu-du war ar prajeier falla, ar re a oa penn-da-benn d'ar bouillennou. Mad e oa ivez al ludu-ze da ziraoskla ha da ziginvia²⁴, ha da laza eur bern louzeier all a gaver er prajou treud.

Miz even eo miz ar foenn.

War-dro Gouel-Yann, e veze klasket du-mañ eiz falher diavêz. Gand va zad ha ganén, an dra-ze a ree dég. Réd e oa beza kement-se, evid dond a-benn, en eun devez, euz foenn an Ogellou. A-bréd diouz ar mintin e kroged ganti ha beteg ar huz-heol ez ee ar filhier en-dro.

A-benn dijuni, hag a veze debret er foenneg war ar foenn trohet, e veze dija diskaret eun tamm brao a foenn.

Ar falher gwella, goude ober sin ar groaz, eo a gemere ar penn, ar re all war-lerh ha me an hini diweza : re yaouank e oan c'hoaz da veza lakeet e-kreiz.

Ne veze klevet nemed trouz ar filhier o vond a-rêz ar prad, dindan ar foenn, nemed beb an amzer, ar vein-higolenn o kana war al laonennou. Ha beh adarre ! Dég rizennad a jome war o lerh war ar prad ha diou roudenn o bouteier²⁵, etrezo war eur flourenn douzet.

A-wechou, pa gouezed war dakadou foenn “stoket” , n'ez ee ket kén diroufenn an traou. Eno e ranked “stropa”, mond dezo a-gleiz hag a-zehou : labour luguduz hag a skuize ar falherien.

Goude dijuni, eh en em gave er foenneg, gand ferhier koad daou viz, an distreverien : merhed ha bugale. Distrevi a oa leda ar foenn trohet, brao hag ingal, war ar prad. Eul labour êz hag a helle beza greet gand n'eus forz piou ; setu perag, en deiz-se, e veze dalhet ar vugale er gêr euz ar skol.

Pebez plijadur fringal er foenneier en eur lakaad ar foenn trohet da nijal ! Pebez levenez, pa veze dizoloet neziadou logod-bihan, dindan ar foenn war an donenn hléb ! Pebez dudi reded diarhen war ar gwiskad foenn, a ree hillig d'an treid ha d'ar hovou-garr dizolo. Youh ha kri ivez gand ar vugale, o reded, an eil war-lerh egile, pa veze eun tamm diskrog gand al labour. Ar paotrezed a veze ruillet er foenn gand ar baotred, hag e vezent klevet o wihal evel moh bihan, beteg ma teue ar merhed d'o dispartia ha d'o lakaad en-dro da labourad.

Bugale an amzer hirio ne gomprenint bikén ar blijadur a veze deom ober ar foenn : eur blijadur yah ha laouen mezevet gand c'hwéz vad ar foenn trohet.

Da unneg eur e sone ar horn-boud : poent lein eo ! Digor e veze stomok pep hini, daoust ma veze bet kaset dezo “gortozenn” war-dro nav eur : beb a volennad te tomm, gand eur banne gwin ennañ hag eun tamm bara 'g amann da zebri gantañ.

Lein !... Eur podad yod-kerh e-kreiz an daol. Pep hini a yee d'ar pod gand e loagoad, en eur ober soubig en toullig amann teuzet a oa e-kreiz.

Lêz goedenn a veze evet da heul, ha war-lerh, a-raog sevel diouz taol eur skolpad mad a vara, gand eur mell tamm kig-moh warnañ.

Evid kloza ar préd, va mamm a lavare ar “grasou” : an Añjeluz hag an “De Profundis” evid an Anaon, gand ar “Pater” hag eun “Ave” evid echui.

Ar re varo hag ar re veo en em gave unanet da-geñver al labouriou braz. O eñvor a jome stag ouz al labouriou-ze. Adveva a reent ganeom evel ma vijent o

lavared deom : « Poagnit evel m'or-beus-ni poagnet, hag eun deiz e teuoh da dañva ganeom levenez or buhez nevez : ar vuhez a bado da vikén. »

Prestig, ar falhadeg a groge en-dro. Gourtoh en em gave ar falherien : o hovad yod-kerh da ziskenn, hag an heol tomm oh ober e ziaoul. Edo ar wasa lodenn euz an devez da dremen. Ar hwezenn a ziruillo diwar dal pep hini. Gléb-teil e vezo o rochedou. Neuze, n'edo ket ar hiz, evel hirio, d'en em ziwiska ha da ziskouez tonenn²⁶ ar vruched pe ar hein : re a zoujañs a oa evid ar merhed hag ar vugale.

*

Mern a veze digaset d'ar foenneg. E vezed, a-benn neuze, war-dro foenneg Sant-Ke. Eno e veze kavet disheol, pe e skeud eur harziad haleg, pe e Koadig Sant-Ke. Gras e veze kavet eva eur banne mad a gafe da derri ar zehed ha bara 'g amann adarre da rei nerz d'an divreh. Eur werennad win d'ar wazed ne veze ket a re kennebeud. Chom a ree c'hoaz eur hrogad all da ober. Ne oa ket an hini wasa, rag e veze an heol oh izellaad, hag a-benn an abardaez e vije fréskoh an amzer.

Eun taol mên-higolenn c'hoaz war beb falh, evel eur han diweza, a lakae an draonienn a-béz da dregerni eur wech ouspenn, hag ema touzet ar foenneg ziweza.

Laouen eo ar wazed, eur pezh chaok a zo ganto, en eur bignad dre ar vanell da vond war-zu o hoan, pep hini o konta skuizder ha joa eun deveziad labour tenn.

Kig-ha-fars a zo ouz o gortoz en ti. Diskarget eo dija e daou pe dri blad braz, bruzunet brao, warnañ o tivogedi, pastellajou kig-moh, bevin ha druz, ha leun an ti gand o hwéz vad.

Banneou gwin a vo da heul, med evid ar wazed hepkén. Gantañ e teu an teodou da veza lamproh. Marvaillou a zo forz pegement ha levenez leiz an ti. Ne vefe ket lavaret, ouz o gweled, emaint o tiskregi diouz eun deveziad falhad hir ha tenn. Diwar al labour e tiwan plijadur pa vez greet a galon vad, en unvaniez. Ar mestr a zo laouen, ar re o-deus e zikouret a zo kén laouen all.

Warhoaz ez aio, d'e dro, da rei sikour dezo. Pemp pe hweh amezeg o-devo ezomm euz nerz e zivreh da ober kemend-all evito. Me a yelo, meur a wech, e plas va zad, da ober meur a zeveziad falhadeg evel-se. Rei a ree din e falh wella, goveliet mad gantañ a-raog. D'an oad yaouank am-boa, n'em-bije ket harpet a-néz eur benveg mad. D'am hwezeg vloaz e oan koulz ha nikun da gas ar falh en-dro.

Ouz ar sklêr-loar, o filhier ganto war o skoaz, ez a ar falherien d'o hêr, ha goude eur housk mad e vezint barreg adarre da gregi en eul leh all.

A-raog kuitaad ar falherien, e teu c'hoant din da rei da lenn ar barzoneg-mañ, bet savet, goude ar brezel 14, gand unan euz barzed an amzer-ze, moarvad gand "Gwenegan" am-eus bet anavezet. Setu amañ penaoz e komz anezo :

Ar falherien

Kaer an dén oh hada, e zorn war-zu an neñv

Kaer ivez ar falher, a blég e gorv kén kreñv.
O weled anezañ 'vez laret : « eur c'hoari ! »
Amzer, paotred, falhad 'zo kén tenn ha pedi.

Eur falher mad a ya, kempenn 'vel orolach
Rikla 'ra e falh dir, dre ar yeotenn, pa jach.
E-biou an toullou goz, ar merien a-doullad,
Ar falh, evel an dén 'deus ivez daoulagad.

A-zehou, a-gleiz, ar yeot a ya 'vel an tarz mor,
Setu-hi, rodellet, 'vid dezi da gaoud gor.
A-dreñv an dén, gwelit, plas e voutou a zo
Eünnoh eged er park, skeudenn hir an ero.

Beb an amzer, ar falh a rank beza lemnet :
Eur pouchadig en dorn, ar falh a zo torchet.
An dén euz e gorned, peget a-dreñv e gein,
A denn neuze, glepiet, ar gwella euz ar vein.

Lemma n'eo ket a-walh pa vez kaled ar yeot
Ha mein er prad, ar falh rankez da wella, paotr
Azezet a-gostez, gand goellou ha morzol,
Sko brao ! Muzell ar falh a hellfe mond da goll.

Da ziskar-deiz, sellit dre ar gwenojennou,
An eil war-lerh egile, e teuont euz ar prajou,
Evel tud en distro euz eun emgann bennag.
'Dreñv o skoaz, al lanveg 'vel eun askell distag.

Aliez, dir al lañveg²⁷ a lugern, me 'oar,
Pa bar 'h he daoulagad sklêrijenn al loar.
Ruzder nozveziou-hañv a gaerra c'hoaz an troad,
Pa lintr warnañ luhed demdost da liou ar gwad.

(Almanak ar Breizad 1 929)

*

Ar foenn a jome war ar prad eun eiz devez bennag, e-keit-se e ranke beza fichet.
Ha gouzoud a rit petra eo ficha²⁸ foenn ? N'eus ket a labour êsoh na plijadurusoh.
Amañ e oa plas evid an oll, braz ha bihan.

Ni a veze beteg nao pe zég en eur reñkennad, diarhen, war gorr or rochedou, beb a forh koad ganeom, forhou a zaou viz, gand pep hini unan diouz e vent, ha neuze, foenn er vann evid cheñch tu dezo.

Pa veze echu ganeom, ez eem da gousked pe da hoari da hortoz ma sehfe. A-raog ma teue an noz e veze greet dezo eun eil fichadeg.

Pa gomañse ar foenn da zehi, e vezent rizennet ha kalzennet goude a-raog ar gliz-noz. En deiz war-lerh e veze freuzet ar halzennou ha ledet adarre war ar prad... ha fichadeg a-nevez... Ar gwas a 'veze eo pa deue glao. Amzer ar foenn a zigas arnév. Pa weled ar malkennou o sevel ha pa gleved ar gurun o krozal a-bell, e veze kabalet da lakaad ar foenn e kalzennou. Zokén da zul e helled ober al labour-ze. Neuze e veze ral gweled an dud o labourad da zul heb eur rezon vraz bennag. An devez-se a oa e gwirionez da Zoue : "Labour zul, labour nul" a lavare ar re goz.

E-pad ar foenn em-eus soñj mad da veza gwelet eur wech, o paseal dre foenneier a zu-mañ, eur gorventenn spontuz. Gand an avel-dro a oa ganti, he-doa sunet ar foenn a-béz dre al leh m'oa tremenet, hag o dibradet uhel en êr. Ar foenn dibradet ganti, war ledander eun dég metr bennag, a yeas da goueza n'ouzon ket da beleh.

*

Pa veze seh a-walh ar foenn e veze greet ar jarreadeg. Ezomm a veze adarre sikour vad an amezeien : tud, kirri ha kezeg. Réd e veze diboulla, karga, charread d'al leur, diskarga ha bernia ar foenn seh : eun deveziad mad a labour d'an nebeuta.

Diboullet e veze ar foenn euz ar foenneier boug ha lageneg, gand diou berchenn hir a veze fourret a-zindan peb kalzennad foenn ha dibradet gand daou zén evel war eur hravaz. Er foenneier kaled, a-forhajou eo e vezent trañsportet beteg ar hirri, n'eo ket gand ferhier koad, med gand ferhier houarn tri biz.

El leur, a-benn an noz, e save eur bern brao a foenn seh, hir hag uhel e gein. Med pa deue d'en em starda eh izellae kalz, ha neuze e veze lakeet war e gern eur gwiskad mad a golo gand amarou²⁹ foenn stard d'e lasa, da vired ouz an avelioug da gregi ennañ. Al leh a oa gwall avélég, dreist-oll pa hweze an avel euz ar walarn, ar pez a errue aliez.

Ar merhed hag ar vugale, e-pad ar jarreadeg, a rastelle ar prad er foenneier. Bez' e veze ganto restell koad ispisial greet evid-se. Servicha 'reent c'hoaz war al leuriou e-pad an dorna, da zibella ar greun. Restell skañv e oant, bizied koad hir dezo êz da vanea da vraz ha da vihan.

Pa veze mad ar foenn e veze greet eun eil bern, er fonneg. Hennez a veze da werza d'an hini a lakae priz mad ennañ. Atao e veze kavet fréd dezañ, rag n'oa ket a foenneier ouz an oll atanchou. Ne veze ket hadet, d'ar mare-ze, evel bremañ,

foenn er parkeier. Gwelloh e veze kavet hada melchen : melchen ar vro, glaz o bleuniou evel an oabl, hag a veze hadet e-touez ar gwiniz pa veze c'hoaz e yeot. Ar melchen ruz a veze hadet war-lerh an eost pa veze torret war an douar gwiniz.

Ar melchen a veze trohet gand ar falh, dre ma veze ezomm, da voueta an anevaled er gêr : ar melchen ruz a-raog ar goañv, hag egile goude. Melchen ar vro a helle kaoud meur a droh. Lakaet e veze warnañ ivez ar zaout. Med arabad e vije peuret e gléb pe e teue gantañ ar zaout da goeñvi, ar pezh a oa danjeruz. Neuze e vije réd gervel ar medisin anevaled, hag a doulle gand eun doare minaoed kov an aneval koeñvet.

Tantajou

P'emaon gand amzer ar foenn, lavarom eur gêr euz an tantajou a veze greet e Kleder d'ar poent-se.

Daou dantad a veze : tantad Sant Yann ha tantad Sant Pèr, Patron ar barrez, ar henta derhent gouel Sant Yann, da lavared eo d'an 23 a viz even, hag egile derhent gouel Sant Pèr a veze lidet d'ar zul genta war-lerh an 29 euz ar memez miz. Eiz devez a veze peurvuia etre an daou dantad. Med nebeutoh a brés a veze war-dro an eil, ha mond a raio buannoh da fall.

Lavarom ano kentoh euz tantad Sant Yann. Hemañ a veze ano anezañ pell a-raog gand ar vugale. En or hontre e veze greet etre ar Feunteun-Veur hag ar Hastell-Dero, e-kreiz ar strêd hag a oa ledan-kenañ el leh-se.

D'ar serr-noz, goude koan, eh en em gave eno oll dud ar hontre, braz ha bihan, pep hini gand e forhad fagod pe lann. Greet e veze ganto, dre ma tigoueze an dud, eur bern brao a geuneud, ront hag uhel.

Kerkent hag erruet an oll ha deuet an noz da veza teñval a-walh, e tigoueze Yon Gorr, gand glaou-beo en eur votez koad koz. Gand ar glaou-ze e c'hweze an tan er bern keuneud goude ober sin ar groaz.

Dija, a-benn neuze, diwar eur hleuz uhel, ni 'wele e-leiz a dantajou dre ar vro tro-dro o toulla an noz du, hag e klaskem gouzoud pehini 'oa ar brasa. Gand on-hini n'ez afe ket sur ar priz diweza !

Prestig e save uhel ar flammou, hag an elfennou, dibradet gand an êr domm, a nije en oabl, evel stered-red. En eur zevi, e sklake ar heuneud evel eur vindrailleréz. Ar vugale, en-dro d'an tantad, a fringe en eur youhal. Ar re vraz, pell a-walh diouz an tan, a zelle ouzom laouen, en eur varvaillad, azezet a beb tu d'an hent, ouz an daou gleuz.

Darn a oa deuet ganto louzaouenn Sant Yann hag e lakaent anezi war bég o forh, a-zioh an tan, evid beza suillet eun tammig, hag e roent anezi goude-ze d'an neb a gare, da frota ouz o daoulagad. Ar vertuz he-doa da wellaad ar gweled, da barea an daoulagad.

Pa veze an tantad devet mad, pa zeue ar flemmen da veza bihan a-walh, e veze deuet ar mare da ober "tan-a-nao". Ar vugale da genta. Daou zén braz a groge e

pep hini, unan en e zivesker, hag e veze greet nao luskadenn dezañ a-zioh an tantad.

Goude-ze e teue tro ar plahed yaouank. Amañ 'vad e save gwilh ha kri ! Ar baotred yaouank a rede war o lerh. Poan a veze ganto, med dond a reed a-benn d'oa faka ha neuze e vezent ivez hejet nao gwech a-zioh ar glaou-beo en eur gana : "Tan-a-nao ! Tan-a-nao !". Da ziwall e veze a-vad da rosta dezo o lostennou, e-pad ar vrañkelladeg.

Pa ne veze mui nemed eur bern glaou euz an tantad, Yon Gorr a gri : « Lavarom bremañ ar "grasou". An oll d'an daoulin ! »

Kerkent, braz ha bihan a zaouline en eur ober eur ront braz en-dro d'an tantad, hag e veze lavaret ar "grasou" asamblez. An anaon adarre, ne vezent ket ankounac'heet.

Pep hini goude a zistroe d'ar gêr heb dizoñjal kas gantañ eur hlaouenn da daoler er puñs dezañ da gaoud bepred dour mad da eva evid an dud hag an anevaled. Or plijadur en eur vond d'ar gêr a oa gweled piou a gavje ar muia a breñved lugernuz ouz bord ar hleuziou hag o hasem ganeom gand evez war balv on daouarn, souezet o weled ne skaotent ket ahanom.

An deiz war-lerh, gouel Sant Yann, a oa evel eur gouel-berz. Dén, evel da zul, ne laboure en deiz-se.

Bez' e oa, e Sant Noug, just war harzou parrez Kleder, eur japel goz da Zant Yann-Vadezour, gand eur feunteun dour-réd a ziruille enni an dour euz a-zindan ar japel.

Eno e veze ar pardon, en deiz-se, ha dond a ree an dud euz an oll barreziou tro-war-dro, dreist-oll euz Sant-Noug, Kleder ha Trelaouenan.

E-leiz a dud a veze er pardon, ha ni a veze ivez evel just. Mond a reem war droad pe gand ar "charabañ". Eur wech bennag ivez gand an treñ beteg Keran, el leh m'edo tonton Chob o chom, tostig a-walh da japel Sant Yann.

Pebez plijadur ha pebez devez kaer ! War droad e treuzem koad Kervengi. Mond a reem e-barz dre ar porrastel, mezvet gand c'hwez ar gwez-sapr. Mond a hellem c'hoaz dre vali vraz maner Kergournadeac'h, etre Kervengi ha Sant-Yann.

Estlammet e chomem dirag dismantrou souezuz ar hastell koz-se. Med ne jomem ket da henaouegi dirazañ. D'ar pardon eo ez edom o vond, ha réd e oa erruoud a-bréd a-walh evid an overenn-bréd.

Houmañ a veze kanet en eur park leton, stok ouz ar japel dindan ar gwéz braz, rag neuze e oa e-leiz a wéz en-dro d'ar japel hag a-héd an hent a bep tu.

Eur mor a dud en-dro d'an aoter a veze, a-zioh dezi, eur holoenn vraz, hag hi dibradet war eul leurenn goad uhel. Beleien ivez, forz pegement, en-dro d'an aoter, hag eur gurunennad kurusted, soudanennet e ruz, evel kardinaled vihan.

Goude an overenn, ez eed d'ar japel da lavared eur bedenn, dirag penn Sant Yann war eur plad, ha goude, d'ar feunteun, da hlepia an daoulagad gand he dour. Evid-se e veze soubet an daou zorn er feunteun ha lakeet he dour da zivera a-hed

an divreh ha frotet gantañ an daoulagad. Taolet e veze e-leiz a wenneien er feuteun, war eul liñser wenn hag a holoe ar strad anezi.

Ni a yee goude-ze da zebri ol lein da Geran, da di tonton Chob ha tintin Liz, e parrez Trelaouenan, nepell diouz ar japel. Eno edom evel er gêr.

Kerkent ha debret lein e tistroem da Zant-Yann da weloud ar brosesion oh erruoud euz bourk Sant-Nouga a veze eun dra guriuz evidom, rag enni e weled eur paotrig gwisket gand eur hrohen dañvad, o rén eun oanig gwenn diwar-bouez eur ruban.

Goude, er park leton atao, e veze kanet ar gousperou war an toniou braz, ha roet Bennoz ar Zakramant meulet ra vezo. Eur zarmon a veze ivez, evel ma oa bet d'an overenn-bréd.

Eur wech c'hoaz, evid kloza, e tregerno an draonienn gand kantik brudet Sant Yann-Vadezour bet savet gand va henvroad an Ao. Guillou euz Kerfiat, bet person e Penmarh. Bez' ez eo bet brasa kantiker an eskopti. Hag e kanem a-bouez-penn :

Embanner braz ar binijenn
Hirio selaouit or pedenn :
Sant Yann !
Karet oh bet gand or Zalver,
C'hwi ' zo profet, c'hwi 'zo merzer.

Echu ar gousperou, ne veze ket echu c'hoaz ar pardon. Eur bern traou a veze da weled, ha c'hoariou a beb seurt, cheu gillou, cheu voulou, kezeg koad, sirkou bihan, kuruziteou³⁰... Gwenneien or-boa ivez da zispign e c'hoariellou, e madigou, e frouez... Lodig ar pardon da gas ganeom d'ar re a oa chomet er gêr.

Pardon Sant Yann a veze greet anezañ "Pardon al laboused" ; setu perag, dindan ar gwez, en eur horn, e veze kavet laboused da brena.

Ya, lodig ar pardon !...Soñj am-eus, pa oam re vihan da vond d'ar pardon, ez eem d'an abardaez, war hent Kervargar, tost da zu-mañ, da zelled ouz ar bardonerien o tistrei, hag or-beze diganto "lodig ar pardon". Bonboniou a veze taolet deom hag e save skrab ganeom da glask paka ar muia ma veze gellet.

Sant Yann Keran

Chapel Sant Yann a oe d'on Tadou koz,
War harzou Sant Nouga ha parrez vraz Kleder,
A-wél da zismantrou Kastell Kergournadeah,
A zav e vein rouzet uhel-uhel en neah.
War barlenn eur hlazenn kurunet a hlazder,
War léz eun draonienn hlaz, en eur hornig seder,
Eur japel vrudet, krommet livenn he hein,
Roudou dent an amzer, kizellet war he mein,

Da Zant Yann dibennet, savet gand on Tadou,
Al leh-se oe ganto karet dreist o madou.

Eur sklêrijenn skeduz, eun tourtan 'kreiz an noz.
Ganto a-vandennou, darempredet eo bet,
Rag santelloh chapel, evito n'ez eus ket,
D'an oll, koz ha yaouank, war hent tenn ar vuhez,
He feunteun dour-réd a zo freskadurez.
A-zindan ar voger, euz gwask ar vein, frésk-beo,
An dour zantel a strink hag a verv er heo,
Toulet doun en douar, er goudor d'an avel,
A gaver e kostez an tu dehou d'ar japel.
Eno 'z eus bet soubet meur a ezel poaniet,
Izili dinerzet, izili vahagnet,
Goude beza pedet, pell hag hir, daoulinet,
Stouet war leurenn yén ar japel venniget.

Antronoz, pardon braz ! Kerkent ha goulou-deiz,
Euz a-bell, euz a-dost, tud a zired e-leiz.
Euz Kleder, Sant Noug, Ploueskad, Trelaouenan,
Sibiril, Kastell-Paol, an Dre, Plouvorn, Keran,
Euz Landi, Gwinevez, Gwitevede, Rosko,
Euz a-bell, euz a-dost, euz pevar horn ar vro,
War droad, war varh-houarn, hag e kirri-dre-dan
War an heñchou, hirio, ne glever mui a gan !
Kaerroh 'veze gweled, gwechall-goz, on Tadou,
War hent or pardonioù o kana koubladou,
Overenn-bréd da zég eur, e-kreiz eur flourenn hlaz
A-galon 'vez kanet ha war an toniou braz
Ar "hyrie" hag ar "Gredo" a lak da dregerni,
Mogeriou Gournadeah ha koajou Kervengi,
Ken sponto ar brini ma stagint da goagal,
Da hournijal en oabl, a-vandenn o vragal.
Hag e-pad ar zarmon, dudi 'vo azeza,
War al letonenn³¹ flour, riskl e-béd da goueza.

Pa vezo debret lein, da hortoz gousperou,
Ar hezeg-koad en-dro ! ha beh d'ar voul gillou !
Ha mar deo seh, paotr koz, riboul da hourlañchenn
E kavi chistr ha gwin, aze er varrikenn.
Ma fell dit-te, Yannig, eul labous kanari,

Dindan ar gwéz, du-hont, da brena e kavi.
D'ar vugale vihan, allo ! merhedigou,
Kargit ho kodellou a beb seurt madigou.
Dindan ar wezenn fao, e stal Chani Kastell,
E kavoh spezad ruz ha sivi Plougastell.
Prenit ivez ouspenn, eur hoariell bennag :
Eur harr-nij, eur c'hwitell, eur volod pe eur vag
A raio plijadur d'ho moumounig er gêr,
Hag a zeuio emberr d'hoh ambroug diwar-herr.

E tour ar japel goz, kloh Sant Yann o seni ;
Prosesion Sant Noug, ha d'he heul kaniri
A ziskenn gand an hent : gwelit ar groaz arhant
Douget gand tri hoziad, lufruz o gwiskamant
Skeudenn Sant Yann Keran ha war-lerh bannielou
Gand merhed fichet koant, war o dorn manegou,
Koefou dantelezet en avel o fichal ;
Ha setu ar groaz-aour : klevit o stirlinkal
Ouroulerien arhant ar groaz perlezennet,
Gand ar hreñva gwazed, sounn er-vann, dougennet.
Bremañ, evid kloza, sellit, eur pennadig :
Eur paotrig gwisket kran a rén eun dañvadig,
A rén eun dañvadig gand eur ruban gwenn-kann,

Evel ma ree gwechall, e Bro-Jude, Sant Yann,
Beleien niveruz, kurusted ruz ha gwenn,
A ziskenn en draonienn 'n eur gana a-bouez-penn.

Kanet ar gousperou war don "krampouez gwiniz"
Bremañ, tud a-vil-vern, a glask mond en iliz,
Kent kuitaad ar pardon, da lared kenavo,
Da Zant Yann-Vadezour, da hortoz dond en-dro.
Klohig Sant Yann Keran distribillet³² en êr,
A léd dre ar prajou, e vouez sklentin ha sklêr :
Birin-bimbaoñ-bimbaoñ ! evid ar wech-mañ c'hoaz,
Echu eo va fardon ! Kenavezo da vloaz !

Pardoniou all a zarempredem c'hoaz. Ar souezusa hini eo pardon Intron Varia Prad-Koulm, e parrez Plougouloum. Hemañ 'veze greet anezañ ar "pardon mud". Réd e veze mond euz ar gêr beteg ar japel, en eur bedi hag heb lavared eur gér da zén e-béd.

Ne lavaran ket e teue an oll bardonerien a-benn euz o zaol, rag war o hent e kavent tud a-walh da glask o lakaad da gaozeal. Muioh a virit n'o-doa kén ar re a jome mud beteg penn.

E pardoniou Ploueskad a vezem ivez peogwir va mamm a oa eur Bloueskadez. Eno a-vad e chom ganén muioh a zoñj euz tiez or herenchou am-boea er barrez-se eged euz ar pardoniou o-unan.

Va faeron, breur va mamm, a oa o chom en Enezou. Nag e plije din mond di, rag bez' e oa eno eur verjez enni e-leiz a wéz avalou a beb seurt, ar pez a oa ral-kenañ war mêziou Bro-Leon.

Eun dintin all, eur hoar d'am mamm, am-boea ivez, anvet tintin Mari, dimezet da donton Jean Prizer. Edo ar re-mañ o chom er Groaz, tostig d'ar mor.

Erfin, e kêr Bloueskad (lavaret e veze "Kêr Bloueskad" ha "bourk Kleder"), am-boea eun dintin all hag a garen kalz : Tintin Renea, dimezet da donton Reunan Roue, hag a vezo beleg ar mab unik o-doa bet, e Urz an Tadou a Vontfort.

Tintin Renea a veze du-mañ aliez. Pa zeuio er béd va daou vreur gevell, Chopig ha Louis, e oa deuet da veza evel unan euz an ti. Evel eun eil mamm e teuas da veza evid va breudeur ha va hoar yaouanka. D'al lun vintin eh errue ha d'ar zadom da noz e tistroe d'he zi, atao war he zroad : etre bourk Kleder ha kêr Bloueskad ez oa 5 kilometr.

Paour-kêz tintin Renea, piou a lavaro bikén ar boan he-deus bet kemeret gand bugale he c'hoar ! Eur galon aour a oa enni. N'he-doa nemed eur mab hag e roas anezañ da Zoue. Hemañ a vo paeron va breur Chopig, hag a zeuio da veza beleg eveltañ, med beleg da jom e eskopti Kemper ha Leon.

Troiad an Aotrou 'n Eskob

Beb pevar bloaz e teue an Aotrou 'n Eskob d'or parrez da rei ar goñfirmasion. Setu perag e veze greet pevar bask d'ar mare-ze. Aotrou 'n Eskob Kemper eo e veze hennez, anvet neuze an Aotrou Duparc, peogwir ne oa mui eskob e-béd kén e Leon, e Kastell-Paol, abaoe ar Revolution-Vraz.

D'ar houlz-se, an eskob a oa eur "personaj" euz ar re vrasa. N'oa dén brasoh egetañ en eskopti. Evidom e oa, e gwirionez, kannad an Tad Santel ar Pab, kannad an Aotrou Doue e-unan.

Evid e weled e tirede ar barrez en he féz. Mond a reed d'e ziambroug, beteg ar barrez tosta, Ploueskad peurvuia. Mond a reed war gezeg, rubanou en o moue, kordet brao o lostou, pe e "charabañou" kinklet-kaer.

An Aotrou 'n Eskob a veze en eur harroñs a beder rod, treinet gand daou loen-kezeg euz ar re gaerra, skañv ha lijer, sterniet skoaz-ha-skoaz.

Erruet dirag an iliz e tiskenne, ha goude beza roet e vennoz d'an dud a oa a-vil-vern ouz e hortoz, ez ee d'an iliz da heul ar hroaziou-aour hag arhant ha bannielou kaerra ar barrez, ouz son ar hleier.

Ar wech kenta m'am-eus gwelet kement-se, e oan bet kén skoet ma'z eo chomet an daolenn-ze garanet em spered, evel ma vijem bet o tigemer an Aotrou Doue diskennet war an douar.

Seurt taolenn ne hell ket beza komprenet gand bugale an deiz a hirio. Petra eo evito an Eskob evel m'ema bremañ ? A-veh ma vez anevezet diouz eun dén ordinal. Ne gredan ket kén e talhfe ar vugale kement-se a zoñj euz deiz o hoñfirmasion, hag a zo deuet da veza eul lid dister ! Ne ziblaser mui an dud evid mond d'e ziambroug. Erruoud a ra heb kloh na kroaz na banniel E peleh ema ar hezeg rubanennet, ar charabañiou kinklet ? N'eus mui anezo nemed en eur mirdi bennag, Otojou nemetkén, hag ar re-mañ n'en em zilblasont ket evid eun dra ken dister evito. Feiz eo a vank.

Da heul ar feiz eo eet kuit ivez an doujañs santel a oa evid an Ao. 'n Eskob. Ar memez tra a hellfed da lavared euz ar bersoned, hag a veze ivez, gwechall, digemeret en o farreziau evel ma veze digemeret eun eskob. Pebez tristidigez ! Eul lufr, eur varzoniez muioh, hag a roe blaz d'or buhez deom-ni, eo a zo eet aze da goll. Ne dalvez ket diskouez keuz, goap a vefe greet ouzoh, ha greet ahanoh eun dén diwar-lerh.

Distroom da lid ar goñfirmasion. En iliz vraz leun-chouk, al lid a bade pell. Niveruz e oam. Pep hini d'e dro a yee da zaoulina war bazenn uhella ar chantele, e-harz treid an Ao. 'n Eskob, azezet en eur gador-vreh. Hemañ a ree sin ar groaz war on tal gand an oleo-sakr hag a roe deom eur fasadig. Goude, en eur vond d'or plas, eur beleg, gand eur pouchadig ouet, a zehe an oleo-ze diwar or penn.

E-keit-se, ar hantikou, e brezoneg, ne baouezent ket da vond en-dro :

Spered-Santel, Spered a sklêrijenn,

Plijet ganeoh ennom bremañ diskenn...

Hemañ 'oa kantik an deiz, an hini a veze distaget ganeom ar gwella.

Echu gantañ konfirmi, an Ao. 'n Eskob a bigne er gador-zarmon, hag e brezoneg e lavare eur gerig deom-ni hag eur zarmon hir d'ar gerent.

War-lerh e veze Bennoz ar Zakramant. Ar hloher a zigase war an aoter ar haerra ostañsouer hag a oa evel eun heol braz leun a vannou alaouret en-dro dezañ. An Osti-Zakr a veze lakeet en eul lagad gwér, ront braz, a oa e-kreiz, ha war an aoter, a beb tu, leun a houleier : piledou-koar nemetkén, evel just ; ano e-béd d'ar houlz-se euz an tredan pe an elektrisite : gouleier beo a skede en eur grena, eun dudi da weled.

Hag e veze kanet adarre an “Adorom oll”, an “Ave Maris Stella”, an “Tantum ergo”. Goude ar han-mañ, diwar bazenn uhella an aoter, an Ao. 'n Eskob a ree warnom sin ar groaz gand an Ostañsouer alaouret. E-keit-se ni a stoue or pennou evid adori Doue. Goude ar “meuleudiou”, eur hantik all c'hoaz, hag echu an ofis.

War-lerh, oll ostaleriou ar bourk a veze leun a dud. Servichet e veze deom adarre beb a vanne kafe, gand bara-mouchenn, amann teo warnañ, hag eur gouign rouantelez : eur gwir friko evidom, pa lavaran deoh.

Paotrezed ar pask kenta a gemere en-dro, evid ar goñfirmasion, o dillad gwenn, ha re ar pevare pask o hoefou chikolodenn.

*

Pa'z eus ano ganeom euz ar Zakramant, e fell din lavared dioustu e oa diou zulvez er bloaz hag a blijje deom dreist ar re all : Sul ar Zakramant-Vraz ha Sul ar Zakramant-Vihan 'oa ar re-ze. Etrezo edo Sizun vraz ar Zalud, da lavared eo e veze bemdez diouz an noz, e-pad ar zizun-ze, eur Zalud d'ar Zakramant meulet ra vezo, en iliz.

Pa glevem ar zon genta e kuiteem buan ar park, pe e tigasem abretoh ar zaout d'o hraou, evid mond d'ar zalud. A-raog e veze kanet gousperou (daoust hag e oar c'hoaz ar re yaouank a hirio petra eo ar gousperou ?). Plijoud a ree din kalz ar hanze, daoust ma oa e latin. Lusket e vezen gantañ ha dibradet en eur vro visteriuz.

Muioh, a-vad, e plije deom c'hoaz an diou zulvez a oa e daou benn ar zizun. E-pad ar zizun a-raog e vezem dre ar parkeier, o tastum brulu ha bleuniou balan da gas da di-skol ar Seurezed. Gand ar pezh a zigase pep hini e veze karget eun toullad basinou ha baillajou. Bleuniou roz a beb liou a veze digaset ivez. Heligenta a veze etrezom, da houzoud piou a zastumje ar muia. Imachou brao a veze roet deom evid or poan.

D'ar zulvez kenta, prosesion ar Zakramant a veze greet da heul an overenn-bréd. Oll dud an overenn-mañ a heulie ar Zakramant meulet ra vezo, dre ar ruiou. Lod euz tud an overenn-vintin a zeue ivez da weled.

Kaer-kenañ e veze ar ruiou a dremene dreizo ar brosesion : ouz an tiez, leun a liñseriou gwenn, stignet brao, spillennet outo e-leiz a vokedou roz a beb seurt liou, ha war an hent, eur gwiskad mad a vleuniou brulu ha balan mesk-ha-mesk ha bleuniou all c'hoaz dastumet pe kutuillet el liorzou.

Dre ma tremene ar Zakramant, an oll dud a oa war bord an hent a stoue izel en eur lakaad eur penn-glin war an douar.

A vare da vare, eun dousennad bugaligou, gwisket evel Êlez, a daole, euz eur banerig vrao a zougent ouz o dorn kleiz, dornajou deliou roz war an hent. Karget e veze dezo o fanerou dre ma vezent goullonderet ganto.

Ar Zakramant meulet ra vezo, douget gand ar beleg a oa bet oh overenna, a oa dindan eun "de" alaouret, dibradet gand pevar gwaz. Beza anvet da zougen an "de" a oa eun enor euz ar henta. Euz ar re a veze o tougen an traou, i eo a ree an donezonou pe an ofrañsou brasa. Kement-se a veze lennet e-pad ar "pron" pe ar bedenn-zul, er zulvez war-lerh. Eiz gwaz e vezent, d'an eil da gemer plas egile pa vezent skuiz.

War-lerh ar brosesion edo ar hiz da zigas d'ar gêr eur rozenn diouz al liñseriou a oa ouz an tiez. Miret e veze ar rozenn-mañ, ar pella ma veze gellet, en eur werennadig zour.

Leun-chek e veze adarre an iliz. Er zulvez-mañ, ar brosesion a ree eun dro vrasoh, diouz kostez an Arvor, evid rei tro d'ar re-mañ da ginkla ivez o ziez.

Chom a ree a-zav dirag eun aoter vraz hag a veze greet atao, er memez leh, ouz penn eun ti etre diou ru : eun aoter dibradet uhel, kelhiet a wéz-sapr, goloet a vleuniou hag a houleier ha pallennet-kaer ar skalierou da bignad beteg enni... Pebez taolenn gaer evidom ! Ahano e veze roet bennoz ar Zakramant.

Penn-da-benn d'ar brosesion ne veze ket paouezet da gana kantikou brezoneg hag unan bennag ivez e latin. En eur zond er-mêz euz an iliz e veze kanet atao litanioù ar Werhez : an hanterenn genta anezo. An hanterenn all a oa evid mond en iliz. Ni a gane neuze a-greiz kalon war-lerh ar haner braz "Ora pro nobis".

Ar prosesionou-mañ a zigoueze, soñj mad am-eus, e fin miz even, miz an domnder hag an arnév. Gwelet em-eus bet barrou arnév spontuz o tiroll, eur wech, e-kreiz ar brosesion. Neuze a-vad e save kabal da vond en disklaou, e-keit ha ma'z ee, ar buanna ma helle, ar Zakramant d'an iliz. Diouz al liñseriou gwenn e tiruille an dour a gase gantañ, er fezier, ar bleuniou skuillet ken brokuz war greiz an hent.

Em fenn bugel e soñjen : « Perag, an Aotrou Doue hag a zo Oll-Halloudeg, a lez ar glao da goueza warnañ hag e dud fidel diredet d'e enori ? Ne vefe ket diêz dezañ ober eur burzud ! »

Konta 'reer, penaoz, e-doug Troveni-Vraz Lokronan, eur bloavez, ar bannielou hag an dougerien a jomas seh-korn dindan eur pil-dour a gouezas warno e-pad 13 km. Eur burzud dre berz Sant Ronan !

Hada, medi, dorna

Gwiniz ar vro a veze hadet a-raog ar goañv. Pell a-raog e veze aradeg ha klasket tud diavêz da zikour. Kezeg eo a veze ezomm dreist-oll, da dreina an alar ha war e lerh ar "souheller" : daou loen a veze sterniet ouz an alar ha tri ouz ar souheller, anvet c'hoaz ar "pomper".

Med a-raog ma teuas ar souheller da zibrada an douar euz ant an alar, em-eus bet anavezet amzer ar "pal-arad". Neuze, gand ar bal, e veze toullet donnoh war-lerh an alar ha taolet an douar euz an ant war horre ar bomm. Eur park pal-aret a veze brao da weled. Kompez ha blod e veze atao an douar. Eun taol oged ha roulouer³³ war-lerh, hag e veze ar park evel eul leur.

Goude-ze ne veze ket diêz d'an hader tremen. Gand eun davanañcherad greun a-zistribill ouz e gov, e teue hag ez ee euz an eil penn d'egile d'ar park. Kana 'helled, d'ar houlz-se, e gwirionez :

Ha dre ar park labouret,
Euz e zorn heb ehan,
E réd ar greun alaouret
War an douar plean.

War an douarou aret
Ar gwiniz aour a ruill,
Bez laouen, va breur karet,
Da vloaz e vo eost puill.

Ya, gand ma ne vo ket re galed pe re hléb ar goañv. Al labourer-douar a rank atao konta gand an amzer. Gouzoud a ra :

Gouzañv ar béd hag an amzer
A zo daou dra réd da ober.

Med ral a wech e veze dezañ dizesperi. Gouzoud a ree konta war Brovidañs Doue. An Ao. Gwillou, va henvroad, a skrive neuze, en e gantik brudet Gwerz ar zul“ :

Na vezit ket enkrezet ha na lavarit ket :
Petra 'gavin da zebri, penaoz e vin gwisket ?
An Tad a zo en Neñvou 'zo lemm e zaoulagad,
Eñ 'roy d'e zervicherien ha bevañs ha dillad.

Sellit ouz an evnigou a nij a-zioh ho penn :
N'ouzont hada na medi, n'o-deus ket eur hreunenn,
Kaoud a reont dre hras Doue, beb devez, o begad.
Bevit eta gand fiziañs e madelez ho Tad.

Sellit ouz ar bokedou a zav ken stank er prad,
Biskoaz n'o-deus bet desket na neza na gwriad,
Ha koulskoude Salomon, warnañ e vantell aour,
E-skoaz eur bodig lili a oa c'hoaz gwisket paour.

Ma'z eo gwisket ken koantig, ar bleuniou-ze dister,
En em zigor da vintin, hag a vo seh emberr,
Livirit din tud difeiz, penaoz 'hellfe Doue
Lezel en-noaz ha divoued an dud e vugale.

Setu kredenn va zud-koz. Yann Willou euz Kerfiat Kleder a oa euz o gouenn. N'e-neus greet nemed lakaad e gwerzennou ar pezh a gredent, ha n'ez eus aze nemed kelennadurez an Aviel : eur feiz hag a ree dezo beza eüruz zokén e-kreiz o zrubuillou. Diêz eo kompren an dra-ze gand spered an amzer-vremañ a ra d'an dud beza maleüruz diwar re a voued, re a binvidigez.

*

Gwelet am-eus bet ivez hada gwiniz dre balarad hag a-bengennou. Troet e veze tri bomm douar gand an alar penn-da-benn d'ar park. Rastellet e veze warno d'o flênnaad. Goude e veze hadet gwiniz warno gand an dorn, hag erfin, toullet an ant gand ar bal war-lerh an trede bomm, hag an douar dibradet ahano a veze taolet war ar gwiniz hadet d'o gelei.

Goude-ze e veze troet tri bomm all, hag evel-se beteg ma veze hadet toud an dachennad zouar. Evid echui, eun taol roulouer war-horre, hag e vo laouen an hader, eun nebeud sizuniou goude, pa welo e winiz o tiwan ingal.

Pa zeuio an nevez-amzer, e vo laouennoh c'hoaz pa welo ar parkad o hlazeri. Ogejet pe rastellet e vo neuze an dachennad winiz glaz, ha rouloueret, dezo da ober gwriziu nevez, hag e miz eost e vo eostet eun drevad kaer a winiz alaouret.

*

Petra 'zo kaerroh eged eur parkad éd o tarevi dindan gwréz an heol hañv, pa hwéz warnañ eun êzenn skañv ouz e lakaad da wagenni evel houlou ar mor ? Ar houër, gand lorch, a yelo da zelled outañ gand evez, beb sul goude lein, pa raio tro e barkeier.

Pa welo ar holo o veleni, ar pennou o kromma, ha p'o hlevo o strakal dindan an heol-bero, e lavaro : « Poent eo lemma ar filzier » : o govellad da genta war eun annév bihan plantet en douar, hag o lemma gand eur mên-higolenn.

Goude, beh d'ar medi ! Gwazed, merhed ha bugale vraz, pep hini a vo gantañ eur falz dioutañ : re vrasoh d'ar wazed, re grenn d'ar merhed, ha re vihanoh d'ar re yaouank.

Ar merhed hag ar vugale a vo lemnet o filzier dezo gand ar wazed dre m'o-devo ezomm.

Pep hini a ya gand e glasiad, ar re wella er penn a-raog. An endrammou a vez ledet a-vriajou war ar zoul, reñket brao. Klevet e vez ar filzier o seni, en eur droha ar holo a-rêz d'an douar. Taoliou falz ar wazed a sko brasoh ha founnusoh eo o endrammou, eur gazelliad vraz a winiz trohet euz pep hini.

Gortozenn ha mern a vo digaset d'ar park. Arabad koll amzer, dreist-oll ma'z eo brao an deiz.

Pa dorro war an heol, eh en em lako an oll da lasa pe da vadosi. Diou zramm a vo lakeet d'ober eur vadosenn. Gand eun dornadig a vo greet al las pe an ere. Eun taol da baka med ne vezer ket pell o teski, zokén ar vugale vraz. Eur gwall vicher a-vad ! endramma koulz ha medi...

A-raog kuz-heol e vo savadennet ar mandos : daouzeg e peb savadenn. Laket e veze ar mandosou en o zav harpet an eil ouz e-bén, rampet eun tammig da herzel gweloh ouz an avel.

Eun nebeudig kerh a veze gounezet ivez, evid ar hezeg hag evid kaoud eun tamm bleud kerh da ober yod-silet. Ar re-mañ a zareve a-raog ar gwiniz, o holo a veze souplouh, melennoh, mad-kenañ d'ober toennou soul ha da lakaad er gweleou-kloz dindan ar golhedadou pell kerh.

Ar gwiniz a zareve da ziweza eo ar gwiniz barveg, pe ar gwiniz meurzh. A-wechou e veze lakeet ivez eun tachad segal en douarou falla, war-lerh lann pe valan, hag atao ivez eun dachennad gwiniz-tu evid kaoud eun tammig bleud da ober kig-ha-fars.

*

Echu ar medi e teue amzer ar zouladi, eun amzer hag a blije din kenañ. Eur maout e oan da ober karrajou brao a winiz ha ne zizahent jamez.

Va zad a-vad eo a ree ar "halkuajou" war al leur. Dond a reent gantañ kaer-kenañ. Eur "halkuad" evid beza brao a ranke kaoud kov, beza evel eur "gornigell" gand he beg er vann, koveg evelti, ront-kaer ha gouzouget mad. Greet evel-se, aon e-béd da gaoud rag an avel nag ar glao.

N'ouzon ket ha fazia a ran, med d'ar houlz-se, a gav din, e veze muioh a amzer vrao ha tomm, e-pad an hañv eged bremañ (komz a ran er bloaz 1984). N'am-eus ket kalz a zoñj da veza gwelet hañveziou fall, hañveziou brein evel ar re a weler d'ar mare-mañ re aliez. A-drugarez Doue ! rag gand an doare dorna a oa neuze, ne vije ket bet gellet kas an eost da benn.

Da hortoz an dorna, rag réd e veze gortoz ar mekanik, e veze torret war ar zoul da lakaad melchen ruz. Ne oa ket c'hoaz, d'ar poent-se a "vrikouli" e Kleder. Gwelet e veze dija a-vad eur parkad bennag a artichaot war-dro an Arvor, mez nebeud. War-dro ar bourk ivez unanig bennag. Gwaz-a-ze d'ar re-mañ ! Rag laerez pennou a reem enno a-wechou. O ! nompaz kalz, rag tig e oam ganto. Med réd e oa teurel evez braz gand aon da veza paket. Diêz e vije bet deom nah : chom a ree ar roud anezo er genou. Dond a ra an teod da zua diwarno pa vezont debret e-glaz, ha n'o harem nemed e-glaz. N'edom ket, evel just, o vond d'o has d'ar gêr da boaza ! Ne vije ket bet brao evidom ! Pennou artichaot laeret !

C'hwennachou a veze da ober ivez : panez, beterabez, ruta, karotez gwenn... ognon da denna, da zilosta ha da gas da Rosko. Gwelet or-beus an dra-ze dija.

*

Pa veze echu ar zouladi e vije gellet konta el leur beteg eiz pe zég kalkuad, an hanter deom-ni, an hanterenn all da re an ti-all.

Ha setu deuet an devez braz, devez an dornadeg. Kenta da ober eo mond da glask tud : leun e ranke beza al leur.

Gand mekanikou dre gezeg eo e veze dornet neuze. Pebez abadenn karga ha diskarga ar “manèj”. Réd e vije kaoud eur harr kreñv. An dornérez hag ar fichérez a oa skañvoh : eur harr ivez evid pep hini.

Mekanik Yon Gorr eo a veze ganeom. Mond a ree dre ar hontre penn-da-benn euz Lezlaou da Doulbroud, hag er bloaz war-lerh euz Toulbroud da Lezlaou, rag bep ploaz e veze cheñchet penn d'ar hontre.

Pa helled “plasi” ar mekanik en devez a-raog, e helled echui an dorna du-mañ en eun devez. Plasi ar mekanik du-mañ dreist-oll, ne veze ket atao eun afer êz. Traoñ a oa gand al leur ha rohellig ouspenn. Réd e vije kaoud yennou pe strapennou koad da lakaad ar “manèj” en e blomm hag an dornérez ivez, ha krapou houarn plantet stard en douar da vired outo da loh.

A-bréd, en deiz war-lerh, e kroge an dornérez da froumal, kaset en-dro gand eiz loen sterniet daou-ha-daou ouz bannou ar “manèj”. Eur gwaz pe eur haser war daol ar manèj a ree dezo trei ingal. E vouez a veze klevet dreist trouz al leur. Anaoud a ree peb loen dre e ano. Eun taolig fouet d'ar re a leze re laosk o zugellou a ree dezo sachha braoig.

Yon Gorr, peurvuia, a vouete an domérez. Ne fizie ket kalz al labour-ze er re all. Daou pe dri dén a zilase dezañ ar mandos, a gemere, diwar an daol, an eil goude e-bén, etre e zivreh, o lede, hag o roe da zebri d'an daboulin hag a lonke anezo a-henaouajou ingal en eur voudal laouen, kana kentoh evel houlou ar mor pa vez o pokad d'ar reier.

Eur vandennad voused a ziskare ar mandos diwar ar halkuad. Nag a blijadur ha nag a fistoul a veze enno ! Divega ar halkuad a oa eun enor ha ne veze ket lezet gand n'eus forz piou.

An daboulin a strinke ar gwiniz alaouret e toull an dornérez hag ar holo frigaset war ar fichérez kaset en-dro gand divreh kreñv eur gwaz pe zaou oh en em jeñch. Ar rod a droent a lakee bannou ar fichérez da luskellad ar holo hag ar greun a jome en o zouez da goueza dindan kenkoulz hag ar pell. Ar holo luskellet evel-se a veze dislonket gand houmañ ha sammet war bég o ferhier gand eun toullad gwazed da gas war ar holoeg a veze warnañ daou zén o reñka ar forhadou dre ma vezent taolet dezo.

Dastum, pe kentoh dibella gand ar rastell goad hag ar valaenn zu, ha rozellad ar greun euz toull an dornérez hag a-zindan ar fichérez, 'oa labour ar merhed hag ar plahed yaouank.

Ar greun ar muia dibellet a veze kaset a-liñserajou d'ar hrañch da hortoz beza lakeet war al leur da graza, gwentet goude-ze, a-raog beza gorrennet en arhou braz, er zolier.

Ar pell skañv, da denna ar greun, a jome c'hoaz en o zouez, a veze gwentet dioustu gand ar merhed, sikouret gand ar vugale, pe gand ar wentérez pe gand an daouarn hepkén pa veze avel a-walh.

Péd dén a veze evel-se, el leur, war-dro ar mekanik ? Tregont pe zaou-ugent pe ouspenn ! C'hwezeg loen a veze réd ivez, rag beb eur e veze cheñchet kezeg : beb “rouladenn³⁴” evel ma veze lavaret.

Eur gwaz pe zaou a veze atao o soursial ouz ar hezeg a veze oh ehana. Staget e vezent ouz eur harz er goudor hag en disheol. Roet e veze dezo melchen, kerh ha foenn. Arabad e veze lakaad re dost ar marhou (ne oant ket marhou antier, evel just) d'ar hezekenned, pe e vije gwih ha trouz ganto.

Eun tamm brao a labour a veze ivez en ti da aoza boued d'an dud. Da boent lein e veze poan o kaoud plas evid an oll. Ar re vihan a zebre da genta e-keit ha ma veze ar re vraz oh en em ziboultrenna.

Da eva, en deiz-se, e veze servichet gwin. Roet e veze gwin ivez, e-kreiz al labour, el leur, da vihanna d'ar wazed. Dour d'ar re all, dour mad euz ar Feunteun-Veur, da ziskenn ar boultrenn.

Pa zeue uhel ar bern-kolo, e ranked kaoud eur forh troad-hir da daoler warnañ ar holo. Neuze, peb kaser a zibrade e forhad an uhella ma helle. Paotr ar forh-hir, ar gwella dén a oa el leur, a blante a-zindanni e forh, hag en eun taol krenn e stlape anezi e-harz treid an daou vernier, war ar holoeg.

Pebez taolenn leun a vuhez, eun dornadeg a wechall ! hag an dra-ze bemdez nemed da zul ha da Houel Maria-Hanter-Eost, e-pad miz eost penn-da-benn, euz an eil leur d'e-bén.

*

D'ar huz-heol e veze klevet an dornérez o lonka ar genaouajou diweza. Ne veze ket êz dezi lonka ar gwiniz bet fuillet ha breset war al leur. Ken braz e veze ar genaouajou ma venne tourlonka³⁵ ha m'o-deveze beh ar hezeg.

Med eet ar genaouad d'an traoñ e kroge adarre da voudal da hortoz eur gwall genaouad all hag evel-se a-daoladou beteg ar genaouad diweza.

- « O ! O ! O ! », a veze lavaret neuze d'ar hezeg. Peb perhenn a rede da gregi en o fenn ha d'o disternia. Kaset e vezent raktal d'ar gêr.

Eun taol rozell hag eun taol balaenn c'hoaz d'al leur ha setu echu an dorna.

Ma ne vezed ket re ziwevad e kroged dioustu da garga ar mekanik er hirri deuet d'e gerhad da vond d'eul leh all.

A-raog mond d'ar gêr e vo ar peurzorn : eur friko braz gand “rata” ha kig-ha-fars. A-barz mond ouz taol, savet war eur skeul hir, lakeet a-blad war daou varh-koad e-kreiz al leur gand pleñch war he barrinier, e vezo tennet dour a-hardi euz ar puñs, ha karget al laouer vraz d'an dud d'en em walhi. Nag a boan oh en em ziboultrenna ! Ar merhed a denne o “hoefou-baz” hag a walho ivez o dremm hag o daouarn.

E-keit-se, ar vugale a rede en-dro d'ar berniou kolo da hoari koukoug. Ar baotred hag ar plahed yaouank, echu ganto en em ziboultrenna, a veze ivez o “chestal³⁶” war ar holo frésk chomet e-traoñ ar berniou.

Ouz taol, goude-ze, e veze plijadur. N'eo ket debri eo e veze greet hepkén. Kanet e veze ivez, kontet rimadellou. A-benn ar fin e save ar gwin da benn ar wazed, dreist-oll pa zeue ar voutaillad kognak war an daol, hag a-wechou eur banneig "traou dous" lip-e-bao evid ar merhed. Klevet e veze ar wazed o konta istoriou brezel, pep hini o kaozeal kreñvoh eged e amezeg da veza klevet gwelloh. Dén ne zelaoue pa gomzent oll er memez amzer.

Pa zavint diouz taol, meur a hini a vo ront e voutou. Ar re yaouank a jomo c'hoaz da "jestal". Berr e veze an noz. En deiz war-lerh, koulskoude, e vezo réd adarre sternia abréd ha lakaad mord ar zugellou.

Eur gwall mizvez e veze miz eost ha gras e veze kavet pa veze bet debret ar peurzorn diweza.

*

Ar greun, c'hoaz e-touez o fell, a ranke beza ledet meur a wech war al leur da graza, lohét gand an treid noaz dre ma sehe ha dastumet kloz er hrañch, bemdez diouz an noz, a-raog ma kroge an amzer da hlizenna.

Pa veze kraz a-walh e veze lakeet tro er wentérez. E-pad meur a zevez e veze klevet o vond en-dro en eur sklakal ingal, euz ar mintin beteg an noz. Ar gern a veze leun atao, karget a glaoueriajou ha bouetet gand eun dorn skañv a vire outi da stanka.

Pa veze leun an arh a winiz krazet brao, pa rede lampr ar greun etre ar bizied, neuze va zad a veze kontant : bevañs mad a oa eno evid e famill e-doug eur bloavez all. Ne vo ket a govig-moan da ober.

*

Echu gand an eost, e chomo c'hoaz ar gwiniz-tu da zorna. Amañ ne vo mekanik e-béd. Dornet e vo gand ar freillou. Evel-se em-eus bet tro da vanea eur freill. N'eo ket eun dra ken êz-se da ober, hag ouspenn, eul labour skuizuz-kenañ.

Lakaet e veze eur gwiskad mad a winiz-tu war al leur. Pevar pe hweh pe eiz e vezem, daou-ha-daou, diarhen, an eil dirag eglise, e diou reñkennad. Pa veze freillou eur rumm en êr, ar re all a zarhoe war ar gwiskad gwiniz-tu. Hag evel-se, an eil re goude ar re all, ar freillou a skoe kaled en eur zutal pa zavent er-vann.

Pa veze flastret mad ar gwiskad e veze cheñchet tu dezañ, ha dao warnañ adarre ! Goude diou pe deir gwech cheñch tu, ne oa kén da ober nemed heja ar holo, e daoler kuit ha rozellad ar greun. Evel ar gwiniz e veze krazet en heol ha dastumet kloz en eun arh vihan. Ar fars-kwiniz-tu pe ar hig ha-fars ne vanko ket e-doug ar bloaz penn-da-benn, beb merher da noz ha beb sul da greisteiz, nag ar hrampouez kennebeud.

*

Ar greun d'ober bara a vezo kaset d'ar vilin dre ma vezo ezomm, a-zahadou. Ne oa nemed milinou dre zour war-dro du-mañ. D'ar mare-ze e oa portezerien a zeue beteg an ti da gerhad ar greun da vala ha da zigas ar bleud d'ar gêr, an arreal, evel ma lavarem. Paet e veze ar miliner gand eun nebeud bleud a zalhe gantañ, brasoh a-wechou eged ar gont just, ar pezh a roas dezañ brud fall. Lavaret e veze :

Ar miliner laer ar bleud,
A vo daonet beteg e veud.

Pe c'hoaz :

Kreñv eo roched ar miliner,
Rag beb mintin e pak eul laer.

Soñj am-eus da veza gwelet ar portezez o tremen dre zu-mañ gand e garr braz. Klevet e veze o kana a-héd an hent, gwerziou ha ne veze fin e-béd dezo.

*

War-lerh ar mekanikou dre gezeg, eo deuet ar mekanikou dre dan. E plas ar manej e teuas eur pezh "marh-du" heñvel a-walh ouz hini an treñ, gand diou rod vraz ha lerennou e plas an ahel da lakaad an dornérez da drei.

Nebeud a zoñj a-vad am-eus dalhet euz ar mekanik-mañ. Ne gredan ket e vije bet deuet gwech e-béd e leur a zu-mañ. Aon a veze razañ. E Kervargar on bet eet d'e weled, hag e oa eur pezh moged war e dro.

War e lerh e teuas buan ar "moterien". Ar re-mañ 'oa kalz bihannoh hag êsoh da gas en-dro. Sklakèrèz a veze ganto forz pegement. Mond a reent en-dro dre esañs.

Aliezig a-walh e chome boud ha ne veze ket êz atao gouzoud perag. Ar mekaniker a durlute war e dro hag a-forz da durlutad, e teue, peurvuia, a-benn d'e zivouzad.

Kement-se ne hoarveze morse gand ar mekanikou dre gezeg, ar pezh a ree da lod lavared : « Dornérez dre gezeg, dit-te keuz am-bezo. »

Ar barz "Gwennegan" adarre, e-neus bet savet eur barzoneg war an danvez-se hag a blij din. E glevet em-eus bet, e-pad eur préd braz, o tisplega ar barzoneg-se gand kement a dan ma'z eo chomet garanet em spered. Lennit kentoh :

Miz east, miz gwengolo, e sioulder vraz an hañv,
Digasit amzer gaer ma hellim-ni dornañ.
Diouz ar goloenn hir, ar greun a zistago,
Evel eur wenanenn, dornérez, te 'voudo.

Kanaouenn 'zo el leur pe eur gouel braz bennag,
Kolo ha greun a bar dirag an daoulagad.
Dre gezeg ha dre dan e vez dornet hirio.
Dornérez dre gezeg, dit-te keuz am-bezo !

A-dreñv Lusi ! Diha³⁷ Morian ! herr d'ar bannou !
Eur paotr barreg a gas, savet eo ar hanou.
Ar boueter a dosta : « Tro gand an daboulin ! »
An hordennou a nij, d'an dud en-deus greet sin.

Lohet int a galon : gwazed gand o ferhier,
Merhed gand rozellou, hag heb lared gevier,
Greun a zut 'vel kazarh e toull ar genaouog.
Ar baotred a zilas hordennou pok-ha-pok.

Aliez, kezeg a lamm e rod an ahel braz ;
Ar haser 'zav e vouez : « Lusi, Morian d'ar paz ! »
Ar holo berr a nij. Eur pez poultrenn a zao :
Dindan an oabl, er béd, n'ez eus netra ken brao.

Koueza 'ra poullou greun e toull an daboulin,
Gwasoh 'vid er ganol dour war rod ar vilin.
An nijérez a daol genaouajou kolo,
Da rei labour d'eun diaoul troad ha penn dijolo.

War ar berniou kolo, ema an dud en oad.
Tost emaint d'an Neñvou : eno ema o droad.
Pedi 'reont ma hello tud yaouankoh al leur,
C'hoarzin ha labourad ha mervel mad d'o eur.

Pell-kerh ha kolo frésk

Pa vezed diskrog diouz an eost, echu gand ar gwentha ha gorrennet mad ar greun, e veze eun deveziad braz a labour hag a blije kalz d'ar vugale. Devez all e-béd er bloaz ne veze heñvel outañ.

En devez-se e saved a-bréd euz ar gweleou. Edod o vond da jeñch pell ha kolo enno. Pebez labour souezuz !

Tennet e veze ar golhejou pell-kerh, er-mêz euz ar gweleou-kloz, war al leur ; ar pluegou ivez. Diskarget e veze ar pell koz war ar berniou teil, leun a bouldrenn enno. Karget e veze ar golhejou hag ar pluegou nêt a bell-kerh frésk. Lezet e vezent goude da heolia war al leur beteg an abardaez, eur gwiskad kolo dindanno.

Goude-ze e veze tennet ar holo koz euz ar gweleou, ha taolet war al leur-zi. Nag a golo ha nag a boultrenn ! Ahano, a-forhajou, ar wazed o hase da benn ar bem kolo da hortoz beza lakeet dindan ar zaout da ober teil.

E-keit-se, ar merhed hag ar vugale vrasa a eüne kolo kerh frésk, da gemer plas ar holo koz er gweleou-kloz.

A-raog e veze skubet, gwalhet ha torchet, en ti, ar sklasennou, an arrebeuri, an taoliou, ar bankeier, diabarz ar gweleou... Diboultrennet ivez ar mogeriou, raklet al leur-zi ha stanket brao enni an toullou gand pri-prad.

Goude lein e veze lakeet ar holo-kerh eünet er gweleou-kloz. A-vriaou e vezent digaset ha ledet kempenn war foñs ar gwele. Ar gwiskad a veze ken teo, distard ma veze c'hoaz, ma save uhellog eged an nor. Dirazi, da vired ouz ar holo da rikla er-mêz, e veze reñket hordennouigou moan laset stard ha berniet kaer dirag toull an nor zigor. Eul lienenn vroudet nevez a vo lakeet d'o gelei.

War horre ar gwiskad teo a golo-ze, e vo ledet ar holhejad pell-kerh, al liñseriou gwenn leun a hwéz vad, c'hwéz al lore ganto, ha war horre toud, ar pallennou hag ar pluegou, daou seurt anezo : ar pluegou-treid hag ar pluegou pennwele hir ha moan evel silzig teo.

Me 'lavar deoh, goude koan, pa zeuio ar poent da vond da gousked, e vezo plijadur ! Ken uhel e sav ar holo, ken striz eo deuet da veza genou ar gweleou-kloz, ma vezo mil boan o vond enno ha ma stoko ar pennou ouz sél ar gweleou. Med anebeudou, gand an amzer ha pouez ar horvou, e teuio ar holo da starda ha da izellaad.

Med pebez nozvez kaer e vo an nozvez kenta-ze ! Leun e vo, beteg ar mintin, a huñvreou dudiuz, ken mad eh en em gaved e-touez an dillad frésk.

En deiz war-lerh e vezo labour c'hoaz. Réd e vo lakaad war ar sklasennou pep hini en o flas war dêz ar gweleou. Eur reñkennad hir a zo anezo : eñvoriou a beb seurt, poltrejou koz ha nevez, taolennou, unan anezo, livet a-liou, o tiskouez an ti evel m'edo a-raog ar brezel 14, bet livet gand an Ao. Conseil, beleg, euz Kerlavezo Kleder, bet gloazet er brezel 14 ha marvet prést goude. Bez' ez eo bet eul livour dispar ha lezet e-neus meur a hini euz e daolennou e meur a gelaouenn. El leor "Soniou Feiz ha Breiz", an hini kenta, e kaver tresadennou farsuz bet savet gantañ da daolenna "Fañch ar Paotr mad".

Réd e vije mond d'ar poull da ober ar "houëz". Nag a draou da walhi ! Ne vo ket a blas a-walh war ar harziad spern evid o zeha. Dre ma sehint e vezint klevet o sklakal gand an avel, med drein ar harz o dalho spég mad en o flas.

Ar pell-kerh nevez a jomo a-zilerh ar golhejou a vo kaset da werza da Bloueskad, e foar al Lukaz, a vezo greet anezi ivez "foar ar plu" pa zeuio ar hiz euz ar plu da gemer plas ar pell er golhejou hag er pluegou.

Eur foar e oa houmañ hag a hortozem gand mall. Daou zezev e pade. Tintin Renea, o chom e kêr Bloueskad, on digemere hag edom en he zi evel er gêr. Mignet e vezem ganti : friko, bonboniou, c'hoariellou or-beze diganti muioh eged digand

or mamm. N'oa ket a weleou-kloz en he zi, setu ma kouskem e gweleou-rêz gand ridochou braz outo o tiskenn a beb tu beteg al leurenn a ree evel eun deltenn. Eun dra disheñvel evidom. Ar vugale, her gouzoud a rit, a blij dezo cheñch.

Mond a reem ivez da di va faeron, d'an Enezou, daou gilometr bennag diouz kêr. Eno, evel m'am-eus lavaret dija, e oa eur verjez leun a avalou, hag e reem kovajou ganto.

Da foar al Lukaz e veze da weled a beb seurt traou ha ne welem ket e Kleder. Meur a dra a brenem ivez med nebeudig, rag n'or-beze ket kalz a arhant da zispign. Or podig-espenn a veze treudig a-walh peurvuia. Med ni a veze kontant gand an disterra tra. Goude eun taol kezeg-koad pe zaou, e teuem d'ar gêr laouen evel ar Spered-Santel en eur ober ar muia ma hellem a drouz gand or sutérézéd pe durlutou all.

*

Kerkent ha ma vezed diskrog diouz labouriou braz an hañv e kroge Chopig ar hraver gand e droiou.

Euz peleh e teue ? N'hellfen ket lavared. Med d'ar memez mare euz ar bloaz e oam boazet da weled anezañ o paseal.

Azeza 'ree e penn ar bern-kolo pe ar bern-foenn. Digeri 'ree eur mell kased a veze gantañ ouz e gein. Tenna 'ree anezañ eur bern oustillou bihan. E-keit-se e veze eur pez firbouch war-dro an ti evid klask an oll draou torret o-deveze ezomm euz e zervich. Gouzoud a ouie dresa n'eus forz petra : skudilli, bolennou, asiedou, plajou, podezou, kirinou, lachefreou, podou pri ha podou potin ha me oar-me ?

Berniet e veze an oll draou torret-se dirazañ. Kemered a ree anezo an eil goude egile hag e lakee an tammou en o flas en eur spega mad anezo gand kreven orjal, hag evid mired outo da vera, e frote mastik ouz ar faoutou.

Eur maread a vugale a veze atao en-dro dezañ. Farsuz e oa e weled o labourad gand e vinviji. Ne veze gêr e-béd gantañ. Ha ni kennebeud ne gredem ket kaozeal gantañ, koulskoude e oa eun êr chentil-kenañ warnañ.

Pa veze echu gantañ e labour e veze paeet hag ez ee en eun ti all. Sur e oa da gaoud labour e peb ti. E-doug eur bloaz e vez torret meur a dra en eun tiègèz.

*

Neuze ivez, d'ar mare-ze euz ar bloaz eo e teue an toer soul pa veze toennou da gempenn.

Eno e veze ezomm euz unan pe zaou evid e zarbar : eüna kolo dezañ a ranked. Ar holo-kerh 'oa ar gwella ; troha brao taouarh stard euz ar park-leton da lakaad war al livenn-gein ; digas dezañ sailladou dour rag ar holo a ranke beza gléb ; lakaad dezañ ar skeul, a-wechou diou : unan ouz ar voger, eun all a-blad war an doenn...

Yon Gorr, ar mekaniker, eo a oa ivez an toer. Dond a ree gand e oustillou, O ! nebeud a dra ! : eur vaz teo penn forheg da blanta kolo frésk en doenn goz, eur grip vraz, eur maill koad da blada an taouarh war al livenn-gein, hag eur falz skañv vihan, lemmet mad da zibenna ar holo goude ma veze bet plantet en doenn ha kribet brao. Ar pezh a veze a-zistribill a-zioh ar voger a veze trohet eün eun tammig izelloh.

Eur blijadur e oa din beza war e dro. Selled mad a reen outañ hag evel-se e tesken ar vicher. Meur a doenn am-eus bet dreset, goude, va-unan.

Yon a oa eur maout da dei krevier soul. Du-mañ n'eo ket an dra-ze a vanke. Eun doenn zoul greet gantañ a oa kaer da weled ha dizañjer da vond gand an avel. Didreuzuz ivez da n'eus forz peseurt glao. Eun doenn zoul greet mad a bade n'ouzon ket péd bloaz : pelloh marteze eged eun doenn vein-skjent, ha digoustusoh a-dra-zur, ha tommoh dreist-oll d'an anevaled.

E-keit ha ma labour war e bouezig, Yon a ouie atao konta deom istoriou. Eur marvailler dispar e oa.

Pa oam krennarded, ni paotred ha paotrezed ar harter, a yee beb sul da noz, a-raog koan, da di Yon Gorr d'ar Hastell-Dero, hag eno neuze e veze en e vleud o tibuna deom istoriou farsuz, burzuduz ha trist ivez a-wechou, ken trist ma vezem spontet ha m'or-beze aon goude-ze o tond d'ar gêr d'an abardaez pa veze o nozi.

Gouzoud a ree lakaad buhez en e gontadennoù. E-keit-se eh aoze koan, pe e poaze boued d'ar zaout (diou vuoh e-noa) pe d'ar pemoh a oa o larda en eur hraou bihan-bihan e penn ar hraou-zaout. Eur pezh tan en oaled eta hag eur goulou lutig war an daol : a-walh evid sklêrijenna an ti ha lakaad ar gweleou-kloz da skedi. Ni a veze azezet pe war an oaled pe ouz an daol, pe war ar bank hir a-héd ar gweleou-kloz.

Yon a ouie mad peur o-deveze e gomzou krog warnom. Neuze a-vad e ouie c'hoari gand e vouez, e zaoulagad, e zaouarn, e zivesker. Reded a ree a-wechou dre al leur-zi, mond da guzad a-dreñv ar gweleou-kloz, en em zifoupa goude en eun taol, evel ma vije eur bleiz o tond euz eur hoad da lammad warnom ha d'on diframma. Ni a youhe neuze hag a yee da guzad dindan an daol.

Pebez sinema, va zudou ! Med eur sinema hag a ree deom-ni, sur, kemend a blijadur ha ma ra an tele a-vremañ d'on nized ha nizezed bihan. Pebez damant ne vije ket bet neuze magnetofon e-béd da baka e varvaillou. Eet int gantañ d'ar béz, siwaz ! ha ne jom ganeom bremañ nemed kaoud keuz da veza o ankounac'heet.

Kalz euz e istoriou, sur on, a veze ijinet gantañ : istoriou laeron o lammad warnañ pa veze o tond d'ar gêr euz ar foariou ; istoriou bleizi hag e-noa anavezet en e yaouankiz, rag d'ar mare-ze e oa c'hoaz bleizi er vro. Diskouez a ree deom kolierou chas, gand poentennou lemm outo en o diavêz, rag ar bleiz, pa lamm gand ar hi en e houzug, eo e krog atao da genta.

Kaer e oa dezañ lavared deom ne oa bleiz e-béd kén dre ar vro abaoe pell 'zo, ne hellem ket memez tra en em vired da gaoud aon vraz pa'z eem er-mêz en noz goude koan.

A ! Yon Gorr ar Hastell-Dero ! Meuleudi ha trugarez deoh da veza greet deom kemend a blijadur ! da veza laouenneet evel-se or bugaleach ! da veza hadet kemend a levenez en or beilladegou hir e-pad ar goañv. A-nézoh-c'hwi e vije bet manket eun dra bennag en or buhez. Doue d'ho tigoll er béd-all ha da rei deoh kant kwech muioh a levenez eged m'ho-peus roet deom.

Pardon braz Rumengol

Pardon Rumengol 'oa d'ar mare-ze brasa pardon an eskopti d'an Intron Varia.

Klederiz ha Leoniz Gorre-Leon a oa boazet da vond di da-geñver sul an Dreinded. Anavezetoh e oa, d'ar houlz-se, eged pardon ar Folgoad. Med hirio n'eo mui ar memez tra.

Mond a reed euz a Gleder a-vandennou, war droad, en eur bedi hag en eur gana. Paotr yaouank e-béd ne vanke da vond, a-raog mond d'ober e goñje.

Ar veaj a oa hir. Tri-ugent kilometr da vond ha kemend-all da zond en-dro. Partial a veze greet euz ar gêr d'ar zadom vintin. A-benn an noz eh en em gaved e Rumengol, dre Zizun ha Koad-ar-Hrannou, goude beza bet chomet a-zav meur a wech da doulla ar goriou a zave dindan an treid.

P'en em gaved e Rumengol, ez eed war-eun d'an iliz, el leh ma veze tremenet an noz war eur gador pa helled kaoud unan.

Koves a veze greet. Eur pardon a zo greet evid-se : evid rei ar pardon d'ar pehejou. Bez' e oa gwechall pehejou ha ne vezent pardonet nemed neuze.

Da hanternoz e komañse an overennou hag ez eed da gomunia. A-wechou e chomed da gleved an overenn-bréd. A benn neuze e veze eur mor a dud war ar blasenn dirag an aoter diavêz. Amzer a gemered ivez da ober seiz tro en-dro d'an iliz. Lod a ree an troiou-ze war o daoulin noaz, lod all diarhen, lod all c'hoaz war gorr o roched, ar chapeled etre o bizied.

E-keit-se eh errue ar prosesionou diwar-dro, kanaouenn ganto, bannielou ha kroaziou e-leiz. Kantik Intron Varia Rumengol a dregerne :

Intron Varia Rumengol,
Gwerhez gallouduz remed oll.
Roit deom hirio, en an' Doue,
Yehed ar horv hag an ene.

N'eus elestrenn e-béd er prad
A daolfe kemend a hwéz vad :
E Leon, Treger ha Kerne,
Ganeoh e klever c'hwéz an Neñv.

Nag a dud ! Nag a dud !... Na pegen skoet on bet er wech kenta gand an engroez-se ! Staliou ivez diouz an druill, a beb seurt, azaleg ar staliou traou devod, beteg ar braoigou, ar boued ha me oar-me ?...

Ar feunteun zantel, e traoñ ar bourk, a veze kalz pigell³⁸ war he zro. Pep hini a felle dezañ kaoud, d'an nebeuta, eul lonkad dour.

Da boent lein, tud dre-oll o "piknika". Evel-se e tremene an amzer da hortoz ar gousperou. Neuze eo e kaved ar muia tud. Koulskoude, n'eo ket da weled eur brosesion gand dillajou kaer eo e teue an dud. N'oa ano e-béd c'hoaz, d'ar mare-ze, euz touristed. Kaer dispar a-vad e veze an dillajou da weled. Nag a béd seurt anezo ! Leon, Kerne, Treger ha zokén Gwened a oa eno. Na pegement ez ee ar gwiskamañchou ouz ar hroaziou arhant hag aour, ouz ar bannielou voulouzennet ha dantelezet !

Evel just ne veze klevet nemed kantikou brezoneg e-pad an overenn, ar gousperou hag ar brosesion. An oll zarmoniou ivez a veze e brezoneg ha greet peurvuia gand prezegerien helavar. Anavezet em-eus an amzer ha ne veze mikro ebéd. Réd e vije d'ar prezeger kaoud eur vouez vad da gas da bell. An dud a-vad a ouie selaou gand evez braz ha marteze ivez e oa tanooh o diskouarn eged re an amzer-vremañ.

Er gêr, ar vugale a hortoz gand mall distro ar bardonerien. Dond a ree ganto medalennou da staga ouz divreh ar vugale vihan, chapeledou a-liou, imachou, piñsinou bihan, a-wechou, da lakaad ouz ar gweleou-kloz, c'hoariellou ha madigou a beb seurt : lodig ar pardon. Neuze e veze êz kontanti ar vugale gand nebeudig a dra : eur zutéréz da hemañ, eur frouméréz d'egile... ha laouen an oll. Eürusad amzer e gwirionez !

Ar pardon-ze a zigas din da zoñj euz gwerz Kêr-Iz stag outi istor gosa Rumengol hag am-eus bet kanet ken aliez, e parkeier a zu-mañ, en eur ziwall ar zaout pe en eur labourad er parkeier :

Petra 'zo 'nevez e Kêr-Iz,
Ma'z eo ken foll ar yaouankiz,
Ma klevan-me ar biniou,
Ar vombard hag an telennou.

N'eus e Kêr-Iz netra 'nevez,
An ebatou a vez bemdez,
N'eus e Kêr-Iz nemed traou koz,
An ebatou a vez bemnoz.

Ahez, merh ar Roue Grallon,
Tan an ivern en he halon,

Er penn kenta euz an diroll,
A gas d'he heul ar gêr da goll.

Gand kemend-all a zizurziou e tirollas warni ar mor dre ar skluziou digoret
gand an diaoul e-unan.

Evid savetei ar Roue Grallon e teuas Gwenole, abad Landevenneg :

Piou a deu aze war ar ru,
Savet war eun inkane du,
Hag eñ d'an daoulamm war e gein,
Ken e strink an tan euz ar vein ?

Hennez eo mesajer Doue,
Kaset da Iz 'vid ar Roue,
Hennez eo abostol ar feiz
Sant Gwenole karet e Breiz.

En eur dehed war e varh lijerra da heul Sant Gwenole e kavas e verh Ahez o
klask ivez savetei he buhez e-kreiz an tarziou mor dirollet hag e tibradas anezi war
gein e varh. Ar Zant neuze a lavaras hag a skoas gand e vaz :

Grallon ! Grallon ! taol an diaoul-ze
Diwar dailler da inkane...

Neuze, eet e Mari-Morgan
Ahez e skeud al loar a gan,
A gan hag en eur vousec'hoarzin
A grib er mor he bleo bezin.

Da houlou-deiz, pignet uhel war Menez-Hom, Grallon a jomas a-zav da zelled
war e lerh, hag :

E-leh Kêr-Iz gand he dég dor,
Ne welas mui nemed eur mor.

Gweled a reas en tu all, pell-pell, o lugerni "Mên-ruz-ar-goulou" savet en enor
da "Deutatez", Doue ar baganed. Evid trugarekaad Doue, Sant Gwenole, da veza e
zaveteet, e tiskaro aoter an Doueou faoz, hag en he flas e savo d'ar Werhez Vari ar
gaerra euz ar chapelioù : Chapel Intron Varia Rumengol : "Ru-mên-goulou".

Setu petra 'ziskouez gwerenn vraz Rumengol, an hini a zo hirio c'hoaz a-zioh an
aoter vraz.

Evel-se, Grallon, Roue braz bro-Geme, « a roas Landevenneg da Wenole, ar Palud da Zantez Anna, ha Rumengol d'an Intron Varia. »

*

Diwezatoh e teuin da anaoud ar Folgoad. Istor vurzuduz ar Folgoad : Koad ar Foll. Salaun, Foll ar Hoad hag a oa ken sod gand ar Werhez ma ne baoueze da gana : « Ave Maria ! O Maria ! ». Sevel a reas, eul lilienn vurzuduz war e véz, er hoad, e-kreiz ar goañv, gand ar bedenn “Ave Maria” war beb delienn wenn anezi.

Plijoud a ree din ivez he hantik a dregèrn ken aliez all deiz he fardon, d'an eiz a viz gwengolo, diwar muzellou eun 50.000 bennag a belerined, eun amzer a zo bet.

A-nebeudou, goude ar brezel 14, e teuas ar Folgoad da veza muioh darempredet ganeom eged Rumengol. Ar pardon-mañ, hirio, a jom pell war-lerh. Siwaz a-vad deuet ez eus enno, en amzer-vremañ (1984), kemend a ziskar ma n'ez int mui nemed ar skeud euz ar pezh m'int bet. O ! pardonioù kaer va yaouankiz, nag em-eus keuz deoh !

Chom a ra a-drugarez Doue, en o zav, o ilizou dispar : Rumengol, evel eun elestrenn skañv, eur berlezenn dudiuz. Ar Folgoad, or brasa teñzor gand he mein dantelezet hag alaouret oll gand an amzer.

Chom a reont evel eun testeni splann euz or feiz, euz or harantez d'an Intron Varia ; or feiz hag or harantez deom-ni, a-dra-zur, med dreist-oll feiz ha karantez on Tadou-koz, o-deus bet savet dezi, a-dreuz ar hantvejou, ouspenn eur mil a japeliou hag a ilizou war zouar Breiz, evel perlezennou heb par, fuillet dre-oll, e-kreiz glaster or mêziou.

Sul ha gouel

Pa zeu ano ganén euz a zul, e teu din da zoñj raktal euz barzoneg kaer va henvroad, an Ao. Gwillou, bet skrivet gantañ etre ar bloaz 1830 ha 1887, anvet gantañ “Tad-koz da zul”. Talvezoud a ra ar boan e lenn :

Ar zul ! ar zul ! Tad-koz dispak e vleao gwenn,
Rodell e vragou-braz, ha frésk e rokedenn.
A ya en hent da houlou-deiz.
E vazig a zo gantañ, e leor, e japeled,
Hag eun trohad minvig evid ober e bréd,
Pa zeuy emberr euz an iliz.

Pemp kweneg 'zo skoulmet e korn e vouchouer,
Unan d'ar paour-kêz dall a lavar e bater
Ken truezuz war an dachenn.
Eun all d'an Anaon... 'Vid an trede gweneg

Da Zant Alar e vo, da batron ar hezeg,
Da vignon al labourerien.

Ar pevare n'ez ay nag e gwin, nag e butun,
Gantañ e vo kempennet, hag evid ar zizun,
E ti an diskarer baro.

Gand ar pemped, erfin, e preno avalou
Da rei d'ar pardaez d'e oll vugaligou,
P'en em vodint stard en e dro.

Hag ez a kaloneg, daoubleget war e vaz :
Piou 'gredfe lavared en-devezo kant vloaz,
Pa deuy bremañ ar bleuñ er fav ?
Mond 'ra d'ar pilpazig, dre 'n treh³⁹ hag an draonienn
Dre 'biou ar hoad-kelvez, dre run an teir gwezenn
Hent hir da greñfoh egetañ.

Goustad ! tad-koz ! nann, nann, arabad ehana
Pa joman azezet, an hent tamm na verra,
Hag an amzer buan a réd
C'hwezi n'eo ket noazuz, ha me gavfe diêz,
Ankounac'haad va zud, a houlen war o béz,
Eur beradig dour benniget.

War ar mên o golo, en eur vond d'an iliz,
E lavaran beb sul, meur a "Z/De profundis",
Goude e klaskan va filier.
Med, ma teuan diwezad, e peleh e hellin,
Héd ar pron, ar zarmon, mond da harpa va hein,
Ha diskuiza va divesker ?

E lod da bep hini, e nerz d'ar yaouankiz,
Al labouriou ponner, ar brezel tenn ha kriz,
Ar c'hoarz digor, an ebatou.
Ni, etrezom tud koz, a gar son ar hleier,
Sae ruz ar gurusted, ar bleuñ war an aoter,
An ezañs hag ar hantikou.

Ni 'gar ar zul. En Templ, ni 'zoñj er baradoz,
Er Zent, en or breudeur, en Neñv ouz or gortoz :
Deuit ganeom, emezo, deuit.

Rag-se ivez, beb sul, keit ha ma hellin bale,
E teuin da zaoulina dirag tron va Doue,
Ha pa vankin, tud vad, pedit.

Goude beza lennet eur pennad ken brao diwar-benn ar zul, ne ouezer mui petra da lavared ouspenn. Aze ema ar zul en he féz evel m'am-eus he anavezet hag he bevet em yaouankiz, nemed d'am amzer-me, dija, abaoe pell 'zo moarvad, e oa kadoriou en iliz d'an dud da azeza, ar pezh a ree diouer da "dad-koz" pa ranke kaoud e bilier d'en em harpa outañ. A-hend-all eo heñvel : an dillad sul, an overenn-bréd, ar gousperou, joa an distro d'ar gêr...

Evel just, me kennebeud, n'am-eus ket anavezet ar bragou-braz rodellet, da vihanna e Kleder. Soñj am-eus, koulskoude, da veza gwelet ar hoziad diweza o tougen bragou braz, e Pleiben, p'edon eno oh ober skol war-dro ar bloaz 1930. Beb sul e veze en overenn-bréd, er memez korn euz an iliz. Eur zulvez e blas a jomas goullo. Moarvad e oa kouezet klañv. Diwar neuze n'her gwelin mui. Eet e oa da anaon an diweza a zouge e Pleiben diweza bragou-braz ar Vretoned.

E Kleder eo bet eet ar bragou-braz da goll mil bell 'zo a-raog. Na va zad, na va zad-koz n'o-deus bet morse komzet din anezañ.

Péd ha péd koziad a-vad am-eus bet gwelet o vond d'an Iliz da zul, daoubleget war o baz. N'ouzon ket hag-eñ e oa ganto eun tamm trohad minvig evid o fréd da hortoz gousperou. N'o-doa ket kennebeud ezomm e-béd da glask o filier. Kadoriou a oa dija en on iliz vraz, evel am-eus lavaret uhelloc'h.

Lennet em-eus bet, koulskoude, e leor an Tad Verkade, ne oa c'hoaz kador e-béd na bank e iliz an Uhelgoad evid ar wazed pa dremenas eno, e penn diweza an 19^{ved} kantved. Bez' e heller lenn an dra-ze en e leor "Le tourment de Dieu", p. 108.

Kador na bank e-béd en on ilizou ! Setu perag e kaver e ilizou koz a zo, riblennou mein, heñvel ouz bankeier, penn-da-benn d'ar mogerioù hag en-dro d'ar pilierou, d'ar re goz da lakaad warno o fouez.

« Eur gwenneg d'ar paour-kêz dall a lavar e bater ». Setu hag am-eus bet gwelet e-leiz anezo, dreist-oll en or pardonioù, a-reñkajou dirag an nor-dal, o tiskouez o gouliou, euzuz da weled a-wechou, en eur lavared o faterioù a vouez uhel, eur skudellig dirazo da reseo aluzennou an dud o-deveze truez.

Kredi a hellit e koueze gwenneien enni. An dud o-doa gwechall muioc'h a galon, marteze, eged hirio. An diweza tro am-eus bet da ober aluzenn da eun dall evel-se, eo e Nazared, d'ar 6 a viz even 1980. Eun dall a veze a-héd an deiz, e-tal dor an ostaleri ma oam lojet enni, azezet war an hent e-kreiz an heol-bero. Ne veze ket dallet gantañ peogwir e oa maro e zaoulagad. Truez a gemeris outañ hag e rois dezañ eun dornad moneiz gand plijadur.

"Sant Alar, Sant Herbod, Sant Ke..." Ar Zent-se, patroned ar hezeg, ar zaout hag ar moh, a oa, e giwrionez, mignoned al labourerien, hag ind-i ivez o-doa kalz

mignoned e-touez ar gristenien o-doa evito kalz a zevosion. Tirlinka 'ree an arhant, beb sul, en eur goueza en o fladou stên da zacha evez ar re o-doa devosion evito.

Anaon ar barrez a oa o beziou neuze en-dro d'an ilizou. Ahano e hellent beza unanet c'hoaz gand ar gristenien a dremene en o hichenn en eur vond hag en eur zond euz an overenn.

Ar vered en-dro d'an iliz, pebez tra gaer ! Er parrezioù war ar mêz e chom c'hoaz unan bennag evel-se, dreist-oll er parrezioù bihan. Med eur halz anezo a zo bet kaset pell e-kreiz ar parkeier gand eur voger uhel en-dro dezo. Deuet eo an Anaon da veza evel eun estrañjour en or bro. Torret "Komunion ar Zent", evel ma teskem en or hatekiz.

« Eur gwennegad avalou ! ». D'ar mare-ze, eur gwenneg a oa eun dra bennag. Gantañ e helle tad-koz hada laouenedigez, er pardaez sul, e-touez e oll vugale-vihan.

Mond ha dond a ree, atao war e droad, hag eñ pell diouz ar bourk pa ne zeue ket d'ar gêr da zebri e lein, evid beza er gousperou. Paour e oa a-dra-zur : eun tamm minvig hepkén ! hag edo en e gantved bloaz ! Dant e-béd kén marteze en e henou. Ne helle mui chaokad kreun bara : minvig a ranke da gaoud.

Leun e veze an iliz d'an overenn-bréd ha d'ar gousperou. Evel-se e veze ivez da amzer va yaouankiz. Ne vanken morse ar gousperou pa ne veze ket va zro overenn-vintin.

Rannet e oa ar famill e-diou lodenn : tud an overenn-vintin ha tud an overenn-bréd, rag ne oa neuze nemed diou overenn er barrez. Tud an overenn-vintin o-doa an oll labourioù da ober war-dro an ti : aoza ar prejou, karza dindan ar hezeg, tenna foenn, lakaad kolo dindan ar zaout, boueta an anevaled, mond er-mêz gand ar zaout goude lein...

*

Pa zone an trede zon, e veze leun an heñchou tost d'ar bourk, gand an dud fidel o tostaad ouz an iliz. Ar re bell a zeue dre jarabañ, gweturioù brao, livet kaer a-wechou, goloet o rojou gand kaoutchou kaled. Oto e-béd, evel just, d'ar mare-ze.

An Aotrou a Gervengi, ar mêt, a zeue gand e garroñs peder rod. E famill a veze en iliz atao er memez plas, etre ar wazed hag a leunie ar penn uhella, hag ar merhed hag a garge al lost.

"Son ar hleier, ar hantikou, an ezañs, sae ruz ar gurusted, ar bleun war an aoter" ... Ya, evidom-ni oll, an dra-ze a ree ar zul.

Ar bara benniget ! Daou dad a famill, anvet e penn kenta ar bloaz, a veze gand ar bara benniget, unan e kostez ar Gorre, eun all e kostez an Arvor. Eur banerad tammouigou bara a veze gand pep hini, bet benniget e penn kenta an overenn. Mond a reent dre douez an dud ha pep hini a gemere euz ar baner eun tammig pe zaou a veze debret raktal, goude ober gantañ sin ar groaz.

Ar mammou a gase ganto d'ar gêr, en o bruched, beb a damm d'ar vugaligou chomet en ti. Hag ar vamm, d'ar re vihanna, a ree ganto sin ar groaz gand daouarniou ar bugel, a-raog o lakaad dezo en o genou.

Eur préd kig-ha-fars a hortoze an oll er gêr, aozet gand "paotrez" an overenn-vintin. Leun e veze gantañ an ti a hwéz vad hag a roe naon d'an oll. Merhed an overenn-bréd, kerkent hag erruet, a lame o jaliou braz hag ar wazed o zok voulouzennet hag o "faltok", ha yao ouz taol.

Ano a veze, e-pad ar préd, euz sarmon an overenn, euz petra e oa bet komzet. Êz e veze delher soñj. Ar veleien a gomze evel an dud. Or hatekiz a veze displeget deom sklêr ha frêz. An oll a gompren. N'ez ee ket eur gêr da goll.

Da fin ar préd e veze lennet "Aviel ar zul". Deuet da veza braz, me eo her gree, aliez, ha goude, va mamm a lavare ar "grasou" : an Añjeluz hag eun "De profundis".

Tud an overenn-bréd a yee goude d'ar gousperou, ar re all gand ar zaout pa veze brao an amzer.

*

E-pad an hañv, goude ar gousperou, eh en em gavem, ni bugale, paotred ha paotrezed, e foenneier Sant-Ke, pep hini gand e zaout, med darbarek muioh gand or c'hoariou eged gand on anevaled, hag a veze o laerez e parkeier ar Feunteun-Veur pa zoñjem an nebeuta. Neuze a-vad e save kri warnom, p'en em gave Chan-Mar da weled, hag e klevem traou pa'z eem d'ar gêr diouz an noz, hag a-wechou "fest ar vaz".

Foenneg Leslaou-Vihan a oa kemend a draoñ ganti ma vezem eno o c'hoari ruillaig. Pa hellem lakaad ar paotrezed da ruill, euz an neh d'an traoñ, o haravellou en êr, e veze lorch ennom.

A-wechou, pa veze tomm-tomm an amzer, ez eem d'en em walhi er poullkanna, med ar baotred nemetkén, eur bann-heol hepkén o helei or hrohen.

Pa veze on tro overenn-bréd, ez eem, a-wechou, beteg ar Porz-Nevez d'en em walhi. Ne veze, d'ar mare-ze, gwelet nemed paotred ha gwazed oh en em walhi er mor. Ar paotrezed kenta am-eus gwelet o vond en dour, a yee e-barz gand eur zae hag a ziskenne beteg o uvern. Ni a veze "maillojou" ganeom.

Pa zistroem da lakaad on dillad, e krenem atao evel eur bern deliou. Da domma deom ez eem da redeg war ar reier, da zebri brinig, pe da glask rigidell en trêz gwenn.

En eur vond hag en eur zond e chomem aliez a-zav er Vourn, da zelled ouz ar vilin-zour o vond en-dro. Pa veze leun al lenn, ha gwinniz da vala, e troe ar rod vraz gand an dour o koueza warni. Gweled a reem ar melladou mein-milin o trei hag o frigasa ar greun. A-wechou, pa veze ar miliner imoret mad, e vezem lezet da dreuzi an nor hag a veze digor braz atao. Ni a gave an diabarz souezuz-kenañ hag a zispourbelle on daoulagad.

Hirio n'eus milin e-béd kén, nag er Vourn nah e leh all. Koulz hag ar milinou-avel, eet int oll da goll. O koll anezo, ar mêziou o-deus kollet eul lodenn euz ar pez a ree o dudi.

*

En or hatekiz or-boa desket n'ez oa er Frañs nemed pevar gouel-berz... Pevar gouel-berz ? Evidom-ni ez oa teir gwech muioh !

Ouspenn Gouel Nedeleg, ar Yaou-Bask, Gouel Maria Hanter-Eost ha Gouel an Oll-Zent, ni a ree sul gand deiz kenta 'r bloaz, ar Chandelour, Gouel Maria-Veurz, Gouel Sant Jozef, al lun hag ar meurz Fask, lun ar Pantekost, ar Galon-Zakr, Ginivèlèz ar Werhez, Gouel Maria-Gerzu pe Mari Koñsevet Dinamm, Gouel Sant Yann Vadezour...

Da hini e-béd euz an deziou-mañ, ano e-béd da labourad na da vond d'ar skol evel just. Evito e oa gwir ivez ar hrennlavar : « Labour zul, labour nul ». Overenn ha gousperou ivez evel da zul. Dillad-sul ivez war ar hein.

Va zad a zalhe mad d'e dok peizant, diou voulouzenn outañ o tistribilla war e gein. Va mamm ivez he-deus dalhet he hoof beteg he maro, a erruas er bloaz 1973. Eur "chal" a veze ganti beb sul-houel pa'z ee d'an overenn. Va hoar hena ivez he-deus bet douget eur hoof, ar jikolodenn evel va mamm, beteg m'eo eet da leanez er bloaz 1934.

Neuze, dreist-oll evid ar merhed, edo ar hiz, da zul, da zougen bouteier "sikomor", e koad gwenn-kann, gand bourrou glaz fleuriennet, killet gand kelh melen, ha warno d'o hinkla, tachou keur, a-wechou dezo furm stered.

Ar re-ze, ar bouteier-ze a veze taolet evez outo. Ne vezent douget nemed da zul ha d'ar goueliou. Gand ar vugale vihan e veze ivez bouteier evel-se. Nag e vezent koantig toud ganto !

Gand ar wazed hag ar baotred e veze kentoh bouteier du anvet du-mañ boutou-Kerne, hag e Kerne e veze greet anezo boutou-Leonad.

Evidom-ni, tud an Arvor, Landivizio a oa dija e Kerne, hag ar bouteier-ze a zeue euz Landi, setu petra 'ree dezo beza anvet evel-se ganeom.

War ar pemdez e veze ganeom eur re voutou-koad beget a lakem warno bourrou foenn, hag enno kolo-eün, trohet brao, a-ront, a-resed d'or seuliou. Diarhen e vezem enno peurvuia, hañv-hoañv koulz lavared, er skol hag er gêr. A-wechou a-vad e veze greet deom dougen loereier evid mond d'ar skol. Ne veze ket permetet mond diarhen er hlas. Med ne blije ket an dra-ze deom.

*

Evel just, kerkent ha deuet an hañv, ni 'stlape or bouteier euz on treid hag a haloupe divoutou, dre an heñchou hag ar parkeier.

Neuze e tigre mare an neziou. Gwelet e veze dija an neziou piked e bég ar gwéz. Ne vezent ket êz da zifoupa, re uhel ha re voan ar skourrou da vond beteg enno. Gwelloh e kavem klask er girzier neziou mouilhi. Anaoud a reem ar hrennlavar :

Pask, kén a-bréd ha ma karer,
Mouilhi bihan a gaver.

Neziou pinted ivez, pe vohiged-ruz, neziou laouenaned ouz ar piltosou koz. Neziou filiped a-vad a veze leun anezo war-dro ar hrevier, e toullou ar mogeriou pe dindan an toennou. An neziou kornigelled a veze kavet e-touez ar gwiniz a-resed an douar, an neziou gjojed er bouillennou, an neziou klujiri e-touez ar melchen. Er Hoad-Pin e kavem neziou brini, mellou viou enno. Pa gavem neziou laboused bihan a-hed ar hleuziou pe er girzier, ez eem aliez d'o gweled, med ne lezem roud e-béd war ol lerh gand aon na vefent kavet gand ar re all. Diwall mad a reem ivez da lakaad or biz enno gand aon d'o hasaad. Pa veze re vihan pluet a-walh enno, gouest dija da zebri o-unan, e klaskem o doñvaad ouz o lakaad e kaouejou. Med ne veze ket êz. Peurvuia e varvent.

Gand ar viou a zifoupem, goude beza kluket ar gwenn hag ar melen euz ar glorenn, e reem chapeledou ganto a lakeem a-zistribill ouz ar voger, en ti. Lavaret e veze deom koulskoude diwall da zifoupa al labousedigou ne reont nemed vad o pigosad ar preñved en douar. Anaoud a reem an diskan :

Laouenanig, bohig ruz,
Neb o lazo 'ouelo druz,
Ha piked gand drein spern,
War e benn en ivern.

Pa dennem viou euz eun neiz, e lezem atao unan e-giz aztov ; evel-se ar vamm-labous a helle dozvi viou all.

Va zad a anaveze oll laboused ar vro diouz o flu, o liou, o han, o neziou. Euz e vugale ez eus daou da nebeuta hag o-deus baleet war e roudou : Louis hag Aogust.

*

Mond a reen pellohig diouz ar gêr, evel da gistinna da Goad-Kervengi, pa veze mare ar histin. Tost da zu-mañ ne oa kistinenn e-béd. Mouar hag irin nemetkén ha polotrez. Med ar re-mañ a lake an dent da skrignal.

D'am fevarzeg vloaz em-eus bet eur marh-houarn : va marh-houarn kenta. A ! pebez nevezenti gaoliata eur marh evel-se, pe eur velo, evel ma lavarem dija.

Roet ez oa bet din a-raog, gand ar marhadour, eur marh-houarn koz, din da zeski gantañ mond war velo.

Gand ar goueliou niveruz a veze, e kaven amzer da zeski. Dre ar vanell, pa ne veze ket a bri enni, eh en em lezen da ziskenn beteg an traoñ. Pa'z een a-dreuz, ez een er hleuz : riskl e-béd da veza gloazet, krafignet nemetkén, marteze, an daouarn, gand an dréz pe al lann.

Goude beza desket rén ar gidon da vond eün, e veze desket pedali war ar plad. Amañ a-vad, e paken gwall-lammou a-wechou. Med a-forz da baka lemme eo e tesker ar gwella.

A-benn ma teue ar velo nevez e vezem barreg hag e veze rentet ar velo goz d'ar marhadour, hag e paeen gand va arhant va-unan : 400 lur euz arhant ar poent-se, a gav din.

Ar velo-ze a oa evidon eun dra brisiuz : eur braoig kentoh hag a veze dalhet ganén a-ratre : nêteet aliez, eouliet, frotet ha dalhet kempenn a-zistribill er zolier ouz eun treust.

Evel just, diwar neuze, gand kamaraded all hag o-doa ivez veloioù, ez eem d'ober troiadennou, med nompaz da bell, evelato.

Soñj am-eus da veza bet eet, eur zulvez, da weled Maner Keryann Sant Noug, a anavezen dija, rag p'edom e ti 'r Skolaer, e vezem kaset, war on troad, da weladenni ar maner-ze. Eur wall haloupadenn evid on divesker berr ! kana 'reem en eur vale, setu ma ne gavem ket re hir on hent na re skuizuz.

Du-hont e veze greet deom eur gentel istor en eur zelled ouz ar maner, deuet da veza eur mirdi abaoe ma oa bet gwerzet gand an Aotrou a Goatgoureden d'ar Houarnamant.

Desket e veze deom, dre an istor-ze, kaoud kas ouz an Noblañsou a gase ar beizanted da beuri. Skrija a reem o klevet ar pezh a veze kontet deom. Komzet e veze deom diwar-benn toullou kuz el leh ma varve ar brizonidi gand an naon. Diskouezet e veze deom ar peulioù braz mein da grouga an dud...

Med bremañ n'edo mui eno ar hardianez-se hag a gonte deom traou ken skrijuz. En he flas e oa deuet eur gardian all, eun dén euz ar vro, hag a zeuas da veza mêr e Sant Noug. Hemañ a zislavare ar pezh a oa bet kontet deom gand ar zorsérez koz a oa en e raog. Maner Keryann n'eo bet morse ar pezh a lavare honnez, a-drugarez Doue.

Chom a ra c'hoaz, hirio an deiz, eur pezh labour dispar hag a zach bep ploaz milierou ha milierou a dud a jom estlammet dirazañ.

Eno eo bet ganet ar "Bleun-Brug" er bloaz 1905, savet gand an Aotrou Perrot a oa neuze kure e Sant Noug. Eno em-eus bet, va-unan, savet ar gouel kaerra a zo bet gwelet biskoaz : Eured-aour ar Bleun-Brug, er bloaz 1955, dindan renèrèz an Ao Kardinal Roques, Arheskob Roazon, hag oll eskibien hag Ebed Vreiz.

Eun istor re hir da gonta amañ e vefe houmañ. Bez' e heller lenn journalioù ha kelaouennou an amzer-ze evid gouzoud petra eo bet ar gouel braz-se.

Menegom hepkén e oa bet eur mor a dud o weled ar peziou-c'hoari a oa bet roet e porz kloz ar maner, hag en overenn hanternoz, kanet war voger-greñv ar Hastell, dirag ar flourenn vraz.

C'hoariou ar zul hag ar goueliou Redadeg killog

C'hoari domino ha kartou a veze greet, dreist-oll e-pad beilladegou ar goañv, med da zul ha d'ar goueliou a- wechou ivez goude lein.

Pa zeue an hañv a-vad, e veze lakeet herr er hillou, pe er boulou. Aleou brao a oa e meur a leh evid-se. Du-mañ e oa eun ale gillou, war an hent, tostig da benn an ti, med en tu-enéb, e skeud eur harziad spern.

Ar c'hoari boulou a zo eur "jeu" goz. An Ao. Gwillou adarre a gomz deom euz ar c'hoari-ze, en eun doare dispar. Setu adarre eur barzoneg savet gantañ, ouspenn kant vloaz a zo :

Ar hoarierien voulou

Sellit o toned d'ar Vilar,
Laouig an didouller dispar.
Job a ruill e voul ken kempenn
Ma ne jom roud war ar boultrenn.

Tost dezañ 'ma Lan ar C'hreac'h,
Hir e graban, hir e vreh,
Hir e harr... Diouz ar pardaevez
E skeud a ya dreist skeud ar gwéz.

O-zri, bepréd a-zaouhanter
Eh anavezont o micher :
Da Job ar ruilladenn genta,
D'ar re all harpa pe freuza.
Outo e c'hoari tri ozah
Ha n'eo ket brenn 'zo en o zah.
Fañch ar miliner, paotr ar bleud,
A zo sorsèrèz en e veud.

Allaz ! ne jom mui gand Jakou
Nemed eun dant en e henou.
Eun dant da frailla patatez...
Rag c'hwi 'zo koz, paour-kêz Jakez !

Mez da hoari mad, heb bombañs,
Diwar ho klin, gand reverañs,
E talvezit c'hoaz, sapre stor⁴⁰ !
Gwella danteg euz an Arvor.

Gand eur gouriz ruz nevez-flamm,
Prenet e Kastell gand e vamm,
Ema erfin, kenderv Biel,
Sounn e vruched, sounn e gribell.

Biel a zo eun izigner⁴¹,
Eur voul en-deus hag eun hanter,
Eun hanter voul bet lagadet
Gand eun dournadig ploum teuzet.

Hounnez a-forz da gosteza
A ya peurvuia da dosta :
Eur wech war he fuch, nul eo deoh !
Chom a ra ker stard hag eur roh.

Al luch eo bet anvet ganto,
Hag oll e chouont tro-war-dro,
Pa ra he hent troidelluz :
Dalh 'ta Luch ! Luch, dalh 'ta founnuz !

Hag ar c'hweh, da vad, a-zevri,
A jom er Vilar da hoari,
Ken e sao a-zioh o fennou,
Bolojou skeduz an neñvou.

Yann Willou, euz Kerfiat, Kleder, maro Person e Penmarh.

Ar Vilar a zo, evel just, eur gêriadenn euz Kleder, el leh ma veze, marteze, Yann Willou e-unan o c'hoari boulou, pa zeue da ziskuiza da Gerfiat, el leh m'eo bet ganet er bloaz 1830. Eur hoariadenn eo sur bet gwelet gantañ, ken beo ha m'eo displeget.

Gwelet em-eus bet c'hoaz c'hoari “galoch” ha c'hoari “baz-dotu”. Evid ar c'hoari-mañ e veze plantet eur peul en douar en eur park-leton. Ar hoarierien a glaske displanta ar peul-mañ a-daoliou peul all en eur o flanta en douar, diwarbouez o breh, e-kichenn ar peul kenta. An hini a zeue a-benn d'e zisplanta a hounenze.

Pa veze “cheu vraz” ganeom war ar hillou, e veze inkantet er bourk, goude an overennou, war voger ar vered, dreist-oll pa veze redadeg killog war-lerh. Me a-vad n'am-eus ket anavezet a redadegou evel-se, med klevet em-eus bet va zad o konta ano anezo, setu ma hellan displega deoh penaoz e tremene an traou.

Redadeg killog

Eur pezh a bevar real e-noa ar Bi roet dezañ, hag eur banne mad paeet e ti ar Hotour da vond da eva pa garfe.

Ar Hordenner koz a oa “chasse-gueux” en iliz hag inkanter war ar blasenn. Lan ar Hordenner a veze greet anezañ.

War-lerh peb overenn e save evel-se war voger ar vered koz hag e kroge atao gand ar memez rimadell : - « Selaouit mad hag e klevoh gwell-a-ze !... »

Gand eur vouez da zihuna ar re varo e-noa bet greet eur wech dija ar halvadenn-ze.

A-néz ar banne da eva e ti ar Hotour, hag ar pezh a bevar real, n'e-nije ket bet gortozet... C'hoant e-noa, a-vad, e klevfe an oll hag e vefe kontant ar Bi.

Edo-eñ, aze just, e traoñ ar voger, e fri gantañ er-vann dindan e dok peizant voulouzennet.

-« Selaouit mad hag e klevoh gwell-a-ze !... », emezañ evid an eil gwech.

Dirazañ, ar wazed, leiz an hent anezo, a baoueze da gaozeal, an eil goude egile.

Ar re a oa oh eva e ti an Argoualh a gabalas da lonka o banneou kognak. Ar merhed zokén, hag a gustume chaogad heb fin war blasenn ar vered, dirag lost an iliz, a roas peoh.

Ne veze klevet kén nemed an Dimezell Mari, o vond euz eun toullad merhed d'eun all da ginnig “Feiz ha Breiz” an Aotrou Perrot.

Eur gazeliad a oa ganti. Me ivez a brenas unan. C'hweh kwennege e kouste.

-« Selaouit mad hag e klevoh gwell-a-ze !... »

Harpa 'reas c'hoaz eur pennadig, amzer d'ar Gwenn koz da lavared da Yann Riou e plég e skouarn :

-« Teir gwech ! Aze 'z eus eur banne mad da gaoud. »

-« Ya », eme Yann, « hag ouspenn dég kwennege gwerz-butun, pario ! »

Ar “gard-champet”, e prenest digor solier an ti-kêr, dirag e daboulin, a hortoze, inouet.

Bremañ, pa wele edo an oll zellou, a-bann, o selled outañ, e kendalhas Lan :

-«... Goude ar gousperou e vezo c'hoari gillou en Ogellou. Eno 'z eus plijadur da gaoud : pemp pakad butun-fumi, tri bakad butun-chik, litrajou gwinn ha gwinn ruz, daou vouchouer-fri, eur gouriz glaz hag eun tok voulouzennet a zo da hounid war ar hillou, ha redadeg ar hillog evid echui. Ar Bi a béd ahanoh toud da vond d'an Ogellou, goude ar gousperou. N'ho-po ket a geuz, kredit ahanon ! »

Goustadig e tiskennas Lan diwar e voger. N'oa ket re zivorfil kén e zivesker.

Ar Bi e-noa greet outañ, a-raog, eur zell a gontatamant a lakeas lorch ennañ.

An dud a grogas en-dro da jaogad. Ar baotred yaouank a oa krog dija da baria hag a hoarze kreñv.

E ti an Argoualh, ouz ar hontouer, e oa adarre leun a dud. Ar zal a-dreñv a oa leun a verhed o kafea. Neket eno eo e oa an nebeuta a drouz.

Ar "gard-champet" a oa kroget da skei war e daboulin a-daoliou ingal ha pounner.

Deuet e oa dija ar wazed niveruz dirag ar prenest, ma oa karget ganto a-béz an hent-praz. Riskl e-béd neuze, da veza direñket gand ar hirri-dre-dan.

Pa gavas dezañ e oa a-walh a dud dirag an ti-kêr, an tabouliner a roas e blas da Baol Herri ar zekretour braz.

Dond a reas gand eun dornad paperiou, re vraz ha re vihan hag ivez a beb seurt liou, a vefe staget goude, gand yod, ouz moger an ti-kêr.

Ar zekretour braz n'e-nije biken roet ar garg-se d'eun all. Eno eh en em gave uheloh zokén eged ar mêr : evel eur roue o rei e lezennou d'e zujidi, evel Moizez war ar Menez gand taolennou al Lezenn.

Hag e krogas evel-henn :

- « A-berz an Aotrou mêr, em-eus da gemenn deoh e vo vaksinet ar vugale vihan diziou goude lein. Arabad beza re ziwezad. »

« An Aotrou mêr ne vo ket er gêr dimeurz na dimerher. »

« Eur baskul a hiz nevez a zo deuet d'an ti-kêr. Ar mammou a garo a hello bremañ dond da boueza o re vihan pa blijo ganto. Ne gousto netra. »

« An Aotrou Lirzin, noter, a werzo dre adjudikasion, dimerher, goude lein, eun tiègèz e Kreah-Piged. Bez' ez eus da werza : eun ti stag outañ eur marchosi toet e mein-sklient, eur hraou-zaout toet e soul, eur harr-di toet e balan gand klud ar yér ha krevier lapined e penn... »

Eur hoarzag deg trumm a drohas ar gaoz-se da Baol Herri. Sin a reas da jom peoh hag e stagas en-dro :

- « Ouz an atant ez eus pemp devez-arad douar-labour, diou foenneg a zeiz milfas⁴² pep hini hag eur waremm veineg. »

« Gwerzet e vo da heul, eur vuoh leun, diou vuoh nevez-hal, daou leue bihan, eur wiz koz gand he zorad moh-bihan, eur marh-añtier ha binviachou a beb seurt... »

« An atant, gand he lojamant, a zo lakeet e priz 300.000 lur. »

« Saig ar hantonier e-neus torret e harr. Ar re a dlee mond er zizun-mañ, d'ober aner gantañ, a zo pedet da hortoz. »

« Hanter-kant skoed a zo bet votet da brena eun habid nevez d'ar gard-champet. »

Dremm ar gard-champet a-dreñv kein ar zekretour a fraillas gand al laouenidigez. Korda 'reas e voustachou hir. An dud a oe klevet o c'hoarzin.

Paol Herri a gendalhas :

« Disul e tigor ar chase. Ar “permis” a hello c'hoaz beza roet er zizun-mañ. An Aotrou m'êr a zigas da zoñj eo divennet mond da jaseal er Hoad-Pin. Ar re a yelo a bako eur goñtravañsion. »

Eur pezh grozmoz a zavas amañ hag a-hont. Pa baouezas ar zoroh, e klozas ar zekretour e gaoz evel-henn :

- « Paol an Ode-Galed a ro deoh da houzoud e-neus prenet eun taro nevez. »

Hag a-greiz ma tirolle an dud e strinkas kreñv, en eur zerri ar prenest :

-« Eun taro a ouenn vad ! »

*

Ar Bi e-noa kempennet e vali gillou. Hir e oa, med heb beza re hir, ront he hein, heb beza re ront.

Ar harziad spern war ar hleuz a rofe disheol d'ar hoarierien. Lakaet e-noa evito dindan ar harz eur plankenn, dezo da helloud azeza.

An nao gill a oa dija en o zav war an teir blankennig a-zioh toull ar saver.

Killou 'oant, a zoñje ar Bi, hag a vefe diouz goud an oll : killou postet mad war o hillorou da harpa ouz an avel.

Eur c'hoarier mad a helle pilad nao gill, gand ma lakafe ar voul goad da vond just etre diou reñkad. An teir boul greiz a helle neuze kosteza braoig ha tumpa an teir all. Evid ober kemend-all a-vad eo réd beza eur maout.

Eur wern uhel, gand eur ruill ouz he bég, a oa ar prizioù outi a-zistribill, a-dreñv an toull-killou. An oll a helle o gweled o fichal ken brao en avel.

En eur vond d'an overenn ha d'ar gousperou, kalz o-doa dija glaourennet outo.

-« Gand kemend-all a brizioù, sur eo e vo tud ! », a lavarent an eil d'egile.

Hag ar Bi a oa ennañ eur pezh lorh.

*

Tud a vo sur !

Paotred an overenn-vintin a oa erruet da genta. Edont krog da ober taoliou-êsa p'edo ar hleier o seni evid eur vadeziant.

- « Paotr bihan Chanig a Leslann », eme an Higenn en eur ruill ar voul.

- « Echu ar gousperou », eme ar Bi. Hag e kave dezañ e sone ar hleier evid digeri ar jeu.

Euz an daou benn d'ar strêd e teue an dud a-vandennou, gwazed ha paotred yaouank.

Merhed gand o bugale a zeue ivez, da zelled, gand o hoefou chikolodenn hag o jaliou troñset war o diskoaz.

Bi e-noa lakeet evito, en tu all d'an hent, skabellou ha piltosou.

Aze edo dija Monig, Filo, Annaig ha Soaz, Sinig ha M'êr, ha meur a hini all.

- « Me 'garfe », eme Zinig, en eur zelled ouz bég ar wern, « e hounezfe Nanig an daou vouchouer-ze. »

- « Evidon-me », eme Vonig, « a garfe gwelloh e hounezfe Cheun ar gouriz glaz. Henez a zo tomm, ha Cheun a grog ennañ ar boan gov gand an disterra yenñenn. »

Ar re all a hoarzas ouz he hleved.

*

Pa gavas e oa tud a-walh, ar Bi a roas ar voul da Jañ-Mar en eur lavared :

-« Beh d'ar jeu ! Pevar real an taol. »

Dég, d'an nebeuta, a daolas pevar real en toull killou. Bi o dastumas en eur skudell goad, en eur horn d'an toull.

Ar wazed a zavas en o zav hag a stouas en daou du d'ar vali, da weled gwelloh.

Dég c'hoarier ! An dra-ze a lakae dég lur en taol kenta. N'oa ket re fall evid digeri !

E-keit ha m'edo Jañ-Mar oh êsa e voul, en eur lakaad anezi da zañsal ha da drei war balv e zorn dehou da glask an tu mad, e kouezas c'hweh pez all er skudell.

Jañ-Mar, a-du gand Bi, a gemere e amzer da hortoz ma teufe re all c'hoaz.

- « An teir gill gleiz n'emaint ket eün », emezañ.

Ar Bi o reñkas eün.

Daou bez all a nijas dreist ar pennou. Triweh c'hoarier !

Eur voutaillad gwin gwenn a oe lakeet war ar hoariadenn genta. O weled al litrad, meur a hini a zantas e oa seh riboul o hornaillenn.

- « Ma vefe kouignou da hounid, me 'gernerfe ivez ar voul », eme Vonig.

- « Ya, kredabl, genaouégéz ! » eme Filo, « ar wazed a gav gwelloh gwin ! »

Jañ-Mar ne oa fin e-béd dezañ da êsa e voul. Lod a hrozmole. Ar Bi a reas neuze outañ eur wilhadenn.

Kerkent, Jañ-Mar a blegas e hlin dehou beteg an douar hag a lakaas bég e votez kleiz en toullig dirazañ. Bralla 'reas e vreh, hag ar voul a ruillas, herr warni. Mond a reas a-benn war ar reñkad kleiz. Teir gillenn a ruillas en toull da heul ar voul, en eur sklakal seh.

Dén ne lavaras netra... Jañ-Mar a hejas e benn diskontant :

- « Dichañs ! », emezañ.

En eur zevel ar hillou, ar Bi a yaouhas :

- « An hini a raio “kazeg” a roio dég kweneg beb tro d'ar zaver, ha dég kweneg all da lakaad er jeu. »

Nanig, war-lerh, a glaskas stropa. “Kazeg” a reas. Eur hoar zadenn a dregernas.

Sinig a ruzias gand ar véz. Annaig a hoarzas dezi, pa welas Nan imoret fall, o tenna daou bez a zég kweneg euz e hodell, hag ouz o stlapa d'ar Bi gand fae.

Ar Bi a roas dezañ ar voul en-dro. Mond a reas war-eün en taol-mañ. Peder gill a gouezas.

A-benn fin ar c'hoari, gand an taoliou "kazeg", e oa ouspenn pemp lur warn-ugent er jeu.

Gand Mig eo ez eas an taol kenta. Goulenn a reas diou pe deir gwerenn ; ne badas ket pell al litrad etre e zaouarn.

*

Pevar pe bemp taol a zeuas evel-se, buan a-walh, an eil war-lerh egile.

- « En dro-mañ a-vad, e vo muioh a grog », eme Vaodez. « Butun ha gwin a zo mad. Med eun tok voulouzenet a zo gwelloh c'hoaz : brasoh e dalvoudègèz. »

-« Ahanta ! beh neuze ! Da biou an tok ? » eme ar Bi en eur zevel ar hillou evid eun abadenn all.

Buhez ha cholori a oa, forz pegement, en-dro d'ar vali gillou. Ar merhed hepkén a jome sioulig a-walh en o horn. Ar vugale a fistoule, darbaret muioh gand o hoariou o-unan.

Ar Bi, en e doull-killou, a boanie da gonta arhant ar skudell, a-raog an taol braz gortozet gand an oll.

Ne veze ket a-walh dezañ arhant an taoliou "kazeg". Ar hiz a oa da gemer eur gwenneg bennag diwar peb abadenn. Ar priziou, e bég ar wem, n'oant ket bet roet evid netra.

Ya, en taol-mañ e vefe tomm d'ar hoarierien wella. Ouspenn tregont a oa war ar reñk.

Bremañ e oa anavezet mad ar hoarierien wella. Ar pariadennoù diwar-benno a yee brao en-dro.

N'oa ket gwall êz ober nao ! Evid-se e oa réd stropa ouz an tu kleiz da lakaad ar voul da ziskenn a-gorn ha da skuba an nao gill.

Bez' e helled ivez mond war-eün, med atao e veze eur hrouanenn hroz bennag da ziborzia⁴³ ar voul. Hag e save neuze eur pezh kamaj war ar Bi.

- « Re hroz da ale, Bi. Réd e vo dit, a-benn ar wech all, lakaad warni trêz aot... Me 'zigaso dit eur harrad ma karez. »

- « Karr ha loen am-eus », eme ar Bi, feuket eun tamm.

*

Edo bremañ tro ar Born da zigeri an abadenn. Ar brud e-noa da veza eur gwall hoarier.

- « Ugent real ouz an neb a garo e kouezin eiz kill », emezañ.

Eiz kill !... Dén e-béd beteg neuze n'e-noa bet kouezet eiz kill !

An oll zellou a droas ouz Yon, a veze atao imoret a-eneb ar Born. Ar merhed end-eün a zavas diwar o skabellou, hag ar vugale, o-unan, o-doa paouezet da fistoulad.

- « Paria 'raio », eme lod.

- « Ne raio ket ! », eme lod all.

Erfin e lavaras :

- « Ugent real ne ri ket eiz ! »

Hag e strinkas eur pezh a ugent real war an ale. Ar Born a reas kemend-all... An oll a zalhe war o alan.

Mond ha dond a ree ar Born, trei ha distrei, eun taol troad amañ da strinka kuit eur hrouanenn diwar hent ar voul, eun taolig seul aze da blada eur bouloudennig zouar... Ne veze morse plaset mad a-walh ar hillou evitañ, kaer e-noa ar Bri poania ha poania ganto.

Petra 'raio ?... Stropa pe mond war-eün ?... Mond a raio war-eün.

Ar voul a ruille braoig. Edo o vond da borzia mad, ha dija an dud a estlamme. Biskoaz ne oa bet gwelet boul o ruill ken eün !... N'eo ket eiz kill eo a gouezo, med nao, skubet brao ha kempenn.

- « Tri mil gurun ! », a youhas ar Born.

Eur hoz tamm greunennig vein en em gavas, d'ar poent diweza, d'he distrei eun tammig diwar he hent. Ne gouezas nemed seiz kill !

Yon a youhas gand al lorh en eur lopa war e vorzedou gand palv e zaou zorn. Annaig a oa ken laouen hag eñ. Bél a-vad a zell outi a-dreuz.

Ar Bom, kouezet e glipenn war e glapenn, a jome mud evel eur pesk. Yon a zastumas peziou ar bariadenn. Koulskoude e hrougnas ar Bom etre e zent :

- « Kee 'tao, va faotr ! Neket te eo ez-pije greet seiz ! »

-« Ken gouest ha te bemdez ! paotr teo ! », eme ar Born gwall flemmet.

- « Ugent real all, sell ! Ne ri ket eiz ! »

- « Ugent real e rin », eme egile en eur zevel war e ellou, evel eur hillog lorhuz.

Ha daou bez ugent real da nijal adarre.

Mad, neket seiz eo a deuas gand Yon, med eiz ! hag an tok voulouzennet war ar marhad.

- « Eur maout ! Ya, eur maout !... » Ar Born gand e imor a vennas mond da zod.

-« Lez da vond, kanfart, m'hen talvezo dit, bez dineh.»

*

Maodez a zigasas ar hillog : eur hillog braz, brao, maget mad, kreñv ha lijer... hag eur gwall hini.

Sevel a reas gantañ war ar hleuz evid ma welje mad pep hini.

Ruz e gribell, ar paour-kêz loen, en eur zifreta e ziouskell, a en em houlenne petra 'hoarveze gantañ. Perag an trouz-se gand ar wazed ? Daoust ha kollet eo ganto o fenn ? Perag ema ar merhed o wihal evel eun torad moh bihan ? Hag ar vugale, perag kement a durlut ganto ?

- « Peoh ! è, eme ar Bi. « Peoh ! »

A-nebeudou e tavas ar jolori.

- « Bremañ, redadeg ar hillog ! Pevar real ivez an taol ! », hag e reas an dro gand e skudell en eur gonta mad ar rederien.

Nanig e-noa mil c'hoant da redeg. Med n'e-noa mui gweneg e-béd. Sinig hag he-doa “choa” outañ a riklas dezañ pevar real en e hodell.

Ar Bi e-noa bremañ daou lur ha tregont en e skudell. Daou reder ha tregont eta !

*

Ar rederien en em gavas diarhen, war gorv o rochedou, en eur reñkad war leurajenn ar park-hir, dirag ar foenneier.

Tregont paz izelloh, e-kreiz ar zoul, ar Bi a strinkas ar hillog er-vann, war-zu an traoñ d'ar park hag e lezas eun tenn d'e sponta ha da rei loh d'ar rederien.

Tribble-nonde ! m'ho-pije gwelet ! Pebez kabal a zavas neuze ! Ar hillog, pennfollet, a dehe war-zu ar foenneier evel eun diaoul krog an tan en e lost.

Ar wazed a rede evel ma vije krog an tan en o skasou.

War ar hleuz, ar re all a hope, a youhe, a vleje, a strake o daouarn.

Ar merhed a guze o fenn en o zavañcherou en eur grial forz.

Ar vugale a lamme evel leueou bihan dinasket.

En eun nijadenn edo ar hillog e-kreiz ar foeneg vraz. Eno e reas eun harp da zelled en-dro dezañ.

Ar rederien a oa war an tu dehou. Mond a reas ar hillog war an tu kleiz a-daoliou treid hag a-daoliou diouaskell. Tostaad a ree outañ ar re lijerra.

Ar yér, e-kreiz al leur, a oa kemend a garnach ganto hag ar merhed. Ar hi a harze, en eur lammad war e doull. Ar hilleien all a yude...

Egile a dehe atao, war-zu ar bouillennou, ar poullou dour, al lehid hag al lagenn...

Ar rederien ivez, a ree gaol, ha ne welent na goueriou, na poullou, na lehid, na lagenn.

Koueza 'reont en dour-gwem, lammad a reont e-kreiz al lagenn, strinka 'ree al lehid dreisto, plada 'reont ar raoskl hag ar cheked lemm, frigasa ar beler glaz, diskolpa ar bodou haleg gouez...

Va Doue ! pebez reuz !

Ar hillog paour, lakeet dall, a nije hag a dehe atao. Treuzet e-noa ar bouillennou. Edo bremañ e gwaremm-ar-mouded, e-touez al lann hag an dréz.

*

Ar Born a oa lijer ha nerzuz. Yon her have atao dirazañ war e hent, etre e dreid. Diou wech dija e-noa e strobet, en eur lammad dreist ar hleuz hag en eur dreuzi eur poullad bouillenn.

E lakeet e-noa da goueza e-mesk ar cheked lemm, tostig d'eun toull-kurun, hag e-keit-se e-noa kemeret lañs warnañ.

Edo c'hoaz ar re all o vresa pri er bouillennou p'edo ar Born er penn a-raog, o tiskrapa e-touez al lann.

Ar hillog a oa en o zouez ha ne veze mui gwelet.

- « Kavet e vo ! ha neket te eo a lako warnañ da grabanou », eme ar Born da Yon, tostig dezañ, war e zeuliou.

Klevet e vezent o tialanad, re bar da vegin Saig ar gov.

Ar hillog a zifoupas neuze euz kreiz eur vodenn zréz... ha da vond a-héd eur hleuziad piltosou dero koz, penn-da-benn gand ar hleuz.

Ploup !... Eun taol diouaskell !... Hag ar hillog war-horre eur piltos uhel, leun a ilio, ha d'en em fourra en eun toull kaouenn, er héf teo ha kleuz.

Yon eo a zo bremañ er penn a-raog. Nanig, Reunan ha Cheun en e gichenn. Gwelet mad e-neus ar hillog o nijal ouz ar pilgos.

- « E peleh 'ta ema ar Born ? », eme Yon. « N'e-neus nemed tostaad m'e-neus c'hoant dond a vorn da zall. »

Ar Born n'edo ket pell. N'oa, evid c'hoaz, na born na dall, na bouzar... ha ne vezo ket.

War e barlochou, dre zindan al lann hag ar balan, e-noa trohet berr... Difoupa 'reas e-harz ar piltos koz, krabiset oll e zaouarn hag e zivesker. An dra-ze a-vad, ne ree dezañ netra. Re entanet, ha re imoret e oa evid santoud eun dra bennag.

Kerkent ha Yon edo ouz korv teo ar piltos oh en em ziskrapa e-touez an ilio. Diskolpa 'ra ar skourrou. Pignad ha rikla 'reont o-daou, beb eil tro.

Paket ganto eur memez skourr kaled, e stagont d'en em ganna, an eil o klask diskar egile. Pep hini a zalh mord : bodou torret ha dillad diframmet hepken.

Ar hillog a zo aze, en toull kleuz. Ar Born e-neus gwelet e gribell dindan an ilio... paka pég a ra ennañ... Ar hillog a yud...

Ema dezañ !

N'ema ket. Yon a grog ivez... en e lost. Youhal a ra :

- « Din eo ! »

- « N'eo ket ! », eme ar Born.

Eur frapad krenn !

Eun domad plu kaer, ruz, melen ha du a jom gand Yon en e zorn : lost ar hillog !

Ar Born a ziruil diouz ar piltos, ar hillog hanter-vahagnet gantañ en e vruched.

*

An hini ne bade ket gand al lorh, en abardaez-se en eur vond d'ar gêr, piou e vefe, nemed Belig a Lezlann, karedig Saig ar Born.

Marhjou ha foariou

Ar marhjou, ha dreist-oll ar foariou, a veze darempredet gwechall gand e-leiz a dud.

Ar zaout, ar hezeg, ar moh, an deñved, ar yér, al lapined... hag an oll varhadourezioù a veze gwerzet pe prenet eno. Eun deiz foar, e Berven pe e Landi, nag a dud war an heñchou ! Evid ar marhajoù, e Kastell eo e vezem-ni, beb meurz. A-bréd on bet eet di gand va mamm.

Panerajou traou a veze ganti, e panerou du kaer ha ne vezont kavet mui, nemed en eur mirdi bennag, pe e ti ar varhadourien traou koz. Petra a veze enno ? Amann, yér, viou, lapined...

Mond a reem gand an treñ. Pebez dudi evidon ! Re verr e kaven an hent. Ha pa zellen ouz ar parkeier a beb tu, e kave din gweled ar potojou elektrik, ar gwéz, ar hleuzioù, ar zaout er parkeier zokén, o vond gand ar foultr.

E gar Kastell, ni 'ziskenne. Eno, nag a draou da weled ! Diskouezet e veze din an treñ braz, ar marh-du braz, gand ar "joferien" hanter-zu o dremm nemed ar gwenn euz o daoulagad, tan braz dirazo ha leun a vekanikou a beb seurt, rojou braz, rojou bihan, a droent hag a zistroent. Hag a-dreñv o hein, eur vagoniad hlaou da vaga o zan ivern.

E-leiz a dud a veze e gar braz Kastell, lod o vond, lod o tond. Aon am-beze da veza kollet e-kreiz an engroez hag e talhen krog mad e lostenn va mamm. Houmañ 'veze leun he daouarn gand he fanerou.

Mond a reem buan war on troad beteg plasenn an amann e-kichen tour Kreiskêr hag a zav e vég beteg bro ar stered, hag a zo evel eun dantelezenn a-zistribill dindan bolz an neñv.

A-raog kuitaad Kastell-Paol, va mamm a raio, a-wechou, pa jome amzer ganti, eur bedenn eno, d'an Intron Varia, rag en he enor eo ez eo bet savet ar berlezenn a japel-ze.

Mond a reem ivez beteg an iliz-veur, eun tammig pelloh. Plijoud a ree dezi diskouez din ar pezh a oa a guriuz da weled enni : ar Zakramant meulet ra vezo, a-zistribill a-zioh an aoter en eur goulm arhant, beziou an eskibien en-dro d'ar chantele, ar gwerennou a-liou ken brao, dreist-oll ar werenn vraz dezi furm eur mell rod, eun dudi selled outi, hag ivez en eul leh kuzet, eun toullad pennou-maroc e kasedou bihan koad.

E kohu an amann e welen penaoz e veze greet a-raog prena. Ar prenezed a yee euz an eil peizantez d'eben, eur pezh chaog ganto. Tañva 'reent ar peziou amann brao dispaket dirazo, gand penn ront eur spillenn a dennent euz o bruched pe gand bég ivin o biz bihan. A-wechou e reent arvezioù pa ne blije ket dezo ar blaz, hag ez eent pellohig.

Va mamm, peurvuia, a werze atao he amann d'ar memez re. Melen-kaer e veze he feziou amann, blazet mad hag atao warno ar memez kinkladurioù hag a ree, er gêr, goude ar ribotadenn, gand eul loa veuz, kizellet warni a beb seurt traou : stered, bleunioù ha me oar-me.

Gwerzet ganti he amann hag he zraou all, ez eem war blasenn an iliz-veur. Eno e veze stalioù e-leiz enno an oll varhadourezioù a hell beza ezomm anezo en eun

tiègèz war ar mêz : lien, mezer, gloan a beb liou, bouteier-koad ha bouteier-lèr, bonedou, kasketennou, tokou, rubanou, gourizou, koefou, rochedou, hiñvizou, kreziou...⁴⁴ hag an oll ostillou a heller kaoud ezomm anezo en atañchou. Netra ne vanke, pas zokén ar boboniou, ar frouez, ar c'hoariellou...

Eun dra bennag nevez a veze prenet din beb tro da zond d'ar gêr, pa veze bet mad ar marhad, pe eur gasketenn, pe eur re voutou-koad pe voutou-lèr hag e veze ennon neuze eur pezh lorh ouz o diskouez d'ar re all.

*

Ar foariou ar muia darempredet ganeom oa foariou Berven ha Landi.

Berven ne oa nemed eul leo hanter diouz an Ogellou. Pa veze eur vuoh pe eul leue bihan da werza, pe eur bouch bihan, di ez eem atao.

A-raog loh, va zad a wiske e zaro zu a ziskenne dezañ beteg e vorzedou, a gemere e wialenn-fouet ha yao en hent gand e leue, e vuoh pe e vouch bihan. Pa'z ee gand eur bouch, ebeul pe ebeulez, e kase gantañ ivez ar gazeg d'ar bouch bihan da vond da heul e vamm. Me a gerze war-lerh da vired ouz ar bouch da vond e-kreiz an hent. A-wechou a-vad e veze greet din pignad war gein ar gazeg hag e vleinan anezi. Va zad neuze a jome krog e kabestr ar bouch bihan. Aliez ivez e veze hemañ staget ouz lost e vamm.

Pa veze eur vuoh da werza pe da brena, va mamm a veze neuze atao oh heul va zad ha me war-lerh gand eur wialenn, o foueta war reor ar vuoh evid ober dezi bale.

Leun e veze an hent gand an dud o vond d'ar foar : tud war vale gand o anevaled, kirri enno leueou bihan, moh braz ha moh bihan, deñved ivez, med euz ar re-mañ ne oa ket kalz anezo er vro.

E Berven e oa eur blasenn evid peb seurt anevaled. Gwelet em-eus bet aliez a-walh gwerza saout. Va zad ne oa ket euz an hardisa ha ne blije ket dezañ kement-se chom da chipotal... Va mamm, war ar poent-se, pa veze saout da werza pe da brena, a oa gwelloc'h d'ober foar.

Lod euz ar varhadourien, an drafikerien dreist-oll, a oa spontuz, a veze rog, a glaske ober aon en eur ober gourdrizou a beb seurt. Evel-se e kave dezo kaoud krog war beizanted 'zo, hag e lakaent anezo da rabati, hag e vezent klevet o lavared :

-« Da vuoh ne dalvez seurt ! Sell ouz he hosteziou... Sell ouz he diadrenñ !... »

- « Mad, lez anezi neuze », a lavare va zad. « N'emaon ket kement-se e chal d'he gwerza evid eur priz ken dister. »

Hag ez ee kuit ar marhadour en eur zakreal. Prestig a-vad e tistroe, ne oa nemed eur fent, hag eh uhelleae e briz.

Va zad a ree eur zell ouz va mamm ha m'he-doa an êr da veza a-du, eh astenne e zorn dehou, ha : dao ! greet ar marhad ! Eun taol sizailh neuze war reor ar vuoh,

hag ez ee va zad hag ar marhadour d'an ostaleri dosta da eva eur banne pe zaou ha da douch an arhant.

Va mamm ha me, pe me va-unan, a jome da gregi e penn ar vuoh.

Diouz an noz e tistroem d'ar gêr eun tammig ranngalonet, rag ne blije ket deom en em zispartia diouz eur vuoh anavezet ken mad hag a oa deuet da veza evel unan euz an ti. Kemend-all a boan a veze oh en em ziskregi diouz ar hezeg pe ar bouchou bihan.

*

Leueou bihan koulz ha bouchou bihan a veze bep ploaz da werza. Daou, tri leue bihan ar bloaz aliez, ha da vihanna eur bouch bihan.

Pa vezem o tiwall ar zaout ha pa welem c'hoant taro en eur vuoh bennag, e lavarem d'or mamm. C'hoant taro a veze en eur vuoh pa veze gwelet o lammad war eur vuoh all en eur zevel warni he faoiou a-raog.

Neuze, en deiz war-lerh, ez een gand va mamm da gas ar vuoh d'an taro en eur gêriadenn e-kichenn. Amañ, ar vugale, ez-yaouank, o-doa droad da zond, med nompaz a-vad da gas eur gazeg d'ar marh.

An dra-mañ a veze divennet ouzom gweled. Ar gazeg a ranke mond n'ouzon ket péd kwech a-raog kaoud marh, hag an dra-ze a dremene atao en eul leh kloz.

Ar vuoh a-vad a veze tennet dezi an taro e-kreiz al leur, ha peurvuaia, eur wech a veze tra-walh. Truez hag aon am-beze atao pa welen ar mell taro-ze o lammad war gein va faour-kêz buoh. houmañ koulskoude a harpe brao, hag a leze, heb loh, an taro da hoari ganti.

Nao miz goude e veze eul leue bihan. Ni a ouie peur, rag merket e veze an deiz war an almanak.

A-bréd on bet eet da heul ar re vraz da zikour ar zaout da hala. Ne veze ket atao êz digas al leue bihan er béd, hag em-beze rann-galon o weled poaniou ar vamm.

Souezuz e veze a-vad gweled al leue bihan, kerkent ha ganet, o sevel e-unan en e zav, hag o vond heb mankoud war e hent, da zena e vamm. Ne veze ket pell o kavoud ar bronnou hag o sacha warno evel eur marlonk. Goude, e vamm, e-pad pell, ne baoueze da lipad anezañ.

*

Evid ar hezeg leun e oa muioh da deuler evez. Pa vezent prest da "drei", e veze greet eur gwele en eur speurenn pe er halatrez a-zioh, eun nebeud deziou a-raog. Soñj am-eus da veza bet eno o kousked gand ar mevel, Fañch ar Blonig.

Ar gazeg a-raog "trei⁴⁵" a ree trouz hag a zihune ahanom. Me, neuze, a rede d'an ti da zihuna ar re vraz, a-wechou ez eed da glask sikour da di an amezeien.

Evel-se em-eus bet gwelet ivez, meur a wech, ar bouchou bihan o tond war an douar.

Pa veze bet ganet eur bouch bihan e veze c'hoaz muioh a levenez en ti eged pa veze bet ganet eul leue bihan. Ar gontreiz a-béz, dreist-oll ar wazed, a veze pedet da zond da weled ar bouch bihan, ha da drinka d'e yehed.

Sellet e veze outañ a beb tu ha greet meuleudi diwarbennañ ha lavaret dija petra 'vefe : eur marh kaer ma'z eo eun ebeul hag a vo dibabet marteze da vond d'eun "haras" bennag, pe, mar deo eun ebeulez, eur gazeg vrao, yah ha kreñv, da sternia eun deiz ouz eur wetur pe eur harr. Eur gazeg vad ivez da rei bouchou bihan : eur wir deñzor evid eun atant.

*

Eun torad moh bihan ar bloaz a veze ivez. Kaset e veze ar wiz d'an hoh en eur hontre pellig a-walh diouz du-mañ. Hag ez een ivez gand va mamm pe va zintin Mên, eur wialenn ganén d'ober dezi bale. Ne veze ket êz atao. Felloud a ree da houmañ turiad ar pri penn-da-benn d'an hent pe d'ar strêjou. Lopa 'ranken aliez war he diadreñv.

En torad moh bihan, e veze atao beteg daouzeg pe drizeg. An diweza, bihannoh eged ar re all, a veze greet ar "gwidoroh" anezañ, pe ar "bidohig".

Ar moh bihan eo an anevaled a blije ar muia d'ar vugale. Plijadur a veze o c'hoari ganto.

Foar ar godellou toull

Amañ adarre e lakaan eun danevell diwar bluenn an Ao. Gwillou. Merk e amzer a zo warni ha tremen a ra an traou e foar Landi.

Diouz an abardaez, setu Fañch koz o tond d'am havoud :

- « Goud a rit, Aotrou », emezañ, « em-eus divizet tri devez foar ? Warhoaz ma n'ho-peus ket ezomm ahanon, em-eus soñj da vond da foar Landi. »

- « Mad ! mad ! yao ! » emeve... « Euz goulou-deiz beteg nav eur ema ho kabestr war ho moue... Setu amañ gwerz eur banne hag eun tamm butun. »

Hag e rois dezañ eur pezh dég kweneg. Fañch koz a dennas e voned "segovi" hag a bokas d'e zorn... En nozvez-se, ar zaout, ar moh o-devoe askoan, ken laouen 'oa ar mevel.

Antronoz, mintin mad, edo Fañch oh en em frota, oh en em spura, oh en em larda (da lavared eo o larda e voutou) ; e varo a oa raklet, e vleo griz difuillet, diboultrennet... M'en-dije gelllet ivez o diloueda !... Med siwaz ! ouzom-ni, braeerien goz e wall-stag ar hanastr⁴⁶.

War-dro seiz eur ez eas d'e yalhig, e kemeras eur pezh ugent real, e sellas piz outañ, rag marteze e wele evid ar wech diweza ?... Unan koant e oa, kochet tro-andro. Eur pezh a eiz real digoch a deuas war-lerh, hag erfin, eur gweneg bennag... Evel just, va féz dég kweneg a oa ivez euz an abadenn.

Goude, Fañch a zoubennas, hag e jiletenn vañcheg dindan e gazell, e gorn en e vég, en em lakaas da dreuzi ar bourk ken drant ha paotr yaouank e-béd.

- « Ata Fañch », a lavaras an dud, « mond a reer d'ar foar ? »

- « Ya, ya ! », eme Fañch.

- « Asa Fañch », eme ar re all, « n'eur ket korbezenn hirio ? »

- « Tra, tra ! », eme Fañch.

- « Petra, Fañch », eme ar miliner a oa o karga daou leue, « ne vezo bet eur banne ? Eun tammig sao ? »

Fañch a zellas a-dreuz ouz va frenest, rag goud a ree ne garen ket kalz ar saoiou... Kloz 'oa peb tra. Setu Fañch en ostaleri, hag ahan e karr ar miliner. Ma savas marvailhou, n'eus ket ezomm da lavared. Ar vilinerien 'zo touchennet mad o zeod, ha farouell Fañch goude eul lipadenn a yee ivez kempenn en-dro.

O c'hoarvezoud e Landi e tiskennas ar miliner hag e gompagnon. An daou leue ivez a deuas er-mêz diwar-bouez o divesker. Ar miliner a ranke paea ar gwir evid daou leue, ha Fañch hag a oa paotr brao, a baeas adarre ar gwir d'ar miliner.

Setu Fañch e kêr... Petra 'reer en eur foar pa ne vez netra da ober ? Evidon me n'her gouzon ket... Fañch a-vad her gouie.

Da genta ez eas da blas ar moh hag e varnas peb unan hervez e galite, hervez e vent hag e gig... Goude-ze da blas ar zaout... Goude-ze da blas ar hezeg... Edo eno pa zonas an Añjeluz. Fañch a oa kristen mad hag a dennas e "zegovi" hag a ziskouezas adarre e vleo griz, eun nebeud poultrennet.

- « Eun tamm boued, bremañ », eme Fañch.

Hag ez eas war-zu an ostaleri. Edo o kompren, ennañ e-unan, an dispign a dlee ober : Daou wennegad bara, daou wennegad soubenn, tri gwennegad kig, pevar gwennegad gwin, ha... Fañch a lakaas e zorn en e hodell zehou... Eno e kave dezañ beza lakeet hag ar péz kochet, hag an hini digoch hag ar rest...Allaz ! Allaz ! Netra e-béd er hodell. Goude ez eas d'an hini gleiz... Allaz ! Allaz ! kant kwech allaz ! n'oa netra e-barz ! Mond a reas adarre d'an hini zehou... Allaz ! Allaz ! mil gwech allaz ! Goull'o ! toull 'oa ! daou viz Fañch a deue er-mêz. E arhant paour a oa eet kuit koch-digoch dre ar memez hent.

C'hwi kredabl a vije fall-galonet gand eun heveleb taol. Peadra a oa... Evid Fañch ne reas nemed leuskel tri "zatordalel" med c'hwék hag a-greiz-kalon, ha skrabad e benn evel m'en-dije kollet e grib abaoe eur miz.

Mond a reas war-eün da blas ar moh, hag e selle, ha, respet deoh, e turie gand e zaouarn.

- « C'hwennad petra emao aze, va dén mad ? », a lavarjod dezañ.

- « Satordalle », eme Fañch, « n'eo ket o c'hwennad, oh hada eo on bet siwaz evidon ! Eur péz ugent real kochet, unan a eiz real digoch... M'ho-peus o havet, en an' Doue, roit din anezo. »

Ne reed nemed c'hoarzin.

- « Bah ! bah ! paotr koz », eme an dud, « tremp nevez 'zo aze, diwana 'raint a-benn bloaz. »

Mond a reas da blas ar zaout, hag e kollas e boan ; da blas ar hezeg, hag e oe respontet dezañ :

- « Bah ! bezit dizoursi. Ne jomint ket er-mêz dindan an amzer. Kavoud a raint lojeiz. »

- « Koulskoude ! Satordalle ! », eme Fañch, eun dén a guzul mad a dle beza er gêr-mañ... Mond a ran da gavoud an Ao. Person. »

Dioustu e oe digemeret.

« Aotrou », eme Fañch, « me 'zo toull va godell. Kollet em-eus eur pez ugent real kochet hag unan a eiz real digoch, petra 'rin-me bremañ evid o havoud ? »

- « Kit », eme an Ao. Person, « da gavoud an tabouliner, ha kit buan, rag er hêriou, an arhant a gouez a zo askellet. »

Setu 'ta an daboulin en-dro ha Fañch e-kichenn o tiskouez tri biz dre doull e hodell, rag a-forz da lakaad e vizied eno en-doa frankeet an digor.

O klevet an trouz, ar zaout a heje o fenn, ar hezeg lard a zave er-vann, ar re dreud a jome sioul, ker sioul hag an hini en-doa greet ar gavadenn.

Fañch a reas war-héd tro kêr da heul an daboulin hag evel m'en-doa klevet lavared 'oa anad diouz e vizaj anaoud eul laer, e sell piz ouz an oll, hag e kave dezañ zokén, edo liou ar groug war meur a hini, mez ne grede ket mond larkoh.

« Allo ! », eme Fañch, pa welas e poanie en aner, satordalle ! paouezom ! Kenavezo, péz kochet, kenavezo, péz digoch. Mond a ran war-yun da weled peseurt labour a ra an dud all. »

Edod en e gichenn o klask gwerza eur vuoh. Gevier a zizahed euz an eil kostezenn hag e-bén : unan a houlenne kalz re ! Egile a ginnige kalz re nebeud.

- « Satord ! », eme Fañch, « c'hwi ivez 'zo toull ho kodell, pa glaskit noazoud ouz ho nesa. »

Eur pennadig larkoh edo merhed an amann, eur jaog spontuz ganto, hag o klask lakaad da lentaad ar re n'o-doa ket evelto, dir en o fas.

- « Sator ! », eme Fañch, « c'hwi ivez 'o toull ho kodell ! »

Larkoh edo ar varhadourien gezeg. Ar geriou braz a fuhe, a groze. Lavared a rajed edod o prena eur "jao" d'an diaoul da jarread tud daonet.

- « Satordalle ! », eme Fañch, « c'hwi 'zo ivez toull ho kodell ! War ugent skoed e hounezit kant kwech hoh ene. »

Erfin, Fañch a skuizas, hag a-raog mond d'ar gêr e c'hoanteas mond d'an iliz da zaludi ar Werhez, da lavared eur bater hag eun ave. E-kichenn eur héf ez eas war bennou e zaoulin.

Eur paour-kêz koz a oa en tu all gand e japeled. Fañch a zelle outañ. Diouz kostez Gwineventer, en eun tu bennag e ranke beza, diouz e wiskamant, ma heller da vihanna envel gwiskamant an dornad truillou a oa war e dro, rag edo war gorv e roched, ha c'hoaz peseurt roched !

Ar paour pa oe fin d'e bedenn a deuas war-zu ar héf, tenna 'reas euz e vruched eur yalh lèr, stag ouz e houzoug evel eur skapular, hag eur péz a eiz real a lugernas en e zorn, hag a gouezas, en eur zeni, e-barz ar héf.

Fañch a oa mantret !

- « Va dén mad », emezañ, « penaoz e hellit-hu diouered eur péz arhant e-giz-se ? »

- « Ne ziuieran netra », eme ar paour ; « ar péz-se am-eus kavet hirio ha re all gantañ. Evel ne ouzon ket anaoud ar perhenn, e roan eul lodenn d'ar Werhez en e ano, hag ar rest a zalhin evidon. »

- « Me, just », eme Fañch, « eo am-eus greet ar holl. Eur péz ugent real ho-peus c'hoaz, unan kochet ? »

Ar paour a ziskouezas e béz ; kochet 'oa... Ouspenn, an dra a dremene en eun iliz, el leh n'eo ket brao lavared gevier. Kinnig a reas 'ta da Fañch e béz kochet, e béz dég kweneg, hag ar mouneiz.

- « Nann, satordalle ! », eme Fañch : « a zaou-hanter mar-plij. »

Hag ez ejont o-daou d'an ostaleri da zebri ha da ranna an arhant. Fañch a hoarvezas er gêr a-bréd. Pa houlennjod peseurt foar e oa bet :

- « Foar ar godellou toull », eme Fañch. « Me 'oa toull va godell ; ar varhadourien zaout, kezeg, moh, amann... a oa toull o godell... Eur paour hepkén am-eus kavet en iliz, ne hoantae na pehi, nag en em vezvi, na laerez, hennez n'oa ket toull e hodell, rag n'en-doa hini e-béd. »

Fagod, keuneud, lann ha mouded

Eul labour hag a reem e-pad ar goañv, dreist-oll pa veze skoulad, eo diharza. Ha gouzoud a rit petra eo diharza ? Troha fagod pe lann diwar ar hleuziou.

Eun nebeud kleuziadou fagod or-boa en-dro d'ar waremm vraz ha d'ar foeneg-seh. Haleb a oa ivez war vord an dour e Foeneg-ar-hoadig hag er bouillennou.

Ouspenn, da rei fagod, or-boa c'hoaz koadig-Sant-Ke. Hemañ a oa ennañ a beb seurt gwéz : dero, kelvez, onn, elo ha zoken eur wezenn-vesper.

Bep ploaz eta e veze eun nebeudig koad da droha. Tro peb lodenn a zigoueze beb nao bloaz. Bihan e veze ar bern fagod a roent. Eun dra bennag e oa atao.

Med kalz a gleuziadou lann a oa en-dro d'ar parkeier, hag ar re-mañ a veze trohet beb tri bloaz. Braz e veze ar bern lann, hag a zerviche, gand ar heuneud fagod, da ober tan en oaled, da aoza ar boued, da vervi an dillad ha da boaza boued d'ar pemoh.

Trohet e veze al lann hag ar fagod gand ar zerp en eun dorn hag eur forhig koad en dorn all. Eul labour hir a-walh e veze. Med er goañv ne veze ket kalz a labouriou all da ober, setu ma ne vezed ket re breset.

Al lasa a veze ar gwas. Greet e veze ganto herdin. Evid ober eun hordenn fagod pe eun hordenn lann e ranked paka an taol. Al las a veze greet gand diou fagodenn pe daou vod lann, gweet ha korvigellet dezo an daou benn.

Eun hordenn greet mad a veze brao da weled. Arabad e vije dezi beza na re vraz na re vihan. Lezet e vezent da zehi, en o zav ouz ar hleuziou, beteg fin ar goañv, pe berniet e korn ar park da hortoz beza charreet d'ar gêr, ha lakeet, fagod hag all, en eur memez bern.

Eur bern fagod ha lann reñket mad a veze kaer-kenañ. Amañ adarre, va zad n'e-noa ket e bar. Ar fagod a veze atao dindan.

Pa veze koazet mad ar bern, e veze goloet gand cheked trohet er bouillennou. Ar re-mañ a zave evel pengosou war an toullou-kurun.

Ar pennad cheked a veze war ar pengosou-ze a oa evel yeot hir, ledan ha kaled hag a drohe ar bizied pa veze sachet warno. Da vired ouz an dour da dreuzi, ne oa netra gwelloc'h. Setu perag e servichent da helei ar berniou lann, foenn pe golo.

*

Med, n'or-beze morse a-walh a fagod, setu ma rankem prena meur a garrad bep ploaz.

Evid-se ez eem da brena keuneud war-dro Sant-Servez, e-kichenn Landi.

Deiz ar jarreadeg fagod a oa eun devez braz. Sikour a veze ezomm : daou pe dri garr diavêz. Loh a reed a-bred diouz ar mintin. Peder pe bemp leo a veze da ober. En eur vond gand an hent, euz or hirri goullo, e sellem ouz ar vro a beb tu. Diskompesoh-diskompesa e teue da veza dre ma pellaem diouz ar mor. Falloh-falla ivez an douar. Treutoh-treuta ar parkeier. Stankoh-stanka an douar-lann, ar brugeier.

Dre ma tremenem e klevem an dud or gwele o lavared :

- « Sell, ar Baganiz o vond da gerhad keuneud ! »

*

Ni a responte dezo uhel or mouez :

- « Ar Baganiz ! ar Baganiz ! Ni n'om ket muioh Paganiz egedoh ! It 'ta d'ar skol da zeski ho "géographie" ! »

E peleh, e gwirionez, ema ar Vro-Bagan ? Evidom-ni edo en-dro da Gerlouan ha Plougerne.

Ar gêr "Pagan", ne oa ket kement-se a vrud vad gantañ. A beb seurt, gwir pe faoz, faoz kentoh, a veze kontet diwar-benn ar Baganiz. Lavaret 'zo bet e stagent gouleier ouz kemiel o zaout war an tevinier, a-wél d'ar mor, evid sach a'r bigi war ar reier d'ober peñse en noz pa veze gwall-amzer.

Ne veze ket atao gwall êz ober ar hargadou fagod. A-wechou e ranked diboulla da genta. Eul labour poaniuz mar doa unan. Goude e veze greet ar hargadou. Uhel e vezent. Réd e oa o liamma stard, gand daou liamm, unan e peb penn d'ar harrad, ha mond goustadig ganto beteg an hent-praz. Goude-ze e vezed barreg.

En eur dremen dre ar bourk e veze evet beb a vanne mad e-keit ha ma chome ar voused da gregi e penn ar hezeg. Goude, yao adarre ! beteg Kleder, an eil war-lerh egile e-giz eur brosesion girri.

A-benn an noz e vezem en Ogellou. Diskarget e veze buan ar harradou, an eil goude egile, war ar bern. En ti e oa eur friko mad o hortoz an dud : kig-ha-fars evel just ha banneou da heul gand eur banne kognak evid echui.

Laouen e veze ar wazed o vond d'ar gêr, ha marvailloù forz pegement ganto. Piou a gredfe lavared ne zav ket levez hag eürusted diwar eun deveziad labour greet a-gevred, hag e oam-ni maleüruz d'ar mare-ze ?

*

Evid ober tan en oaled, dreist-oll da domma an ti e-pad beilladegou hir ar goañv, e veze tennet mouded euz ar bouillennou. Setu eun danvez tan ha ne gouste ket kër.

Trohet e veze ar mouded gand eun heskenn-brad, a-reñkadou. Goude-ze e vezent diskolpet gand eun trañch a-dammou brao, evel brikennou, ha douget war eur hravaz da waremm-ar-mouded, e-kichenn, ha lezet eno da zehi beteg fin an hañv. D'ober dezo sehi ingal, e veze cheñchet tu dezo beb an amzer.

Seul-vui ma veze don an toullou-mouded, seul-vui e veze mad : nebeutoh a zouar ennañ ha muioh ha a wrizioù cheked. Pa vezent seh a-walh, e vezent lakeet en o zav, daou-ha-daou ha pok-ha-pok, da beurzehi. Pa vezent seh mad e veze greet berniou ganto. Lod euz ar berniou a veze gwerzet d'ar vourkiz.

Ar re all a veze charreet d'ar gêr a-raog ar glaoier ha lakeet en disklaou en eur hrañch pe en eur speurenn er hraou kezeg. Eno e vezent kavet atao seh pa veze ezomm da domma an ti.

Evid lakaad an tan da gregi mad enno, e veze lakeet dindanno eur guchenn fagod pe lann. Eur wech entanet mad e tevent goustadig, e-doug an noz penn-da-benn. Dond a reent da veza glaou-beo, heb flamm, hag e strinkent tommer beteg penn an apoteiz-taol ha lost an ti.

En-dro d'an oaledad tan eh azeze tud an ti, war biltosou koz, da zelaou lenn "Buhez ar Zent" pe leoriou all, goude ma veze bet distaliet diouz koan ha gwalhet an traou, hag ivez lavaret ar grasou.

Dirag an tan, azezet war mên braz an oaled, e veze va mamm ha tintin Liz, gand o bugaligou vihanha war o barlenn, oh entent outo, hag o rei dezo da zena, o bruched digor-braz ha dispak o divronn.

Evidom-ni, boazet ma oam da weled an dra-ze bemdez goude koan, ne oa aze netra d'or feuka. Eun dra naturel e oa ha ne veze ket kavet drol gand hini e-béd ahanom. Ni 'zoñje deom gweled ar Mabig-Jezuz, e kraouig Nedeleg, o tena e vamm.

Bezin ha trêz-mor

Ne vezem ket o vezina, re bell e oam diouz ar mor. Ne oam ket pesketaerien kennebeud. Morse ne veze gwelet eur pesk war an daol.

Ral-kenañ e oa ar besketaerien e Kleder. War aochou bro-Leon ne oa ket anezo koulz lavared, nemed e Mogerieg e parrez Sibiril, stok ouz Kleder. N'eus ket, marteze, brasoh porz pesketa e Bro-Leon, brasoh zokén eged porz Rosko hag a zo kentoh eur porz-mor a gomers.

Stank e oa a-vad ar venizerien war aochou Bro-Leon, dreist-oll etre Goulhen ha Plougerne. E Kleder e oa ivez meur a hini. Lod euz o bezin a zevent pa veze brao an amzer. Gwelet e veze, e-pad an hañv, an tevinier ganto o tivogedi. Gwerza 'reent al ludu a jome war-lerh an tan da uzin Ploueskad da ober "teinture d'iode". Lod all a veze sehet ha gwerzet d'al labourerien-douar da ober tremp.

Eur wall-vicher e oa houmañ, dreist-oll e-pad ar goañv. Mond a reent en dour-mor, dre n'eus forz peseurt amzer da droha ar bezin diouz ar reier ha d'o zacha war an trêz. Ahano e vezent charreet war an tevenn da zehi a-raog beza berniet pe zevet... Eur wall-vicher hag eur vicher dreud, setu perag eo eet ar ouenn anezo da fall.

Al labourerien-douar an tosta d'ar mor a helle goude beb taol gwall-amzer, mond a-bréd d'an aot hag eno, d'ar zao-heol, e veze rannet etre ar re a oa eno prezant, braz ha bihan, ar bezin-tonn pe ar bezin distaolet gand ar wall-vor.

*

Ne oam ket eta bezinerien rag n'edom ket o chom war bord ar mor. Gweled a reen koulskoude ar mor diouz leur va zi, euz Kleder da Enez-Vaz, oh eonenni war ar reier pa veze fall an amzer, hag o lintra evel an oabl glaz pa veze brao.

Brazig mad e oan dija pa'z on eet evid ar wech kenta beteg an aot, da zouba va zreid en dour sall.

A-raog, euz ar gêr, ne hellen ket kompren petra e oa al linenn hlaz-se, glasoh eged an oabl, a welen penn-da-benn d'an dremmwél diouz kostez ar mor, hag a welen gwelloh c'hoaz pa'z een gand ar charabañ da Bloueskad, da weled va faeron, d'an Enezou, pe tintin Renea da gêr Bloueskad, pe c'hoaz tintin Mari d'ar Groaz, houmañ harp ouz ar mor. Med pa'z een di ez-vihan, a-veh ma kuitaen an ti.

Ma ne oam ket bezinerien, a-bréd e ris anaoudègèz gand ar bezin. Lakaet e veze e-leiz a vezin en douar da heul an teil, med, bezin zeh hag a veze prenet war-dro Kerlouan, Gwiseni pe Blougerne.

Evel-se eo am-eus bet tro da vond tost d'ar mor ha da zouba va zreid e-barz da hortoz ma veze karget ar harradou bezin war an tevenn.

Bezin zeh eo a veze prenet atao, lakeet a-vernioù ront war an tevenn, eur harrad mad e pep hini anezo. Prena 'veze greet daou pe dri bern leun a hwéz vad ganto hag a blije kenañ d'am fri. En o zouez e kaven e-leiz a vigerniel a beb seurt ment hag a beb seurt liou.

Er gêr, ar bezin a veze berniet adarre da hortoz beza fuillet war eur park bennag pa zeue ar poent da drei an douar. Ken teo e veze ar gwiskad bezin ha teil, ma ranke unan bennag, me aliez, beza oh heul an alar evid distanka ar gontell pe karz-prennad⁴⁷. War-lerh an trempa-ze, me 'lavar deoh e save trevajou druz !

*

Diwezatoh, goude ar brezel 14, e teuas ivez ar hiz da lakaad trêz er parkeier. Mond a reem d'e gerhad, evid netra, war an tevinier, diouz kostez Poullennou pe ar Porz-Nevez. Neket an dra-ze a vanke !

Ar henta trêz a zo bet charreet ganeom a oe evid lakaad en-dro d'ar hrevier da vired ouz ar pri hag an hañvouez. Evel-se, an trêz-se a deue da veza eun tremp euz ar henta.

Péd ha péd karrad trêz am-eus bet charreet evel-se e-pad n'ouzon ket pegeid ? Plijoud a ree din mond da gerhed trêz, ha deuet e oam a-benn gantañ da lakaad tro-war-droiou an ti hag ar hrevier da veza nêt ha kempenn.

War al leurzi douar e veze bremañ ivez hadet dornajou trêz gwenn. Nag e veze kaer an ti neuze ! Nag e veze eun dudi mond ennañ ! Eun dudi kleved an trêz o wigourad dindan ar bouteier-koad.

Ar poull-kanna

Eur wech ar zizun e veze va mamm oh ober ar houëz e Poull-ar-Feunteun-Veur, eun hanter kilometr bennag diouz on ti.

Eno e veze an oll walherézéd euz ar hontre, azaleg Lezlaou beteg Toull-Broud. Bez' e oa ivez eur poull-kanna e Feunteun-Sant-Ke : med re bell evidom ha re ziêz mond beteg-ennañ, hag ouspenn, ne oa ket a-walh a zour-red gantañ. Leun e veze atao a hlandour warnañ.

Eun all a oa c'hoaz war ar pont, e-kichenn Foeneg-ar-Hoadig, med hemañ ne oa nemed evid an hañv.

Poull ar Feunteun-Veur e oa ar poull boutin. Bez' e oa hemañ en eun doullenn gwaskedet mad ha brao-kenañ e oa beza eno o walhi. Diou pe deir gwalhéréz a veze er poull-ze bemdez koulz lavared, nemed da zadorn ha da zul evel-just.

Ahano e teue ar muia keleier, a-garrigelladou da heul an dillad gwalhet a veze digaset d'ar gêr evid beza bervet ha distroet goude adarre d'ar poull gand ar garrigell. An hent a gase beteg ennañ a oa ken diêz ma ranked mond gand eur wenojenn dre greiz park ar Feunteun-Veur. Hirio 'z eus daou di er Feunteun-Veur, med neuze ne oa nemed unan.

Pa oan bihan e plije din mond da heul va mamm d'ar poull. Marvailloù ar hannerézéd a blije din, hag ivez trouz ar golvizier o sklakal war ar vein plad, hag an dour o strinka dindan al lopadennou.

A-wechou, azezet war vên ar feunteun, e sellen ouz an dour eien o redeg founnuz dre zindan ar vein da vond er poull, en eur lakaad ar glandour da fichal, evel eur banniel e-kreiz an avel.

Beb an amzer, pa veze re louz an dour, e veze digoret war ar poull-kanna. An dour neuze a rede diwar-herr, dre ar houer, en eur hiboudi war ar vein a-raog mond d'en em goll er poull-lin e-touez ar raoskl hag ar beler.

Eno, war an diribin, gand kas an dour, e lakeem milinou bihan da drei, c'hoariellou greet ganeom a-daoliou kontell, e-keit ha ma lope ar gwalherézéd war o liñseriou gléb.

Ne veze ket atao a garrigellou da gas an dillad d'ar poull. Gwelet em-eus bet va mamm meur a wech, o vond d'ar poull, he beh dillad ganti war he fenn.

Evel-se ivez e veze o kerhed dour da eva, gand ar "pod-dour" braz koveg ganti war gern he fenn, pozet drès war eun dorchenn lien, he daouarn harpet war he hroazleziou. Ha dre ma kerze war he fouezig, e chome drès ar pod heb kosteza an disterra : riskl e-béd ne vije kouezet.

Dour ar feunteun-veur a evem koulz lavared beb préd, e-pad an hañv dreist-oll. Konta 'reed e oa unan euz gwella feunteuniou parrez Kleder.

Goude-ze e vije réd lakaad an dillad gwalhet da zehi, n'eo ket war orjalennou stennet evel ma reer bremañ, med war eur harziad spern. Eno e vezent astennet war drein ar harz. Ar re-mañ o dalhe spég hag a vire outo da veza dibradet gand an avel. Pa veze sehor vad ne vezent ket pell o sehi. Eun deveziad a veze a-walh. Morse a-vad ne vezent lezet er-mêz da baseal an noz ; an dra-ze a vije bet tenti al laer, daoust ma ne oa nemeur a laeron d'ar mare-ze.

Pa'z ee an oll da labourad d'ar parkeier, zokén pell diouz ar gêr, ne veze morse serret an ti. A-wechou memez, pa veze tomm brao an heol, e veze lezet ar prenest hag an nor digor-braz. Morse n'am-eus bet klevet lavared e vije bet eet eun dra bennag gand al laer.

Ne oa da ziwall outo nemed pe vezed o tond d'ar gêr euz ar foariou, diwezad en noz. Bez' ez oa korniou digenvez war an heñchou el leh ma hellje beza goulennet diganeoh "ar yalh pe ar vuhez !". Meur a istor laeron am-eus bet klevet evel-se e-pad ar beilladegou. Med an dra-ze a oa ral-kenañ, ha peurvuia e veze muioh a aon eged a zroug.

A-forz da gleved istoriou evel-se, ni, bugale, a oa deuet da veza aonig. Mond euz eun ti d'egile e-pad an noz a sponte ahanom... An disterra bod-lann pe bod-balan war eur hleuz, o fichal gand an avel ouz skleur al loar, a oa a-walh evid lakaad ahanom da gredi e oa eul laer o tond warnom, hag e haloupem, mar gouiem, evel ma vije eun diaoul war on lerh. Antronoz, pa welem ouz petra or-boa bet aon, e c'hoarzem, evel just, hag or-beze méz.

*

Nag a labour he-deveze or mamm da ober c'hoaz goude ma veze bet sehet an dillad ! Réd e vije ferad al lienachou, ar hreziou, an hiñvizou, ar rochedou, al liñseriou, didoulla ol loereier, peñselia or bragezeier.

Goude-ze e veze gorrennet brao peb tra en armeliou pe er presou. Kement-se oll a veze labour ar merhed. Med pa vezent diskrog diouz ar houëz ez eent ivez d'ar park da zikour ar wazed dreist-oll pa veze c'hwennachou da ober.

Ar Horaiz

Hirio ar Horaiz n'eo mui netra. Klask a reer, evid kemer plas ar yun hag ar vijil a veze greet gwechall, lakaad ar gristenien a vez c'hoaz war-dro an iliz, da gemer truez evid ar pezh a vez anvet an "trede bed", el leh ma kresk an dud a-vilionou ha ma varver gand an naon.

Hag e reer, amañ pe a-hont, eur préd, eur wech e-pad ar horaiz, gand eur volennad riz hepken, en eur ober aluzenn gand an arhant a esperner evel-se. Hag e kaver beza greet kalz gand eur seurt pinijennig.

Petra eo an dra-ze a-vad, e-keñver ar pinijennou a verke gwechall amzer ar horaiz !

Yun a ri an daouzeg deiziou,
Ar horaiz hag ar vilijou.
Kig, nemed da zeiz Nedeleg,
Gwener na sadow ne zebri ket.

Setu petra 'zeskem en or hatekiz e Gourhemennou an Iliz hag a lavarem bemdez mintin ha noz en or pedennou.

Neuze, ya, ar horaiz a oa eun dra bennag, ha Pask, war-lerh eun amzer ken kaled, a oa, e gwirionez, eur gouel dreist-ordinal.

Ken kaled e veze ar horaiz, ma veze kemeret eun tammig plijadur a-raog kregi gantañ.

An deiziou lard, pe meurlarjez, a veze greet euz an deiziou-ze, pe kentoh euz an deiz-se. Neuze e veze greet "pastez" hag a hortozem gand mall : eur bara dous ha ne oa na bara na kouignou, med eun dra bennag mad etrezo o-daou...

Ha diouz an noz e kanem en eur zebri ar bastezenn ziweza :

Hasta ! meurlarjez, kenavo da vloaz !
Merher al ludu 'zo warhoaz.

Merher al ludu, devez kenta ar horaiz. E-pad overenn an deiz-se e veze lakeet deom gand ar beleg eur meudadig ludu diwar bodou sul ar bleuniou war on tal en eur lavared : « Dalh soñj ez out poultrenn hag e tistroi da boultrenn ». Eur gomz

siriuz hag a ra aon da gristenien an amzer-vremañ, evel ma ra aon dezo ivez klevet ano euz ar fiñveziou diweza.

E amzer va yaouankiz e veze sellet heb aon ouz ar fiñveziou-ze, hag a roe nerz deom da glask en em vired diouz ar pehed, pe a lakae keuz ennom pa gouezem ennañ rag e-doug ar wech an dén a zo bet dinerz ha gwan.

Deiz meurlarjez, soñj am-eus, e veze gwelet e bourk Kleder eur vaskaradenn bennag, med neubeud-kenañ. E Bro-Leon, galloud ar veleien a gasas ar hiz-se da fall, ablamour d'an dizurziou a oa, er fin, deuet d'he heul.

Savet e oa bet e peb iliz ar pez a veze anvet : daou-ugent eurvez a adoration dirag Sakramant an Aoter evid digoll dizurziou an deveziou-ze : ar zul, al lun hag ar meurz, gand salud ar Zakramant evid echui peb devez.

Va zad-koz a-vad e-noa anavezet eur horaiz rustoh c'hoaz eged on-hini. Klevet em-eus bet va zad o komz euz eur "yun ar zeiz steredenn". Ne veze debret netra e-doug an deiz, ken na veze gallet konta seiz steredenn en oabl, d'an abardaez. Beteg neuze e veze greet kovig-moan, en despet da labouriou kaled an deiz, hag an draze e-pad daou-ugent devez. Êz eo kompren neuze gand pegement a laouenidigez e veze digemeret deiz santel ar Zul-Fask hag a lakee fin d'eur seurt pinijenn. An dramañ a zigas deom da zoñj, neketa, euz "ramadam" ar Vuzulmaned.

Ar mevel koz

Abaoe pegeid e veze du-mañ o labourad diouz an deiz ? Diêz da lavared. Ken don ha ma hellan diskenn e goueled va memor, her havan atao.

P'edo kloh-galv ar brezel 14 o seni, her gwelan dija o tilosta ognon er park-hir.

Ne gav ket din beza morse e anavezet yaouank. Ha koulskoude e tlee beza yaouank a-walh neuze, rag, pevar bloaz, evel eur bern Bretoned all, eo bet ivez o vresa bouillenn an trañcheou, du-hont, war an talbenn.

Soñj mad am-eus c'hoaz euz ar "henavo" diweza a lavaras deom, a-raog mond d'ar brezel.

War a gredan, ne ouie neuze gér galleg e-béd, rag morse ne oa bet er skol. Mond a reas kuit da heul ar re all, heb gouzoud, moarvad, da beleh edo o vond.

Petra e-neus gwelet ? Petra e-neus gouzañvet e-doug ar pevar bloaz-se a vizer ? Dén n'her gouezo biken.

Gand ar zoudarded koz all ne veze kaoz nemed euz ar brezel braz. Gantañ ne veze morse gér e-béd.

Deuet e oa en-dro, ne lavaran ket dibistig peogwir eur voled a dorras dezañ e skoaz kleiz, marteze p'edo o lammad dreist ar hleuz da zailla war an Almanted.

Kredi a ran beza klevet gantañ eo bet kaset neuze d'eun ospital, hag eo bet distroet euz al lazèrèz gand eun tammig pañsion. O ! eun netraig ! Ne gavas dén, moarvad, paour-kêzig ma'z oa, da zivenn e gaoz. Med ne zeblante ket ober kalz a forz euz kement-se. Bihan-bihan e oa e bañsion. Chom a reas atao paour.

Eun toullig ti e-nevoa koulskoude, eun toullig dezañ, el leh ma ree e geusteurenn, e-unan.

Soñj am-eus e tigase gantañ atao du-mañ, pa deue da labourad, e bodig da gerhed lêz, ar memez hini abaoe n'ouzon ket pegeid. Eul litrad lêz diennet a gase gantañ bemdez diouz an noz, evid e zijuni, a gemere atao, en e di a-raog loh.

*

E doullig ti ?... Anavezet mad e oa ganin.

Pa zigoueze gantañ chom war e wele, ar pez a errue a-wechou ablamour d'e skoaz torret, e vezen kaset gand va mamm da gas dezañ e bodadig lêz, hag eun tamm bara frésk.

Neuze her haven war e wele, eur gwele-kloz, etre an daol hag an nor.

- « Chob, me eo ! », a lavaren atao, en eur boueza war liked koad an nor.

- « Hañ ! ya ! Deus 'ta neuze », a lavare din. « Ar podad lêz a zo ganez ? »

Hag e-keit ha ma lakaen ar podad lêz war ar bank-tosell, e heurte, gand e zorn dehou, war dor ar gwele-kloz. Houmañ a wigoure hag a storloke en eur vond a-dreñv. Trei a ree ouzin goustadig, en eur lakaad ar gwele da strakal.

- « Poan ho-peus adarre en ho skoaz, Chob ? », a houlennen digantañ neuze, evel ma vijen bet eur medisin dirag eur hlañvour.

- « Ya, Visantig, poan-poan am-eus, horrol ! An amzer eo a zo kaoz. Douleuriou diwar ar hoz tamm boled-se. »

Hag e klemme, hag e c'hoarze beb eil tro, en eur gomz outañ e-unan. Me a gave an dra-ze souezuz-kenañ da genta, med boazet e oan bremañ ha ne reen mui van e-béd.

Eur hoz tamm kastelodenn, leun a zuad, a veze atao war an trebez. Ne veze ket diêz din c'hweza an tan dindanni, rag eur bern fañfarluchou koad a gaven atao e-kichenn, e toull ar heuneud. Dider goz, ar halvez, a roe dezañ euz e stal ar pez a gare a fañfarluchou, a rede, a-héd an deiz, euz kov e rabot.

Pa flammine an oaled, e lintre tachou keur ar gwele-kloz en ti teñval ha yén, hag e welen neuze e dal o flammina ivez a-zioh e vourrennou teo, a zune aliez, evel ma sun eur bugelig dizonet e viz-meud.

- « Naon ho-peus, Chob ? Mar karit e trohin deoh eun tamm bara ? »

- « Ya. Ar gontell-eün, a gavi e tiretenn an daol. »

Eur mell kontell-eün⁴⁸, e gwirionez, an hini zokén a zerviche dezañ du-mañ da ziwada ar pemoh pa veze ouz e laza, war limonenn ar harr-braz. Hag em-beze aon ouz ar gontell-ze, bet outi re a wad. Ne blij ket din, tamm e-béd, gweled ar gwad o redeg.

Troha 'ree ar gontell evel eun aotenn. Goud a ouie he lemma. aliez em-eus bet troet dezañ ar vrelim evid-se, e penn ar hraou, e-keit ha ma strinke an dour dreist ar hased, ma yude ar mên-lemma, ha ma wigoure ahel houarn an dornikell.

Pa veze tomm ar hafe hag al lêz, e kargen dezañ e skudell goveg war ar bank-tosell dirazañ. C'hwez ar pell louedet a skoe neuze va fronellou : pell ar holhed-dindan, ha pell ar holhed-war-horre.

- « N'ho-peus ket a riou, Chob ? »

- { O nann, dillad gwele tomm a zo warnon... Gwasoh e veze din en trañcheou. »

Hag e c'hoarze, en eur ober trouz gand e vuzellou, evel eur marh koz o hourichal.

*

Diouz an noz, war-lerh e zevrez labour, e chome du-mañ a-wechou da veilla. Ni a glaske e lakaad da gaozeal. Respoñchou berr a ree hepkén d'or goulennou gand eur hoar zadenn storlokuz atao da heul. Ha goude e sune e vourrou evel ma vije oh eva en eur zacha war e alan.

Ne veze klevet o kaozeal, e gwinonez, nemed pa veze e-unan, goude koan, war an hent, en eur vond d'ar gêr e-kreiz an deñvalijenn.

Petra 'lavare evel-se ? Dén ne oar. Ma ree trouz, ne veze morse frêz ar geriou gantañ. E hoar zadennou eo a veze ar sklêrra.

Moarvad e veze kaoz gantañ euz darvoudou an deiz, pe marteze, piou 'oar, euz darvoudou ar brezel a zalhe en e spered.

Beva 'ree evel-se gand e zoñjou kuzet. Eur béd e-noa evitañ e-unan. Eur béd leun a skeudennou beo, a ree dezañ beva, c'hoarzin, ha tridal. Eur béd hag a leunie e vuhez, a ree dezañ ankounac'haad e baourentez, e boaniou, fallagriez an dud...

Morse n'am-eus e welet o leñva, nag o tiskouez beza maleüruz... Kredi 'ran, er hontrol, e oa eüruz, eürusoh, moarvad, eged eur mondian karget a beadra... Nebeud e-noa a ezommou, ha gand nebeudig a dra eh en em gontante.

Morse ne veze klevet o klemm, o tamall e nesa, nag o troug-prezeg. N'en em emelle nemed anezañ e-unan hag euz e labour.

Plijoud a ree dezañ labourad, labour hroz, marteze, med labour vad koulskoude. Pa veze o palad ar pengennou evid ar patatez a-bréd, e ouie planta e bal don-don en douar hag e teue gantañ melladou paladennou a rikle ken brao diwar e bal, en eur jeñch tu, da heul eur rohadenn.

Daoust d'e skoaz torret e oa kreñv evel eur marh. D'an dorna e veze atao gand ar forh-hir ouz ar goloeg. Ar baotred yaouank a roe dezañ melladou tammou kolo ken na derme ouz o dibrada a-raog o zaoler war ar goloeg.

Ar merhed yaouank a jome a-zav, harpet war o rozellou, pe o balaennou, e-kreiz al leuriad poultrenn, da zelled outañ.

- « Ema adarre en e wir wella », a lavarent da heul fromadeg ar mekanik.

Hag e veze eur pez lorch ennañ o kleved meuleudi ar plahed yaouank. Ne glaske diganto nemed an digoll-ze. En e yaouankiz n'eo bet morse gwelet war-dro eur plah yaouank. Ar baotred yaouank all a veze o chestal outo, eñ a-vad a jome agostez.

Ha c'hoant dimezi a zo bet savet ennañ eur wech bennag ? Marteze ! Dén a-vad ne helle lavared peur na penaoz.

*

D'an deveziou aradeg, va zad a fizie ennañ atao ar souheller, tri loen kezeg outañ. Neuze e veze karnach war e dro. Loull ne baouez da youhal war e gezeg, dreist-oll pa zigouezent e penn ar park, dezo da vond beteg ar hleuz. Lakaad a ree neuze e fouet da sklakal evel tennou fuzuill, en eur lavared d'ar réd : « Da benn Morian ! Ale 'ta ! ale 'ta da benn ! »

Ha Morian, en eur redadenn, a gase ar souheller da benn, ha Chob e-neveze beh o terhel eün ar paoiou, a-raog moustra warno a-bouez e gorv, da zizouara ar souheller.

Va zad, o palad ar pennou, ne vanke morse da rei eun tammig kaol da Job, pa dremene dirazañ, da rei imor dezañ ha lorh.

Dindan eun diavêz rust, e-noa eur galon gizidig. Ar veuleudi a roe lorh dezañ marteze, eürusted ivez. Petra n'e-nije ket greet goude d'ober plijadur d'e vestr ?

Doujuz e veze outañ dalhmad. Morse n'e-nije greet netra heb e asant, ha morse ne vije eet a-eneb e hourhemennou.

Evid ar fallhad, da amzer ar foenn, e veze atao o tigeri klas⁴⁹, nao falher war e lerh. Klevet e veze o termal beb sachadenn a ree war e falh, hag e voutou a wike war ar bradenn hlép, da heul e gammejou ingal.

Evid ar medi e veze ar memez tra. Chob atao er penn kenta. Va zad, va mamm ha va zintin, me, va hoar ha va breur Pèr da heul.

Ar filzier a yee en-dro, en eur zeni war ar zoul. Ar hwezenn a zivere diouz on tal. An dram mou en em reñke eün, penn-da-benn d'ar park, evel soudarded diskaret war dachenn ar brezel, e re dezañ, ha re va zad, tevoh atao eged on re-ni.

Beb an amzer e kasen dezañ va falz da lemma. Ar mên-higolenn a rede skañv a-héd al laonenn en eur gana sklêr. Pa roe din va falz en-dro, e veze atao eur mousc'hoarz eüruz war e ziweuz. Plijoud a ree dezañ ober plijadur, ha kared a ree ar vugale.

Er goañv, pa veze skorn ha reo gwenn, e veze o troha keuneud war ar hleuziou gand e zerp dir. Kleuziou a oa c'hoaz neuze e-leiz, en-dro da barkeier an atant.

Soñj am-eus, meur a wech, en eur zistrei euz ar skol, da veza bet chomet, euz a-bell, da zelled outañ, diwar gleuz ar park-kaled. Gweled a reen e zerp o sevel hag o koueza, hag e veze dija hanter zibradet gantañ pa errue trouz an taol-troh beteg va diskouarn.

*

Beb sadorn da noz, goude koan, e veze paeet dezañ e zizunveziad labour. Kig-ha-fars a veze da goania en deiz-se. “Kig-ha-fars, prun ha rezin leun e-barz”, evel ma veze lavaret d'ar vugale.

Goude ar préd ha skaotet an traou, va mamm a zave d'ar zolier... Klevet e veze he frés o tigeri, hag e tiskenne goude gand eun dornadig paper-arhant. N'oa neuze nemed arhant-paper.

Konta 'ree, war an daol, dirazom, ar zomm da rei da Job, gand eun tamm gwerz-butun war ar marhad, hag eur freskad pa veze lazeta ar pemoh.

E-keit-se, ni a jome peoh, evel ma ve eul lid sakr jestroù or mamm. Va zad a zelle ivez. Med ne lavare netra. Va mamm eo a oa mestrez war an arhant.

Chob a gemere e zornad paper, hag o hloze e diabarz godell e jupenn, ouz e vruched. Goustadig e ree an dra-ze, hag atao en eur vousec'hoarzin. Paka 'ree goude e bodadig lêz, lakeet en e gichenn, gand va zintin, hag ez ee kuit, dre an nor-borz, en eur lavared atao : « Nozvez vad deoh toud ! »

Sacha 'ree an nor bounner war e skasou, hag houmañ a zerre en eur sklakadenn a lakae a-wechou an orolach vraz da zen. Ni a glevet goude e voutou o skei ingal war vein ar strêd, hag o vervel en noz du.

*

Ar zul a veze deom atao eun devez laouen braz. Kleved ar hleier o seni a-bréd diouz ar mintin, bole ar hloh braz, war-lerh bole “koh an deiz”, an eil son goude, hag an trede son gand toud ar hleier. Poent e veze neuze kabalad. Pa veze an taoliou o seni e veze prést an overenn da gregi. Ar person koz a zorohe pa veze tud re ziwezad.

Chob a veze libr da zul. Peseurt friko a veze gantañ d'e lein ? N'ouzon ket.

A-wechou e veze pedet da zond du-mañ pa veze goueliou braz. Evid echui ar préd, a-raog ar grasou, e veze lennet Aviel ar zul. Chob a blije dezañ an dra-ze.

Peurvuia, da zul, e veze en overenn-bréd. N'e-neveze ket e dro overenn-vintin da ober. Mond a ree da genta da di ar Brun da lamad e varo : eur varvenn a eiz tezeziad. Blejal a ree warni an aotenn, evel ma vije war reun broh.

Pa zavo ahano, e vezo faro atao gand e dok peizant voulouzennet, louedet dija eun tammig gand êr an amzer : Tok e dad !

Devod e oa. Morse ne vanke d'an overenn, atao er memez plas en iliz. Eur zulvez heb mond d'an iliz, ne vije ket evitañ ar zul.

En iliz e selaoue dreist-oll. N'ouzon ket hag-eñ e ouie kana. Morse n'am-eus e glevet o tistaga an disterra kan. Ar zarmoniou a blije dezañ a-vad, ar gouleier war an aoter, an ezañs o sevel, saeou ruz ar gurusted, ar hantikou.

E relijion a oa eün ha didroidell. N'ez ee ket da glask pemp troad d'ar maout. Ar mennoziou uhel ne drabasent ket e spered. Evitañ, Doue a oa Doue, an Tad, ar Mestr. E hourhemennou, greet evid beza heuliet, evid renta an dén ken eüruz ha

ma hell beza war an tamm douar-mañ ha kas d'eun eürusted all, houmañ peurvad ha peurbaduz.

Dezañ eta e oa senti ouz Doue, evel ma sente ouz e vestr. Ne gave ket an dra-ze diêz. N'e-neus morse klasket e eürusted e leh all... Morse n'eo bet diwanet ar zoñj-ze en e spered.

Ya, Chob a oa eun dén eüruz.

*

Evidon-me, ar vuhez he-deus va haset amañ hag a-hont, a-wechou pell diouz ar gêr. Meur a vloavez on bet zokén heb distrei.

P'on distroet, Chob n'edo mui du-mañ. Deuet da veza koz, e veve bremañ diouz e zanvez, war e dammig leve.

Dond a ree atao a-vad da gerhed lêz, atao gand ar memez pod, atao war e sklakig, en eur varvaillad outañ e-unan. Eur gerig a lavaras din war an hent :

- « Sell 'ta, Visantig, te 'zo distroet ! O ! O ! ma ouijes ! Kollet eo bremañ ar vro-mañ gand ar galleg. »

Ne lavaras ket muioh. Mond a reas diouzin en eur bilpasad, hag e welis neuze e skoaz kleiz izelloh atao eged e skoaz dehou. Ouspenn, en em gavoud a ree bremañ eun tammig krommet : samm an oad hag ar vuhez.

*

Bremañ ne welan mui Chob war hent an Ogellou. Maro eo abaoe pell 'zo. N'am-eus ket gouezet peur na penaoz. Ar paour ne vez morse taolet evez outañ. Didrouz e-neus bevet, didrouz eo marvet.

Eur mên dister a holo e gorv e douar sakr ar vered, e-touez eur parkad braz a veziou lorhuz. Dén, da houel an Oll-Zent, ne zoñj lakaad warnañ eur boked kala-goañv. O ! n'eo ket dre zispriz outañ !... Nann ! Morse dén e-béd n'e-neus bet outañ an disterra droug. Evel-se eo ema ar béd !

Dizale, euz béz Chob ne jomo marteze netra... Toueziet e vo e eskem gand an douar, hag eun all a gemero e blas.

Petra 'jomo anezañ ? Netra ! nemed em spered din-me.

Daoulina am-eus greet evid eur bedenn, war ar mên dister, diverket warnañ an ano.

Gand ar zoñj anezañ eo distroet em spered eñvoriou eürusa va buhez pa labourem, on-daou asamblez, parkeier an Ogellou, e ti va zad.

Evel eul luhedenn e tarzas ivez dirag va daoulagad, trist meurbéd a-vad, ar gomz diweza a glevis gantañ. Spered va Breiz eo a gomze ennañ, spered on Tadou : « O ! O ! kollet eo ar vro-mañ gand ar galleg ! »

Ouspenn hanter-kant vloaz a zo abaoe !

Paour-kêz Chob ! Petra ne lavarjeh ket ma vijeh bet hirio war an douar ? Gwell-a-ze evidoh a-vad p'emaoh eet d'eur vro welloh, e leh n'eus kerseenn e-béd da gaoud. Ennoh eo sevenet, esper am-eus, promesaou an Aviel : « Eüruz ar re baour... dezo eo Rouantèlèz an neñv. »

Doue ra bardono d'an Anaon.

Ar Basion e Kastell-Paol

Er bloaz 1923 e veze c'hoariet ar Basion e Kastell-Paol. Eur strollad tud euz Kastell, eur beleg en o fenn, an Ao. Leon, a oa komañset abaoe daou pe dri bloaz da hoari Pasion an Aotrou Krist, beb yaou ha beb sul euz ar horaiz. Kendelher a raint d'hén ober beteg ar bloaz 1928.

Er hohu, hag a oa neuze e-kichenn an iliz-veur, eo e veze c'hoariet da genta. Beteg 220 bennag a hoarierien a gemere perz en abadenn hag a oa e brezoneg penn-da-benn.

Setu amañ petra skrive diwar-benn ar pezh-c'hoari-ze an Aotrou Perrot en e "Feiz ha Breiz" en eur voulla da heul e skrid poltrejou darn euz ar hoarierien :

« Pasion or Zalver, gand an Ao. Leon, kure Kastell, ginidig a Bleiben, evel ma vez disklêriet gand paotred ha merhed Kastell-Paol, a vo gellet he lakaad dizale, keñver-ha-keñver gand Pasion Nancy pe hini Oberamergau. »

Gwir eo, n'o-deus ket sellet nag ouz an dispign nag ouz ar boan. 220 bennag int etre c'hoarierien ha c'hoarierézed kanerien ha kanerézed. Goude o devez eo e teskont o rollou. C'hoarierien gwall-skoet gand an derzienn a zo bet gwelet o sevel euz o gwele da bignad war al leurenn-hoari hag oh en em denna ker mad warni ma ne oa anad da zén e oant klañv.

Lakaet o-deus ouspenn 60.000 lur e taolennou, lienachou ha dillajou. Eun dudi eo evid al lagad an oll draou a weler hag eun drugar an oll draou a glever evid an diskouarn.

Nemed eur mên e-nefe da galon en e greiz, ne gredan ket e hellfe eun dén selaou ar Basion-ze, adaleg ar penn kenta beteg ar penn diweza, heb santoud e koulz pe goulz, e zaoulagad gléb gand an daelou.

Gwrég Pilat, pa zivenn Or Zalver, a zo dispar, ha spont Judaz a grog ivez en arvesterien, endra ma klevont o sevel beteg enno : « Gwelloh e vije bet dezañ ma ne vije ket bet ganet biskoaz. »

Kaniri an Êlez hag hini merhed Jeruzalem a zo bet kavet kaer-meurbéd, ha komzou diweza Or Zalver hag e varo, ne heller ket disklêria gwelloh, a gredan, eged m'int bet disklêriet gand René Creignou.

N'eo ket souez eta, e vije bet eet dre ar vro, ar vrud euz a Basion Kastell-Paol, hag e vije bet diredet an dud a-vilierou d'he gweled.

D'ar zul 23 a viz meurzh, d'an deiz kenta ma oe disklêriet e oa 960 dén ouz he selaou. D'ar zul 30 e oa 1104. D'ar zul 9 a viz ebrel e oa 1067. D'ar yaou 27 a viz meurzh e oa 2.000 a vugale-skol. D'ar yaou 3 a viz ebrel 520 ha d'al lun Fask, 600.

7.000 dén eta pe dost a zo bet e Kastell-Paol, er bloaz-mañ, o selaou disklêria ar Basion... »

An hini a ree ar Hrist, René Creignou, deut hirio da veza eur barz e brezoneg, a vév atao (1984) e Kastell-Paol. Anaoud mad a ran anezañ, ha bet on bet o kaozeal gantañ meur a wech diwar-benn ar Basion e-neus bet c'hoariet kén aliez all.

Eur wech, emezañ, eo bet darbet dezañ koll e anaoudègèz war ar groaz, en eur hoari evid an eil gwech goude koan, er memez devez.

Eun drugar eo kleved anezañ o konta deoh pegen merket e chom e spered gand an eñvor euz seurt abadennou ; seul donnoh e chom garanet ennañ an eñvor-ze m'eo bet braz ar boan m'eo bet koustet dezañ.

*

Er bloaz-se, 1923, on bet eet, me ivez, war va zroad, gand eur vandennad tud euz a Gleder, da weled ar Basion e kohu Kastell-Paol.

Eet om, en eur gana, evel tud o vond d'eur pardon. Ouspenn diou leo or-boa da ober. Berr a-vad on-eus kavet an hent.

Leun e oa dija ar hohu pa errujom. Plas a gavjom e lost ar zal. Eun tammig e oam pell, ar pezh ne viras ket ouzom da heulia mad ar pezh-c'hoari santel.

Skoet-kenañ on bet chomet gand an abadenn-veur-ze. An taolennou anezi a jomo pell da droidellad em spered. An doare m'eo bet c'hoariet roll ar Werhez hag ar Hrist a jomo garanet ennon da viken. An Aviel, beo, eo en em zisplege dirazon, or hatekiz eo a welem o veva dirag on daoulagad hag o tregerni en on diskouarn, ha kement-se a ziskenne beteg e goueled or halon.

Nag e karfen he gweled c'hoaz ! Ha pa zoñjer e helle Kastelliz c'hoari kemend-all e brezoneg gand e-leiz a yaouankizou, e weler sklêr hirio an diskar a zo deuet, er gêr-ze, war dachenn or yéz.

D'ar mare-ze, ha dreist-oll er bloaveziou war-lerh, e veze c'hoariet kalz peziou brezoneg er parreziou, dre-oll, dreist-oll da vare Nedeleg ha Pask, hag a vode e-leiz a dud, evid o brasa plijadur.

Hirio ema ar hiz da ober goap ouz ar peziou-ze, gand tud, evel just, ha n'o-deus morse gwelet c'hoari anezo evel m'am-eus-me greet.

M'o-dije bet gwelet, e-pad bloaveziou ha bloaveziou, ar patronachou leun-kouch meur a wech bep ploaz, o selaou yaouankizou ar barrez o tisplega ar peziou-ze gand kalon, ijin hag ampartiz, o-dije bet douget eur varnedigez all.

N'on-eus ket, hirio, da veza kement-se a lorh ennom, gand ar peziou brezoneg dizoare ha dizakr a-wechou a welom rei bremañ e saliou distrantell.

Huñvreal a ran aliez en amzer wechall-ze, eun amzer eet da get, ha ne welim mui, hag e tiwan ennon an hirêz hag ar heuz. Petra 'dalvez a-vad kaoud keuz d'eun amzer ha na zistrion biken.

Tremen 'ra peb tra,

Nerz, madou, yehed,
Yaouankiz ha gened.
En-dro ne zeuont ket.
Tremen ' ra peb tra

Miz Mari

Eun eñvor all, c'hwék-kenañ, a zo chomet em spered abaoe amzer va bugaleach : miz Mari eo hennez.

Greet e veze bemdez, diouz an noz, e-doug miz mae, e chapel Intron Varia 'n Esperañs, e korn ar vered nevez. Siwaz ! diskaret eo bet ar japel-ze, nevez 'zo. Ne oa ket koz : euz ar bloaz 1855. Prést e oa da goueza ha gand aon d'he gweled o tizaha war gein an dud fidel, ez eus bet kavet gwelloc'h he freuza. Prometet e oa bet, a gav din, e vefe savet eur japel all en he flas. Ar bromesa a-vad, ma'z eus bet promesa, a zo chomet a-dreuz, hag en he flas e kaver hirio eun "transformateur" ! Eun druez, neketa !

Eur barrez pinvidig, eur barrez vraz evel Kleder, daoust ha ne dlee ket beza adsavet he chapel d'ar Werhez he fatronez ? N'hellan ket chom heb kaoud keuz d'ar japel-ze. N'eo ket ablamour ma oa brao, n'he-doa talvoudègèz arzel e-béd, med en abeg d'an eñvoriou mad a jom stag outi. Eno eo on bet er skol gatekiz e-pad pevar bloaz. Eno e vezen e-pad miz mae oh ober miz Mari. Ha nag a vodadegou all a veze c'hoaz greet eno !

Or mamm, pa oam bihan, a blije dezi or has ganti d'ar japel-ze da bedi Intron Varia an Esperañs. Kaerra ano ! An esperañs a ro nerz d'ar vuhez. An dén a zo heb Esperañs, petra eo ? nemed eun dén reuzeudig. Setu petra 'ra da gemend a dud en em zistruja, en deiz a hirio, yaouankiz hag all. Esperañs ar béd all a ra d'an dén beza eüruz zokén e-kreiz e drubuillou. Setu petra 'zeske deom Intron Varia 'n Esperañs.

He statu, war aoter ar japel, a skoe ahanom. Braz e oa gand eur gurunenn war he fenn, ganti he mabig Jezuz, kurunet ivez, n'eo ket war he breh, med en e zav en he hichenn, harpet war eun eor, arouez an Esperañs.

Klederiz o-doa ar vrud da gared kalz Intron Varia an Esperañs. Perag a-vad beza lezet diskar he chapel heb goulenn groñs ma vefe savet eun all da gemer he flas ? Evel m'am-eus lavaret dija, euz an diou japel he-doa e Kleder, houmañ, ha chapel Lomaria, ne jom mui hini e-béd. Da heul ar japel, ar pardon a zo kouezet ivez.

Kleder eo bet parrez ar hroaziou hag ar chapeliou. C'hweh kroaz ha tregont a gaver c'hoaz war zouar ar barrez, hervez leor kaer Y.P. Castel. Dég chapel a zo bet ivez. Eet int da goll nemed chapel Troñjoli. Chapel Santez-Anna e Kerfisien a zo nevez. Eun enor eo houmañ d'ar barrez. Deuet eo zokén da veza evel eun eil iliz-parrez. Beb sul e vez lavaret enni an overenn. Gwall-bell ema tud ar hosteziou-ze diouz ar bourk.

Ar chapelioù a zo eet da goll eo ar re-mañ :

- Intron Varia an Esperañs, distrujet abaoe ar brezel ;
- Chapel Sant Ke, er vered koz, distrujet e 1787 ;
- Chapel Sant Andre, distrujet abaoe n'ouzer ket pegeid
- Chapel Lomaria, kouezet abaoe n'ouzer ket pegeid
- Chapel St Kom ha St Damien. Ne jom mui roud ebed anezi, koulz ha chapel Kerliviri.
- Erfin, chapel Maner Kergournadeac'h hag a dlee beza kaer, pa weler kaerder dismantrou ar Hastell.

Chom a ra c'hoaz en o zav dismantrou chapel Brelevenez hag a oa ivez eur japel d'ar Werhez. He mogerioù, he gwaregeier hanter freuzet a weler tostig da Gerider, war bord hent Ploueskad, war eun dorgenn uhel a-walh hag a weler diwarni ar vro tro-dro, beteg ar mor.

Hervez an "hengoun" e vije bet savet gand marhegerien an Templ hag a veze karget da daoler evez war ar mor hag an heñchou braz, da ziwall an dremenidi diouz al laeron hag ar forbaned.

Eun dra gaer e vefe reñka an dismantrou-ze en-dro, evid savetei, da vihanna, ar pezh a jom c'hoaz anezo. Kroazioù a dalvoudègèz a jom c'hoaz ivez en o hichenn.

Abaoe 1982 eo bet adsavet ar pardon. Eur zoñj dispar eo bet hennez, ha Klederiz o-deus diskouezet e plije dezo an dra-ze, pa'z int bet deuet ken niveruz da overenn ar pardon kanet gand an Ao. 'n Eskob Fave, ginidig a Gleder, e-kreiz an dismantrou. Zokén edo ar han a-béz e brezoneg.

*

Eul leh a zo e Kleder anvet "Sant Vaodez". Souezuz eo ne vije ket bet eno eur japel d'ar Zant-se ken anavezet e Breiz-Izel. Beteg tri-ugent chapel a vije bet dezañ war zouar or bro, azaleg "Forn Sant-Vaodez" e-barz an Enezenn a zoug e ano e kostez ar "Jentilez" e departamant Aochou-an-Hanternoz, beteg chapel Sant-Vaodez er Poulldu, e Kloharz-Karnoed, koulz hag e meur a leh all e Kerne hag e Leon.

Hag e Kleder, ma n'eus roud chapel e-béd, nag a béd o-deus bet douget pe a zoug c'hoaz an ano badeziant a Vaodez !

*

Pardon Intron Varia 'n Esperañs a veze greet, bep ploaz, d'an trede sul a viz Gwengolo. Brasoh e oa ar pardon-ze eged Pardon Sant-Pèr, Patron ar barrez.

Overenn-bréd, evel just, ha gousperou war an toniou braz gand eur haer a brosesion war-lerh. Bez' e veze gwelet c'hoaz, d'ar houlz-se, ar merhed gand o gwiskamañchou eured o tougen an "añseignou" : koefou chikolodenn war o fenn,

chaliou broudet ha tavañcherou a-liou. Paotrezed ar Pask kenta a veze ganto o dillad gwenn.

Ar banniel braz hag ar groaz-aour a veze etre divreh paotred wella ar barrez. Réd e vije dond er-mêz euz an iliz, dre ar porched, en eur stoui ar banniel diwarbouez an divreh, heb dezañ steki ouz an douar, hag e zibrada er vann en eun taol, goude beza sortiet, evel ma vez greet pa zaver ar berchenn deiz eur hourenadeg. Méz a-vad, d'an hini a jomfe a-dreuz !

Ar bourk a veze leun a staliou hag a hoariou a beb seurt : kuruziteou, kezegkoad hag eur bern traou all da ambuzi an dud, ar yaouankizou hag ar vugale dreist-oll.

A-benn ar fin, siwaz ! e teuas ar pardon da veza eun tammig re heñvel ouz eur foar, ar pezh a zisplije d'ar veleien.

Ar merhed devota, e-keit-se, a veze o pedi er japel leun a vleuniou hag a houleier, rag pep hini a lakae eur piled da zevi dirag ar Werhez. Kas a reent ganto o bugale vihanna en eur brometi dezo mond goude war ar hezegkoad ha ne baouezent da vond en-dro war ar blasenn e penn an iliz.

Eur pardon chapel all d'ar Werhez, heuliet c'hoaz gand Klederiz, eo pardon Intron Varia Gerzean, da lun ar Pantekost. Ema ar japel-ze e Ploueskad med stok ouz Kleder. Al leh, e-kreiz ar parkeier, war ziribin eun draonienn, a zo dudiuz. Ar japel a zeblant beza euz ar XVI^{ved} kantved. En he hichenn ez eus eur halvar kosoh, hag eur feunteun.

*

M'am-eus komzet euz Chapel Intron Varia 'n Esperañs eo dreist-oll dre ma tigase din da zoñj euz Miz Mari.

Ya, bemdez e-pad ar miz-se, nemed da zul, ez eem da ober Miz Mari d'ar japel. Plijoud a ree din ar hantikou a veze kanet en enor d'ar Werhez. Eno eo or-beus o desket, meur a hini anezo adarre bet savet gand an Ao. Gwillou. Hag e kanem a-greiz-kalon :

Digor eo Miz Mari,
Miz ar bleuniou kaerra,
Deom bemdez dirazi,
Da bedi, da gana.

Pe c'hoaz, hag a zigas deom da zoñj eo bet ganet an Ao. Gwillou en eun ti-zoul, e Kerfiat Kleder, ar hantik-mañ :

Dindan ar zoul en eul lochenn,
Ar paour a hell c'hoarzin laouen :
Evid beva gand levenez,

Karit Jezuz hag ar Werhez.

N'eo ket an dibab a vanke deom. Tost da zaou-ugent a oa anezo en ol leorig kantikou. Darn leun a varzoniez evel hemañ :

Dindan lagad an heol, a beb tu ne weler
Nemed bokedou koant o tispak o deliou ;
O saludi Miz Mae a beb tu ne glever
Nemed evnedigou o kana o zoniou.

Leun ivez a gelennadurez, lennit kentoh :

Unan, unan hepkén,
Diwallet gand Doue,
Evel eul lilienn
A zo gwenn-kann he sae,
Da Zant Joachim eo merh
Ha da Zantez Anna,
Ken pur eo hag an erh
Euz an Neñv o koueza.

Ne oa nag herr na sao
Gand dour an eienenn
Ne goueze ket ar glao
A-greiz ar goulenn,
Stard war e dreid pounner
N'oa ket sonn ar menez
Pa zoñjas or Hrouer
E kened ar Werhez...

Ha pa zigoueze fin ar miz, gand keuz eo e kanem ar hantik diweza :

Miz mae kenavezo !
Buan out eet en-dro !
Miz Mae kenavezo !

War on daoulin, en ho kichenn,
Gwerhez Vari, 'raog kimiada,
A-greiz kalon ni a houlenn,
E teufeh oll d'or benniga.
Eur vamm a dle, deiz ar himiad,

Rei he bennoz d'he bugale :
Pa'z oh eta eur vamm ken mad,
Or bennigit euz barr an Neñv.

Miz Mae, kenavezo !
Buan out eet en-dro !
Miz Mae, kenavezo !

Komzou ker c'hwég, en eur brezoneg ken êz, a veze komprenet mad ganeom hag a ziskenne don en or halon hag en or spered.

O ! Miz Mari va bugaleach, na pegement a joa am-eus bet ouzit ! Frailla 'ra c'hoaz va halon pa zoñjan ennout ha me, bremañ, war dreuzou va buhez.

Gand miz here, miz ar Rozera, e veze kroget da lavared ar japeled er gêr e-pad ar grasou, goude koan. Evel-se, ar bloaz a-béz a veze merket gand ar Relijion, a dremene, e gwirionez, en or buhez.

Aze edo eienenn wella on eürusted. Bennoz Doue a oa war ar famill. Ha pa glevis e vouez ouz va gervel da vond en e zervich, evel en eur hoari eo ez on bet eet d'e heul. Em diabarz edo dija ar spered a bedenn, maget gand karantez Doue hag an Intron Varia.

Va galvidigez Kenavo d'an Ogellou

Micher al labourer-douar, a veze lavaret, a zo eur vicher galed. Diskrog e-béd morse.

Kaled ez eo, ha kaled ne deo.

Pa zoñjer mad, dén e-béd n'eo liproh, dén e-béd ne vez dezañ muioh a frankiz eged al labourer-douar pe ar houër (me gomz euz amzer va yaouankiz).

Staga 'ra gand e labour pa gar. Diskregi 'ra ivez pa gar. Cheñch labour a ra aliez. Ral e vez dezañ beza inouet oh ober eul labour bennag. N'eus dén e-béd o kavoud ken berr e amzer. Beva 'ra e-kreiz an êr vad. Rén a ra eur vuhez yah. Mestr e vez en e atant. Ne hell ket evel just komandi an amzer. Med, peurvuia, al labourer-douar a oar kemered an traou war an tu mad.

Gouzoud a ra :

Gouzañv ar béd hag an amzer
A zo daou dra réd da ober.

Ma vez hir e zeveziou e-pad an hañv, e vezont berr e-pad ar goañv. Pa gouez warnañ an noz e rank kuitaad ar park. Pa vez glao ivez, pe pa vez fall an amzer, e chom er gêr, hag e ra neuze, evel ma veze lavaret : “gouel grañch”.

Med “ober gouel grañch”, ne veze ket chom dilabour. Mil dra a vez atao da ober war-dro eun atant.

Din-me e plije kenañ ar goueliou grañch. Evel ma veze lavaret din : eun dén dornet mad e oan. Plijoud a ree din kalz ober ar halvez, ar mañsoner, ar jardiner... Manea ar rabot, ar vouhal, an heskenn a lake ahanon em bleud. Neuze e vezen an eürusa euz an dud.

Eur horn er marchosi pe e lost an ti a veze a-walh din evid va “goueliou grañch”. Peziou labour a zo bet chomet war va lerh pe en ti pe er hrevier. Péd kased da lakaad patatez da vagudi am-eus bet greet ? Doué hepken a oar !

Kement labour a hell beza greet war ar mêz a zo bet greet ganin ha gand plijadur. Kredit ahanon, m'am-eus kuiteet ar vicher a beizant, n'eo ket dre ma tisplije din, med dre ma santen ennon eur halvidigez all, unan uhelloh, n'eo ket e-keñver ar béd-mañ, med e-keñver eur béd all, hag ouz ar galv-se n'hellen ket ober skouarn vouzar. N'eus bet dén ebéd o poueza warnon, na beleg, na frer na dén all. Mouez Doue eo a gleven ha netra kén. Feiz am-boas, hag ar feiz-se a reas din beza sentuz ouz galvadenn an hini n'eus mestr nemetañ. Arabad klask pemp troad d'ar maout. Aze eo ema ar wirionez.

Eun deiz em-eus diskuillet va zoñj d'am zad. Edon gantañ o tenna patatez a-bréd, er park-nevez, en ervenn⁵⁰ a-héd ar hleuz, e goudor an avel walarn.

E vab-hena e oan hag evel e vevel braz pa n'oa nemedon e-giz gwaz da rei dezañ sikour. Diêz e kavas ha mantret e chomas, med ne lavaras ket nann din. Ar hontrol eo !

- « Mar deo greet mad da zoñj ganéz », emezañ, « kea ! N'eo ket me eo a viro ouzit. Pèr, da vreur, a zo gouest a-walh da gemer da blas. »

Va mamm, pa glevas ar helou, a ouelas doureg, sehi a reas he daelou a-vad hag e krogas da brepari din va zraou da vond kuit, laouen he halon.

E-keit-se e oan bet o weled rener-skol ar Frered, an Ao. Le Meur, a oan bet gantañ er skol, tri bloaz hanter a-raog. Ouz va gweled ken desidet e reas peb tra evid va sklêrijenna, ha va zikour.

Goude labouriou braz an eost, e oan prést da vond kuit. O ! Paz da bell : d'ar Folgoad, e-skeud iliz kaer an Intron Varia, el leh m'o-doa ar Frered euz Urz Ploermel, eur “juvenat” pe eur skol evid ar baotred a felle dezo mond da frer.

*

Ha setu penaoz, d'an 3 a viz gwengolo 1924, em-eus lavaret kenavo d'an Ogellou ha d'ar béd evid heulia va galvidigez.

Diwar neuze e vo cheñchet peb tra em buhez : eur vuhez all, war eun hent all, a zigure dirazon.

Adkregi am-eus greet gand va studi, me hag a zisplije din kemend-all ar skol, me hag a oa bet kemend a lorch ennon pa oa bet lavaret din chom er gêr.

Adkregi gand va studi ! !... O ! n'eo ket ken gwir-ze penn-da-benn. Dalhet em-boas da studia em fart va-unan, dreist-oll ar yezadur hag ar halkul. Pa vezen gand ar zaout e veze eul leor ganén atao, hag e tesken ! hag e tesken !... Ar pezh ne

gomprenen ket er skol a oa deuet da veza sklêr bremañ. Ne oan ket maout a-dra-zur, war ar galleg, med kompren mad a reen peb tra. Eur gelaouenn halleg a lennen beb sizun : "L'écho de Noël" hag a blije din kalz. Ar "Hourrier du Finistère" a brenen ivez beb sul, pe kentoh, a brene va zad beb sul. Galleg ha brezoneg a veze kavet er journal-ze. Evel just e plije muioh din lenn brezoneg an Ao. Perrot. Koll ar gelaouenn-mañ, p'on eet d'ar Folgoad, eo a reas din ar muia poan. Chomet on feal a-vad d'am brezoneg, koulz d'e gomz ha d'e skriva. Va liziri d'am zud a vo leun a vrezoneg.

War ar poent-se n'am-boa da ober nemed heulia skwér va henderv Visant Roue, mab tintin Renea, hag a oa er skol e "Pont-Château" war an hent da vond da visioner.

Hemañ 'veze beb tro, e liziri, hanter-vrezoneg hag hanter-halleg. Va zad eo o lenne a-vouez uhel d'e vamm ha deom oll. Soñj am-eus e oa e skritur diêz kenañ da lenn, da vihanna evidom-ni.

Eun dén desket e oa dija, hag ar re zesket o-deus eur skritur desket evid ma ne vint lennet ha komprenet nemed gand an dud desket. Va zad e-noa e "zantifikad" : eun dén desket eta ! N'oa nemetañ, er famill, ouz e gaoud. Desketa dén ar famill e oa, ha setu perag e oa dezañ lenn liziri va henderv. Stank a-walh e vezent, nemed e-pad amzer ar horaiz. Neuze e veze greet pinijenn a-benn Pask.

*

Distrei am-eus greet eta d'ar skol. Eno eh en em gaven gand paotred tri bloaz da nebeuta yaouankoh egedon. Med evid an deskadurez n'am-boa ket kement-se a zale warno. Koulskoude em-eus soñj mad eo bet kaled-kenañ ar zizuniou kenta. Re goz eh en em gaven eun tammig diouz ar re all. Rankoud kemer perz en o hoariou bugale a zisplije din. Med mistri komprenuz am-boa. Gouzoud a reent e oan dornet mad, ha prestig, e-leh mond da hoari gand ar voused all, ez een da halatrez an ti koz hag eno e kaven peadra da galveziad, pe da ober traou all, evel keina leoriou koz pe gelaouennou hag evel-se eh en em gaven adarre em bleud.

Diwar neuze, tristidigez e-béd kén. Keuz e-béd kén d'al labour-douar na da loened an atant. Keuz e-béd d'an Ogellou. Va zad a zeue d'am gweled beb an amzer. Beb tro e teue gantañ pennou brikoli pe draou all, n'eo ket evidon va-unan, med evid ar vistri hag oll vugale ar skol. Plijoud a ree dezañ ober plijadur evel-se, hag e veze eüruz.

Evid ar pedennou, poan e-béd kennebeud. Ne oa ket muioh a bedennou eno eged en Ogellou. Keuz am-boa avad d'ar hantikou brezoneg, d'am hatekiz brezoneg. Réd e oa din deski an hini galleg. Ne zeue ket re fall ganén, rag gouest e oan da drei va hatekiz brezoneg chomet garanet brao em fenn.

A-drugarez Doue e vezem en overenn, en iliz parrez, beb sul houel, hag eno e hellen kana e brezoneg ha klevet sarmoniou e yéz va mamm. Bez' ez oa kalz Kerneviz en on touez ha ne blije ket kement-se dezo. Din-me a-vad e ree.

Da vouga va hirnez da yéz va havell eh en em lakis da zével, e kuz, gwerzennou, e brezoneg, diwar-benn n'eus forz petra.

Unan euz ar vistri a gouezas warnon eun deiz hag a lamas va faper diganén, O ! n'eo ket evid va hastiza, med gand kuriozite, da weled penaoz e skriven brezoneg ha petra 'skriven. Prestig e roas din va faper en-dro, gand eur mousc'hoarz, gand an êr da rei din meuleudi.

Diwar neuze ne ziskrogin mui e-doug va studiou, er Folgoad nag e Jersey, diouz va fluenn vrezoneg. Ya, tri bloaz studi am-eus bet greet e Enezenn Jersey, goude beza bet eur bloaz er Folgoad.

Mond da Jersey, evidom, a oa mond beteg penn pella ar béd. Gwasa pezh a oa eo or-boa da jom eno tri bloaz leun heb dond eur wech d'ar gêr.

Kement-se a-vad ne sponte ket ahanom. Koulskoude on bet klañv en eur vond ; klañv en treñ beteg Sant-Malo, klañv braz war ar vag, rag ar mor a oa fall-kenañ. Ne oa dén yah e-béd war ar vatimant.

An dég dervez kenta a dremenis e skolaj "Notre Dame de Bon-Secours" e Jersey, war dorgenn Highlands, a oe war eur gwele, en iñfirmeri. Med nag e oan bet mignet gand eul leanez vad hag a ree war-dro ar re glañv ! Bennoz Doue a lavaran amañ dezi !

Eur bloaz "postulat", eur bloaz "noviciat" hag eur bloaz "scolasticat" am-eus bet greet eno diouz reñk, heb beza bet kavet morse re hir va amzer.

Paka 'rin va "brevet" evid echui. Kaset e oam bet evid-se, da Bariz, mar plij ! Pebez beaj ! War-dro dég ha tri-ugent e oam, en eur vandennad, o tond dre ruiou Pariz pe er metro. Ne oa bet korbellet nemed pevar pe bemp ahanom. Ar maout a oa deuet ganeom. Paotred Pariz hag a ree goap ouzom da genta, koulz lavared oll e oam Bretoned, a jomas nao war dég anezo a-dreuz. Biskoaz kemend-all !... Cheñchet or-boa penn d'ar vaz. D'on tro da hoarzin d'ar Barizianed.

*

An tri bloaz eta a oa bet tremenet evel en eur hoari. Pebez laouenedigez, pa gemerjom ar vag evid distrei d'ar gêr da weled on tud ha n'or-boa ket gwelet abaoe tri bloaz !

En Ogellou edod ouz va gortoz gand mall. Tri bloaz, d'an oad-se, a zigas kalz kemm er re yaouank. Du-mañ e oa bet kresket ar famill. Eiz e oam bremañ.

E Lezneven, soñj am-eus, en eur jench treñ, em-boa kemered treñ Brignogan, gand daou pe dri gamarad all e-leh kemered treñ Kastell-Paol. Setu e plas erruoud a-benn lein e Kleder, n'en em gavis nemed diouz an noz.

Da beb treñ e oad deuet d'ar gar d'am gortoz, en eur houlenn e peleh an diaoul e oan chomet.

Nag a bokou evid komañs ha nag a hoarz p'am-eus kontet dezo va abadenn !

En em gavet en Ogellou n'am-boa ket gwelet abaoe tri bloaz, e kave din e oa bet bihanneet peb tra e-keit-se. Pegen bihan an ti ! Pegen izel ar zolier ! Pegen enk ar gweleou-kloz ! Med na pegen braz va hoarezed ha va breudeur !

Va hoar Mariig, hag am-boa lusket ken aliez, ha douget etre va divreh, setu-hi bremañ eur baotrez vraz. Tri bloaz e oa dezi pa oan eet kuit. C'hweh vloaz eo bremañ. Aogustig, ar gwidoroh, a-veh ma oa tri bloaz. Ne anaveze ket ahanon.

Ar hezeg a houriche din evel ma vijen bet atao anavezet ganto. Ar zaout a oa atao ar memez re. N'oa netra jeñchet er hrevier. An eost a oa war al leur : kalkuajou brao heñvel ouz ar re a reen pevar bloaz a-raog. Med e plas ar manèj e vo eur "moteur" da gas an dornérez en-dro...

« Mekanik dre gezeg, dit-te keuz am-bezo ! »

Hiviziken, va micher a vo ober skol : Pleiben, Landerne, Rosko, Treboul, Kastellin... Kenavo !

Echu deiz Gouel Sant-Erwan, d'an 19 a viz mae 1983.

¹ sklasenn : eur framm gand fotoiou tud ar famill, pe imachou r zent...

² pochad : eur vodenn, eur guchenn.

³ kouign rouantéléz : doare "bara dous".

⁴ lèz goedenn : lèz gand goedenn e-barz.

⁵ soubenn ar pouloudig : soubenn gand pouloud e-barz.

⁶ kouign patatez : krampouez teo greet gand toaz ha patatez.

⁷ doser : sternach war gein eur marh.

⁸ gounid o herh : a vez lavaret diwar-benn ar hezeg, pa ruillont war o hein, war an douar.

⁹ pomper : souheller (alar-braz).

¹⁰ savellou : doare klouedou a vez lakaet diouz daou du eur harr.

-
- 11 las-stoup : fiseleñ grett gand stoup.
12 kourchal : redeg.
13 souheller (pe : pomper) : alar-braz.
14 foenn stoket : kouezet eo ar foenn.
15 cheked : hesk.
16 palarad : trei an dour da genta gand an arar, ha goude gand eur bal. Gand honnez e teu an ant da veza donnoh.
17 c'hoari an deñ : c'hoari kanetennou, en eur helh.
18 c'hoari ruillaig : ruilla war-zinaou.
19 leurachi : lakaad ar zaout da beuri war an douar ha n'eo ket bet aret a-hed ar hleuziou, hag en eur zelher anezo gand eur gordenn.
20 trevariet : eet a-dreuz.
21 noun : maeronez (ger bugale).
22 bagud (ano-stroll) : kellid, egin. Verb : bagudi.
23 heskenn-brad : laonenn lemm evid ober goueriu e-barz arpadou.
24 diginvia : tenna kuit arhinvi.
25 diou roudenn o bouteier : chom a ra roud boutou ar falherien war o lerh.
26 tonenn ar vruched : ar vruched en noaz.
27 lañveg : laonenn.
28 ficha foenn : troha foenn.
29 amar : fun greet gand kolo pe foenn, a lakaer war ar bern evid herzel anezañ ouz an avel.
30 kuruzite : ti-war-rojou an Dermajied.
31 tonenn ar prad : ar prad goude beza bet falhet.
32 distribilla : heja, lakaad da vond en-dro en eun doare taer.
33 roulouer : ruiller.
34 rouladenn : eun eurvez labour gand ar manej.
35 tourlonka : treuzlonka.
36 chestal : chestal ouz ar merhed : hegasi ar merhed, gand jestrou, hag hilliga anezo.
37 diha ! a-zehou (evid komz ouz ar hezeg).
38 pigell : fourgas, dispah.
39 treh : distagadur fall ar ger "kreh".
40 stor : storreeg, korreeg, grigoñsuz.
41 izigner : ?
42 milfas : ar chwehved euz an devez-arad.(tro-dro 83 m²)
43 diborzia ar voul : lakaad ar voul da vond war an hent fall. (porzia : lakaad ar voul da ruilla just etre diou reñkennad killou).
44 kréz (kréziou) : dillad-dindan ar vugale vihan.
45 trei : genel eun ebeul, evid ar gazez.
46 braerien goz e wall-stag ar hanastr : tud koz m'eo bet o micher "braea" lin pe kanab.
47 karz-prenn : forh (prenn = koad) evid skarza, distanka kontell soh an alar dre ma ya war-raog. "Karz-prenna" : labourad gand ar forh vihan-ze.
48 kontell-eün : eur gontell hir n'heller ket plega.
49 digeri klas : kregi da genta.
50 ervenn (ero, ano-stroll) : eun ervenn a-hed ar hleuz, heol warni, leh ma vez lakaet avalou-douar prim.